

CAIETE FOLCLORICE ARGES

XIX

PITEȘTI - 2016

CLCPCJ ARGES

EDITURA

ALFAN

**CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU CONSERVAREA ȘI
PROMOVAREA CULTURII TRADIȚIONALE ARGEȘ**

**ASOCIAȚIA FOLCLORIȘTILOR ARGEȘENI
„CONSTANTIN RĂDULESCU-CODIN”**

CAIETE FOLCLORICE ARGEȘ

XIX

*Comunicări și materiale pe teme de folclor,
etnografie și etnologie*

Pitești, 2016

Colectiv redacțional

Redactor și corectură:

lect. univ. dr. Alexandru Mărchidan

Referenți științifici:

conf. univ. dr. Adriana Rujan

conf. univ. dr. Adrian Sămărescu

prof. dr. Magda Grigore

prof. Costin Alexandrescu

prof. Constantin Cârstoiu

Coordonator volum:

*lect. univ. dr. Sorin Mazilescu, **manager C.J.C.P.C.T. Argeș***

Tehnoredactare: Viorica Stoica

CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU CONSERVAREA ȘI PROMOVAREA CULTURII TRADIȚIONALE ARGEȘ

Str. Armand Călinescu, Nr. 14 – Pitești,

Județul Argeș, cod poștal: 110047; tel./fax: 0248/219080,

e-mail: creatieag@yahoo.com

<http://www.cultura-traditionala-arges.ro>

ISSN 1584 - 2126

Sesiunea de comunicări din 9 mai 2015

*PATRIMONIUL CULTURAL IMATERIAL.
ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVĂ*

STRATEGIE ȘI MARKETING ÎN CULTURA TRADIȚIONALĂ ARGEȘEANĂ ȘI MUSCELEANĂ

Dr. Sorin MAZILESCU, Pitești

Cultura tradițională comportă simultan, mediate sau nemijlocite, fenomene interconexate de ordin psihologic, lingvistic, filosofic, estetic, etic, pedagogic, terapeutic, tehnologic, economic, juridic, politic etc. Această profundă și abundentă diversitate este agravată, în plan sociologic, de multiplicitatea cadrelor sociale care o susțin (individ, grup – de vecinătăți, rudenie, prieteni, sex, vârstă, înțeleptici, comunitate, colectivitate, societate), iar în plan ontologic, de necesitatea, pentru cercetare, de a aborda toate faptele într-o dublă perspectivă: obiectivă, purtând asupra obiectelor culturale înseși, și subiectivă, respectiv intersubiectivă, purtând asupra reflexului acestora în conștiința purtătorilor. Apoi, pe lângă dimensiunea structurală, sincronică, toate acestea comportă și o dimensiune istorică, cu atât mai necesar de redobândit, cu cât fenomenul cultural tradițional cunoaște în ultimii 150 de ani (iar în zilele noastre cu un ritm deosebit de alert) schimbări precipitate și fundamentale; la noi, datorită apropierei satului de condiția urbană, sistematizării rurale, globalizării etc.

Cercetarea domeniului s-a confruntat și se confruntă deci cu modul pregnant în care cultura populară tradițională ilustrează binecunoscuta teză desemnând mișcarea socială ca cea mai complexă formă a mișcării. Ea se confruntă totodată și cu principiul indivizibilității adevărului, răsfrânt în unitatea și coeziunea exemplară a obiectului: cultura populară alcătuiește o arhitectură de sens densă, strâns solidară, cu compartimente intim sudate. Ceea ce creează dificultăți. Tehnologia, habitusurile corporale, dansul, muzica, poezia, alimentația, obiceiurile sociale, mentalitatea nu pot fi disociate fără riscul compromiterii inteligibilității nu numai a ansamblului, ci și a fiecărui segment disociat. Cum însă cercetarea culturii populare nu

poate acționa pe ansambluri hipercomplexe cu fiziologie vag cunoscută, defalcări se practică totuși. Ele ar presupune un număr de operații rafinate, nu totdeauna, din păcate, și efectuate.

Contradicțiile obiectului și contradicțiile cercetării – pe lângă alte slăbiciuni subiective – sunt cele ce explică pricina pentru care cercetările de cultură populară se află încă (și nu numai la noi) într-o fază primară a procesului constituirii propriei esențe. Proces ce se traduce practic în efortul de agregare, astăzi, a unui condominium interdisciplinar adecvat și obiectului și exigențelor cercetării moderne de vârf în câmpul culturii populare. Aceasta este o cerință vitală a dezvoltării.

Am considerat acest preambul teoretic ca absolut necesar pentru orice tentativă de a aborda modul concret de manifestare a culturii populare, indiferent de zona etno-folclorică aleasă pentru analiză. Numai o bună înțelegere a acestui nivel fundamental al oricărei culturi naționale poate duce la considerații cel puțin oneste asupra identității culturale a unei națiuni.

Revenind la tema propriu-zisă a demersului nostru, să pornim de la considerentul că, deși bogată în mărturii de cultură populară de străveche tradiție și cu o mare diversitate de aspecte și fenomene locale, zona etno-folclorică Argeș-Muscel a rămas mai puțin cunoscută decât alte astfel de zone ale țării. Bibliografia de specialitate este suficient de sărăcăcioasă în această privință și putem spune că o abordare sistematică și unitară a zonei nu a fost încă realizată.

Și cu toate că aspectele tradiționale caracteristice ale culturii populare românești din satele argeșene s-au păstrat în foarte mare măsură până în primele decenii ale secolului al XX-lea, iar unele dintre ele chiar până la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului, condițiile relevate mai sus au făcut necesară aplicarea în cercetarea fenomenului a metodei de reconstituire a realității culturii populare în unele domenii cum ar fi, de pildă, locuința sau ocupațiile.

În urma analizei faptelor de cultură populară se pot desprinde în limitele zonei etno-folclorice Argeș-Muscel două subzone etnografice, fiecare având particularități locale proprii. Caracteristicile de relief ale zonei au contribuit în mod substanțial la formarea unor trăsături caracteristice în multe din ocupațiile tradiționale ale populației, în

domeniul uneltelor și ustensilelor casnice, în cel al adăposturilor, al locuinței etc.

Așa cum arătam mai sus, profundele mutații de ordin social, economic și politic din ultimii anii au bruscăt puternic comunitatea rurală tradițională românească, și implicit pe cea argeșeană. În contextul unei tranziții suficient de dure către un nou tip de economie și către un nou tip de piață, individul din mediul rural a simțit nevoia unei acomodări rapide la noile cerințe impuse de interacțiunea cu un tip cu totul aparte de societate, societatea globală, multiculturală, societate așa-zis deschisă. Toate acestea au condus la tendința de negare și abandonare a ierarhiei de valori, bazată pe norme și canoane impuse prin tradiție, rezultatul fiind apariția unei comunități rurale aflate în derivă și făcând eforturi de definire a identității în raport cu noul context socio-cultural. La toate acestea se adaugă și fractura dintre generații, satele argeșene fiind suficient de îmbătrânite în urma masivei migrații de populație dinspre rural către urban, din anii '50-'60.

Astfel, începutul noului mileniu găsește comunitatea rurală românească într-o profundă criză de identitate, fiind de datoria instituțiilor specializate să intervină pentru conservarea și valorificarea tradițiilor locului, scopul fiind acela de a ajuta la reconturarea identității culturale tradiționale românești.

Strategie de bază, conservarea culturii populare înseamnă practic un demers sistematic și coordonat pentru protejarea patrimoniului cultural. Cum cultura este în mod esențial abstractă și inefabilă, demersurile pentru a o conserva se bazează adesea pe recunoașterea expresiei culturale. Pentru tema propusă, este util să definim două categorii ale acesteia: segmentul tangibil al patrimoniului cultural reprezentat de artefacte, locuri, edificii etc., în vreme ce poveștile, cântecele, dansurile, riturile, credințele, obiceiurile, limba alcătuiesc patrimoniul cultural intangibil (imaterial). Expresiile culturale fără formă fizică nu au o existență proprie independentă de creatorii lor. De fapt, patrimoniul tangibil și cel intangibil sunt doar aspecte diferite ale aceleiași realități care este cultura populară tradițională.

În acest sens, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Argeș are un rol uriaș în elaborarea

strategiilor de identificare, conservare și valorificare a elementelor de patrimoniu ale culturii populare argeșene. De asemenea, tot în această perioadă, dorința de modernizare, în ceea ce privește arhiva de folclor, ne-a făcut să mobilizăm toate resursele necesare transcrierii acestora pe suporturi digitale, în conformitate cu normele în vigoare privind arhivele neconvenționale. Este foarte important să conservăm faptele de cultură populară și altfel decât real, pentru a putea dezvolta un studiu comparativ peste ani. Arhiva instituției este una bogată și devine mai consistentă de la un an la altul, pentru că și cultura populară este într-o continuă mișcare și schimbare. Tehnologizarea excesivă din ultima perioadă face necesară adaptarea la noile condiții și în ceea ce privește baza de date a Centrului. Prin urmare, arhiva va fi transferată pe cele mai moderne tipuri de suport și va fi fișată conform standardelor de arhivare existente în Uniunea Europeană. De asemenea, nu numai forma ci și fondul arhivei au fost îmbogățite prin extinderea programelor de cercetare, de la studierea evenimentelor din calendarul popular, la surprinderea obiceiurilor și meșteșugurilor, a stării culturii populare a unor localități propuse a constitui subiecte în diferite programe de cercetare. În cadrul acestui program, în perioada 2006-2015 a fost studiată zestrea culturală a mai multor localități argeșene, iar în următorii ani, proiectele de cercetare vor surprinde și altele. Ceea ce ne dorim foarte mult ar fi să reușim să prindem în program toate localitățile din județul nostru, dar acest lucru nu poate fi posibil decât dacă timpul ar fi unul foarte generos și știm cu toții că această coordonată temporală uniformizează și redimensionează în mod ireversibil rezultatele muncii noastre.

Tot prin strategii proprii sau construite împreună cu instituțiile responsabile de starea culturii, am încercat și vom încerca salvarea patrimoniului viu al culturii populare și ne vom ocupa de încurajarea inițiativelor comunitare de revitalizare a manifestărilor de viață tradițională (meșteșuguri, dans, muzică tradițională etc.), de estimarea resurselor culturale ale microzonelor etnografice și ale așezărilor supuse strategiei de conservare și păstrare a valorilor materiale și spirituale; se va sprijini, atunci când este cazul și când este solicitată prezența specialiștilor Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Argeș, constituirea unor comisii

consultative, de expertiză și omologare, destinate să constate și să certifice valoarea formațiilor artistice care propun un repertoriu de folclor prelucrat sau stilizat, în vederea realizării unor turnee sau participării la concursuri, în țară și străinătate; vom stabili ca și până acum standardele și procedeele de utilizare și valorificare adecvată a zestrei culturale – materiale și spirituale – aflată în arhiva instituției; Centrul va susține fluxul de informație privind monitorizarea și aplicarea strategiilor complexe, în paralel și comparativ, în mai multe zone, de către instituțiile similare colaboratoare; va sprijini în mod indirect proiectele de alocare de fonduri bugetare pentru expertiză științifică, acolo unde comunităților le lipsesc resursele adecvate, economice și tehnice, pentru protejarea zestrei culturale tradiționale. Prin menținerea și dezvoltarea arhivei curente, a resurselor culturale de tipul bază de date informatizată, se asigură accesul la informația privind resursele culturale și potențialul uman, noțiuni care pot fi utilizate în schimburile culturale sau în reprezentarea României peste hotare.

Un alt reper important care se regăsește atât în activitatea de până acum a C.J.C.P.C.T. Argeș, dar se constituie și ca propunere pentru activitatea pe următorii ani, este acela de sprijinire a demersurilor privind salvarea și chiar reconstituirea acelor segmente ale vieții tradiționale despre care comunitățile mai dețin doar informații documentare (orale și scrise).

De asemenea, se va ține cont de specificitatea fiecărui grup sau etnii în parte, prin punerea în evidență a patrimoniului comun în zonele și așezările multietnice. Se va încerca astfel să se contribuie la structurarea unei imagini reale a culturii populare actuale, în vederea reducerii riscului acumulării de tensiuni și pentru oferirea de șanse egale de punere în valoare a identității etnice a tuturor grupurilor și minorităților.

Centrul va coordona cercetarea, conservarea, valorificarea și promovarea culturii tradiționale și a creației populare contemporane; în colaborare cu alte instituții specializate și cu rol educațional, va coordona programe de revitalizare și învățare a meseriilor tradiționale: olărit, cusut, țesut, împletituri, cioplituri-sculpturi în lemn, os, corn, piatră etc., urmărind îndeaproape coordonarea programelor de

revitalizare a unor domenii populare tradiționale (teatru folcloric, joc, muzică).

Atunci când este cazul vom face demersurile necesare acordării statutului de „zonă protejată” unor părți ale patrimoniului cultural material și imaterial; Centrul elaborează baza de date privind starea actuală a faptelor de cultură populară; elaborează și derulează proiecte de editare și difuzare a materialelor și lucrărilor de specialitate, realizate pe orice fel de suport.

Strategia CJCPCT Argeș se axează, astfel, pe:

- Inițierea unor programe de formare a formatorilor în domeniul conservării patrimoniului etnologic;
- Promovarea acelor proiecte ale comunităților care pun în valoare patrimoniul cultural tradițional autentic și nu contrafacerile sau imaginile hibride și deformate ale acestuia;
- Crearea unor cadre adecvate de afirmare și de impunere a valorilor creației tradiționale, ca alternativă la poluarea culturală;
- Inițierea unor protocoale de colaborare între Ministerul Culturii, Ministerul Educației și Cercetării și Ministerul Muncii și Protecției Sociale, în vederea lansării unor programe de reînvățare a tradiției și de reconversie a forței de muncă în microzonele unde se mai păstrează meșteșugurile tradiționale reprezentative pentru civilizația rurală;
- Integrarea zonei etnografice Argeș-Muscel în programele complexe ale Comunității Europene, în vederea punerii sale în valoare și a încadrării într-un sistem european de valorificare;
- Inițierea și desfășurarea de proiecte și programe culturale în domeniul educației permanente și al culturii tradiționale;
- Continuarea cercetării stadiului actual al tradițiilor și creației populare specifice fiecărei zone și subzone etnofolclorice a județului;
- Protejarea și tezaurizarea valorilor reprezentative ale creației populare contemporane, prin îmbogățirea bazei de date și valori a instituției;
- Coordonarea metodică a activității așezămintelor culturale de nivel județean: cămine culturale, case de cultură, centre culturale;

- Punerea în aplicare a programelor de valorificare a tradițiilor locale și stimularea creativității în toate genurile artei;
- Inițierea unui proiect de sprijinire și afirmare a creatorilor și performerilor tradiției și creației populare autentice, pentru protecția acestora de orice denaturare prin kitsch;
- Elaborarea unui proiect atractiv și util privind educația permanentă, la oraș și la sat, însoțit de câteva ghiduri concrete pentru așezămintele culturale;
- Păstrarea și cultivarea specificului zonal;
- Revitalizarea și promovarea meseriilor și îndeletnicirilor tradiționale și susținerea celor care le practică (meșteri populari, mici meseriași etc.);
- Desfășurarea unor programe – adecvate intereselor și preocupărilor locuitorilor – de petrecere a timpului liber, valorificând și obiceiurile tradiționale din comunitatea respectivă;
- Antrenarea cetățenilor, prin instituțiile de cultură, în activitatea de cunoaștere, ocrotire și întreținere atât a mediului natural, cât și a mediului cultural tradițional;
- Dezvoltarea schimburilor culturale pe plan județean, național și internațional;
- Sprijinirea activității așezămintelor culturale, activarea formațiilor artistice, a cercurilor și cenaclurilor de creație literar-artistică, perfecționarea personalului de specialitate;
- Asigurarea asistenței de specialitate și organizarea unor cursuri de perfecționare pentru personalul încadrat în așezămintele culturale care funcționează la nivelul județului;
- Editarea și difuzarea publicațiilor și lucrărilor specifice culturii populare, folclorului tradițional și meșteșugurilor încă viabile, în rețeaua județeană a așezămintelor culturale și prin schimburile de valori cu celelalte centre similare din țară;
- Colaborarea cu instituții de specialitate, organizații neguvernamentale, persoane juridice de drept public sau privat și cu persoane fizice, fără a exprima niciun fel de interes discriminatoriu față de grupuri (etnice, politice, religioase etc.).

Județul Argeș este un județ cu un bun potențial turistic. Poziționarea geografică ne-a fost favorabilă din acest punct de vedere. Punerea în valoare a unei culturii tradiționale de excepție poate conduce la intrarea în circuit a unor centre străvechi de cultură populară. Putem vorbi de un circuit turistic cultural și monahal în care să prezentăm monumentele de arhitectură de pe văile Topologului, Argeșului, Vâlsanului, Râului Doamnei, Bratiei, Târgului, Dâmboviței, Cârcinoului, Cotmenei etc., centrele de olărit de la Coșești și Bălilești, de sculptură în lemn de la Valea Danului și Nucșoara, de instrumente muzicale de la Poienarii de Muscel, de artă coregrafică de la Stolnici și Bârla, de țesături de la Rucăr și Dragoslavele etc.

Este datoria Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Argeș, ca instituție specializată în gestionarea acestei moșteniri, să continue și să accelereze ritmul recuperării faptelor de cultură populară, a riturilor, obiceiurilor, datinilor, care pot fi încă întâlnite pe teren. Ele trebuie conservate printr-o serioasă muncă de cercetare, într-o arhivă virtuală la care să aibă acces specialiștii în domeniul etnologiei și toți cei interesați de acest fenomen.

Concluzia este una singură: valorile culturii populare argeșene sunt nu numai mărturii despre o minunată vatră de civilizație. Ele sunt moneda noastră de schimb în marea bătălie a integrării reale, nu doar scriptice, a României în Uniunea Europeană.

Bibliografie

Bârlea, Ovidiu, *Metoda de cercetare a folclorului*, București, EPL, 1969.

Bârlea, Ovidiu, *Eseu despre dansul popular românesc*, Cartea Românească, București, 1982.

Butură, Valeriu, *Etnografia poporului român. Cultura materială*, Dacia, Cluj-Napoca, 1978.

Pop, Mihai, *Îndreptar pentru culegerea folclorului*, București, Casa Centrală a Creației Populare, 1967.

***, *Strategia sectorială în domeniul culturii și patrimoniului național pentru perioada 2014-2020*, Centrul de Cercetare și Consultanță în Domeniul Culturii.

OBICEIURI DE NAȘTERE ÎN SATUL FĂGĂRĂȘEAN

Mihaela ACHIM, Brașov

Moto

„Codrule frunză galbenă,
Eu mă culc, tu mi-l leagănă,
Și mi-l leagănă frumos,
Să nu cazi din leagăn jos,
Că eu n-am fost învățată,
Să mă culc nelegănată,
Haida, Doamne, de l-adoarme,
Și Măicuța Precesta,
Să-i aline durerea,
Haida, pește, de mi-o crește,
Și tu, rață, de-o răsfată
Și tu, mătă, de-i dă țâță
Haida, luică, de mi-l culcă.”

(Cântec de leagăn, Șercăița)

Prezentul studiu se dorește a fi o relatare a obiceiurilor de naștere în zona etnografică a Țării Făgărașului, și anume în satul Șercăița, aparținând comunei Șinca. Șercăița, atestată documentar la 1584, face parte din lanțul de sate de șes din Țara Oltului.

Redarea obiceiului de naștere din Șercăița interferează cu informațiile provenite din alte sate făgărășene precum Recea, Iași, Berivoi și Grid.

Așa cum bine remarcă S.Fl. Marian în începutul volumului *Nașterea la români*, una dintre cele mai puternice dorințe ale noului cuplu, și în special a tinerei soții, este aceea să fie binecuvântați cu nașterea multor copii.¹

Nașterea copilului era marcată de o serie de practici și obiceiuri care aveau menirea de a-l ajuta să se integreze în familie și comunitatea rurală. De asemenea, acest moment din viața omului prilejuia o mare concentrare de acțiuni, acte rituale și practici magice sortite a ușura venirea pe lume a noului născut.

Până prin 1950, când s-a înființat Casa de Nașteri de la Șinca Veche, femeile nășteau acasă. Nășteau în pat, însă, înainte de asta, așa cum ne declară informatoarea noastră, din motive de igienă – pentru a nu murdări nimic, nășteau pe pământ, pe un strat de paie.²

Exista o moașă pe tot satul, o femeie bătrână, pricepută, care nu avea studii de specialitate și unde mergeau femeile gravide. Moașa nu făcea parte din familie.

Așa cum subliniază Ion Ghinoiu, „la naștere, moașa rezolva fără greș actele sacre și profane menite să aducă pe lume copilul, să-l integreze în familia și spița de neam paternă, să garanteze sănătatea mamei și copilului. Moașa era o personalitate puternică, om decis și hotărât în luarea deciziilor, respectată de obște pentru calitățile înnăscute sau dobândite.”³

Încă din timpul sarcinii, femeile apelau la serviciile moașei. Aceasta le consulta, spunându-le dacă sarcina merge bine. „Un rol

¹ S.Fl. Marian, *Nașterea la români*, Editura Grai și Suflet – Cultură Națională, București, 1995, pag. 7.

² Performer Ciovică Vergina, 76 ani, Șercăița, Cercetare de teren, 2014.

³ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor. Calendar popular*, Editura Academiei Române, București, 2005, pag. 184.

deosebit îl aveau sfaturile date de moașă tinerei mame privind tehnica scăldatului, igiena, îmbrăcatul și alăptatul copilului. Aceste sfaturi formau un cod de cunoștințe extrem de valoros pentru o societate fără asistență medicală.”¹

Preocuparea pentru aflarea sexului copilului, dorința viitorilor părinți de a ști dacă va fi fată sau băiat a existat dintotdeauna; astfel, cele mai uzitate credințe în Șercăița erau „dacă ești cu fundu’scos și burta nu prea în evidență, era băiat”²; tot băiat era dacă femeii însărcinate îi plăceau alimentele acre.

Dacă nașterea era grea, moașa se puneă cu genunchii pe picioarele femeii care năștea, pentru ca aceasta să poată face efortul. Rare erau situațiile în care moașa nu putea ajunge. În acest caz, femeia care trebuia să nască „punea un sac în gura sobei, se ținea de drugul sobei și-l năștea.”³

Moașa îi lega copilului buricul cu ață și-l tăia de patru degete, că ăla se trăgea înăuntru; îi făcea baie și-l înfășa într-o față de perină (Grid); îl înfășa cu totul astfel încât, piciorușele și mâinile să fie drepte (Șercăița).

În Șercăița, printre obiectele cu valoare simbolică, puse în apa pentru prima scaldă, erau busuiocul, (ca să aibă noroc) și bobیțele de grâu, ca să fie bogat. Apa în care se scălda copilul se arunca undeva unde să nu o calce omul. Din Grid, aflăm că se aruncă în apa unui râu, ca să n-o ia nimeni în picioare, întrucât se spunea că ia făta mamei.

După opt zile de la naștere, preotul venea acasă și făcea o rugăciune; închina copilul la icoană, spunându-i numele. Timp de șase săptămâni, femeia nu avea voie să iasă din curte, era spurcată. Perioada de lăuzie se numea chendelă.

¹ Idem.

² Performer Ciovică Vergina, 76 ani, Șercăița, Cercetare de teren, 2014.

³ Arhiva CJCPC Brașov, Cercetare de teren în Grid-Părău, 1998.

După naștere, femeile din sat aduceau ploconul care consta într-o cană cu lapte cu tăiței și rachiu.¹

Creștinarea copilului și intrarea în comunitatea sătască era asistată de nașii de botez. Obiceiul păstrării nașilor în familie era strict reglementat, nașii de botez ai mirelui cununau și apoi botezau toți copiii unei familii.

Botezul avea loc la o lună, dar și mai repede, și la două săptămâni, în cazul celor care erau mai bolnăvicioși. Printre cauzele mortalității infantile sunt menționate boli precum scarlatina ori anghina.

Așa cum subliniază Ion Ghinoiu, „începând cu botezul, atribuțiile moașei de întâmpinare și integrare a necunoscutului venit din altă lume în lumea de aici (...) sunt preluate de o instituție creștină, nășia (...). Principala atribuție a nașilor este integrarea copilului în comunitatea de credință și individualizarea acestuia în cadrul satului printr-un nume propriu (...)”²

În Șercăița, cele trebuincioase pentru botez erau scutecul țesut din lână, două cârpe, o betă sau fașă țesută la război, un colac mare, 1 kg de rachiu din spirt cu zahăr, 3-4 scoverzi mari și lumânare.

În Grid, exista obiceiul ca înainte de a pleca cu copilul la biserică să se pună bani sub pernă, rostindu-se „să-i ajute Dumnezeu pe drumuri să se creștineze”. Cineva dintre neamurile apropiate ducea ulciorul cu apă și busuioc, lumânarea și funda roșie. Apa din ulcior era sfințită de către preot, ulterior fiind folosită la scaldă copilului timp de 8 zile, pentru a fi frumos și a fi iubit. Când mama îl scoate din baie, rostește „apa în jos, copilul în sus” de trei ori, iar apa se arunca la flori.

În Recea, la botez se duceau scutec țesut de nașă, cuvertură de pânză țesută, pânză de bumbac la care punea în vârf fundă roșie dacă

¹ Arhiva CJCPCT Brașov, *Cercetare de teren în Berivoi-Recea*, 1998.

² Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, pag. 163.

era fată sau albastră dacă era băiat. Aici, un buchețel de flori înlocuia firul de busuioc.¹

În Iași, când copilul pleca la biserică, se ocolea masa de trei ori, spunând: „Mă duc cu un păgân și vin cu un creștin”. Mama pregătea pe masă un colac, o sticlă cu rachiu și diverse prăjituri (ca să fie copilul bogat). Mama nu mergea la biserică. Tot în acest sat, exista obiceiul care încă se mai păstrează și azi, ca nașa să dea copilul „cu fundul de biserică”, ca să nu plângă și să nu fie rău.²

Nașa se punea în genunchi, ținea finul în brațe, preotul punea patrafirul pe capul nașei și o întreba, cu spatele către altar:

„Lapezi pe finu' de satana?” x 3 / „Da, lepăd pe finu' de satana!” x 3.

Și după, o întorcea cu fața către altar și o întreba:

„Împreuni pe finu' cu Hristos?” x3 / „Da, împreun pe finu' cu Hristos!” x 3.

„Integrarea spectaculoasă a noului-născut în comunitatea de credință, atribuție principală a nașilor, este o confirmare tacită a Bisericii că preexistența, viața intrauterină, este o lume precreștină, cu totul alta decât existența, lumea extrauterină.”³

Cazanul în care se boteza copilul fusese dăruit de un om bogat din sat. La Botez, preotul turna apă pe cap de trei ori. Dacă nașa era gravidă, rolul de a ține copilul îi revenea nașului, întrucât se spunea că viitorul copil sau chiar finuțul vor muri. De asemenea, lumânarea de la botez era păstrată, în caz de boală ori moarte.

După botezul religios avea loc masa acasă, invitați fiind doar nașii. Dacă copilul s-a născut în dulce, botezul se făcea în dulce.

¹ Arhiva CJCPC Brașov, Cercetare de teren în Recea, 1993.

² Arhiva CJCPC Brașov, Cercetare de teren în Iași-Recea, 1998.

³ Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, pag. 165.

Pe tot parcursul vieții, finul datora nașilor respect. O formă de întrajutorare întâlnită și în zona Țării Făgărașului era munca la câmp, vara, la sapă ori seceră.

Moțul se făcea la un an, însă nu toată lumea din Șercăița practica acest obicei; exista totuși obiceiul ca atunci când îi tăia pentru prima dată părul, să ducă și să ascundă într-o scorbură de salcie respectiva suviță.

Leagănul copilului era făcut înainte de țigani, din surcele. Sub pernă se punea o cruciuliță, iar în căciuliță puneau ceva roșu, o bucatăică de panglică roșie, pentru a fi ferit de deochi. Cei care deocheau erau considerați oameni cu ochi răi. Tot din satul Șercăița provine și următorul descântec de deochi: „Ieși deochi din ochi,/ Din gene din sprâncene,/ De la inimă de la ficat,/ De la rinichi, de la plămâni,/ Din toate încheieturile...” și pronunța numele copilului, „Și ... să rămână curat ca Maica Precista care l-a lăsat”.¹ Repeta de trei ori.

Ritualul de descântec continua astfel: „într-o cană luam apă din vale și veneam la sobă, scoteam pe vătrai cărbuni aprinși, luam cu cuțitul un cărbune și dădeam drumul în apă. Dacă era deocheat sfârâia cărbunele tare în apă, și făceam cruce cu mâna deasupra la cană.”² Ulterior, picurau apă la fruntea și la buricul copilului, stropind și leagănul; de trei ori picurau la țâțana ușii ori la țâțana porții, iar restul îl turnau într-un loc ferit, unde nu se călca cu piciorul.

În satul făgărășean se practica și obiceiuri precum vânzarea copilului sau schimbarea numelui.

Viața copilului grav bolnav se credea că poate fi salvată, printre altele, și prin vinderea lui simbolică. Mama oferea prin fereastră copilul, nașei, care aștepta afară, plata constând într-un creițar. Mama, când vedea primul semn de boală (n.n. epilepsie – boala copilului), se așeza pe o mătură confecționată din nuiiele, se despletea și îi dădea să

¹ Performer Ciovică Vergina, 76 ani, Șercăița, Cercetare de teren, 2014.

² Idem.

sugă, spunând de trei ori un nume aparte, care nu se întâlnea în onomastica satului. În satul Șercăița, conform celor relatate de informatoarea noastră, au existat două cazuri de familii, Geta fiind unul dintre numele utilizate la „vânzarea copilului”.

Obiceiul ursitoarelor este slab reprezentat sau chiar absent în zona Țării Făgărașului. Se mai păstrează încă elemente de legendă.

Obiceiurile de naștere din Șercăița evidențiază practici comune întregului areal etnografic al Țării Făgărașului, și chiar dacă multe dintre elementele rituale nu se mai practică în prezent, ele rămân ancorate în memoria comunității.

Bibliografie

Ion Ghinoiu, *Comoara satelor. Calendar popular*, Editura Academiei Române, București, 2005.

Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999.

S.Fl. Marian, *Nașterea la români*, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 1995.

Performer Ciovică Vergina, 76 ani, Șercăița, Cercetare de teren, 2014.

Arhiva CJCPCT Brașov, Cercetare de teren în Grid-Părau, 1998.

Arhiva CJCPCT Brașov, Cercetare de teren în Iași-Recea, 1998.

Arhiva CJCPCT Brașov, Cercetare de teren în Berivoi-Recea, 1998.

Arhiva CJCPCT Brașov, Cercetare de teren în Recea, 1993.

JUCĂRIILE COPIILOR ÎN SATUL DE ODINIOARĂ

Prof. Cezar BĂDESCU, Arefu

Academicianul Petre Constantinescu definea copilăria „trăire de vis edenic, de dulce confuzie între real și imaginar”¹. Are dreptate fiindcă în această perioadă a vieții, puiul de om se crede că poate fi oricine din cei pe care îi vede în jur și poate avea orice ocupație. De pildă, un băiețel de 5, 6 ani, dacă a încălecat pe o bătă și aleargă prin grădină se crede un adevărat călăreț, iar o fetiță de aceeași vârstă, dacă din câteva ghemotoace de cârpă a realizat o păpușă, devine cea mai grijulie mămică preocupată să-și alinte copilul, să-l lege pe brațe, să-l pună la piept ca să nu plângă, să-l înfeșe sau să îl desfeșe pentru a-i fi bine. În abecedarele de demult era o poză înfățișând un copil călare pe o bătă, purtând pe cap un coif de hârtie. Versurile însoțitoare erau semnificative: „Sunt soldat și călăreț/ Uite am și-un cal isteț/ Am și coifuri de hârtie/ Ce-mi mai trebuiește mie”?

Dacă adultul are nevoie de unelte pentru a-și satisface trebuințele vieții, copilul are nevoie de jucării pentru a-și împlini bucuriile copilăriei. Jucăria îl amuză, îl educă (învață să o folosească, să o păstreze, să o pună într-un anumit loc, să o diferențieze de altele).

Folosirea unor jucării îl călește pentru viață – alergatul cu cercul îi dezvoltă atenția, agilitatea, rezistența –, după cum simpla prindere a mingii îi dă siguranța mișcărilor, într-un cuvânt jucăriile îl ajută pe copil să-și dezvolte corpul și mintea.

¹ Mircea Traian Biju, *Mic dicționar al spiritului uman*, Ed. Albatros, București, 1983, p. 93.

Trebuie precizat că dacă astăzi există o adevărată industrie a jucăriilor, nu a fost întotdeauna așa. Cel puțin în lumea satului de altădată copiii foloseau jucării simple, confecționate de părinți, iar când creșteau mai mari învățau să și le confecționeze singuri. Dacă mă gândesc bine, chiar acum 7-8 decenii, în unele familii din Arefu ajungea câte un fluierici confecționat din tablă, cu biluță de lemn în interior, sau moșulețul „hopa Mitică”, cumpărat de la târgul de Sf. Mărie.

Materialele folosite pentru confecționare au fost: huma (argila), lemnul, hârtia, cârpe.

Prima și cea mai simplă jucărie a sugarului de la țară a fost cutia de chibrituri în care mama a pus 3-5 sau 7 boabe de fasole ori porumb. De ce atâtea? Femeia mamă ținea cont de simbolistica numerelor: Trei reprezintă Sfânta Treime (Dumnezeu Tatăl, Sf. Duh, Dumnezeu Fiul, n.n.). În Biblie, viața lui Iisus e caracterizată tot de trei (vin să i se închine trei magi, pe cruce stă trei ore, pe Golgota erau trei cruci, înviază trei morți, etc., n.n.). Și în basmele noastre împărații au trei feciori sau trei fete. Isprăvile săvârșite de Făt-Frumos sunt trei – el se luptă cu trei zmei. Cinci e număr sacru: cu cinci pâini Dumnezeu a săturat cinci mii de oameni. Șapte este numărul simbolic al totalității (de aici expresiile: a mânca cât șapte, a lua de pe om șapte piei, a umbla pe șapte cărări, n.n.)¹. Jucându-se cu acea cutie de chibrituri, micuțul își exersează simțul tactiv, văzul și auzul. Este vremea când plăcerea senzorială comandă gestul, mișcarea cutiutei. Întrucât tendința era să o bage și în gură, mama o îmbrăca într-o bucată de pânză cusută pe trei părți și așa i-o lăsa copilului în copaie sau în leagăn, să se joace cu ea până se plictisea. Pe la 2-3 ani urmau figurinele – fructe sau animale – din felii de broșbă, făcute de frații și surorile mai mari. Figurinele de fructe se puteau chiar mânca fiindcă broșba este o rudă a sfeclei și e

¹ Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Ed. Învierii, Timișoara, 2007, pp. 609, 122, 576.

dulce la gust. Amuzant era acel moșuleț „hopa Mitică” de care am pomenit mai sus. Cu multă bucurie era urmărit titirezul - prâsnelul - cum se învârtește pe masă sau pe pardoseala camerei. Plăcerea micuțului era să meargă să-l ia când acesta cădea și să-l aducă înapoi celui care îl pornea. Titirezul era confecționat de obicei din capătul de jos al unui fus de tors, tăiat cam la 8 cm; capul rămânea neatins, iar partea de deasupra se subția până la grosimea unui creion, ca să poată fi prins la mâna dreaptă între degetul mare, arătător și mijlociu, să-i dea mișcarea de rotație. Se putea face și dintr-un ban găurit, prin care era trecut un băț de formă conică, astfel ca banul să rămână cam la 1,5 – 2 cm de vârful care se ascuțea precum creionul. Atracția atât pentru băieți cât și pentru fete la acea vârstă prezenta căruciorul rudăresc cu două roți. Ca să-i sporească atractivitatea și prețul, rudarii făceau cu vopsea roșie, albastră, verde, pete diferite pe proțap sau pe osia dintre roți.

Ca să nu mă îndepărtez de subiect, iată lista jucăriilor confecționate de copiii din satul Arefu acum 7-8 decenii.

1. Din argilă făceau diferite figurine: oameni, animale, păsări, case, fructe. Le uscau la soare apoi le păstrau mai mult timp acasă, ca amuzament, sau le aduceau la școală pentru a primi o notă la lucru manual. Fetele făceau cenace și farfurii, închipuindu-și că în ele pun diferite feluri de mâncare.

2. Din hârtie confecționau: avioane, pahare, ghiocuri, fesuri, coifuri, bărcuțe, morișcă. Coiful de hârtie se confecționa de regulă dintr-o jumătate de ziar. Se îndoia coala pe jumătate, colțurile de sus se îndoiesc din ambele părți până la jumătate. Marginile de jos se îndoiesc în sus, una în față, cealaltă în spate. Se îndoiaie iar în formă de romb (de fapt e pătrat). Capetele celor două margini se îndoiesc dreapta și stânga și devin un triunghi isoscel. De la jumătatea triunghiului se trage în cele două părți și se formează un pătrat. Se îndoiaie iar în sus colțurile de la deschizătura pătratului, în față și în spate, și se trage în laturi. Coiful e gata de pus pe cap. În Arefu, coifuri se făceau și din fire de rogoz

(țipiric), vara, când se întâlneau copiii care mergeau cu vitele pe izlaz. Coiful din țipiric se confecționa astfel: din mai multe fire răsucite se făcea o coroniță cât să încapă pe cap. Apoi alte fire – alese cam de aceeași lungime – se prindeau de coroniță prin înnodare la distanță de unul, două degete. Toate firele erau strânse apoi la vârf și legate apoi cu un alt fir. Coiful era astfel gata și toată ziua purtat cu fală pe cap.

3. Alte jucării: a. *De suflat* - din pană de gâscă se făcea carabă. Caraba se făcea și din țeava foii de dovleac ajunsă la maturitate (când dovleacul înflorește); șuierice - se confecționau primăvara, din ramură tânără de salcie. b. *Vioară* din cocean de porumb cât încă e verde (cât mai au boabele încă verde pe ștulete, n. n.). c. *Bici* din fuior de cânepă - se făcea toamna după melițatul cânepii, în două feluri: prin împletire sau răsucire. Lungimea între 1.5, 2 m. Folosit la mânatul vitelor, întreceri între băieți pe câmp, al cui pocnește mai tare, și iarna – la mersul cu plugușorul. d. *Mingi* – din păr de animale, vacă sau cal, primăvara, când năpârlesc. Se strângea mult păr, se băga în apă caldă, apoi se storcea în pumni, dându-i formă rotundă. Se lăsa la uscat, apoi era folosit drept minge. Se mai făceau mingi și din babiță de mestecăn. e. *Cercul*. Era fie metalic, luat de la un vas de lemn, sau confecționat din lemn de mestecăn sau alun. Era folosit la alergat pe un loc drept (prin grădini sau pe uliță), în zi de sărbătoare. Era ținut în mișcare și echilibru cu ajutorul unui băț de 20-30 cm. f. Diferite jucării din lemn: pușcoci din țeavă de soc și dopuri (gloanțe) de câlți. Se alege o ramură de soc, cam de grosimea făcălețului de mestecat mămăliga. Se taie la lungimea dintre două noduri și se scoate miezul (măduva din interior). Un alt băț la fel de gros se cioplește de jur împrejur, să rămână interiorul sub formă de piston, de gros cât să poată intra pe țeava de soc. Din câlți de cânepă se fac două dopuri muind câlții în apă sau mestecându-i în gură. Dopurile să fie exact cât să încapă forțat pe țeava de soc. Se bagă primul dop și se împinge cu pistonul până la capătul celălalt al țevii. Se pune al doilea dop și se împinge iar cu pistonul.

Aerul din interiorul țevii, pe măsură ce se comprimă, va forța dopul de la capătul țevii să zboare ca și glonțul din pușcoci. Despre un astfel de pușcoci vorbește și Petre Ispirescu¹. Pușcoci cu apă: se pregătesc țeava cu soc și pistonul ca la pușcociul cu dopuri. La un capăt al țevii se bagă forțat un mic dop de lemn găurit în mijloc cu un cui de șită. Capătul pistonului se înfășoară cu o cârpă legată strâns cu ață, ca să nu scape de pe piston. Se introduce pistonul până ajunge la dop apoi țeava se bagă într-un vas cu apă și se trage pistonul înapoi, ca la seringă. Apa va pătrunde în țeavă până la jumătate sau chiar mai mult. Când pistonul se împinge iar înainte, apa va țâșni din țeava pușcociului sub formă de jet.

Zmeu simplu - o șită lată de cca 5 cm și lungă de cel puțin 30 cm. La un capăt i se dădea o gaură pe care era băgată o sfoară ce se îndoia pe o lungime de 40-50 cm. Sfoara se prindea de capătul unui băț lung de 15 cm. Bățul se prindea cu mâna dreaptă și se învârtea deasupra capului. Prin aer se auzea un șuiertat asemănător celui făcut de buzduganul aruncat de zmeul din basme, ca să-și anunțe venirea acasă.

Cuțit și sabie din șită de brad, prin cioplire cu briceagul; se dădea formă de cuțit sau sabie de mărimi diferite. Cuțitul avea și o altă utilitate. În zilele ploioase se purta în trăistuță de către școlar și era folosit la curățitul noroiului de pe opinci sau bocanci înainte de a intra în clasă.

Sfârleaza din coajă de fag, de formă rotundă, mărimi diferite, cu două găuri în mijloc, prin care se introducea o sfoară înnodată apoi la capete. Printr-o mișcare de rotație sfoara se răsucea, apoi se întindea și se slăbea. În virtutea inerției ea se răsucea în ambele părți, dând mișcare de rotație ca în *perpetuum mobile*.

Sfârtoarea – confecționată din două nuci. Una găurită prin burtă pătrunzând nuca, o altă gaură era dată în dreptul celor două, dar la împreunarea găocilor. Prin cele două găuri din burtă se introducea un

¹ Ispirescu Petre, *Opere* vol. 2 (capitolul „Jucării”) Ed. Minerva, București, 1971, p. 423.

bețișor pe care era prinsă o sfoară ce se scotea prin a treia gaură. În capătul bețișorului se înfigea a doua nucă. Sfoara de pe bețișor (lungă cam de 10-20 cm) se răsucea apoi se trăgea forțat pentru a se derăsuci în virtutea inerției, continua să se răsucească iar și așa se putea repeta mișcarea de mai multe ori; pârlitoarea, de formă dreptunghiulară, pe mijloc avea o lamelă din lemn flexibil ce atingea un cilindru cu șanțuri săpate în lungime sub forma șurubului. Prin învârtirea cilindrului, lamela atinge muchiile șanțului scoțând un zgomot puternic; morișca de apă – era făcută din șifă în forma roții hidraulice. Se pune în fața unui șipot și apa prin cădere o învârtea.

Morișca sau elicea de vânt – se confecționa din două bucăți de șifă prinse între ele sub formă de cruce. La jumătatea îmbinăturii se făcea o gaură prin care era trecut un cui bătut apoi în capul unui lemn. Prin alergare aerul făcea să se învârtă elicea. Petre Ispirescu recomanda să se ia o bucată de spetează mai scurtă decât o șchioapă (cam 10 cm) și mai îngustă decât un deget (cam 1,5 cm). La ambele capete ale acestei speteze se lipește câte o bucată de hârtie tăiată în formă pătrată, lată și lungă cam de 4 cm, așezate așa ca una să fie cu marginea în sus, alta cu marginea în jos. La mijloc, speteaza se străpunge cu o sulă, făcându-i se o gaură mică, și i se pune un ac cu gămlie. Se ia apoi o nuia cam de 30, 40 cm din alun sau salcie, fiindcă este mai moale. Se înfige acul în vârful nuiei, în mijlocul bățului. Și morișca e gata. Copilul ține de celălalt capăt al nuiei și mergând asupra vântului, morișca se învârtește. Când vântul suflă mai tare, copilul poate sta locului.¹

Arcul cu săgeți - se caută o joardă fără noduri de alun, frasin, lungă cam de 90 cm și groasă cu diametrul cam de 2 cm. Cam la 1 cm de fiecare cap i se face în jur un mic șanțuleț unde va fi legată coarda din ață de cânepă răsucită sau din elastic. Se curbează joarda sub forma arcului de cerc și așa rămâne între capete o deschizătură de 40-45 cm. Arcul astfel format va ține coarda bine întinsă. Săgeata se

¹ Ibidem, p. 420- 421.

confecționează dintr-o bucată de șită lată cam de 1,5-2 cm și mai lungă cu 3,4 cm decât raza arcului de cerc. La un capăt se ascute sub formă de săgeată, la celălalt capăt i se face un crestez cât să se poată așeza bine pe coarda arcului. Cu mâna stângă se ține arcul în față, cu dreapta se așează săgeata la jumătatea corzii, se trage săgeata înapoi spre piept cât permite coarda, apoi i se dă drumul brusc. Coarda revenind la poziția inițială aruncă săgeata care zboară înainte.

Praștia – cea mai simplă era o joardă flexibilă de alun sau de salcie lungă ca la 40-50 cm. Din humă, argilă, se făcea o mingiuică de mărimea unui ou de bibilică și se înfigea până la jumătate în vârful joardei. Se dă joarda cu mâna dreaptă pe spate ca atunci când vrei să arunci o piatră. Arunci fără să lași joarda din mână ca și cu piatra. Măciulia din vârful joardei zboară la distanța unde vrei să ajungă. Praștia mai complicată se făcea dintr-o bandă de cauciuc sau elastic lung de 5-6 cm. Se găurea banda la cele două capete și prin cele două găuri se introducea câte o bucată de ață de cânepă care se îndoia. Se tăia un băț de alun sau frasin cu crăcană la vârf, având deschiderea între brațe cam de 8 cm. Cu cele două fire de ață se lega banda de cauciuc sau elastic cu marginea în jos de capetele crăcanei. O pietricică de mărimea unei alune sau a unei nuci mai mici se punea în jumătatea benzii de cauciuc și se trăgea în spate să se întindă cauciucul cât permite. Brusc se dădea drumul din mână cauciucului întins; revenind la poziția normală cauciucul arunca piatra în față până la o distanță de 6-7 sau chiar 10 m. Ținta lovită avea de suferit. Era folosită pentru simpla distracție dar și la vânarea veverițelor sau a unor păsări sălbatice – vrăbiuțe, pițigoii, ciocănitori, mai ales iarna când își căutau hrana pe lângă casa omului.

Picioaroangele - folosite pentru păstrarea echilibrului la mersul pe ele. Confectionate din două bâte mai groase cu diametrul de 5-6 cm și lungimea de aproximativ 1,30 cm. La înălțimea de 20-30 cm prin

găurire sau scobire se băga din lateral un alt băț gros de un diametru de 3,4 cm ce era folosit pentru a sprijini piciorul cu el.

Căruț cu patru roate, cioacla (târlița sau sania n.n.). Era folosită iarna pe derdeluș.

Închei cu banalul fir de lână (câneapă sau bumbac) care, prin darea după degetele mâinii, căpăta diferite forme, figuri: mințita, apa, masa, laba găștii sau fierăstrăul. Erau alte jucării folosite de copii, la clăcile pentru depănușarea porumbului (toamna) sau la cele de tors cânepa (iarna).

Avantajele acestor jucării erau multiple:

- Nu costau bani, le confecționau părinții sau chiar copiii, puneau la încercare îndemânarea și priceperea celor care le confecționau, erau un prilej de a descoperi viitorii meșteri tâmplari;

- Îi obliga pe cei care le foloseau să stea mai mult în aer liber, călind astfel organismul care creștea sănătos și viguros;

- În joaca lor, copiii socializau unul cu altul;

- Întregerile le stimulau voința;

- Jucăriile îl familiarizau pe copil cu munca, pregătindu-l pentru mai târziu. Gândind să o confecționeze, el de fapt își propunea o sarcină, iar confecționând-o făcea un efort pentru îndeplinirea acelei sarcini. Lucrând, copilul trebuia să fie atent, să persisteze, să facă un efort și toate acestea de fapt ajutau la pregătirea lui pentru viața de adult.

Jucăriile și jocul au un rol bine determinat în primii ani din viață. Fără ele nu ar exista copilărie. Dar jocul - firește într-o altă formă - îl practică și oamenii mari. Avea dreptate Schiller când afirma: „Omul nu este întreg decât atunci când se joacă”¹

¹ Jean Chateau, *Copilul și Jocul*, Ed. Didactică și Pedagogică – 1977, p. 7.

ROAINA – REÎNVIEREA UNUI OBICEI SĂSESC LA CRISTIAN

Veronica BOGOIU, Brașov

Vechiul sat săseesc Cristian (Neustadt im Burzenland, după denumirea săsească) a fost o așezare compact locuită de sașii care au dezvoltat o societate cu o identitate distinctă, bine conservată până în perioada premergătoare emigrării masive în Occident. Astăzi, Cristianul mai păstrează doar urmele așezărilor săsești, cu casele bine conservate, impresionante prin arhitectura lor impozantă, dar și amintirile celor câțiva sași care mai trăiesc aici. De-a lungul existenței de peste 850 de ani în acest spațiu, sașii au fost o etnie care a configurat puternic spațiul cultural transilvănean, coexistența cu celelalte etnii fiind fundalul construirii și reconstruirii propriei identități, dar și a interferențelor culturale interetnice.¹

Studiul meu se concentrează asupra unei secvențe din calendarul sărbătorilor de peste an al sașilor din Cristian, mai exact asupra „Roainei”, un obicei de primăvară, pus în practică de copii, al căror alai avea menirea să alunge întunericul și frigul iernii, care urmau să lase locul primăverii generatoare de vitalitate și lumină. După douăzeci de ani de pauză, comunitatea din Cristian și-a dorit să repună în practică acest obicei al sașilor de odinioară, păstrat până în anul 2012 doar în amintirile vârstnicilor rămași în localitate.

Punctul de plecare în reconstituirea acestui obicei sunt amintirile rememorate și repovestite de câțiva dintre sașii care trăiesc în Cristian: **Filip Gerda** (74 ani)², **Porr Adele** (72 ani)³, **Porr Erhardt** (74 ani)⁴ și

¹ Ligia Fulga (coord); *Sașii despre ei înșiși*, Editura Transilvania Expres, Brașov, 2008, p. 9.

² Performer Filip Gerda, comuna Cristian, nr. 356, cercetare de teren, 2012.

³ Performer Porr Adele, comuna Cristian, nr. 289, cercetare de teren, 2012.

⁴ Performer Porr Erhardt, comuna Cristian, nr. 289, cercetare, 2012.

Zintz Werner (74 ani)¹, care împreună cu preotul Bisericii Evanghelice din localitate, **Uve Seidner**, au scos la lumină povestea Roainei.

Roaina era un obicei cu dată mobilă, în fiecare an el desfășurându-se în sâmbăta de dinainte de *Aschenmittwoch* (Miercurea Cenușii), ultima miercuri dinaintea începerii Postului Mare. În această zi, credincioșii merg la biserică unde preotul însemnează pe fruntea fiecăruia semnul crucii cu cenușă, ca semn de căință, de penitență personală și întoarcere la credință și împăcare cu Dumnezeuul ce se va jertfi. Obiceiul folosirii cenușii în ritualuri religioase se pierde în negura istoriei, referiri găsindu-se în ambele Testamente biblice, prima datare a unei liturghii în care se folosește presărarea cenușii fiind într-o carte liturgică din anul 960.

Actanții erau copiii cu vârste cuprinse între 12 și 14 ani, al căror rol era să tragă pe străzile satului o roată mare – **roaina** – pe care erau așezate două păpuși din paie, bărbat și femeie, îmbrăcate în portul tradițional săsesc. Alaiul copiilor era unul foarte zgomotos din cauza talângilor și clopoțelilor pe care ei și le legau la brâu, alungând cu zgomotul lor asurzitor spiritele rele, stăpâne ale întunericului.

Pregătirile începeau din seara anterioară, când părinții scoteau din lăzi cele trebuincioase copiilor pentru a doua zi: „Li se pregăteau hainele, o cămașă albă, pantaloni albi și ca podoabă a capului, coiful din carton pictat. Celor mari, care urmau să ia prima împărtașanie în cadrul ceremoniei de confirmare de la biserică, părinții le pregăteau niște măști din plasă. Deosebit de importantă era pușculița purtată de copiii mai mari, cusută din multe materiale colorate și prinsă în vârful unui băț, alături de un clopoțel. Aici urma sa se adune întreaga răsplată a copiilor care mergeau cu roaina.” (Filip Gerda)

Sâmbăta dimineața, toți participanții la alai se adunau în casa unde era pregătită roata: „Băieții care se confirmau la biserică erau cei care organizau totul, celor mici revenindu-le sarcina să tragă roata pe care se învâртеau cele două păpuși, o treabă deloc ușoară. Ei se numeau „trăgători”. Copiii luau străzile la rând, iar în dreptul caselor, băieții cei mari întindeau bățul cu pușculița în dreptul ferestrelor, sunau din clopoțel și așteptau ca oamenii să iasă și să le pună răsplata, de obicei

¹ Performer Zintz Werner, comuna Cristian, nr. 305, cercetare, 2012.

bani, în pungulița multicoloră. Alaiul pornea mai departe, până ce străbătea tot satul, sunând din clopoțel la ferestrele tuturor caselor. În anii 80, copiii erau însoțiți de fanfară, dar înainte de această perioadă, ei își făceau anunțată prezența doar cu zgomotul asurzitor al talângilor și clopotelor.” (Porr Erhardt) Răsplata o împărțeau băieții cei mari, fiecare copil folosind apoi banii după cum credea.

Trasul roainei pe străzile satului era urmat a doua zi de balul mascat al adulților, eveniment care marca încheierea perioadei de dulce și intrarea în Postul Paștelui, un timp al restricțiilor cu rol de purificare.

Roaina se înscrie în rândul celor mai spectaculoase practici legate de obiceiurile cu măști, performate de cortegiile de mascați, mesageri ai luminii triumfătoare, purificatori ai spațiului și timpului.

În desfășurarea obiceiului se regăsesc câteva reminiscențe ale unor **rituri de inițiere** ale tinerilor care trec de la o categorie de vârstă la alta. Tinerii care urmau să participe la ceremonia de confirmare în anul respectiv aveau de trecut proba care sa le dovedească abilitățile de organizatori și supraveghetori ai felului în care se desfășoară obiceiul roainei. Ceremonia confirmării reprezintă desăvârșirea Botezului primit imediat după naștere, prin mirungere, și primirea pentru prima dată a darurilor euharistice. Tinerii care se pregătesc pe toată perioada postului prin participarea la orele de catehism, își desăvârșesc inițierea creștină în ziua confirmării, atingând maturitatea spirituală și devenind cunoscători și mărturisitori ai credinței.

Câteva din elementele de recuzită folosite de actanți sunt încărcate de simboluri care vin să susțină sensul și scopul obiceiului. Astfel, simbolismul roții se identifică cu acela al cercului aflat într-o mișcare de rotație, asociindu-se cu soarele, cu mișcarea neîntreruptă a vieții, cu ciclurile naturii.¹ Cuplul prins pe roată este simbol al celor două principii generatoare de viață – masculin și feminin – care împreună cu roata ce se învâрте sunt însuși mersul vieții și al lumii.

Simbolul clopotului, atât de prezent în recuzita actanților, se rezumă mai mult la sunetul pe care îl scoate și al cărui rol în acest context este acela de a alunga spiritele îngemănate întunericului.

¹ Jean Chevalier, Allain Gherbrant, *Dicționar de simboluri*, volumul al III-ea, Editura Artemis, București, 1994, p. 163.

Povestea Roainei a fost așadar readusă la viață în anul 2012, de către copiii familiilor de români din localitate, fiind respectate în totalitate toate secvențele obiceiului, singurele schimbări fiind cele legate de spațiul în care acesta s-a desfășurat și de percepția unei comunități mai puțin unitare. În prezent, numărul celor născuți în localitate este depășit de al celor veniți din alte locuri. Cristianul de astăzi este parte a zonei metropolitane a Brașovului, iar distanța foarte mică față de oraș, precum și migrarea populației din zona urbană aici, dar și fenomenul invers, de migrare a cristolovenilor în mediile urbane, au contribuit la schimbarea spațiului și a omogenității comunității de azi.

Pentru a limita deplasarea alaiului pe distanțele care s-au mărit în ultima perioadă, odată cu extinderea limitelor geografice ale localității, roaina a fost trasă mai ales în zona centrală, pe străzi modernizate, arhitectura caselor săsești fiind unul din puținele elemente care au amintit de atmosfera de odinioară. Zestrea culturală a celor tineri s-a îmbogățit, iar cei care nu s-au născut în Cristian au avut prilejul să-și însușească practicarea unui obicei al sașilor cristoloveni și să învețe despre istoria locului în care trăiesc și în care se vor integra astfel mai ușor.

Ca specialiști ai Serviciului pentru Conservarea Culturii Tradiționale, am salutat și am încurajat inițiativa tuturor celor implicați în reînvierea acestui obicei. Ne numărăm printre susținătorii tuturor celor care își doresc revigorarea elementelor identitare ale comunităților din care fac parte. Mai mult de atât, în cazul acesta am împărtășit bucuria sașilor vârstnici din Cristian, împreună cu care am re trăit fiecare moment din povestea Roainei de altă dată.

Bibliografie

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Allain, *Dicționar de simboluri*, Editura Artemis, București, 1994.

Fulga, Ligia (coord), *Sașii despre ei înșiși*, Editura Transilvania Expres, Brașov, 2008.

Wagner, Ernst, *Istoria sașilor ardeleni*, Editura Meronia, București, 2000.

PROGNOZE METEOROLOGICE POPULARE

Ion I. BRATU, Pucioasa, jud. Dâmbovița

Intotdeauna a existat, există și va exista o strânsă legătură între om și climă. Funcție de desfășurarea fenomenelor climatice din natură, pe orice grad de longitudine sau latitudine, depinde reușita asigurării sau, în caz contrar a neasigurării mijloacelor de subzistență, adică a hranei.

Când agricultura, zootehnia sau pomicultura este modalitatea prin care țaranul (săteanul) român obține prin munca sa produse, care contribuie la hrănirea tuturor celor care trăiesc la țară, precum și la oraș, cunoașterea în prealabil a timpului, mai exact a condițiilor climatice viitoare (adică o prognoză asupra vremii ce urmează) este absolut necesară pentru ca munca la câmp, în fermă sau în livadă să dea rezultatele scontate, spre beneficiul tuturor.

Astfel că omul și-a îndreptat atenția întâi spre el, vremea viitoare transmițându-i mesaje de schimbare în rău, atunci când printre altele mâncărimea în urechi sau durerile reumatice și de oase îl anunță că vremea se va schimba în curând.

Al doilea rând de semne privind vremea, omul le obține din preajma sa, în casa lui, observând că schimbarea vremii implică o mare cantitate de umiditate în atmosferă, ceea ce duce la umezirea sării, a untului, la închiderea cu greutate a ușilor, ferestrelor, la închiderea solzilor conurilor de brad, la lăsarea fumului de la coș înspre pământ ș.a., pe când reversul acestor situații îi anunță revenirea vremii frumoase.

Cea mai mare parte a semnelor care arată cum va evolua vremea într-un viitor apropiat sau mai îndepărtat - adică a unei prognoze - este oferită de natură, adică de fauna și flora și alte semne din natura înconjurătoare.

Dacă multă vreme aceste semne au fost cunoscute numai de cei care trăiau la țară, între timp, ele au devenit necesare și cetățenilor, astfel că mijloacele de informare ale acelor epoci (presa, cartea), au început să conțină prevederi viitoare a vremii.

Trebuie menționat că multe din semnele de schimbare a vremii sunt comune popoarelor care trăiesc în aceleași zone climate, mai precis, cam pe aceeași latitudine. Astfel, în anul 1840, în *Cantora foi sătești*, Mihail Kogălniceanu tipărește traducerea din limba franceză efectuată de Th. Codrescu, intitulată *Pronosticuri*, subintitulate „Semnele din atmosferă și semnele de la vîetăți”, în care arată că aceste semne sunt „scoase din starea atmosferei, din purtarea vîetăților, din înfătoșarea [ră]sadurilor, și altele care arată schimbările timpurilor și a altor fenomene, pre care agricultorii se interesează de a le cunoaște”.

Trebuie să menționăm că și mai înainte de apariția acestor *Pronosticuri*, diferite calendare dădeau niște prognoze asupra vremii, stabilite însă pe principiile astrologiei - ale așa-zisului învățat Kazimia, adică fiecare an, patronat de o planetă, avea vremea sa caracteristică planetei care domina acel an. Putem spune că acele Calendare așezate pe șapte planete au fost pentru noi primele prognoze meteorologice adresate unui public urban, cât și rural. În ce măsură acele prevederi se confirmau sau nu, o spune chiar și Th. Codrescu în preambulul prezentării *Pronosticurilor* sale: *Dacă astrologia, dacă meșteșugul gîcirii sînt niște nimicuri născocite, bune numai să arăte prostiea ominească, dacă proorociile Căhindarelor de vreme bună și vreme ră, esă mai totdeauna minciunoase, nu este tot așa și cu prezicerile care sînt urmarea observației a unor împregiurări care se arată totdeauna înaintea cutării sau cutării schimbări a stării atmosferei.*

Că unele prognoze ale Calendarelor așezate pe șapte planete sunt neconfirmate este drept, dar să nu uităm că ele au fost stabilite pe baza unor îndelungate observații în timp ale climei. Însăși știința meteorologiei admite că vremea se repetă din șapte în șapte ani. Nu mai departe decât sub ochii noștri, am trăit în acest an și trăim „o primăvară friguroasă”, așa cum este prezicerea pentru anul 2015, aflat sub dominația planetei Jupiter.

Apariția acestor preziceri ale timpului probabil au trecut – din acele calendare așezate pe șapte planete – în alte publicații periodice, ele fiind tipărite până în anii '40².

Altfel de prognoze au fost și sunt făcute pe baza observațiilor în timp de sătenii cercetători ai naturii, constatându-se similitudinea între starea vremii la o anumită dată, care poate fi ziua unei sărbători împărătești, a unui sfânt sau o zi a săptămânii, cu vremea din altă zi a anului sau a unei părți din an (40 de zile, 3 săptămâni, vara toată, iarna asemenea sau anul etc.). Exemplificăm cu următoarele prognoze meteorologice populare: ● Dacă vremea la Bobotează este frumoasă, vara va fi îmbelșugată în pâine și pește. (10, 10); ● Cum va fi timpul la Sf. Grigorie (10 ian.), așa va fi tot anul. (15, xx); ● Cum va fi vremea la *Stretenie* (2 febr., Întâmpinarea Domnului), așa va fi toată vara. (10, 10); ● Cum va fi vremea la Cei Patruzeci de sfinți (Măcinici), așa va urma să fie toată primăvara. (10, 10; 26, 58); ● Cum va fi vremea la Buna-Vestire, așa va fi la Paști. (10, 11); ● Cum va fi vremea la Florii, așa va fi la Paști. (10, 11; 26, 58); ● Pâcla (ceața) ce cade la Sfântul Gheorghe prevestește an mănăs. (10, 66); ● Cum va fi vremea la Sf. Simion Stâlpnicul (1 sept., Începutul anului bisericesc), așa va fi tot anul. (10, 11); ● De va fi senin la *Ovidenie* (21 noiembrie, Intrarea în Biserică a Maicii Domnului), vara va fi secetoasă și călduroasă. (10, 11); ● Cum va fi în ziua de *Ovidenie*, așa va fi toată iarna. (26, 58); ● Cum va fi vremea la Cuvioasa Paraschiva, așa va fi până la Sfântul Dumitru. (10, 11); ● Dacă la Crăciun va fi cald, va fi frig la Paști. (10, 11); ● Dacă bate vântul la *Sâmți*, va urma să bată șase săptămâni. (10, 58).

Alte prognoze ce au fost făcute pe baza unor observații sunt: ● Dacă Vinerea e vreme bună, Duminica va fi rea și invers, căci și proverbul spune: „vremea de vineri nu ține”. (10, 11); ● Dacă vremea rea începe într-o sâmbătă ori într-o zi de sec, va ține mult timp așa. (10, 11); ● Cum va fi vremea în cele patru zile după Luna nouă, așa va ține întreaga lună. (10, 11; 26, 58); ● Dacă vremea a fost rea, la Lună nouă se va schimba și invers. (22 f); ● Dacă imaginar ai agăța o găleată de coarnele Lunii noi și nu o va ține, luna următoare va fi uscată și invers. (22 f); ● Dacă va cădea Crăciunul vinerea, iarna va fi dură. (30, 175); ● Ziua de luni anunță cum va fi toată săptămâna. (30, 84).

De aici până la a face o caracterizare meteorologică fiecărei luni a anului n-a fost decât un pas, una din publicațiile transilvane (19), tipărind aceste previziuni meteo, pe care le redăm mai jos, îmbunătățite de noi cu alte completări inedite găsite pe parcursul cercetării:

Ianuarie (*Ghenarie, Călindar, Gerar*)

- Când se trag norii spre miază-noapte, urmează frig, iar când se duc spre miază-zi - căldură. 19, 4. (Valabil pentru Transilvania)
- Când se trag norii spre miază-zi, urmează frig, iar când se duc spre miază-noapte - căldură. 14, 10; 4, 53. (Valabil pentru Sudul țării)
- Dacă în ziua de Anul Nou, cerul se va înroși spre răsărit, e semn că va fi un an ploios. 28, 14.
- Dacă nu este ger și zăpadă în Ianuarie și înaintea lui, atunci va fi în Martie și Aprilie. 4, 53.
- De va fi Gerar ploios, câmpul nu va fi mănăs. 4, 53.
- De va tuna în zilele vărsătorului de apă, plugarii vor avea pagube în semănături. 16, 3.
- Ianuarie cald nu e semn de an mănăs. 19, 4; 14, 10; 4, 53; 22 e.
- Ianuarie cu moină înseamnă primăvară friguroasă și vară călduroasă. 14, 10; 4, 53.
- Ianuarie de va fi tulburat, aduce boală la dobitoace. 28, 14.
- Ianuarie domol/moale aduce primăvară friguroasă. 16, 3/28, 14.
- Ianuarie uscat și geros aduce Faur cu nea. 19, 4; 4, 53; *var.* Ianuarie uscat și geros aduce Faur umed. 22 e.
- În ziua de 14 [Ianuarie] de va fi senin, anul va fi bun. 16, 3 (și viceversa).
- În ziua de Anul Nou de se va roși cerul spre răsărit, va fi an ploios. 16, 3.
- Negura din Ianuarie aduce Faur umed. 19, 4; 14, 10; 4, 53.
- Noaptea de Anul Nou de va fi lină și senină, an bun prevestește. 16, 3; 28, 14.
- Ploaie ori moină în ziua de Bobotează, scumpete mare (arată). 16, 3.

Februarie (*Faur*)

- Apele curgătoare calde vestesc ger. 16, 5; 4, 54; *var.* Apa curgătoare de e caldă, urmează ger. 14, 12.
- Când nu îngheață în Faur e semn de an mănos. 19, 4; 14, 12; 4, 54.
- Cum va fi în 11 februarie, așa va fi în Postul mare. 16, 5.
- Dacă în ziua de 16 (Sf. Pamfilie) va fi soare, va urma încă iarnă în putere. 16, 5.
- De va tuna în 7, va fi pagubă în arătură. 16, 5.
- Faur alb/cu zăpadă întărește sămănăturile. 19, 4; 16, 5; 14, 12; 4, 54.
- Faur geros aduce an mănos. 4, 54.
- Faur urât și Mai frumos e an mănos, dacă înghețul nu-i prea tare. 16, 5; *var.* Faur urât aduce un Mai frumos. 4, 54.
- În 2 febr. iese ursul din bârlog și de-și vede umbra, intră iarăși în culcuș, că va mai fi ger. 16, 5; *var.* De Dragobete iese ursul din bârlog și de-și va vedea umbra, intră iarăși în culcuș, va mai fi ger. 28, 14.
- Primele două săptămâni din februarie îngheață tot, iar în următoarele două se dezgheață. 22 e.
- Negura de apus arată ger. (*Evident, în timpul iernii*) 19, 4; 16, 5; 4, 54; *var.* Negura de la soare-apune arată ger. 14, 12.
- Pe cât de frig este în Faur, pe atât de cald va fi în luna lui Cuptor. 22 e.
- Vânturile de miază-noapte prevestesc an mănos. 19, 4; 14, 12; 4, 54.
- Viforele ce nu vin în Faur, se răzbună la Paști. 16, 5.

Martie (*Mărțișor, Germinar*)

- Cu cât mai uscat va fi Martie, cu atât mai umed va fi Aprilie. 16, 8.
- Cucul până nu vede mugurul nu cântă. 4, 54.
- Dacă apar muștele înainte de Alexii (17 martie), înseamnă că vara va fi ploioasă. 30, 100.
- Dacă-i Martie cu rouă, după Paști mult plouă. 19, 4; 14, 16.

- De multe griji va scăpa plugarul, dacă în noaptea de Buna-Vestire va fi senin. 16, 8.
- De va fi frig în 7 martie, vine iarna cea mică. 16, 8.
- Martie leagă și dezleagă. 4, 54.
- Martie răcoros aduce an mănăs. 16, 8.
- Martie răcoros, umple celarul și podul din gros. 19, 4.
- Martie uscat, prier ud, maiul potrivit, ferice de țăranul care a semănat. 31.
- Martie vânturos aduce după el Mai frumos. 14, 16; 4, 54.
- Mărțișor cu rouă, după Paști mult plouă. 4, 54.
- Mărțișor zvântat, Aprilie udat, Mai răcoros, îi va umple gospodarul carul și podul din gros. 4, 54.
- Neaua din Martie/Mărțișor împutinează vinul. 19, 4; 14, 16; 4, 54; *var.* Zăpada de la sfârșitul lui Martie împutinează vinul. 16, 8.
- Roua din Martie se face ploaie în Aprilie. 16, 8.
- Tunete în Martie arată an mănăs. 16, 8.

Aprilie (Prier)

- April și prier, și pârlește. 31.
- De tună în Aprilie nu te mai teme de ger. 19, 4; 16, 10; 14, 20; 4, 54.
- De vor fi flori multe de vișine, trage nădejde la vii. 16, 10.
- Gândacii din Aprilie îngheață în Mai. 4, 54.
- Negura din Aprilie la răsărit și miază-zi e semn bun. 16, 10, 4, 54.
- Negura din Aprilie, la răsărit și miază-noapte, e semn bun. 19, 4; 14, 16.
- Prier de va fi ploios, se vor face poame și struguri din prisos. 4, 54.
- Prier fără ploaie, cheful românului înmoaie. 4, 54.
- Prier (Aprilie) frumos - Florar (Mai) viforos. 22 b;
- Prier frumos, Mai furtunos. 4, 54; *var.* 1. Prier frumos, Mai viforos. 19, 4; 16, 10; *var.* 2. Prier frumos aduce după el Mai viforos. 14, 20; 4, 54.
- Prier frumos, vară furtunoasă. 16, 10; 14, 16; 19, 4; 22 b.

- Prier priește, dar și jupește. 31.
- Prier priește, multe piei de miel belește. 31.
- Prier umed aduce binecuvântare/rod bogat. 19, 4; 16, 10; 4,

54/14, 20.

- Dacă vișinii și cireșii au flori multe, va fi rod bogat în vii - toamna. 22 b.

Mai (*Florar, Arminden*)

- Când sunt greieri mulți, va fi fân puțin. 16, 12; *var.* Când sunt greieri mulți și dinaintea locuinței lor țin mare curățenie - fân are să fie puțin. 14, 24.

- Dacă nu plouă în Mai, nu se mănâncă mălai. 4, 55.

- De e brumă între Sf. Gheorghe și Arminden, va fi brumă și între Sf. Mării. 16, 12.

- De va tuna în Mai vor fi vânturi mari, iar secerișul va fi înșă frumos. 4, 55.

- Florar cu căldură - foame în bățatură. 4, 55.

- Florar răcoros - an mănós. 4, 55.

- Florar răcoros - Cireșar ploios, aduce vin, fân din gros. 4, 55.

- Gândaci mulți în Mai, va fi an mănós. 16, 12; 4, 55.

- Mai ploios aduce după el un Iunie frumos. 4, 55.

- Mai ploios, Iunie frumos. 16, 12.

- Mai umed, Decembrie alb. 14, 24; 4, 55.

- Maiu răcoros, Cireșar ploios. 19, 4.

- Nu plouă în Mai, nu mănăcăm mălai. 4, 55.

- Omidele multe sunt semne de vin și grâu mult. 19, 4.

- Ploaia caldă din Mai este binecuvântare. 19, 4; 16, 12; 14, 24; 4, 55.

- Ploaia din mai dă fân destul, pâine și vin bun. 28, 14.

- Ploaia din Mai, face mălai. 4, 55; *var.* Ploaia din Mai aduce mult mălai. 4, 55.

- Ploaia din Maiu, umple carul de mălai. 19, 4.

- Roiul/Roua din Maiu prețuiește un car de mălaiu. 19, 4; 16, 12; 14, 24; 4, 55.

- Roua de seară și răcoarea din Mai aduc fân și vin mult. 19, 4; 16, 12; 14, 24; 4, 54.
- Rusalii ploioase, culesuri frumoase. 28, 14.
- Tunetele dese arată an roditor. 16, 12.

Iunie (*Cireșar*)

- Bureții porcești ne spun începutul iernii, iar ceilalți cum are să fie începutul iernii viitoare. 14, 28; 4, 55.
- Călătoria furnicilor vestește timp bun. 19, 4; 16, 14; 14, 28.
- Cireșar rece și ploios nu aduce seceriș mănos. 4, 55.
- De sunt mulți bureți iuți, iarna viitoare va fi ușoară. 16, 14; 14, 28; *var.* De sunt mulți bureți iuți, iarna viitoare va fi ușoară, la din contră, grea. 4, 55.
- Iunie mai uscat decât umed, umple buțile cu vin bun. 19, 4; 16, 14; 14, 28; 4, 55.
- Iunie umed și rece strică întreg anul. 19, 4; 16, 14; 14, 28; 4, 55.
- Oamenii și vântul de iunie curând se schimbă. 16, 14; 4, 55.
- Omidele multe sunt semn de vin și grâu mult. 16, 14; 14, 28; 4, 55.
- Roua din Iunie este cea mai bună. 4, 55.
- Rusalii umede, Crăciun gras. 16, 14.
- Săritul peștilor vestește furtună. 19, 4; 16, 14.
- Tunetul din Iunie vestește vară ploioasă. 4, 55.

Iulie (*Cuptor, Alunar*)

- Căldură mare în Iulie înseamnă an bun. 16, 16; 14, 34; 4, 55.
- Cuptor călduros - vestește an frumos. 4, 56.
- Dacă luna (plină) are curte la miază-zi și răsărit, urmează timp senin, statornic. 19, 4; 16, 16; 14, 34.
- Dacă păianjenul își rupe pânza în două, va ploua. 19, 4; 16, 16; 14, 34; 4, 56.
- Dacă va tuna la Sfântul Ilie, alunele și poamele multe vor fi viermănoase. 4, 56.
- Iulie călduros, însemnează an mănos. 19, 4.

- Mușuroaiele de furnici mai ridicate ca de obicei, vestesc iarnă grea. 19, 4 16, 16; 14, 34; 4, 56.
- Ploaie cu soare în Iulie vestește an norocos. 4, 55.
- Ce nu poate coace Iulie, nu pot frige nici lunile ce vin. 28, 14.

August (*Măsălar, Gustar*)

- August ploios, face vinul apăsător. 19, 4.
- Augustul îndulcește pe tot omul. 4, 56.
- Augustul vine cu secera în brâu. 4, 56.
- Când sunt alune multe, însemnează iarnă grea pe viitor. 19, 4; 14, 36; 4, 56; *var.* Când sunt alune multe, va fi iarnă grea. 16, 18.
- Dacă sunt nuci multe, va fi o iarnă grea, geroasă. 4, 56.
- Dacă barza (cocostârcul) clămpăne, plouă. 16, 18; 14, 36.
- Dacă se coc strugurii de Sf. Maria vom avea vin mult. 4, 56.
- Dacă timpul în ziua de Sf. Fotie (12 aug.) va fi frumos, și toamna va fi frumoasă. 16, 18; 14, 36; 4, 56.
- De la mijlocul lui august începe vara a se călători. 4, 56.
- În august se văd lunile de peste an. 4, 56.
- Negura de pe livezi și râuri, de se arată după apunerea soarelui, înseamnă timp bun statornic. 19, 4; 16, 18; 14, 36.
- Ploaia de august răcorește pădurea / pădurile. 4, 56.
- Ploaia din august subție vinul. 16, 18; 14, 36; 4, 56.
- Ploile multe din măsălar subție și înăspresc vinul. 4, 56.
- Roua din Măsălar este așa de folositoare ca pâinea cea de toate zilele. 4, 56.
- Vânturile de miazănoapte aduc timp statornic. 19, 4; 16, 18; 14, 36.

Septembrie (*Răpciune, Vinicer*)

- Ce nu s-a copt în Iulie și August, să nu așteptăm în Răpciune. 4, 57.
- Dacă cade ghinda înainte de de Sf. Mihai (8 nov.), iarna se pune/vine curând. 19, 5; 16, 20; *var.* De cade ghinda repede, iarna se pune curând. 14, 40; 4, 56.

- Dacă în Septembrie înfloresc unele plante, atunci toamna va fi lungă și frumoasă. 22 e; 22 d; 22 f.
- Dacă rândunelele migrează repede, atunci se așteaptă o iarnă timpurie. 22 e; 22 f.
- După Sfânta Mărie să nu mai porți pălărie. 4, 57; *var.* După Sf. Marie, nu-ți mai trebuie pălărie. 22 f.
- Plecarea timpurie a rândunelelor înseamnă că și iarna vine curând. 16, 20; *var.* Ducerea timpurie a rândunelelor înseamnă că iarna se va pune repede. 14, 40; 4, 56.
- Răpciune cald, Brumărel rece și umed. 19, 5; 16, 20; 14, 40; 4, 56; 22 e.
- Răpciune ploios, Brumărel frumos. 4, 57.
- Septemvrie cu tunete, vestește zăpadă multă în Faur și an mănós. 19, 5; 22 e.
- Toamna caldă, iarna lungă. 19, 5; 16, 20; 14, 40; 4, 56.
- Tunetul din Septembrie vestește neaua multă în Faur și an mănós. 16, 20; 14, 40; 4, 56; *var.* Dacă tună în septembrie se așteaptă multă zăpadă în Făurar și an roditor. 22 e.
- Dacă va tuna în ziua de Sf. Simion Stâlpnicul (1 sept. stil nou = 14 sept. stil vechi), toamna va fi lungă. 29, 100.

Octombrie (*Brumărel, Sumedrul*)

- Brumărel și Mărțișor sunt luni surori. 19, 5; 16, 22; 4, 57.
- Când arborii țin frunza mult, iarna e departe, dar va fi grea, și la anul vor fi multe omide. 19, 5; 16, 22; 14, 44; 4, 57.
- Cu cât frunzele arborilor cad mai curând, cu atât mai roditor va fi anul următor. 19, 5; 16, 22; 14, 44; 4, 57.
- Dacă va ploua mult în Octombrie, vor fi multe vânturi în Decembrie. 4, 57.
- Gerul și frigul din Octombrie îmblânzesc pe Ianuarie și Faur. 16, 22; *var.* Gerul și frigul din Octombrie îmblânzesc vremea în Ianuarie și Februarie. 14, 44; 4, 57.
- Lumina de miază-noapte aduce curând ger mare. 19, 5; 14, 44; 4, 57.

- Neaua și frigul din Octombrie aduc Ianuarie moale. 16, 22; 14, 44; 4, 57.
- Șoarecii de pe câmp, de se trag spre sat, iarna e aproape. 16, 22; 14, 44; 4, 57.
- Timpul frumos din toamnă aduce iute vânt și iarnă. 4, 57.
- Toamna de nu va ploua, norodul nu se va bucura (de roade). 4, 57.

Noembrie (*Brumar*)

- Brumar de va fi la început ploios, săptămâna Crăciunului va fi geroasă. 19, 5.
- Brumar se potrivește cu Mărțișor. 16, 24; 14, 48.
- Cum va fi Brumar, așa și luna lui Gerar. 4, 57.
- De nu va cădea până la jumătatea lunii frunza de pe pomi, va urma iarnă grea. 4, 58.
- De plouă la începutul lui Brumar, săptămâna Crăciunului va fi geroasă. 16, 24; 4, 57; 22 e; *var.* De plouă la începutul lui Brumar, săptămâna Anului nou va fi geroasă. 14, 48.
- De va tuna în Brumar, iarna va fi târzie. 4, 57.
- Neaua multă pe pomi înseamnă muguri puțini de cu primavară. 19, 5; 16, 24; 14, 48; 4, 57.
- Șoarecii de câmp de se mai arată, iarna e departe. 19, 5; 16, 24; 14, 48; 4, 57.

Decembrie (*Undrea, Îndrea, Andrea*)

- Andrea geros - an nou norocos. 4, 58.
- Când câinii latră la lună, urmează ger mare. 19, 5; 14, 52; 4, 58; 22 e.
- Când porcii de îngrășat mănâncă bine, va fi timp frumos. 4, 58; *var.* Când porcii de îngrășat mănâncă bine, va fi timp senin/vreme bună. 14, 52 / 22 e.
- Cine umblă la Crăciun în cămașă, umblă la Paști în cojoc. 4, 58.
- Crăciun negru, Paști albe. 19, 5.
- Dacă sunt nori de Crăciun, vara va fi îmbelșugată. 22 e.

- De se arată multe găște sălbatice și iepurii se apropie de sat, iarna va fi grea. 16, 27.
- De va fi începutul lui Andrea geros, va ține gerul încă zece săptămâni. 4, 58.
- De va fi Crăciun ploios, vor fi Paștele friguroase. 16, 27.
- Decembrie la început de va fi geros, tot așa va fi zece săptămâni. 19, 5; *var.* Decembrie geros la început, ține gerul zece săptămâni. 16, 27; *var.* Dacă începutul lui Decembrie va fi geros, tot așa va fi zece săptămâni. 14, 52; 22 e.
- După o iarnă grea, urmează un an mănăs. 19, 5; 14, 52; 4, 58; 22 e.
- Gerul și neaua din Decembrie vestește grâu mult. 19, 5; 14, 52.
- Îndrea geros aduce an mănăs. 16, 27.
- Moș Crăciun zăpădos prevestește an mănăs. 16, 27.
- Zăpadă la Moș Crăciun, ne aduce un an mănăs. 14, 58.
- Zăpada multă și gerul din Decembrie vestesc grâu și bucate din destul. 4, 58; 22 e.

Făcându-se ecoul celor care, pentru progresul țării cereau cărți pentru învățarea agriculturii pe baze științifice – noi fiind o țară eminamente agricolă – în anul 1869, economistul și omul politic de mai târziu, P.S. Aurelian, scoate la București lucrarea *Manual de agricultură pentru școalele normale și școalele rurale*, care, începând de la 1880, când apare ediția a II-a, revăzută și total refăcută, se mai tipărește (este evidentă cererea mare din partea publicului), ajungând la ediția a șasea în anul 1889. Autorul menționează: „*Toate sânguințele ce și le dă cultivatorul sunt de prisos dacă nu este ajutat de timp. Ară, seamănă și dacă nu dă ploaie, plantele răsărite se pipernicesc, rămân pe loc. De aceea, plugarul stă cu ochii tot pe cer și caută să ghicească cam ce timp are să fie. Deosebitele băgări de seamă făcute de la moși și strămoși, deși nu sunt toate și totdeauna adevărate, totuși ajută pe cultivator. Am adunat mai multe asemenea pronosticuri, spre cunoștința și [folosul] cultivatorilor*” (2, 118).

Însemnătatea cunoașterii acestor semne ale naturii de către țărani, fie ei și colectivști, ne-o demonstrează faptul că Almanahul ziarului „Satul socialist” pe 1971 publică „Semnele vremii” (după A. Gorovei, 1915) și la prezentarea fiecărei luni a anului, meteorologie populară! Noi am plecat de la Aurelian și Gorovei, aducând în context alte prevestiri plauzibile găsite cu ocazia cercetărilor întreprinse în vasta tematică a acestui subiect, precum și informații din teren.

Sperăm să fie – asemenea celorlalte – de folos documentar și practic:

1. Semne de vreme bună:

Când soba trage bine. 22, e, d, e;

Când fumul de la coșul sobei se urcă drept în sus. 20, 129; 22 a, d, e;

Luna nouă apărută într-o zi de luni e semn de vreme bună. 20, 121;

Când rândunelele zboară pe sus. 22 b;

Când greierele/greierii cântă seara. 22 b/ 22 f;

Când este diferență mare între răcoarea dimineții și căldura amiezii. 22 b;

Când melcii duc cu ei fire de iarbă. 22 b;

Când e rouă abundantă dimineața. 22 b;

Când soarele apune la orizont fără nori. 22 b;

Când răsăritul soarelui este frumos, fără nori. 22 f;

Când roua se depune de cu seara. 22 f;

O rouă abundantă anunță vreme frumoasă toată ziua. 27, 33.

2. Semne de ploie după atmosferă (văzduh):

Când bate vântul dinspre răsărit. 2, 118; 22 f;

Când se întunecă stelele și pierde din strălucire, deși cerul este senin și nu se vede nici un nor. 2, 118;

Când curcubeul se arată spre miază-zi sau spre apus. 2, 118;

Când în brâul curcubeului se vede mai mult verde sau roșu. 2, 118;

Când curcubeul este întrerupt. 2, 118;

Când cerul este vânat la apusul soarelui sau roșiatic, când răsare soarele. 2, 118;

Când soarele dogorește, va ploua. 26, 58; 22 e;

Când soarele se pare lungăreț (aplatizat, n.ns.), atunci când răsare sau când apune. 2, 119;

Când luna se pare lunguiață (aplatizată, n.ns.) și mai mare decât totdeauna. 2, 119;

Când se află în jurul lunii un fel de cerc de aburi, care se preface din când în când în norișori. 2, 119;

Când vin nori negri dinspre miază-zi și-și schimbă calea des. 2, 119;

Dacă apa din baltă și de eleșteu este mai caldă decât în mod obișnuit. 2, 119;

Când nori negri vin dinspre apus, va ploua a doua zi. 2, 119;

Dacă norii se arată la amiază venind dinspre apus și miază-zi, va fi ploaie și furtună noaptea. 2, 119;

Dacă norii sunt „înalți”, nu va ploua așa de curând. 22 d;

Când sunt nori pe cer și soarele arde puternic. 22 a, e;

Când fumul de la coșul sobei se lasă spre pământ. 22 c, d, e.

3. Semne de ploaie după faună (vite, păsări și insecte):

Când cântă pițigoiul înainte de răsăritul soarelui. 2, 119;

Când mănâncă câinii iarbă sau când le bâlbâiesc mațele. 2, 120;

Când se ling pisicile. 2, 120;

Când se pun ciorile pe vârful copacilor sau pe al caselor. 2, 120;

Când ciorile zboară cu ciocul deschis și triste. 2, 120;

Când ies broaște multe și orăcăiesc. 2, 120;

Când cântă broaștele dimineața (ceea ce nu fac decât primăvara). 2, 120;

Când se joacă musculițele și țânțarii după apusul soarelui și bâzâie mult. 2, 120;

Când își ridică vitele cornurate capul în sus și trag aer pe nări, își ling botul și picioarele, mănâncă mai mult, se uită des spre miază-zi, se culcă pe partea dreaptă și mugesc când intră în saiele. 2, 120;

Când cântă cocoșii de cu seara sau fără timp. 2, 120;

Când se adună ciorile, stâncuțele sau corbii zboară, făcând zgomot mare, fâlfâind din aripi. 2, 120;

Când pare (coco)stârcul obosit și zboară aproape de pământ. 2, 120;

Când ies râme multe din pământ. 2, 120.

Când albinele nu se depărtează de stup și intră mereu înăuntru, fără să fie încărcate cu merinde (polen). 2, 120; 20, 118;

Când furnicile își scot ouăle din furnicărie și lucrează cu bărbăție. 2, 120;

Când rândunelele zboară aproape de pământ, ca să apuce muște, sau când zboară aproape de suprafața apei. 2, 120; 22 b

Când barza își acoperă puii. 2, 121;

Când asinii zbiară mai mult decât de obicei, își mișcă urechile, ridică coada și se tăvălesc prin pulbere. 2, 121;

Când rațele și găștele se aruncă în apă și se scaldă măcănind și bătând din aripi. 2, 121.

Când muștele pișcă tare. 2, 121;

Când cântă cocoșul seara, este semn că se va schimba timpul. 2, 121; 22 a, d, e;

Când sar peștii din apă și înnoată pe deasupra. 2, 121;

Când găinile se tăvălesc prin pulbere, dau din aripi și se scaldă mai mult decât de obicei. 2, 121;

Când se bat vitele e semn de ploaie în curând. 22 b;

Dacă pescărușii zboară aproape de apă, va ploua în curând. 30, 126.

4. Semne de ploaie după plante:

Scaietele, tăiat și atârnat într-o casă, își strânge țepușii săi și nu mai înțepă așa de tare. 2, 121;

Când zoreaua de câmp (poala Maicii Domnului) își închide floarea. 2, 121;

Când foile de trifoi se îndoiesc și lujerul plantei este mai drept. 2, 121.

5. Semne deosebite pentru ploaie:

Când se vede împrejurul Lunii un cearcăn cu fețe multe. 2, 121;

Când seara se simte umiditatea și pe unt se văd picături de apă. 2, 121;

Când cade funingine de pe coș. 2, 121;

Când arde focul închis și flacăra este gălbioară. 2, 122;

- Când ușa de lemn se închide și se deschide anevoie. 2, 122;
Când trosnesc masa, lăzile, icoanele și alte lucruri din lemn. 2, 122;
Când plesnesc cărbunii din foc și aruncă scânteii. 2, 122;
Când flacăra lampelor și a lumânărilor este înconjurată de un cearcăn. 2, 122;
Când ceața pute sau miroase a paie arse. 2, 122;
Când se răcește timpul după ce a plouat puțin. 2, 122;
Când se aud de departe clopotele sau zgomotul apelor curgătoare. 2, 122;
Când se umflă lemnul. 2, 122; 22 f;
Când put gunoaielor, iar bălegarul depozitat și privata miroasă mai tare decât totdeauna. 2, 122; 22 a;
Când soarele arde tare, va ploua curând. 22 b;
Când te bate somnul (când caști), e semn de ploaie. 22 b;
Când trage sarea. 2, 122; 22 a, b, e;
Când coțofana cântă mult. 22 a;
Când furnicile se retrag grăbite spre furnicar. 22 b;
Când rațele se aruncă în apă. 22 b;
Când se ridică norii de la Cornu' Caprii - semn de ploaie. 22 b;
Când se aud zgomote de tunete de la mare depărtare. 22 b;
Când plouă cu bulbuci, ploaia va ține mult. 22 b;
Mielușei la soare, ploaie în curând! 22 f;
Apusul soarelui roșu e semn de furtună pentru a doua zi. 27, 33;
Un cerc în jurul lunii este semn de ploaie sau zăpadă a doua zi. 27, 33.

6. Semne de frig și de îngheț:

- Când păsările de pădure se ascund în tufișuri și hățișuri. 2, 122;
Când fulgii de zăpadă sunt mici și ușori. 2, 123;
Când la începutul înghețurilor cade o piatră ușoară, rotundă și albă (măzărice). 2, 123;
Când focul și cărbunii din foc par mai aprinși decât obișnuit. 2, 123;
Când păsările cele mici (vrăbii, sticleți, pițigoi) se fac stoluri și umblă împreună. 2, 123;

Când bate vântul dinspre nord sau dinspre răsărit (crivăț), după
Lună nouă. 2, 123;

Când stelele pe cer par strălucitoare. 2, 123;

Când va ninge mărunț din nori în formă de stânci. 2, 123;

Când porcul cară paie în gură e semn că va fi ger. 22 b.

7. Semne de ninsoare:

Când ciorile se strâng multe laolaltă. 22 d; 22 e; 22 f;

Când toamna a fost cețoasă. 2, 123;

Când focul pare iarna mai roșu decât de obicei. 2, 123;

Când cărbunii aprinși au o față alburie. 2, 123;

Când iarna vulpile latră în pădure. 2, 123.

8. Semne de piatră sau grindină:

Când se văd pe cer nori albi-gălbui, care se mișcă încet, cu toate
că vântul bate tare. 2, 123;

Norii albi sunt vara semn de piatră și iarna semn de ninsoare. 2,
124;

Când primăvara/iarna norii au față albă care bate în albastru este
semn de piatră / polei. 2, 124.

9. Semne de piatră și ninsoare:

Când norii vineți-închiși se fac alburii, mai ales când bate
crivățul. 2, 124;

Când cei doi aștrii (soarele și luna) sunt înconjurați de un
cearcăn gălbui și cam roșiatic. 2, 124;

Când frigul este uscat, fără ca să înghețe tare. 2, 124;

Când se ling pisicile și-și dau cu laba pe urechi și pe spate. 2,
124.

10. Semne pentru iarnă:

Iarnă grea arată că va fi când păsările sunt grase toamna. 2, 124;

Când se fac din belșug hamei, ghindă, porumb și poame cu
sâmburi. 2, 124;

Când alunii au multe flori. 2, 124;

Când gogoșile de tufă sunt uscate și zbârcite. 2, 124;

Când oile se mârlesc de timpuriu. 2, 124;

Când sunt șoareci puțini. 2, 124;

Când blana iepurilor de câmp, a celor de casă, a pisicilor
sălbatică, a lupilor și a altor dobitoace este deasă și înțesată. 2, 124;

Când frunzele copacilor cad îndată ce sunt vestejite. 2, 125;
Cele mai scurte zile sunt și cele mai friguroase zile ale anului.

27, 33.

11. Iarna va ține mult:

Când, în vară, furnicile își fac mușuroaiele mai mari decât obișnuit. 2, 125;

Când în Octombrie sunt viespi multe și gărgăuni (bărzăuni). 2, 125;

Când păsările de pădure vin de-și caută hrană aproape de case. 2, 125.

12. Iarna va fi timpurie:

Când rândunelele și alte păsări trecătoare pleacă înainte de Sânta Maria Mică (8 sept. stil nou = 21 sept. stil vechi, n.ns.). 2, 125;

Când se adună cocorii și pleacă pe la Sânta Maria-Mare (În secolul XXI, 15 aug. stil nou = 28 aug. stil vechi, n.ns.). 2, 125;

Când cântă vrabia de cum se crapă de ziuă. 2, 125;

Când frunzele nukului au căzut mai înainte de vreme. 22 f;

Când nukul nu mai are nici un fel de frunze în el, iarna poate să vină! 22 f.

13. Semne despre toamnă lungă: Se spune despre toamnă că va avea o durată mai mare (că vom avea „toamnă lungă”), prelungită până în decembrie (uneori), atunci:

Când florile de primăvară, care înfloresc primăvara, înfloresc din nou. 22 b;

Când avem păpădii înflorite în luna septembrie-octombrie. 22 b;

Când la sfârșit de septembrie strugurii sunt încă verzi (necopți). 22 b;

Când iarba înverzește. 22 b;

Când smeurul face flori în august sept. și fructele sale au timp să se și coacă. 22 f;

Când pomii tăiați rodesc ramuri noi. 22 b;

Când cloșca „cade pe ouă” și scoate pui a doua oară. 22 b;

Când întâlnim în lunile de toamnă până în decembrie fenomene meteorologice electrice: fulgere, tunete. 22 b.

Dacă înfloresc din nou merii, toamna va fi lungă. 22 f; *var.* Dacă vei observa la sfârșitul lui august zmeură cu flori și apoi cu fructe

coapte, toamna va fi lungă. 22 f;

Dacă toamna zărești floare/flori de salcâm, e semn că toamna va fi lungă. (30, 142).

14. Iarna va fi moinoasă și dulce:

Când sunt șoareci mulți. 2, 125;

Când este jir mult și puțin hamei, ghindă, porumb și alte poame cu sâmburi, 2, 125;

Când n-au trecut toate florile la sfârșitul toamnei. 2, 125;

Când frunzele pomilor din livadă sau ale copacilor din pădure nu cad curând. 2, 125;

Când vrăbiile cântă (ciripesc) iarna. 2, 125;

Când vara vor fi puține ciuperci și mănătărci. 2, 125;

Când va tuna în Noiembrie sau în Decembrie. 2, 125;

Când în primele săptămâni din septembrie n-au plecat păsările [călătoare] este semn că iarna va fi dulce până la Crăciun. 2, 125.

15. Semne care indică vreme instabilă:

Când temperatura aerului crește nepotrivit de mult. 22 b;

Când păsările zboară în stoluri spre sud sau nord. 22 b;

Când seara, temperatura este mai mare. 22 b;

Când în jurul lunii se formează halouri roșiatice. 22 b.

16. Semne de secetă:

Când furnicile scot mușuroaie. 22 b;

Când luna este întoarsă (sub formă de castron - semilună întoarsă). 22 b;

Când vântul bate de la apus - semn de secetă. Bate „traistă-goală!”. 22 b.

17. Semne de furtună:

Când vei vedea seara că cerul e roșu, a doua zi să te temi de vânt sau de furtună.

Când vin mulți pescăruși pe malul mării/lacului, înseamnă că în larg este furtună. 30, 126.

Dacă cucoarele, când vin, sunt puține sau tare împrăștiate, vara vor fi furtuni. 7, 67.

Dacă stelele pierd din strălucirea lor, fără să se ivească nouri pe cer, este semn de furtună. ap. 1.

Săritul peștilor în râuri vestește furtună. 14, 28.

Timpul vestește furtună când muștele pișcă și se fac mai obraznice decât obișnuiesc. ap. 1; 22 f.

Tunetele de seară vestesc furtună cu ploaie; acelea de dimineață arată vânt, iar acelea de amiază, ploaie. ap. 1.

Tunetul necurmat vestește o foarte mare furtună cu ploaie. ap. 1.

Tot din observații atent urmărite în timp, a căpătat confirmare prevestirea timpului după unele elemente din visele omului. Redăm pe scurt câteva din aceste previziuni, după sursele bibliografice 7, 10 și 21:

- Dacă cineva visează că **arde** undeva, e semn că a doua zi va fi soare;

- **Babă** dacă visezi, vremea va fi capricioasă, cu precipitații, ceea ce ne va aduce belșug;

- **Buzdugan** de visezi, se va schimba vremea;

- **Cojoc** de vei visa toamna, urmează o iarnă grea;

- Dacă cineva visează **foc**, a doua zi va fi soare;

- **Fluturi** adunați în roi de vei visa, se va schimba vremea;

- **Grâu**, lan cu grâu verde de vei visa, vremea va fi bună pentru muncile agricole din vară;

- **Holdă necoaptă** de vei visa, vremea va fi în schimbare;

- **Iarnă** cu zăpadă multă de vei visa, anul va fi bogat cu multe roade și vreme echilibrată;

- **Iarnă** fără zăpadă - semn de sărăcie și alte lipsuri materiale;

- **Lemne uscate** de vei visa, înseamnă secetă;

- Când visezi **pește/șarpe/soldați/cai albi** sau **cai roibi** - va fi vânt;

- **Rogojină** de vei visa - timp nefavorabil pentru muncile agricole;

- **Șerpi** fugind de vei visa, vremea va fi rea, posibil furtună;

- **Știucă** în vis de-ți va apărea, vremea va deveni instabilă, trecând spre vreme urâtă;

- Cu **șuba** sau cu o haină foarte groasă toamna de te vei visa îmbrăcat, vremea va fi aspră;

- **Termometru** de vei visa - semn că vremea va deveni instabilă.

Spusele poporului nostru despre timp, despre climă, despre anotimpuri și despre fenomenele atmosferice sunt minunat redată în proverbe și zicători despre vreme și manifestările climatice:

Timpul, vremea: ● De la răsărit până la asfințit de soare, se schimbă sau se întoarce timpul de nu-l mai cunoști. ● Omul ca vremea, când vesel, când tulburat. ● O zi nu seamănă cu alta. ● De om bun și vremea bună nu te sature niciodată. ● Nimic nu e mai schimbăcios ca vremea și muierile. ● Vremea frumoasă nu ține multă vreme. ● Ziua bună nu multă vreme ține. ● Dacă nu ți se pleacă ție vremea, pleacă-te tu vremii. ● Toate schimbă vremea: față, fire / minte și noroc. ● Vremea vinde lemnele și nevoia le cumpără. ● Nevoia taie lemnele și vremea le vinde. ● Vremea vinde paiele și nevoia le cumpără. ● Vremea vremuiește și omul îmbătrânește. ● Vremea ce a trecut nu se mai întoarce. ● La vremea cea caldă din mijlocul iernii să nu te încrezi. ● Pe vremea cea mai bună, ipingeaua / mantaua să fie cu tine. ● Lasă să ningă, să plouă, numai vremea rea să nu se facă. ● De la „Schimbarea la față”, dă vremea înapoi. ● După ploaie să răcorește vremea. ● După ploaie și soare. ● Seamănă porumb din vreme și de foame nu te teme. ● S-a schimbat cucoana! Nu mai e ziua / vremea de ieri. ● Se întoarce vremea. (*Se face iarăși vreme frumoasă!*) ● Se strâmbă vremea. (*Se zice atunci când vremea este pe cale a se strica. Zicală antonimă celei care afirmă: Se îndreaptă vremea.*) ● Vremea frumoasă nu ține multă vreme. ● Vremea frumoasă nu ține mult. ● Vreme închioroiată. (*Se spune despre vreme, iarna, atunci când este închisă, noroasă, dar nici nu ninge, nici nu plouă.*) ● După vreme bună, urmează furtună. ● După vreme bună și senină, vine vreme turburată. ● Azi soare și frumos, mâine e nor și ploaie. ● După ploaie și furtună, vine și vreme bună. ● Nu-ți schimba inima odată cu vremea. ● Vremea bună se cunoaște de dimineață.

Cerul: ● Cerul de primăvară e adesea ca o mutră de soacră. ● Omului de bucurie plin, cerul îi e totdeauna senin. ● Cerul limpede trăsnete nu aduce. ● Cerul senin nu se sperie de furtună.

Vântul: ● A bătut (sau bate) vântul de când e pământul, și va bate vântul cât va fi pământul. ● Nu se știe ca pământul, din ce parte bate vântul. ● Și vânturile la vremea lor sunt foarte trebuincioase. ● Vântul mare nu vine cu mâna goală. ● Vântul la pământ n-aruncă

buruieni, ci pe cei mai mari copaci. ● Trestia care se pleacă vântului, niciodată nu se frânge. ● Vântul de frică nu știe. ● Cine scuipă contra vântului își scuipă mustățile. ● Îndoaie-te ca trestia și vântul nu te va rupe. ● Își întoarce șuba după cum suflă vântul. ● Nu se potolesc valurile până nu contenește vântul. ● Din-cotro bate vântul se îndreaptă aripile morii. ● Vârtejul de vânt adună-mprejur orice găsește. ● Ceea ce vântul ne-aduce, curând de la noi se duce. ● Gardul cu propte, cade pe vânturi grele. ● După furtună, vine și vreme bună. ● Fie arșița / căldura cât de mare, numai vântul să adie. ● Vijelia culcă și stejarul și trestia. ● Nu se mișcă nici frunza, dacă nu bate vântul.

Norii: ● Nu e cer fără nori. ● Nu e munte fără nori, nici viteaz fără bârfitori. ● Norii cei mici se duc la cei mari. ● Norul până nu sengroașă, furtună nu aduce. ● Vântul adună norii și tot vântul îi risipește. ● Nici de nor de vară să te întristezi, nici de senin de iarnă să te învesești. ● După nor îi și senin, după dragoste suspin. ● Ce de nori înnorează, dar nu știm care ne picurează. ● Mulți nori înnorează, dar puțini burează. ● După nor și ploaie, iese și soare. ● După nor și ploaie, răsare și soare. ● După o dimineată înnorată vine o după-amiază senină. ● Soarele că e soare și tot nu scapă dă nori și dă furtună. ● Ziua nor, noaptea senin, cum nu-i place la fân.

Fulgerul, trăsnetul: ● Când tună și fulgeră mult, nu plouă. ● Unde tună, răsună. ● Cerul curat de trăsnete nu se teme. ● Cerul curat trăsnete nu aduce. ● Trăsnetul te sperie, iar ploaia te pune pe fugă. ● Trăsnetul nu cade de două ori în același loc.

Ploaia: ● Ploaia de dimineată nu ține mult. ● Ploaia care vine cu putere mare nu durează mult. ● De ploaie repede să nu te sperii. ● Ploaia mărunțică multă vreme ține, iar cea repede, cum vine așa se duce. ● Când începe a ploua încet, aceea-i ploaie bună și durează. ● Dacă a început ploaia subțire, mult va ține. ● Ploaia și moartea să nu le chemi niciodată, (că) vin nechemate. ● Ploaia și moartea să nu le dorești niciodată; vin singure. ● Mai mult de picătură decât de ploaie repede să te ferești. ● Picătura ploii piatra găurește și funia de tei, cu vremea, marmurile despică. ● Focul de paie și izvorul de ploaie nu ține (mult). ● Cu picătura se face ploaia. ● O ploaie de milioane. ● De nu plouă, măcar picură. ● După ploaie trebuie să răsară soarele. ● După ploaie vine soare. ● Ploaia care începe încet, îi ploaie bună. ● Ploaia

ce vine cu putere mare nu ține mult. ● Ploaia mărunță te pătrunde. ● Ploaia mărunțică ține multă vreme. ● A trece ca ploaia scurtă de vară. ● De ploaie prea multă se strică poteca. ● După ploaie coasa merge mai bine. ● După ploaie e rece mereu. ● După ploaie să răcorește vremea. ● Mielușei înaintea soarelui, în curând o să plouă. ● Ploaia aduce noroc. ● Ploaia din mai, aduce mălai. ● Plouă cu soare - va fi mană în struguri. ● Cele mai rele ploi vin de la Cornu' Caprii. ● Dacă nu sunt nori la Cornu' Caprii, nu plouă. ● A plecat popa după vânat: se strică vremea! ● După zile senine și cu soare, vin zile ploioase și cu vânturi. ● Pământului bun puțină ploaie îi trebuie. ● După ploaie, strălucește soarele. ● După ploaie, vreme bună. ● După ploaie, căciulă de oaie. ● După ploaie căpeneag. ● După ploaie, nu-ți pune umbrelă. ● Să prețuim vremea cum se cuvine.

Grindina, piatra: ● Când nu e ploaie și grindina e bună. ● Dacă nu-i ploaie, fie măcar piatră. ● În lipsă de ploaie e bună și piatra. ● După ce-l bate grindina, îi mai dă și cu prăjina. ● Cel bătut de grindină nu se sperie de ploaie.

Roua: ● Bucurie-nșelătoare, ca roua de trecătoare. ● Pe brumă desculț și pe rouă încălțat.

Seceta: ● La secetă și grindina e bună. ● La secetă mare e bună și grindina. ● La neplouare e bună și grindina. ● Din noroi tot vei mânca ceva, dar din uscăciune / secetă, mai nimic.

Bruma: ● După brumă, totdeauna-i timp frumos. ● A fi bătut de brumă.

Ceața: ● Când se lasă ceața jos, este semn de timp frumos. ● Ceață după ceață - vine zăpadă.

Zăpada, ninsoarea: Toate lucrurile trebuie să vină la vremea lor, și zăpada e bună când vine la vremea ei. ● Și omățul e bun la vremea lui. ● Zăpada îngrașă pământul. ● Muntele nu se teme de zăpadă. ● Zăpada cât de mult se grămădește, până-n vară se topește. ● Anul fără ninsoare nu are semne bune. ● Zăpadă multă, grâu mult. ● Dacă la câmpie plouă, apoi la munte ninge sigur. ● În vremea ninsorii se bucură lupii. ● După ploaie sau ninsoare, totdeauna vine soare.

Viscolul: ● Trebuie să te temi de vânt cu zăpadă. ● Să te temi de vântul cu zăpadă. ● Crivățul, marea lină nicicum nu ne-o arată. ●

Când vultiește codrul, e semn de viscol mare. ● Viscol de trei zile.
[Viscol mare. n.ns.]

Gerul: ● Gerul e mai tare dimineața (când răsare soarele). ● Fie gerul cât de mare, numai vântul să nu bată. ● Ger de crapă ouăle corbului / pietrele.

Recolta: ● O prașilă bună face cât o ploaie zdravănă. ● De la ploaie mâncăm! ● Ploaia înceată face grâul înalt / mare. ● Ploaia din mai, aduce mălai. ● Iarna-i furtunoasă și pâinea-i mănoasă. ● Nu-i ploaie - nu-i mâncare. ● Pământul nu așteaptă, trebuie să fie lucrat la vreme. ● Când la strâns e vreme bună, pâine multă se adună. ● Vremea strânsului hotărăște soarta anului.

Nu numai în proverbe și zicători s-a referit poporul nostru la climă, la fenomenele meteorologice, dar mintea sa înțeleaptă a născocit și frumoase descrieri ale vremii sau ale participanților, în sintagme pline de fantezie, precum: ● Vreme într-un picior. ● Vreme închioroiată. ● Vreme amestecată. ● Vremea de altădată. ● Vremea de-apoi. ● Ger uscat. ● Soare cu dinți. ● Crai-nou sau Crai vechi. ● Lună nouă. ● Lună cu burtă. ● Lună scursă. ● Lună plină. ● Lună veche. ● Vânt turbat. ● Traistă-n băț. ● Traistă goală. ● Iarna cea mică.

Dacă toate aceste credințe și tradiții populare îi ajutau pe țărani să facă pronosticuri asupra vremii, în zilele noastre, când vremea este monitorizată pe plan național și mondial, putem face previziuni pe durată scurtă de timp cu ajutorul semnelor arătate de climă (forma norilor, circulația aerului, variații de temperatură sau de presiune, aștrii de pe cer ș.a.), ajutați în această direcție de indicațiile aparatelor de măsurat presiunea atmosferică și temperatura aerului.

După norii aflați la 8-10 km înălțime: ● Apariția norilor Cirrus aflați la mare înălțime - în decurs de 6-12 ore vremea se va înrăutăți. ● Apariția la orizont a norilor Cirrus, însoțită de deplasarea acestora de la apus spre răsărit - temperatura va scădea brusc. ● Deplasarea rapidă a norilor Cirrus în diferite direcții - temperatura va fi variabilă, vreme favorabilă averselor de ploaie. ● Norii Cirrus se deplasează în direcția inversă mișcării acelor unui ceasornic - se apropie frontul atmosferic de aer rece - este posibilă furtună sau grindină. ● Norii Cirrus sunt puțin vizibili, cerul este ca și senin - vremea frumoasă durează mai multe

zile. ● Norii Cirrus se deplasează în direcția mișcării acelor unui ceasornic - treptat vremea se ameliorează și se va încălzi vremelnic.

După norii aflați la 3-6 km înălțime: ● Apariția norilor mici și albi sub formă de fâșii, care se deplasează rapid și îngrămădindu-se formează nori mari - vremea se înrăutățește. ● Apariția norilor sub formă de cristal și transformarea lor în nori denși - vremea se înrăutățește, vor urma precipitații atmosferice (ploaie, zăpadă). ● Prezența norilor sub formă de cristal în descreștere (împuținare) - vremea va fi frumoasă. ● Nori mici și albi sub formă de bucle, îngrămădirea acestora fiind urmată de dispariția lor într-un timp scurt - vremea se menține frumoasă.

Nori aflați la înălțimi mici: ● Îngrămădire de nori, așezarea lor în plan orizontal, cu grosimi mici - vremea se menține frumoasă. ● Îngrămădire de nori, care se risipesc seara - vremea se menține frumoasă în continuare. ● După o noapte senină, apare dimineața ceața, care după aceea se ridică - vremea rămâne staționară. ● Îngrămădire de nori negri, care în puțină vreme se măresc ca volum și formă - tendință locală de grindină. ● Puternică îngrămădire de nori sub formă de cupolă - furtuna se poate porni într-un timp scurt. ● Puternică îngrămădire de nori negri sub formă de valuri, care treptat își schimbă culoarea în galben - într-un timp scurt, e de așteptat ploaie și grindină. ● Îngrămădirea norilor după vreme neprielnică - vremea se menține frumoasă.

După presiunea atmosferică: ● Se menține constantă pe vreme frumoasă - vreme bună în continuare. ● Se menține constantă pe vreme rea - vremea rea rămâne în continuare. ● Pe vreme frumoasă, presiunea atmosferică crește încet și continuu - vremea va fi bună în următoarele zile. ● Timpul este ploios și presiunea atmosferică crește repede - vremea se va îmbunătăți. ● După ploaie și ninsoare, presiunea scade - timpul rău va mai continua câteva zile. ● În timpul ploii presiunea atmosferică scade - ploaia sau ninsoarea se vor intensifica. ● Presiunea atmosferică scade brusc sau treptat - urmează vreme rea. ● Timpul este frumos și presiunea atmosferică scade ușor (1-2 mm.) în 24 ore - vremea se va strica după câteva zile. ● Timpul este frumos și presiunea scade apreciabil, cu deosebire între orele 8-11 și 8-21 - timpul se va strica repede devenind ploios și vântos. ● Cerul este noros și presiunea

scade - ploaia este pe aproape. ● Cerul este noros și presiunea crește - se va însenina după câteva ore. ● După o noapte senină, apare dimineța ceață, care după aceea se ridică - vremea rămâne staționară. ● Cerul este noros și presiunea scade - ploaia este pe aproape. ● Cerul este noros și presiunea crește - se va însenina după câteva ore. ● Vremea se strică repede atunci când barometrul indică valori ale presiunii atmosferice mai mici decât cele normale, adică mai mici de 755 mm. la câmpie, de 673 mm. la 1.000 m. altitudine, de 632 mm. la 1.500 m. altitudine, de 593 mm. la 2.000 m. altitudine.

După temperatură: ● Este cald în timpul zilei și se răcește treptat noaptea - semn de vreme bună. ● Temperatura nu se schimbă în decurs de 24 ore, nici noaptea - vremea rea se apropie.

După vânt: ● Dimineța pe cer senin și aer răcoros, adie ușor vântul, fără o direcție precisă - semn de vreme bună în continuare. ● Vântul bate moderat dinspre nord - semn de vreme bună. ● Pe cer nori mari, negri de ploaie, iar vântul încetează complet - furtuna se declanșează în scurt timp. ● Dimineța de vară cu cer senin și aer cald, iar vântul nu bate - semn de furtună după amiază (vara), sau formare de ceață seara (iarna). ● Vântul bate dinspre sud, pe vreme ploioasă sau cu ninsoare - vremea rea va mai continua 1-2 zile. ● Vântul dinspre N-E bate cu putere mai mare - semn că în ziua următoare va fi ploaie (vara) și viscol (iarna).

După Soare: ● Soarele apune pe cer albastru, senin și trandafiri - semn de vreme bună, curată, mai vârtos dacă amurgeala are culoare roșiatică. ● Când soarele răsare curat, pe cer senin, sau îndată după răsărire pătrunde norul ce e înaintea lui - semn de vreme bună în acea zi. ● Dacă la răsărit și la apus soarele se vede mai mare decât e obișnuit și dacă mai suflă vânt de la miază-zi - semn de ploaie. ● Cearcănul sau haloul care se vede ca un brâu în jurul soarelui - semn de vreme turbure. (Din partea din care se rupe haloul, dintr-acolo așteptăm și vântul.) ● Dacă la răsăritul sau apusul soarelui se formează cearcăn sau halou, cam vânat, întunecat sau cu roșu - semn de ploaie sau vânt, în câteva zile. ● Dacă soarele toată ziua, sau o parte a zilei, se vede ca o minge pe cer din cauza stratului de nori - semn că putem aștepta ploile. ● Soarele apune într-o culoare vișinie - vreme rea în curând. ● Zorile sunt de culoare roșie-purpurie - semn de vreme rea. ● Dacă la

răsăritul soarelui, cerul este cu nuanță violetă (mov), va ploua curând.
● Dacă soarele apune într-o culoare galbenă deschis, va fi vânt în curând.

După Lună: ● Luna strălucește viu, pe cer senin, va fi vreme frumoasă. ● Luna este înconjurată de un cearcăn (halou) cu diferite culori sau de o coroană, vremea se va schimba curând, va fi ploaie și vânt. ● Luna la răsărire este traversată de fâșii de nori - se apropie vremea rea. ● Când se arată luna la schimbarea ei cu lumină roșiată - va fi vânt. ● Dacă se arată luna luminoasă și limpede la schimbarea ei (luna nouă) va fi vreme frumoasă câteva zile. ● Dacă la schimbarea sa luna, va fi încenușată și întunecată, în curând va fi ploaie și vânt mare. ● Când se arată luna la schimbarea ei cu lumina cea galbenă, întunecată și turbure și amândouă coarnele se arată ca și cum ar pieri, în curând ploaie. ● Cum va fi vremea la schimbarea lunii, adeseori se întinde peste aproape tot pătrarul. ● Dacă va fi luna în ultimul pătrar (C) înconjurată de brâu roșu (halou), va fi vânt și ploaie mare. ● Prezența aureolei în jurul lunii ne arată că vremea frumoasă se menține. ● O schimbare a fazelor lunii aduce o schimbare a timpului. (27, 33; 22 f.)

După ceață, negură: ● Când vedem negura așezată în văi și în nemișcare, iar vârfurile dealurilor sau munților curate - va fi timp frumos. ● Negura de cu seară căzută aduce peste noapte ploaie. ● Când pădurile fumegă și abură pe negură, adeseori urmează vreme ploioasă. ● Când se ridică ceață multă și întunecată - arată în curând vânturi mari. ● Prezența ceții care acoperă dealurile și munții din apropiere - în viitorul apropiat vreme nefavorabilă.

După alte fenomene meteorologice: ● Dacă după o noapte călduroasă, dimineța s-a format rouă, vremea va fi frumoasă. ● Dacă după o noapte răcoroasă de toamnă, dimineța s-a semnalat brumă, vremea va fi frumoasă. ● Dacă peste noapte nu s-a format rouă, vremea este în curs de înrăutățire. ● Dacă nu se lasă ceața în văi sau dacă ceața din timpul dimineții nu dispăre dimineța, se apropie vremea rea.

După alte fenomene din natură: ● Când Calea Laptelui (denumită în popor și „*brâul cerului*” sau „*Drumul robilor*”) se vede limpede și curat, cu stele și stelute lucitoare, putem nădăjdui că vom avea vreme frumoasă. ● Brâne întunecate, mohorâte împrejurul stelelor

- însemnează ploaie. ● Când stelele strălucesc foarte tare - însemnează vânt, aer curat și răceală, iarna - ger. ● Dacă se vede bine pe cer Cloșca-cu-pui, însemnează vreme bună. ● Dacă se vede Cloșca-cu-pui (Găinușa) cam întunecată, ne dă de știre că în curând o să fie vânt și ploaie. ● Când se întunecă stelele de năpraznă în luminarea lor, deși cerul e senin, semn de vreme turbure și iute. ● Când e senin, dar se văd stele rare pe cer, însemnează că aerul este umed și curând va fi ploaie. ● Când fumul din horn se înalță vertical spre cer, vreme bună arată. ● Când fumul se lasă pe suprafața pământului, se apropie vremea rea. ● Când se aud voci de oameni, clopote și alte sunete produse la depărtare mare, e semn că va urma vreme ploioasă. ● Zborul agitat al ciorilor spre pădure, corbii care se rotesc croncănind zgomotos, păsările care se ascund iute în desișul pădurii, sunt semne că vremea se va înrăutăți destul de repede. ● Dacă audiția aparatelor de radio este însoțită de cea a paraziților atmosferici, înseamnă că în aer sunt descărcări electrice și că se apropie ploaie, furtună (vara) sau ninsoare (iarna).

În **concluzie**, după toate cele arătate mai înainte, putem afirma că prognozele meteorologice populare sunt caracteristice zonei climatice și zonelor de relief ale țării noastre; ele sunt rezultatul unor cercetări atente a desfășurării în timp, pe perioade de foarte mulți ani, a fenomenelor climatice. Cele mai multe sunt **actuale și reale**, fiind de fapt, o fațetă a identității noastre culturale, în cadrul patrimoniului cultural imaterial național și mondial.

Bibliografie

1. *Almanah de învățătură și petrecere*, Iași, 1844, publicat de Mihail Kogălniceanu în Cantora Foi satești, „Pronosticuri”, traduse de Th[eodor] Codrescu;

2. Aurelian, P[etru] S. *Manual de agricultură pentru școalele normale și școalele rurale*, ediția I, 1869, edițiile 2-a...6-a, 1880-1889, Editura Librăriei Socec, București;

3. Bratu, Ion. *Înțelepciunea dâmbovițeană, Dicționar de proverbe, zicători, sfaturi înțelepte și expresii proverbiale din județul Dâmbovița*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 1999;

4. Bratu, Ion. *Sfaturi bune pentru toți călătorii sau A doua cărticică cu proverbe, Antologie tematică de proverbe românești*, Regia autorului, Pucioasa, Dâmbovița, România, 2009;

5. Gafița, Viniciu. *Pe cărări de munte - sfaturi pentru drumeți*, Colecția Caleidoscop, Editura Ceres, București, **1980**;

6. Gherman, Traian. *Meteorologie populară*, Editura Paideia, **2004**.
Ediția princeps, **1904**;

7. Gorovei, Artur. *Credințe și superstiții ale poporului român* (ediția din 1915, retipărită de) Editura „Grai și suflet - Cultura Națională”, București, **2003**;

8. Nania, Ion. *Meteorologia țăranilor din Mozăceni*, în „Caiete Folclorice Argeș, V-VI, Pitești, **2004**”, Centrul Creației Populare Argeș și Asociația Folcloriștilor Argeșeni „C. Rădulescu-Codin”, pag. 235-259, comunicare susținută în anul 2003, inclusă în:

9. Nania, Ion. *Mozăceni - o veche așezare din fosta țară Vlașca*, Ed. „Paralela 45”, Pitești, **2004**;

10. Pamfile, Tudor. *Văzduhul după credințele poporului român*, Academia Română, [Seria] Din viața poporului român XXVIII, Librăriaile Socec & comp., C. Sfetea, Pavel Suru, București, **1916**;

11. Stăncescu, Ioan, Baliff, Sergiu. *Meteorologie... fără formule*, Colecția Cristal, Editura Albatros, București, **1974**;

12. Stăncescu, Ioan, Baliff, Sergiu. *Meteorologie și drumeție*, Editura Sport-Turism, Buc., **1976**;

13. Vodă, Claudiu, Predescu, Nicolae. *Drumețind prin... drumeție*. Colecția Cristal, Editura Albatros, București, **1981**;

14. xxx. *Almanahul ziarului „Satul socialist” - 1971*, București, **1970**;

15. xxx. *Calendar așezat pe șapte planete în care se cuprinde 150 de ani, începând de la 1902 până la viitorul an 2051 (...)*, Editura, Librăria și Tipografia „Steinberg”, București;

16. xxx. *Calendar creștin pe anul 1937*, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, Cernăuți, **1937**;

17. xxx. *Calendar după cele șapte planete pe 150 de ani, (...)*, Ediția a IV-a, „Moderna”, Tipo-grafie și Legătorie de cărți, Bârlad, [**1911**];

18. xxx. *Calendar popular 1971*, Editura Politică, București, **1970**;

19. xxx. *Calendarul Asociațiunii [Astra] pe anul 1913*, Sibiu, **1913**;

20. xxx. *Carte de profeții*, Editura Călin, București, **2004**;

21. xxx. *Carte românească de vise - tălmăcirii tradiționale*, ediția a III-a, Ed. Călin, Buc., **2008**;

22. Surse proprii de informare: Niculina N. Mihalache (22 a), sat Teiș, com. Șotânga, jud. Dâmbovița, 47 ani (**2015**); Stancu Ioana (22 b), com. Poiana, jud. Dâmbovița (**2015**); Stoica I. Constantin (22 c), n. com. Câmpeni, jud. Buzău, în prezent loc. al municipiului Moreni, 83 ani (**2015**); Miculescu I. Grigore-Georgel (22 d), satul Glodeni-Vale, Pucioasa, jud. Dâmbovița, 64 ani

(2015); Nițescu I. Nicolae-Adrian (22 e), comuna Voinești, jud. Dâmbovița, 38 ani (2015); I. I. B. (autorul comunicării) (22 f), 79 ani (2015);

23. Bratu, Ion. Din proverbele românilor. Lucrare în manuscris, 2015;
24. Calendarul „Lumea ilustrată” pe anul 1926, București, 1925;
25. Calendarul ziarului Universul pe anul 1926, București, 1925;
27. Calendarul ziarului Universul pe anul 1941, București, 1940;
28. Dracula, nr. 51 (385), 17 decembrie 2001, Calendar băbesc, p. 14;
29. *** Tradiții și obiceiuri românești, Editura Flacăra, București,

2011;

30. Sofia, Doamna. Superstiții din bătrâni, Editura POL Media, București, 2000;
31. www.diane.ro Internet;
32. www.milodin.com/superstitii (2015).

1. Prognoză meteorologică: Text în care se arată cum va evolua vremea într-un anumit interval de timp. Prognozele sunt de trei feluri: pe termen scurt, mediu sau lung. Alte denumiri: meteorologie populară, meteorologie sătească, prevestiri de timp. Sinonime: prevestire, previziune, pronostic. Prognozele meteorologice populare fac parte din „Patrimoniul cultural imaterial al României. Arta cuvântului.”

2. Calendar creștin pe anul 1943, Mitropolia Bucovinei, 90 pag., Cernăuți, 1943. Exemplificare: Mersul vremii în luna Ianuarie: de la 1 până la 9 frig, vifor și ger; între 10 și 13 nor, moină și vânt; de la 14 la 15 vifor cu zăpadă; în 16 și 17 ger; de la 18 la 23 moină și vânt; între 24 și 25 senin și vânt, apoi [până la sfârșitul lunii] zăpadă și moină.

ISTORIILE ORALE – MĂRTURIE A TIMPULUI TRECUT

Dr. Adriana CUCIUREANU, Dâmbovița

Un barometru al culturii orale în această zonă geografică, de câmpie (județul Dâmbovița) îl constituie băncile („pățicul de la poartă”) din fața fiecărei case care avea ieșire la drumul principal, și nu numai. În acest fel, comunicarea între actanții sociali este facilitată și, în același timp, potențată.

Redăm mai jos câteva dintre impresiile culese din teren, demers aflat la început de drum și care va fi completat cu un subcapitol ce va viza procesul de colectivizare în lumina istoriilor orale.

„Vai de capul nostru ce viață am mai avut. Asta a fost până ne-a băgat în colectivă... Și-atunci s-o spăriet foarte rău și-aiștea de la noi... Cotele obligatorii o dispărut... După aia o început să colectivizeze...”.

„Cei care nu aveau nimica și nici la lucru nu le plăcea,ăștia au devenit cei mai mari colectiviști atunci... Umblau din casă în casă, ca popa cu crucea, să te scrii... Să ne scrim, să dăm pământu! Muncă de lămurire: E bine în colectiv. Nu mai dați cote, munciți mai puțin și aveți mai mult. Bătrânii, bolnavii vor primi pensii mari. Minciuni! I-am întrebat: E obligatoriu?, și ei o spus nu, că-i benevol. Dacă-i benevol, atunci eu când am să văd că colectivizarea este bună, am să mănscriu... Au venit de la raion, să-i convingă pe bătrâni: O să fie bine, nu o să mai aveți grija pământului, o să umblați cu ceas pe mână, o să fiți domni”.

Descrierea și enumerarea componentelor unei gospodării

„Animale, pământ, munca câmpului...” (Angela Horjan, 79 de ani, Băleni).

„Gospodărie înseamnă o casă țărănească cu camere și de odihnă, și de lucru, și cu bucătărie, să aibă grajd pentru crescut vite, coteț de porci și pentru păsări și pentru cățel, tot ce-i trebuie unui gospodar. Cal, căruță, vacă, grapă, plug”. (Toma Valter, 73 de ani, Băleni Sârbi).

„În zona noastră, gospodăria e compusă din mai multe anexe: din șură, șandramele, casă, bucătărie... care mai spun și acareturi pe lângă” (Leana Gociman, 76 de ani, Mărcești).

„Casa, acareturi, șură, șandramale pentru lemne, cotețe pentru porci...” (Elisabeta Ion, zisă a lu' Califar, 81 de ani, Gheboiaia).

Enumerarea activităților din gospodărie

„Locul unde - și desfășoară activitatea o familie: soț, soție, nepoți, bunici. Fiecare cu sarcinile lui cele mai precise: soțul cu aprovizionarea, cap de familie, cu muncile cele mai grele. Soția este cea care întreține casa prin curățenie, alimente și prin alte probleme care nu sunt așa de grele, pentru că, într-adevăr, femeia e mai slabă decât bărbatul. Copiii sunt și ei de ajutor în privința animalelor, mergând cu ele la pășune, sau cum se poate, în raport cu vârsta fiecăruia.” (Toma Valter).

„La noi, gospodărie înseamnă să ai tot ce-ți trebuie la casă. Și în curte. Dacă ai tot ce-ți trebuie pe lângă casă, animale, pământ, și le poți și întreține bine, atunci ești bun gospodar. Animalele să le îngrijești, pământul să-l lucrezi bine.” (Elisabeta Ion).

„După situația cum îi de... îngrijit nu cade un gard jos; chiar dacă-i de înstărit și la el e debandadă, nu e bun gospodar; nu doar să aibă.” (Gheorghe Ruptureanu, zis Baltazar, 86 de ani, Cornești);

„Casa e nota gospodarului. Dacă aceasta e bine îngrijită, bine întreținută...” (Leana Gociman).

Posesia mijloacelor prin care întreții bunurile din gospodărie

„Un bun gospodar acuma sunt cei care au fost în străinătate, or venit și și-o făcut... Că mijloacele noastre de producție, sunt de pe vremea lui Burebista... Tot cu sapa, tot cu furca... (Toma Valter);

„Dacă ai putea să ai și un servici, să îți menții și gospodăria, eu am impresia că așa e mai bine... Numai cu pământul nu poți trăi, și nici salariile nu-s atât de mari... Numai dacă ar fi mai multe persoane, unul să lucreze, altul să întrețină gospodăria...(...) Așa, dacă ai doar un copil și îi plecat, și tu ai rămas singur și îmbătrânit, nu le poți face pe toate perfecte...” (Gheorghe Ruptureanu, zis Baltazar).

„Utilaj am avut: mi-am luat tractor, plug mecanic. Grapă cu discuri, aia care fărâmițează, mașină de plantat cartofi, cositoare

mecanică, pompă de ierbicidat mecanică... Pe toate le-am luat din salariu și din animale. Din cartofi.” (Angela Horjan).

„Cel mai important e să ai o slujbă bine plătită, așa poți avea și grijă de gospodărie.” (Sanda Șchiopu, zisă a lu’ Nae Ciufu, 68 de ani, Dobra).

Atitudini față de mijloace

„Eu nu mă consider un bun gospodar, fiindcă la vârsta de 87 de ani sunt văduv. Nu am fost un bun gospodar, fiindcă am fost un bun salariat. Am 27 de ani de când am ieșit la pensie.” (Toma Valter).

„Eu nu sunt o bună gospodină, pentru că nu le pot face pe toate. Eu... râdeam aici, cu colegele, că nu suntem nici gospodari, nici doamne” (Angela Horjan);

„Nu le poți face chiar pe toate perfect, pentru că noi, țărani, ne ocupăm tare de multe. (Leana Gociman).

Obiectivele unei gospodării

„Gospodăria: un loc unde îți petreci viața, o faci pentru un confort, în limita posibilităților. În ultimă instanță, și pentru copii, să le lași ceva.” (Sanda Șchiopu).

„Gospodăria este cea care reunește familia, și la bine, și la rău. Prin gospodărie se poate produce și o bunăstare, prin creșterea de animale și tragerea de foloase fără a mai fi nevoie să le cumperi de pe piață. Locul unde ne desfășurăm activitatea de fiecare zi, unde conviețuim, și la bine, și la rău.” (Gheorghe Ruptureanu).

Mentalitatea comunității

„Eu nu mă pot lăuda că sunt o bună gospodină. Așa, în mare, am grijă de ce am în grădină, ce am în câmp... Și în raport de obiceiurile care sunt: sunt anumite obiceiuri despre care spune că sunt gospodărești: să-ți fie curtea îngrijită, să-ți pui anumite zarzavaturi... Aici sunt niște mentalități: să arate casa într-un anumit fel.” (Angela Horjan).

„Gospodarul: un om echilibrat, cu bun simț, căruia îi place curatul, noul, să trăiască într-o conviețuire socială demnă de un om”. (Toma Valter).

Raporturile bărbat-femeie

„Să fie o armonie între soț și soție, o conviețuire socială demnă de niște oameni civilizați. Respect reciproc. Să nu se creadă bărbatul

superior femeii, să caute să conlucreze pe cât posibil, în limita bunului simț, și sarcinile să fie duse la îndeplinire atât de unul, cât și de celălalt.”(Toma Valter).

„La mine eu sunt și stâlpul casei, țin și cheile. Dacă sunt văduvă de 23 de ani... Se poate încă bine ca femeia să-și conducă singură gospodăria, poate chiar mai bine.” (Sanda Șchiopu).

Bunăstarea materială

„Termenul de gospodar provine din rusă. E slavon. Adică cum erau oleacă de ceva mai înstăriți. Că mojiicii sunt talpa, ultimii, și gospodarul înseamnă ceva mai sus de mijloc.” (Gheorghe Ruptureanu);

„Omul se cunoaște după felul cum arată gospodăria, cum își îngrijește gospodăria... Toate astea se pot face numai având o bază materială mai bună. Mergem pe ideea veche: o haină dacă este curată, este tot atât de bună ca una nouă. Așa că și o gospodărie vopsită, îngrijită, cu toate puse la punct, uneltele la locul lor, să le poți lua oricând din zi și din noapte. Să nu mergem pe principiul că cei mai buni gospodari din sat sunt și cei mai bogați. Ca să faci o avere în zilele noastre trebui să recurgi la ceva care nu-i demn, la un șantaj, o hoție, o ceva. Bunii gospodari sunt cei care au ceea ce au, și stăpânesc ceea ce stăpânesc.” (Toma Valter).

„Gospodarul să muncească cât mai bine și cât mai mult și să nu risipească banii pe fleacuri. Chiar să-i pună deoparte.” (Elisabeta Ion).

Noul și comportamente generate de acesta

„Gospodăria nu mai este ca acu’ 50-60 de ani. Fiindcă a apărut noul. Au început și la țară oamenii să se modernizeze, prin construirea băilor, a centralelor termice, prin căptușirea geamurilor cu termopane. Și în case s-a introdus parchetul și alte bunuri, care nu erau înainte; casa era de lut, uns, nu erau podele. O casă mare unde se primeau musafirii, și în rest o bucătărie și un dormitor. Iar acum au început cu gresie, faianță... au apărut multe materiale de construcții, care într-adevăr, sunt costisitoare.” (Gheorghe Ruptureanu).

„Și mai e și concurența în gospodării. Există, cum să vă spun, fala, dar și invidia anumitor persoane, care caută să fie mai dihai ca vecinul de alături. Apar contradicțiile astea vizuale între două persoane. Concurența e foarte mare și încep să apară discuțiile, invidiile, contradicțiile, pentru că fiecare vrea să fie superior celuilalt. Eu vreau

ca atunci când ies din casă, toți să îmi fie inferiori, în îmbrăcăminte, în cunoștințe...” (Sanda Șchiopu).

Cultura și inteligența

„Sunt și gospodării unde lucrurile merg mai rău, probabil și datorită comportamentului oamenilor respectivi, cultura este mai slabă, apar anumite lucruri care n-ar trebui să fie într-o gospodărie. Dacă gospodăria aia merge numai în distracție, huzur și chefuri, începe s-o ia razna: părinții beau, copiii o iau razna pentru că nu mai au ce mânca, părinții îi abuzează, datorită băuturii, și atunci sunt nevoiți să ia calea pribegiei, devin aurolaci și așa mai departe. Inclusiv de la țară: pentru că aici e cultura mai slabă, nu toată lumea merge la școală. Dacă ai pământ un pic mai mult, zici că ce-ți mai trebuie școală... (Gheorghe Ruptureanu).

„Într-o casă cu șindrilă, cu patru table, mică, dărăpănată, cu niște ochișori așa, ca o pălărie trasă pe ochi, cu lucruri modeste, puse cu gust, poate să iasă un gospodar și un om cu o inteligență de nebănut.” (Toma Valter).

Pentru ca eforturile autorităților centrale și locale să fie puse cu exactitate în practică, presa a reflectat îndeaproape pașii concreți pe drumul implementării colectivizării. La nivelul județului Dâmbovița, „Uzina și Ogorul”, cotidian al partidului, și-a făcut cu prisosință treaba. Redăm mai jos câteva articole cu privire la progresul colectivizării.

Titlu: „În comuna Mărcești, organizarea muncii de treer figurează doar pe hârtie”.

La aria de treer din comuna Mărcești se găsesc două batoze. Aceste două batoze nu lucrează decât preț de una singură. Analizând cauzele acestui fapt se constată că toată pricina se datorește reorganizării muncii de treer.

În primul rând grâul nu a fost cărat la arie din timp, ci lăsat pe câmp sau dus acasă la producători, fapt care a dus la mari pierderi de cereale.

Acest fapt a făcut ca norma de treer a batozei să nu se îndeplinească. Astfel, batoza numărul 1 de la această arie a treerat în ziua de 17 iulie doar 3.010 kg., pe ziua de 18 doar 5.834 kg., iar pe ziua de 22 2.115 kg., în loc de 10.000 kg cât este norma.

Comitetul Provizoriu n-a luat nicio măsură pentru accelerarea muncii de treer. El s-a complăcut în situația, că având la dispoziție două batoze munca de treer se va face, oricare ar fi ritmul desfășurării ei.

De aceea, el nu s-a îngrijit de a organiza cete de producători pentru munca de treer decât pe hârtie, fără să lămurească pe țăranii muncitori, să-i mobilizeze și să dea curs viu muncii de treer. O lipsă mare în această situație îi revine organizației de Partid, care nu a îndrumat și controlat activitatea Comitetului Provizoriu și nu a mobilizat organizațiile de masă pentru buna desfășurare a muncii.”

La Dobra, situația este dezastruoasă, însă acest lucru este determinat de o persoană – responsabilul de arie Nicu I. Radu care „de la un timp are prea mult <chef>, desigur că nu de muncă.” – Ce se întâmplă atunci când „cheful” unui responsabil de arie întrece măsura? ¹

¹ *Uzina și Ogorul* – anul II, nr. 38, Luni 31 iulie 1950.

ÎNTÂMLĂRI DIN ȚARA MIERII

Vasile DUBLEA, Galați

Mierea este cunoscută și considerată din timpuri străvechi ca un produs deosebit de valoros. În decursul timpurilor produsele apicole au atras atenția unui mare număr de oameni de știință care au atestat unanim efectele pozitive ale acestora asupra organismului uman. Ea este un produs elaborat de albine din două materii prime: nectarul (floral sau extra floral) și mana, pe care le prelucreează îmbogățindu-le cu un adaos de substanțe proprii.

Dar nu ar fi interesant să ne întoarcem la începuturile scrise ale istoriei proprii? Vom constata o întrepătrundere a firului epic cu prezența activă a coloniilor de albine!

Iată ce spune Herodot – în Cartea a IV-a a *Istoriilor* sale – că ținutul de dincolo de Istru este ocupat de albine și din cauza lor, nu se poate trece mai departe. Se referea la expediția lui Darius I din 514 î.Hr.

Darius, marele rege al perșilor, a organizat o campanie de pedepsire a sciților. Darius trece cu o armată foarte mare strămoșirea Bosfor și înaintează de-a lungul țărmului Mării Negre, dar înainte de a se confrunta cu vreun dușman s-a întâlnit cu un număr mare de albine, băștinașe ale teritoriului din nordul fluviului Dunăre, Dacia fiind o adevărată țară a mierii.

Albinele reprezentau adevărați „aliați” ai dacilor. Nu numai că le furnizau hrană și medicamente, dar îi și ajutau să se apere de dușmani. Cu ajutorul lor, organizau paza trecătorilor, mirosul cailor iritând la maxim albinele. Xenofon, cu 400 de ani î.Hr., arată că hrana geților consta în primul rând din miere, legume și produse din lapte, iar în secolul al III-lea î.H. Aellianus consemna faptul că geto-dacii creșteau albinele nu numai pentru a-și asigura propria hrană și necesarul de ceară, ci, inclusiv, pentru a le comercializa, informație întărită apoi în

secolul al II-lea î.H. de Polibiu din Megalopolis, care arăta că din regiunile de la Dunăre se exportau miere, ceară și vin.

Odată cu ocupația romană, creșterea albinelor și comerțul cu produse apicole capătă un nou avânt. Vechimea și importanța albinăritului pentru daci și, de altfel, pentru întreaga noastră istorie reprezintă un fapt amplu documentat și de marii noștri istorici, precum Alexandru Xenopol, Nicolae Iorga sau Vasile Pârvan.

Există suficiente dovezi că produsele apicole erau deja din vechime folosite și ca adevărate medicamente, atât pe meleagurile noastre, cât și în întreaga lume, fiind amintite în vechile papirusuri din Egipt sau în scrierile Vedice, dar și pe plăcuțele de argilă din Mesopotamia de acum aproape 4.000 de ani.

„Astfel ei priveau mierea ca o substanță antiseptică, care împiedică putrezirea; de aceea o întrebuințau pentru îmbălsămare și pentru păstrarea trupurilor. Plinius sau Pliniu cel Bătrân (Gaius Plinius Secundus, sau Plinius Maior) spunea că a văzut el însuși un hyppocentaur trimis din Egipt împăratului Claudiu, și care fusese păstrat în miere. Mierea se întrebuința nu numai pentru hrană, dar și ca leac pentru o sumă de boale, printre cari Plinius citează boalele de gât, gâlcile angina și pentru a tămădui toate boalele gurii”¹.

Puterea de a vindeca sau de a hrăni a mierii de albine se putea transforma dramatic într-o armă letală, totul depinzând de intenția stuparului!

În lucrarea „Food at the time of the Bible” (Mâncare în vremurile biblice), autoarea Miriam Feinberg Vamosh scrie: „Nu vom ști niciodată cine a avut ghinionul să guste din dulciurile pregătite cu mierea anumitor flori, cum ar fi cele de rododendron și oleandru, care s-a dovedit a fi otrăvitoare. Cei care consumă totuși această miere acuză amețeli puternice, slăbirea mușchilor, dureri care pot dura câteva ore, sau care pot provoca chiar moartea. La începutul secolului al V-lea î.Hr., mii de soldați conduși de războinicul grec Xenofon s-au îmbolnăvit după ce au consumat astfel de miere. Soldații lui Pompei, cuceritorul roman al Țării Sfinte, au găsit pe drumul din apropierea Mării Negre niște dulciuri lăsate acolo și pregătite cu această miere.

¹ P.S. Aurelian, *Agricultura...*, pag. 22.

Din păcate pentru el și soldații lui acestea s-au dovedit irezistibile și au mâncat cu lăcomie, iar ei nu au mai ajuns pe câmpul de bătălie” (pag. 72).

Mierea este, de asemenea, unul din primele leacuri naturale. Un papirus egiptean dezvăluie 900 de remedii pentru diferite afecțiuni. Peste jumătate din ele erau pe bază de miere. Se consideră că au fost folosite în tratamentul bolilor oculare, al arsurilor și al altor boli. Egiptencele o foloseau chiar pentru înprospătarea respirației, mestecând un amestec de ierburi, tămâie și miere.

După cum se spune în cartea „Pildelor lui Solomon” (25, 16) mierea este „dulce pentru suflet și sănătate pentru oase” (astăzi se știe că mierea bogată în minerale și amino-acizi conține o enzimă cunoscută sub numele de oxidatul de glucoză, care crește cantitatea de peroxid în corp și distruge microorganismele dăunătoare.

Talmudul (cartea sfântă a evreilor) recomandă mierea amestecată cu vin pentru tratarea diareei, un tratament pe care îl recomandă și doctorii în tratament homeopat din zilele noastre. Lăptișorul de matcă, produs de glandele din maxilarele albinelor tinere, conține o mare cantitate de antibiotic natural. Mierea a fost redescoperită ca adjuvant în vindecarea infecțiilor și a lipsei apetitului. Propolisul este un amestec pe care albinele îl folosesc pentru a-și sigila fagurii, are cele mai puternice proprietăți antibiotice dintre toate derivatele din miere și a fost folosit pentru conservarea fructelor.

Dar și mierea amestecată cu puțină apă se întrebuința pentru păstrarea fructelor de tot felul. „Apa îndulcită cu miere se dobândea prin spălarea fagurilor din cari se scursese mierea, faguri cari mai pe urmă se storc în teasc pentru scoate mierea de calitate a doua. După ce se scoteau fagurii din apă, această apă îndulcită se ferbea până ce se îngroșa ca și mustul tăiat, apoi se pune în anumite vase. Această miere amestecată cu apă se întrebuințează între altele pentru păstrarea poamelor, adică pentru compoturi”¹.

Iată și câteva moduri de folosire a mierii în bucătăria veche:

Fagurii de miere se mâncău în stare crudă. Romanii serveau curent un fel de „prăjitură” cu miere, dar și alte feluri de dulciuri,

¹ *Ibidem.*

fiecare cunoscute sub un alt nume. *Gemul* se prepara din semințe prăjite de in sau mac amestecate cu miere. Se preparau, de asemenea, dulciuri din miere, numite *dulcia*. Mierea era, un element important *al sosurilor*, atât pentru cele adăugate cărnii, cât și pentru cele servite cu legume. Miedul era o băutură preparată în timpul romanilor din miere fermentată.

Cei foarte bogați se bucurau de un fel *de șerbet* preparat dintr-un amestec de miere și zăpadă și de sucuri din fructe îndulcite cu miere. Obiceiul de a servi desertul la sfârșitul mesei a rămas de atunci.

La mesele oficiale se angaja un bucătar specializat în deserturi. Grecii le numeau „symposia”, acestea fiind însoțite de vin. Dulciurile naturale constituiau unul dintre cele mai simple feluri de desert.

Așioșt

Un rabin din antichitate ne-a lăsat următoarea rețetă de prăjitură, veche de aproape 2000 de ani, al cărei nume l-am păstrat din originalul ebraic.

Ingrediente:

250 g linte roșie

1 linguriță de făină de grâu

3-4 lingurițe de miere

½ linguriță de scorțișoară

¼ ceașcă ulei de măsline

„Se prăjește linta bine într-o tigaie. Măcinați apoi boabele foarte fin. Se amestecă făina de linte cu uleiul de măsline, făcând cocoloașe de mărimea unei mingi de ping-pong. Presați cocoloașele în formă de turțițe. Se încălzește uleiul de măsline într-o tigaie și prăjiți turțițele la foc mic, pe ambele părți, până capătă o culoare brun-aurie”¹.

În vechea Grece rețetele erau notate, un obicei ce s-a extins și la romani, în timpul lui Iisus. Totuși, ei nu precizau cantitățile și uneori, din cauza deosebirilor de limbă și cultură, nu știm care ar putea fi cu exactitate ingredientele menționate. Vechiul comentariu evreiesc asupra Bibliei, „Mișna”, cuprinde descrierea unor meniuri care se apropie de ideea de rețetă, dar ele fac totuși doar simple aluzii la elementele sau procesele implicate, fiindcă pentru cei de atunci erau foarte cunoscute,

¹ Miriam Feinberg Vamosh, *Food at the time of the Bible*, pag. 73.

deci subînțelese, așa încât pentru noi aceste informații rămân destul de vagi. Unele întrebări își găsesc răspuns doar dacă analizăm obiceiurile și alimentele beduinilor de astăzi, stilul lor de viață reflectând încă multe practici antice. Majoritatea rețetelor pentru care am folosit ingrediente disponibile în perioada respectivă (dar și astăzi), se referă la meniuri autentice grecești, romane și mișnaice.

Multe dintre rețete au fost furnizate de „*Neot Kedumim Biblical Landscape Reserve*”, unde se fac încercări de reactualizare și elucidare a diferitelor aspecte ale vieții omenеști din vremuri biblice.

Iaurt cu miere

Pentru o persoană:

8 linguri (230g) iaurt în stil grecesc

3 lingurițe de miere

1 ceașcă (30g) fistic nesărat

Puneți iaurtul într-un vas, amestecați și turnați mierea, amestecați în continuare până când compoziția capătă un aspect marmorat. Puneți deasupra fistic. Poate fi folosit și ca sos pentru fructele proaspete.

Buleții lui Șobi

1 ceașcă făină

Ulei pentru prăjit

1 ceașcă brânză moale de vaci

Miere

Amestecați făina cu brânza pentru a face un aluat gros. Formați cocloașe de mărime potrivită, cu mâinile ude. Prăjiți-le în ulei și întoarceți-le, până capătă o culoare maro-aurie. Uscați-le pe hârtie și tăvăliți-le în miere. Se pot presăra deasupra cu semințe de susan sau de mac.

Prăjituri romane

½ ceașcă de must de struguri

½ ceașcă migdale sau nuci pisate

1 ceașcă făină

½ rozmarin tocat

2 ouă

Ulei de măsline

½ linguriță piper proaspăt măcinat

½ linguriță scorțișoară

4lingurițe de miere

$\frac{3}{4}$ ceașcă de lapte

Miere pentru ornat

„Încălziți mustul de struguri și fierbeți-l până scade $\frac{1}{3}$ de ceașcă.

Amestecați toate ingredientele cu excepția piperului și puneți conținutul într-un boiler dublu sau în baie de apă și fierbeți până se îngroașă.

Întindeți compoziția într-o tavă plată, iar când se răcește tăiați-o în pătrate. Încălziți uleiul într-o tigaie și prăjiți pătratele până devin aurii.

Înmuiiați pătratele în miere încălzită și presărați piper deasupra”¹.

Bibliografie

* P.S. Aurelian, *Agricultura la romani – creșterea albinelor*, Academia Română, București, 1905.

* Herodot, *Istorie*, [Cartea a-IV-a], traducere de Felici Vanț Ștef, Editura Științifică, București, 1961.

* Vamosh, Miriam Feinberg *Food at the time of the Bible*, Abingdon Press, 2004.

¹ *Ibidem*, pag. 93.

PRACTICI TRADIȚIONALE DE CONSERVARE A ALIMENTELOR

Obiceiuri și ritualuri din lumea satului

Claudia Mariana FILIPESCU, Câmpulung Muscel

Dragi colegi folcloriști, bine v-am regăsit în mica dar prodigioasă noastră familie.

Astăzi vă voi relata câte ceva din obiceiurile inventate și păstrate peste ani de către țăranii noștri talentați și vrednici de la sate, cărora natura generoasă și pură le-a dat harul veșniciei și al „sfînțirii locului” în care trăiesc.

Această povestire plină de esență spirituală mi-a fost relatată de buna mea prietenă, Laura Banu, de fel din satul Telciu, zona Ardealului, care grăiește cam așa:

- „No! că tare mi-i dor die casa părintească cu groapa ei die sub masă din tinda la care mâncam noi, surorile, când nie adunam di pă la joacă”.

Atunci eu, atentă ascultătoare, am rugat-o să-mi „traducă” ce a vrut să spună cu asta. Iar ea, cu ochii umeziți de ploaia amintirilor, mi-a povestit ca și cum ar fi fost un alt Ion Creangă al locurilor pe unde a hălăduit în copilărie.

Zona comunei Telciu se află în apropierea orașului Năsăud, populația satelor fiind, din punct de vedere religios, majoritar greco-catolică. Oamenii, de când se știu, sunt vrednici, buni gospodari, muncesc cu spor și întotdeauna duc lucrurile la bun sfârșit. După cele șase zile din săptămână în care își lucrează pământul, duminica de dimineață se primenesc, își pun straiile de sărbătoare, adică tradiționalele costume populare și purced cu mic, cu mare, la biserica satului unde îi așteaptă preotul spre a le mai da ceva învățătură întru credință și a le alina suferințele sufletești.

Din câte am înțeles eu, în această parte a țării noastre se mai păstrează încă valorile morale și spirituale moștenite de generații. Am

văzut niște fotografii actuale care demonstrează acest fapt și pentru nimic în lume, vașnicii locuitori de aici nu și-ar lăsa tradițiile să dispară vreodată.

Când vine toamna cu roade îndestulate, ele trebuie de bună seamă păstrate peste iarnă. Și cum atunci, în vechime, nu se inventaseră încă frigiderul sau silozurile, un om înțelept și ingenios a săpat o groapă chiar în mijlocul tindei cu pământ în loc de pardosele, pentru a nu ieși afară din casă prin frigul iernii. Ea avea adâncimea de un metru și lățimea tot cam așa. În groapa căptușită pe fund și laterale cu otavă, se depozitau de regulă legume și fructe ca: morcovi, țelină, păstârnac, cartofi, varză, mere, pere, etc. După ce se umplea mai întâi cu legumele păstrate pentru sămânță, apoi cu cele de consum, se acoperea tot cu fânul de toamnă, iar mai apoi cu un preș curat, țesut în casă, la război. Masa se așeza peste groapă și astfel se economisea spațiu, iar aspectul camerei nu avea de suferit. De menționat este că legumele și fructele care se păstrau în acest mod nu încolțeau datorită întunericului, dar se frăgezeau și absorbeau umezeală atât cât trebuia. Gospodina, atunci când avea nevoie, lua de acolo legumele proaspete, cu miros de pământ reavăn, gustoase, aromate și „numaidăcât, țâpa o zamă” de toată bunătatea. Dacă familia avea o cantitate mai mare de legume și fructe pentru consumul din timpul iernii, goapa se putea săpa în grădina casei, dar mai mare, respectându-se în principiu aceleași reguli. Obiceiul se păstrează și astăzi, cel puțin în gospodăriile în care casele nu sunt prevăzute cu beci din beton. Îmi amintesc cu drag că și bunica mea din satul Vlădești avea o astfel de groapă într-o cameră alăturată grajdului în care trăiau animalele.

Mai cunosc o ardeleancă get-beget, o femeie cu principii sănătoase de viață. Ea este Mărioara Șoșea, de pământ din Maramureș, de pe valea râului Lăpuș, satul Răzoarele, care mi-a povestit despre păstratul merelor în fârcitură, în afară de pivniță sau cămară.

Merele de iarnă cu coaja groasă și miezul tare, adică cele care sunt bune de mâncat iarna târziu pentru că se coc și după ce sunt culese, se păstrează foarte bine în fârcitură, adică o claie cu otavă de pe la noi. Se pot pune și în claia de fân, însă otava, fiind moale, va asigura o izolare mai bună și astfel, fructele nu vor îngheța.

Se scoate un rând de otavă (prin smulgere) și în locul rămas liber se așază merele. Apoi se tasează otava de deasupra pentru a asigura etanșarea „camerei cu mere”.

Nu vă puteți imagina gustul merelor păstrate astfel, aromatizate cu gustul fin al ierburilor uscate. Aroma merelor se simte și lângă clăie, fiind atractivă pentru câprioare și iepuri, care, nu de puține ori, atacă depozitul de mere din fârcitură.

Tot Mărioara mi-a povestit cu tâlc, în grai ardelenesc, despre cum obținea mama ei siropul natural din fructe de pădure sau din muguri de brad. De cu primăvară, când începeau să se formeze mugurii, ele, fetele, îi culegeau din locuri ferite de praf, de prin pădurile de la marginea satelor. Apoi îi îndesau cu undreaua în sticle largi la gură, presărând un strat de zahăr după care iarăși un rând de muguri, până ce sticla se umplea. Se astupau cu dop de tisă sau cocean de porumb, peste care se așeza o cârpă de bumbac. Dopul se ceruia cu ceară de albine sau smoală și după ce se termina această treabă, sticlele se așezau în groapa săpată în grădină, cu adâncimea sub pragul de înghețare, adică de un metru, se acopereau bine cu pământ, iar anul următor, când se formau noii muguri de brad, se scoteau, se desfăceau, iar siropul gata macerat, cu mirosul specific, proaspăt, de brad, se strecura într-o altă sticlă, de regulă de culoare închisă și se sigila bine, pentru a nu pătrunde aerul. După această elaborată manoperă, se așezau în cămară la loc bine aerisit. În același mod se proceda și cu fructele de pădure: mure, zmeură, fragi.

Să vă vorbesc acum despre un obicei care se practică tot în aria Năsăudului în ziua de Dragobete, pe data de 24 februarie a fiecărui an. Acolo, această zi este denumită „Capul primăverii”, când se consideră că vietățile pământului se mișcă pentru prima oară în noul an. În acest scop, în semn de respect și pentru a nu fi deranjați de acestea, gospodarii pun o turtă de mălai la colțul casei. Femeia care îndeplinește ritualul arde o cârpă de culoare deschisă, de regulă din material natural, pe care o stinge imediat pentru a fumea. Se freacă pe frunte și pe la toate încheieturile, ca să nu aibă dureri tot anul și ocolește casa zicând: „Doamne, apără-ne de mușcăturile viețuitoarelor din pământ și dă-ne sănătate pentru a putea munci”! Se spune că în această zi sfântă, se leagă prietenii, oamenii se împacă și își cer iertare, păsările își

întemeiază la rândul lor familii. Dacă ziua nu este cinstită cum se cuvine, există riscul ca vietățile să-ți apară în cale (de exemplu șarpele), și toată vara te va durea capul. Jivinele pământului vor trăi la suprafață până în ziua de „Hristovul viilor”, din 14 septembrie, când se vor ascunde din nou până la Dragobetele următor.

Ca o replică a celor relatate mai sus, de Sfântul Haralambie, adică pe data de 10 februarie, în zona Muscelului, femeile de la țară pregătesc colivă, pe care o sfințesc la biserică, după care merg în grădina de pomi fructiferi și îi ung pe fiecare în parte cu aceasta, pentru a rodi din belșug și a nu avea dăunători. De asemenea, ele pun colivă pe mușuroaiele de furnici și cârțițe, cu scopul de a feri familia de rele (eventuale boli provocate de mușcăturile acestora). Se mai dă ca hrană și animalelor domestice, spre a fi puternice, în special cocoșului, pentru a cânta frumos și a fi ager atunci când își apără suratele ouătoare de eventualii rivali care ar putea zbura peste gard, de la vecini.

Ce vremuri frumoase!... Sigur că nu vom lăsa să se aștearnă colbul uitării peste aceste lucruri și fapte atât de valoroase prin autenticitatea lor.

Spre norocul acestui neam, încă mai există oameni interesați de trecut, de frumos, de datinile și obiceiurile românești, și scormonesc în memoria celor care le mai pot scoate la lumină, pentru a le promova și conserva ca pe un adevărat tezaur. Pretindem cu mândrie, dar păstrând proporțiile, că ne numărăm și noi printre neliniștiții căutători de folclor.

Vă mulțumesc!

OBICEIURI ȘI CREDINȚE PREMARITALE ÎN SATELE DIN ARGES

muzeograf Călin Florin GERARD, Pitești

In majoritatea satelor românești au existat și există datini, credințe, superstiții sau elemente magico-religioase legate de riturile de trecere și de obiceiurile de peste an din viața țaranului. Nașterea, căsătoria și moartea - cele trei momente și rituri importante din viața acestuia - au constituit întotdeauna subiectul unor relatări, transmise majoritatea pe cale orală, despre modul de viață și mentalitatea din lumea satului românesc.

Obiceiurile tradiționale au, la obârșirea lor, credințe cărora li se conferă, pe temeiul unei îndelungate experiențe de viață, un incontestabil „pașaport” pentru eternitate. Ele sunt, fără îndoială, pentru cei care le privesc din afară, pitorești manifestări folclorice, mari spectacole. Obiceiurile încifrează înțelesuri profunde asupra relațiilor omului cu lumea înconjurătoare și cu natura, asupra relațiilor interumane, asupra mersului normal al vieții sociale și asupra soluțiilor pe care, într-o evoluție de multe ori milenară, omenirea le-a găsit pentru a face ca lucrurile să reîntre la normal atunci când rânduiala lumii a fost, dintr-o pricină sau alta, stricată.

O parte din patrimoniul imaterial s-a transmis generațiilor de astăzi prin intermediul consemnărilor monografice și răspunsurilor la chestionare etnografice - mai toate păstrate în arhivele instituțiilor de cultură.

Foarte interesante sunt, sub aspect social și etnocultural, mărturiile învățătorilor haretiști, sau a celor știutori de carte, despre obiceiurile de peste an, prilejuite de diversele sărbători creștine, păgâne sau de practicile calendarului agrar din mediul rural.

În suita acestor obiceiuri și practici, un loc aparte îl au cele dedicate credințelor premaritale, conform cărora fetele și băieții considerau că pot întui viitorul, în privința căsătoriei.

Descriem în continuare câteva din aceste obiceiuri, culese din răspunsurile la chestionarele etnografice Densușianu, păstrate în arhiva Muzeului Etnografic al Transilvaniei, și din monografiile sătești păstrate în Arhivele Naționale ale României, obiceiuri care se practicau, conform consemnărilor documentare, în veacul al XIX-lea și în prima parte a secolului XX.

Obiceiul numit *Oalele* se desfășura de Sfântul Vasile, când se adunau băieții și fetele într-o casă, pentru a petrece ultima zi din an. În mijlocul casei, puneau o masă întinsă pe care așezau 8-10 oale de pământ, cu gura în jos. Sub fiecare oală se afla un obiect: un pieptene, un săpun, o oglindă, un tăciune, bani, pâine, mămăligă etc. Fetele și băieții alegeau fiecare câte o oală, și, în funcție de obiectul găsit, încercau să ghicească caracterul și situația materială a viitorului soț sau a soției. Obiectele și semnificațiile lor erau următoarele:

- *hârtie, care înseamnă știință de carte;*
- *oglină, care înseamnă frumusețe, dar și mândrețe, fudulie;*
- *bani, care înseamnă bogăție;*
- *sare, care înseamnă sărăcie;*
- *boabe de porumb, care înseamnă bătrânețe;*
- *perie, care înseamnă pădure, bogăție;*
- *pieptene, care înseamnă colțat;*
- *pâine, care înseamnă bogăție;*
- *mămăligă, care înseamnă caracter slab (e moale ca mămăliga) sau plugar;*
- *săpun, care înseamnă curățenie;*
- *cărbune, care înseamnă urât, negru sau țigan¹.*

Dintre toate obiceiurile, acesta era cel mai des întâlnit și se practică, și în prezent, în comunele Arefu și Boteni.

Tot în noaptea dintre ani, fetele se strâng în jurul vetrei unde au pregătit bucatele și începeau un alt obicei, numit *Pocnituri*. Pe vatră arsă se pun peri de porc, rânduți fiecare pentru câte o pereche de tineri. Dacă perii când ard se împreunează, cred că se vor căsători cei rânduți,

¹ Răspunsuri la chestionarul etnografic *Obiceiuri diferite* - în Arhiva Documentară a Muzeului Etnografic al Transilvaniei (în continuare AMET), caiet nr. 207/1928, Localitatea Bârșăști, jud. Argeș, culegător inv. Ionel I. Popescu, f. 16-17.

dacă nu, *nu e nădejde!* În același fel, se procedează și cu sămânța de cânepă. Dacă semințele pocnesc în același timp, cei doi tineri se vor căsători. După testarea cuplurilor dorite, în funcție de rezultate, se trece la combinarea perechilor. *Dacă nu îmi este sortit cel pe care îl doresc, atunci cine?* Și jocul se reia pentru cei nemulțumiți, cu scopul precis de a afla cine le este sortitul¹. Amândouă aceste obiceiuri se numesc *pocnituri*, deoarece fetele se îndemnau: „*Hai să pocnim!*”².

Rar se mai practică, tot în noaptea Anului Nou, un alt obicei premarital: *Număratul parilor*. Ies fetele noaptea și, cu spatele spre un gard, numără parii într-o direcție. Când ajung la al zecelea, îl leagă cu fir roșu sau cu o coroniță vegetală (îl însemnează). Dimineața, la lumina zilei, fetele merg să vadă cum este parul: dacă e cu coajă, soțul va fi bogat; dacă e fără coajă, va fi sărac; dacă e înalt și subțire, așa-i va fi și mirele; dacă e scurt și gros, la fel va fi și mirele, dacă e strâmb - va fi cocoșat, dacă e cu noduri, soțul va fi gușat. Acest obicei se practică numai la garduri de nuiele, căci numai acestea au pari bătuți, cam la 50 cm – care se îngrădesc cu nuiele³.

Obiceiul îl găsim sporadic, în zona Arefu-Nucșoara, unde domnișoarele practică această credință, mai mult ca o curiozitate, stârnită de bătrânii din sat care le-au povestit cum își petreceau noaptea dintre ani.

O altă credință spune că, atunci când se așază la masă, când ia întâia dată din mâncare, până să înghită, fata merge afară și dacă aude vreun câine lătrând, dintr-acolo îi va veni pețitorul. Dacă nu va auzi nimic și va fi liniște, nu va avea niciun pețitor în acel an⁴.

Tot în seara dintre ani, fetele puneau fiecare câte un os (de la piftie/răcitură) pe pragul casei și chemau câinele să-l mănânce. Fata al cărei os cățelul îl mânca întâi, era prima care se căsătorea. Se ghicea astfel ordinea în care se măritau. Pentru stabilirea datei mărităului,

¹ Idem, caiet nr. 319/1930, *Localitatea Vâlcele*, jud. Mușcel, culegător inv. Stan Dumitru, f. 6.

² Ibidem, f. 7.

³ AMET, caiet nr. 311/1930, *Localitatea Boteni*, jud. Mușcel, culegător Ion a lui Chivu (Bădescu), în anul 1928, f. 35.

⁴ Idem, caiet nr. 202/1928, *Localitatea Jugur*, jud. Mușcel, culegător inv. Gh. Popescu, f. 16.

mergeau apoi în grajd și loveau vaca sau boul cu piciorul, zicând: „Hi, cât timp?”. Dacă se scoală după prima lovitură crede că se mărită în acel an; dacă nu, iarăși lovește, zicând: - „Hi, la anul!”. Dacă se scoală, crede că se mărită în celălalt an; dacă nu, mai lovește o dată, plângând și zicând: „- Hi, la al’lalt an!...”. Dacă vita nu se ridică nici după a treia încercare, fata se pune pe plâns, crezând că rămâne nemăritată.

Acest obicei este dispărut în prezent. La data consemnării lui - 1930, învățătorul nota că practicarea acestei credințe era foarte rară¹.

Punticelele. În seara de Sfântul Vasile, fetele se duc la pârau sau gârla cea mai apropiată și fixează în apă câteva bețe sub forma unei punți (un pod în miniatură). Dacă peste noapte îngheață apa de jur-împrejur, înseamnă că nu se mărită curând; dacă apa curge pe sub punte înseamnă că se va mărita curând².

Un alt obicei, practicat în ziua de Bobotează (când umblă preotul cu Botezul), consta în cererea unui fir de busuioc din mănunchiul cu care botează preotul, fir pe care îl pun fetele sub căpătâi, în noaptea care urmează, cu scopul de a visa pe viitorul soț. Tot în această zi, fetele aruncă șirul de mărgel, la pragul casei, pentru a trece preotul peste ele când intră să boteze. După aceea, mărgelile sunt puse sub pernă, pentru a-și visa ursitul³.

În seara lăsatului de post de Brânză pentru postul Paștelor exista obiceiul numit *Roata*. Flăcăii și fetele se adună la o casă mai încăpătoare, mănâncă și beau bine, și încep să petreacă *cântând și chicotind toată seara*. Pe la orele 12 noaptea se urcă cu toți pe vârful unui deal, având cu ei o roată de car, între ale cărei șpițe sunt înfundați coceni și paie sau frunză de stejar. De pe vârful aceluși deal, dau foc roții, ca să facă lumină și imediat îi da drumul pe coasta devale. *Roata fuge singură luminând tot locul*. Atunci, unul sau doi băieți încep a ura: *A olică mare! Ce ți-e neică! că m-a rânduit băiatul acel ... să-i dau pe fata cutăruia!* Și urarea se repetă pentru mai multe cupluri care urmează a se căsători sau care se îndrăgesc.

¹ Idem, caiet nr. 211/1928, *Localitatea Boteni*, culegător înv. Gh. Toader, f. 5.

² Idem, caiet nr. 282/1928, *Localitatea Livezeni, jud. Mușcel*, culegător înv. Gh. Popescu, f. 7.

³ Idem, caiet nr. 207/1928, *Localitatea Bârsăști, jud. Argeș*, culegător înv. Ionel I. Popescu, f. 31.

Și așa împerechează ei toate fetele și băieții din sat, în lumina unui foc mare și în salve de puscii care nu se mai sfârșesc până despre ziuă.

După ce au terminat acest lucru, ei vin iarăși în sat unde petrec ... în cele mai frumoase clipe ale tinereții.

Strigarea peste sat, cum mai este numit acest obicei în unele zone, constituia tot o credință premaritală prin care satul era anunțat de intențiile tinerilor. În acest mod se legau prietenii și se stabileau căsătorii¹.

În seara de Sfântul Vasile, fetele iau o farfurie pe care pun cenușă; peste această cenușă așază un pahar plin cu apă neînceptă. În jurul paharului se pune mălai. În pahar se introduce un inel sau o verighetă de la cununie. La orele 12 se stinge lumina și se iau două lumânări aprinse, cu ajutorul cărora se privește în pahar. După o privire oarecare, în fundul paharului, în interiorului inelului sau al verigetei, se arată viitorul soț².

Un alt obicei pentru aflarea sortitului/sortitei este cel cu *oglinđa*. Se așază o oglindă mare în ungherul casei. La 12 fix noaptea intri în acea parte întunecată a casei, în timpul în care ceilalți dorm. În pielea goală, cu două lumânări de la înviere în mână, te uiți în oglindă și pe cine vezi acolo, acela va fi viitorul soț sau viitoarea soață³.

O altă rețetă spune că: *se ia 1 degetar de sare, 1 de făină și 3 de apă...* [n.n. se amestecă și se face o cocă] *Această cocă o bei când te culci. Nu este bine să beai apă* [n.n. înainte de culcare], *căci coca cere foarte multă apă. Noaptea pe cine vei visa că îți aduce apă, va fi viitorul soț sau soție*⁴.

Când unele fete, nemăritate, și pretendente pentru căsătorie, nu știau să coasă, să țeasă, nu se îngrijeau de grădinița cu flori, adică nu erau bune gospodine, și mai îmbrăcau și haine orășenești, în timpul jocului, la hora satului, sau la alte întâlniri prilejuite de comunitate, băieții le ironizau prin versuri:

¹ Ibidem, f. 33-35.

² AMET, caiet nr. 248/1928, *Localitatea Rucăr, jud. Mușcel*, culegător elev I. I. Ștefănescu, f. 12.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

*Grele timpuri am ajuns Doamne
Că fetele-s toate Doamne
Și cu șube de barșoane¹
Părinții le mor de foame.*

*La casa cu patru fete
Mor pisicile de sete.
Gunoiul grămadă mare
S-a stricat că n-are sare.*

*De țesut nu știu să țes
Dară la joc mă îndes.
M-a trimis mama de acasă
Ori mă joacă ori mă lasă.*

*Drag mi-este fetița naltă
Că-mi dă gura peste poartă.
Dar mai drag mi-e a mititică
Că se suie pe opincă
Și-mi dă guriță de frică².*

Începând cu anii 1920 apare, în lumea satului argeșean, *Sărbătoarea Revelionului*, adusă, de cei știutori de carte, din mediul urban. Obiceiul a reprezentat, încă de la început, o îmbinare de datini, credințe magico-religioase rurale cu practici urbane – vals, tango, fox-trot, vestimentație urbană, tacâmuri și veselă, instrumente muzicale noi (acordeon, clarinet) – desfășurate în casele celor avuți și cu o participare restrânsă. Cu acest prilej se desfășurau și unele obiceiuri premaritale.

...Un obicei nou, introdus de curând [n.n. relatarea este din 1928] este Revelionul, adus de cărturari dela oraș. N-am luat parte la asemenea obiceiuri. Am auzit că se strâng într-o casă, cu lăutari,

¹ Catifea.

² AMET, caiet nr. 311/1930, *Localitatea Boteni*, culegător Ion a lui Chivu, f. 13-15.

joacă, cântă, mai adaugă din obiceiurile de care am spus până acum, cu oalele mai ales, iar la ora 12 sting lampa, apoi o reaprind în anul următor și cântă mulți ani trăiască. Se practică mai mult la cârciumă...¹.

După cel de-al doilea război mondial, treptat, aceste tradiții încep să dispară sau să fie modificate de inserții ale civilizației moderne și, la finele secolului XX, nu le mai găsim decât rar practicate – mai mult ca o amintire plăcută a vremurilor de odinioară, nu ca obiceiuri consacrate – situație care persistă și în prezent.

În viitor, în special pentru generațiile următoare, tradițiile vor fi o cale de înțelegere a trecutului, fiind mărturii ale felului de viață, ale valorilor și credințelor înaintașilor. Pentru omul contemporan înțelegerea tradiției oferă noi căi, uneori nebănuite, de a se descoperi și a se înțelege pe sine.

¹ Idem, caiet nr. 319/1930, *Localitatea Vâlcele, jud. Argeș*, culegător inv. Stan Dumitru, f. 21.

WISELE, ÎNTRE CREDINȚĂ ȘI SUPERSTIȚII

Dr. Magda GRIGORE, Pitești

motto: *există un spirit (mental) comun tuturor oamenilor*
(Emerson)

Visul este, metaforic vorbind, o *realitate* pentru fiecare din noi, un adevăr etern care guvernează lumea și ontologia și care poate lăsa asupra noastră, paradoxal și contextual, o puternică impresie. Această realitate nu se va schimba niciodată pentru că este sădită în natura umană, experiența onirică există probabil de când există (și) omul, e unul din misterele fundamentale cu care am fost înzestrați, o taină care face parte din creație. Un vis este o serie de gânduri, imagini și emoții experimentate în timpul somnului. Conținutul *realității visului*, conform DEX, este *format din imagini și procese psihice care survin în fazele mai puțin profunde ale somnului*. Succesiunea de fenomene psihice (reprezentări, idei, imagini uneori anamorifice) se manifestă involuntar, păstrându-se câteodată și după trezire. Asupra somnului și implicit asupra visului nu deținem controlul rațional, iar de multe ori visul defie explicația logică, nu-l deslușim, deși mulți au dorit în diacronia temporală să învețe și să practice arta descifrării lui. Toți au sperat să descopere un înțeles și un rost al viselor în viața lor.

Așadar, onirismul reprezintă un mister, unul universal, visăm indiferent de convingerile noastre, de culoarea pielii sau de țara din care venim. Visul ne leagă din punct de vedere uman, ne unește cu cei de dinaintea noastră și, într-un fel, cu aceia care vin după noi, dacă ne gândim că granițele macrotimpului (trecutul/prezentul/viitorul) culisează ușor în timpul acestor experiențe. Mai multe tipuri de

specialiști au încercat de-a lungul secolelor să înțeleagă mecanismul viselor, să le împartă pe categorii, să le pătrundă secretul și mesajul. S-a vorbit, fără o împărțire rigidă, despre visele (primite ca) semne, visele de avertizare, visele de deslușire a unor înțelesuri, visele premonitorii etc. Cei care au fost atrași de studiul viselor au fost deopotrivă minți luminate și oameni comuni, oameni de știință sau analfabeți. Un numitor comun părea însă a fi puterea dobândită de cel care ar putea să interpreteze corect visul – putere asupra propriei persoane, dar și asupra *celuilalt*, cel care ar fi reușit s-ar fi aflat în ipostaza de intermediar între om și divinitate. O parte din contemporani apelează la psihologia modernă și/sau la studiile parapsihologilor moderni care cercetează cu convingere, în ultima vreme, precogniția. Pentru că omul a fost dintotdeauna nerăbdător și dornic să afle ce urmează să i se întâmple, ce e mai bine să facă într-un caz sau în altul și cum să se ferească de anumite întâmplări nefericite. Acest lucru s-ar putea împlini parțial dacă cineva ar descifra experiențele nocturne – percepțiile metapsihice care se referă la un eveniment viitor și care transportă avertismente asupra unor fapte care se vor întâmpla.

O întreagă literatură a proliferat după 1989 în domeniul interpretării viselor, iar tirajele vândute de edituri au fost neașteptate, o simplă statistică dovedind interesul real asupra subiectului. Se știe că oamenii își petrec aproape o treime din viață dormind, așadar omul nu poate fi despărțit în primul rând de condiția *sine qua non* a visului, iar de-a lungul istoriei unele experiențe onirice, precum și urmările acestora au fascinat și au incitat omenirea. Pe vremea lui Homer, de exemplu, se credea că visele au virtuți oraculare, fiind trimise de zei, prin ele divinitatea anunța sau avertiza asupra unor situații la care muritorii trebuie să se aștepte. Multe întâmplări din istoria culturii, legate de evenimente istorice, culturale, sociale sau religioase, pun în evidență visul și îl consideră o experiență paralelă cu cea a existenței cotidiene. Dacă în Grecia antică, în templele lui Asclepios (zeul

medicinii) erau aduse în pelerinaj prelungit persoanele bolnave, care dormeau acolo cu speranța că le va apărea în vis leacul tămăduitor, conotațiile religioase date visului au cucerit curând lumea. În Evul mediu familiile înstărite aveau propriul astrolog, angajat pentru tălmăcirea viselor. Creștinii percepeau visul ca o formă prin care Dumnezeu ia legătura cu omul, iar mahomedanii – forma prin care Coranul, cartea lor de căpătâi, a fost transmisă Profetului de către îngerul Gabriel. Extrapolarea visului din viața curentă în științe și arte s-a petrecut treptat, continuu și a fost ireversibilă, el devenind punct de plecare pentru diferite lucrări artistice (în muzică, pictură, cinematografie, literatură – în literatura română există un curent literar numit *onirism*), dar influența lui a atins și practici de guvernare sau diverse alte sfere de activitate social-istorică.

Etnologii au vorbit de faptul că împreună cu basmele, poveștile, proverbele și zicătorile, semnificația viselor este parte componentă din tezaurul de înțelepciune propriu unui popor. Este o caracteristică, prin urmare, și a spiritului poporului român. În comparație cu alte meleaguri, se consideră că (și) în spațiul românesc există un specific, un mod original de descifrare a viselor. Taina ține de specificul spațiului nostru, de mitologia autohtonă, de duhurile și misterele acestor locuri, de felul în care au crezut strămoșii noștri și (ne-)au transmis aceste credințe, de constelațiile tutelare, de religia dominantă, de îndeletnicirile fundamentale și nu în ultimul rând de filozofia de viață a locuitorilor. Visele fac parte din antropologia culturală și psihologică a poporului roman. *Dezlegarea* lor este o preocupare veche, vie și controversată, dar în linii mari ea se raportează la modul de a fi și de a trăi al românului, la felul său de a înțelege lumea. Speculație sau nu, mulți dintre noi își încep ziua cu câte un exercițiu de imaginație, gândindu-se dimineața dacă visul pe care l-au avut peste noapte are vreo semnificație, dacă este sau nu purtător de mesaj. Condiția pentru

un răspuns afirmativ ar fi, spun teoreticienii, doar predispoziția de a crede într-o forță transcendentă.

Atunci când ne gândim sau studiem visele ar trebui să luăm în calcul câteva aspecte:

Ce afirmă știința... În medicină, visul este definit ca o punte de legătură între senzațiile conștiente și memorie, un rezultat construit în jurul a ceea ce am experimentat, ce am văzut și auzit în starea de veghe. Înțeles astfel, visul este un fel de *ecou* (al realității trăite în starea de veghe), care apare în starea de somn. Somnul nostru este alcătuit din două tipuri de somn, *rapid eye movement* (REM) și *non-rapid eye movement* (NREM). Cele mai multe vise apar în faza somnului REM (când ochii se mișcă cu viteză), iar la oameni somnul REM apare în cel de-al treilea trimestru al evoluției prenatale, prin urmare foarte devreme, cu mult înainte ca fătul să aibă experiențe care să genereze imaginile din timpul viselor. Cercetătorii consideră că acest fenomen beneficiază de o experiență milenară, acumulată treptat de-a lungul istoriei noastre, care ține de un datum spațial și este un substrat arhetipal care intră în dotarea psihică încă de la naștere. (*De ce visează oamenii? Care sunt răspunsurile științei*, Descoperă.ro/Newsletter). Influența viselor asupra științei este controversată. Totuși, există mărturii care spun că celebrul tabel al lui Mendeleev a fost inspirat de un vis și că Friedrich Kekule a descoperit structura moleculei de benzen tot pe această cale. Un vestit proiectant sovietic, Oleg Antonov, a realizat prototipul unei aeronave al cărei concept l-a văzut în vis, iar danezului Niels Bohr i s-a arătat în vis modelul cuantificat al atomului, pentru care în 1921 a primit Premiul Nobel. Și omului de știință Otto Loewi i-au apărut unele idei în vis și a fost premiat la scurt timp pentru contribuția sa științifică tocmai pentru ca le-a luat în serios. Mai mult, se spune că Abraham Lincoln l-a visat pe Președintele de la Casa Albă, mort, doar cu câteva zile înainte ca acesta să fie asasinat, iar Napoleon

Bonaparte a visat o pisică (neagră) așezându-se în fața armatei napoleoniene în ajunul bătăliei de la Waterloo.

Studii noi din medicina contemporană spun că indiferent dacă reținem sau nu visele pe care le avem în timpul nopții, importanța imaginilor este certă, visul constituind un mecanism vital pentru buna funcționare a creierului și ele pot fi considerate un bun antrenament pentru viață. Medicina a pus la punct în prezent niște laboratoare unde se studiază somnul, iar ele au dovedit că fiecare om visează una până la două ore în timpul somnului de noapte.

Ce spun psihologii despre vise... Astăzi psihologii susțin că visele sunt o interpretare a dorințelor noastre latente stocate în subconștient. Este important de subliniat că forța subconștientului nu este creația niciunei ideologii, nu este creația niciunei biserici (visele, subiectul nostru, preced, în principiu, toate religiile). Ele comunică, indiferent de interpretare, un mesaj despre noi și despre tot ceea ce ne înconjoară. Numeroasele experiențe făcute de psihologi au arătat că subconștientul nu poate să facă selecții și/sau comparații – nu poate raționa. Totuși, visele ascund nenumărate indicii despre personalitatea și comportamentul nostru. O parte din acești specialiști susțin chiar că putem rezolva ceva din problemele reale ale vieții curente, dacă suntem atenți la detaliile care (ne) apar în vis.

Pseudoștiințele completează spectaculos literatura de specialitate. Unii au exacerbat puterile visului (renumita psihanaliză) sau răspunsurile pe care le poate da el (pseudoștiințele lumii actuale/practicile terapeutice/unele ghiduri de dezvoltare personală). Se vorbește despre puteri creatoare mai mari decât a putut proba totuși realitatea/epistemologia, de miracole, viziuni sau un control decisiv obținut prin simpla noastră credință și perseverare. La începutul secolului XX, Freud considera că interpretarea viselor *este magistrala care duce la cunoașterea inconștientului* și că teoria visului ocupă un loc special în istoria psihanalizei, marcând o *turnantă*. Începând cu ea,

psihanaliza a făcut pasul de la procedeu psihoterapeutic la psihologie a profunzimilor. Freud vedea visele doar dintr-un unghi de vedere cauzal, Jung puțin mai târziu le privea din două perspective, una cauzală și una teleologică/finalistă. Jung afirma că visul este „autoportret spontan, în formă simbolică, al situației actuale a inconștientului”, iar pentru a fi interpretat trebuie „pus în contextul vieții reale ca o compensare în inconștient a unei atitudini existente în starea de veghe”. (C.G. Jung, *Analiza viselor*, Aropa, 1998-2003). Subconștientul uman are puteri subtile, dar nu are puterea să raționeze, nu poate veni sau proba cu argumente o controversă, deși chiar știința modernă recunoaște că acesta materializează sub formă de contexte/experiențe/evenimente, anumite sugestii pe care le primește dinspre nivelul conștient (dacă livrăm sugestii corecte/pozitive, viața noastră va lua un asemenea curs – dacă emitem sugestii greșite să nu ne mire că subconștientul acceptă ceea ce i s-a insinuat/impus, altfel spus, *subconștientul acceptă natura sugestiei*). Credințele în vise sunt receptate ca fiind fenomene de cunoaștere și înțelegere colectivă. Studiile asupra subconștientului colectiv au fost și ele nenumărate, iar cercetătorii moderni care au afirmat că subconștientul colectiv corespunde (parțial) câmpurilor morfice din teoria morfogenetică (câmpurile morfice sunt un fel de matrițe în care se toarnă informație preexistentă, luând o formă nouă), au explicat astfel și preluarea credințelor populare.

Ce cred teologii: Există multe astfel de visuri în Sfânta Scriptură, poate cel mai cunoscut fiind visul lui Iosif în care îngerul i se arata pentru a-i spune că se va naște Iisus, Pruncul Sfânt. Explorarea visurilor nu este abordată foarte detaliat în textele Sfinților Părinți, însă în descrierile lor se spune că visurile pe care le vedem pe timpul nopții pot proveni de la mai mulți factori. Unele visuri sunt rezultatele gândirii, cugetărilor și impresiilor zilei. Sfântul Vasile cel Mare spunea că visurile provin din impresiile depozitate în memorie pe timpul zilei. Dar

există și visuri care provin din patimi, din lucrări ale sufletului împotriva firii. Sfântul Ioan Scărarul spune că visul „este mișcarea minții în somn o dată cu nemișcarea trupului”. În timpul nopții, când trupul este imobilizat, mișcarea minții este numită vis sau reverie. Pe timpul zilei, aceeași mișcare a minții poartă numele de imaginație, ne învață acesta. Tipurile de visuri descrise de Sfinții Părinți au preocupat teologia următoarelor secole. În timpul somnului omul poate vedea trei lucruri: vise, vedenii și descoperiri. Sfântul Nichita Stetathos le explica astfel: „Visele sunt cele care se schimbă permanent în imaginarul minții, își modifică permanent reprezentările și formele. Vedeniile rămân permanent neschimbate. Ele nu se transformă, ci rămân permanent imprimate în minte pentru mulți ani. Descoperirile sunt vederi ale sufletului curățit și luminos care se întâmplă dincolo de orice simț. Vederile acestea descoperă tainele lui Dumnezeu”. Părintele Ilie Cleopa avertizează că nu e bine să ne încredem în astfel de viziuni care apar în vis, deoarece nu se știe de unde provin – de cele mai multe ori ele pot fi cauzate de diavolul mândriei, tocmai pentru a ne testa. Dar chiar teologii susțin că unele visuri vin de la Dumnezeu. Acestea sunt numite revelații și sunt legate de curăția interioară a omului. Simeon Noul Teolog arată că putem înțelege din visuri ce anume ne frământă cel mai mult. Omul credincios și silitor în virtute vede în somn sfârșitul lucrurilor primejdioase. Chiar și pe durata visului se roagă și se smerește în fața lui Dumnezeu. Dacă ne curățim sufletul în timpul zilei prin rugăciuni, atunci noaptea vom avea visuri plăcute – înainte de culcare este bine să spunem o rugăciune: „înainte să adormi fă rugăciuni în inima ta și opune-te gândurilor, ca să nu fii înconjurat de voile diavolului” (Avva Filimon). Visurile nu sunt totuși foarte importante datorită riscurilor pe care le poate reprezenta interpretarea lor, atâta vreme cât nu avem sufletul curățit prin post și rugăciune. Visurile revelatoare au avut totuși un rol semnificativ în evoluția doctrinei creștine și în consolidarea unor dogme. Rugăciunea este

primită prin intermediul subconștientului, care acționează în conformitate cu legea credinței. Mulți gânditori au legat în mod indisolubil legile subconștientului de puterea miraculoasă a credinței. Întrucât este destul de greu să deosebim de unde provin visurile, dacă sunt de la propriile amintiri, dacă sunt de la diferite patimi, de la diavol sau de la Dumnezeu, Sfinții Părinți ne sfătuiesc să nu interpretăm visurile decât dacă suntem suficient de curați sufletește. Chiar dacă visul vine de la Dumnezeu, e bine să nu-l credem ca fiind revelație, pentru că ne putem înșela. Visele dezvăluie sănătatea sau boala noastră. Cu atât mai necesare devin spovedania, pocăința și plânsul, pentru a ne curăța de patimi.

Cum simt oamenii... Încă din antichitate, de când viețile oamenilor se bazează pe vise ca pe niște profeții, cele mai numeroase explicații pe care le-au dat ei viselor au fost de mesaje ale divinității. Inclusiv literatura lumii (parte din universul psihic creativ al omului) începe în acest sens și în această perioadă cu *Epopoea lui Ghilgamesh*, când în visul eroului apare Ninsun (zeița mamă) și prevestește nașterea altui erou. Mulți credeau că în vis li se arată ce trebuie să facă în viața de zi cu zi. Impactul viselor este major și nu ține în mod riguros de gradul de instruire, deși e adevărat că există un trend al intelectualilor de a renunța la semnificația și la mesajul lor. Asta nu înseamnă că nu sunt și indivizi foarte instruiți care le acordă încredere, indivizi cărora visele le aduc de multe ori confuzie, suferință, melancolie sau chiar eșecuri dacă devin dominante, obsesive și influențează în mod negativ comportamentul uman. Unii sunt învinși și nefericiți din pricina viselor. Alții își pun speranțe în semnele lor vestitoare, transformatoare, mai ales când se află în frustrare, în sărăcie sau suferință. În mediile tradiționale, interpretarea visurilor importante era rezervată în trecut bătrânilor satului sau vracilor care, cu o mare doză de empatie și intuiție, reușeau să descifreze adevărata semnificație a celor visate. În multe situații, interpretarea populară românească a visului se apropie de

semnificația reală, specifică celui care a visat, având efecte pozitive asupra persoanei în cauză. Există un mental colectiv care lucrează în rândul mulțimii. Așa s-a răspândit credința că totul este supus semnului și că visele nu sunt întâmplătoare.

Cartea de vise (cu varianta *Dicționarul de vise*)... Un jurnalist britanic, Brian Inglis, a publicat în 1985 o carte în care descrie mai multe vise și previziuni aparținând mai multor personalități istorice. Cartea a fost tradusă în românește în 1993. Acest tip de literatură face de atunci o frumoasă carieră editorială, fiind acceptată și căutată în toate culturile, în multe medii, chiar dacă importanța acordată ei este diferită. În general ea cuprinde semnificația *profetică* a visurilor, fără să beneficieze însă de o certificare științifică. În credința populară românească visul este interpretat în funcție de elementele importante care apar în vis, acestea fiind ridicate la rang de simboluri universale, comune tuturor oamenilor. În straturile sociale românești, îndeosebi în mediile rurale, există diverse credințe populare care țin de arealul viselor. Exemplele ar putea fi nenumărate: ca să scapi de vise/să nu mai visezi – trebuie să nu spui visele; dacă doarme cineva pe perna pe care a murit un om, îl va visa pe acel om; dacă visezi un mort (care te supără) trebuie să dai o ceapă de pomană a doua zi (zicând: ține, de sufletul lui...). Sunt cunoscute și păstrate diverse semnificații, uneori cu mici diferențe, pe zone. Exemple: dacă visează cineva că plânge, se va bucura; dacă cineva se visează zburând, va spori în cinste, dacă visezi păduchi, înseamnă (dar de) bani; dacă visează cineva că mănâncă pâine proaspătă, i se va întâmpla o supărare; pasărea are o bogată semnificație în interpretarea populară, prin zborul ei este intermediarul între cer și pământ. Ea simbolizează nemurirea sufletului, stările superioare de a ființa și spiritualitatea, înălțarea spirituală, indică puterea omului de a evolua. Acest simbol, ca și celelalte, comportă de asemenea și sensuri negative prin asociere cu instabilitatea și imaginația înflăcărată, cu lipsa de ordine și metodă. Alte superstiții românești

legate de visuri: când te culci numărând, ai să visezi ceva; toate visele visate sâmbătă noaptea spre duminică se izbândesc; dacă visezi că bați pe cineva, vei avea oaspeți; se zice că dacă visează cineva ceva de rău și împărtășește aceasta altei persoane, acea persoană dacă zice că ceea ce a visat e semn de bine – apoi acel vis se va împlini în bine; șarpele în vis arată vânt; peștele, ploaie; ouăle arată zăpadă; când te scoli din somn să nu te uiți pe fereastră, că uiți ce ai visat; visarea de arături, morminte proaspete, apă tulbure, lumânări stinse, vite tăiate sau visarea de persoane îndoliate – prevestesc moarte; visul pe care îl visează moașa despre nepotul său este *preluat* în unele localități ca o adevărată revelație despre soarta copilului; fetele, ca să poată ghici în ce fel le va fi ursită, pun în seara de Sf. Vasile așa-numitele „punți” (două ramuri de măr dulce, în formă de furcă, între care se pune de-a curmezișul o altă creangă tot de măr dulce, care seamănă cu o punte). Aceste punți se pun în diferite locuri ascunse și se împodobesc felurit. Astfel, fata își visează peste noapte ursitul sau *scrisul* ei (credință în Oltenia și Muntenia). Totuși, generalizarea unor interpretări de genul „pisica neagră înseamnă noroc în vis” nu este deloc utilă, spun cercetătorii, și îndreaptă omul care visează către semnificații false, mesajele transmise de propriul *sine* în timpul visului fiind distorsionate și greșit interpretate.

Credință sau superstiție... O parte din semenii noștri refuză cu fermitate semnele prevestitoare, visele premonitorii, considerându-le idei false, superstiții. Ei nu sunt în niciun fel receptivi la opiniile celor care cred în vise, le consideră prejudecăți, eliminându-le ca pe niște păreri eronate, crezându-le nejustificate. Dacă nu lăsăm viselor un loc preponderant în viața noastră, dacă nu le dăm putere asupra vieții noastre emoționale, ele pot trece, pot fi uitate la fel de ușor cum apar, nefiind o preocupare sau o spaimă. Dacă, în schimb, ne lăsăm dominați de ele, vor fi credință neîntemeiată pe nimic, teamă religioasă sau forță marginală care ne poate dicta fapte și judecăți. Specialiștii spun însă că

în toate culturile există *credințe colective tari*, cu impact major în masele largi, iar acest lucru explică și rezistența în timp a credințelor populare legate de vise. Așadar, pentru unii credință, pentru alții superstiție, depinde de structura posesorului. Irina Nicolau spune că *superstiția este ceea ce dorim noi să fie superstiție* – „Ea se exprimă sub forma unor credințe sau a unor practici [...], iar ceea ce contează este poziția celui care operează distincția” (Arthur Coșovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*, editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 1995).

Probabil secretul viselor, în ansamblu, va rămâne pentru totdeauna nedelegat, iar cea mai bună atitudine pe care o putem avea față de ele o (re)găsim tot în învățătura creștină, ca o filozofie duhovnicească: „Precum este cel ce aleargă după vânt și vrea să prindă umbra sa, așa este omul care crede în vise” – altfel spus, cel care crede în vise nu este altceva decât *un visător!*

SUPERSTIȚII DESPRE ZILELE SĂPTĂMÂNII ȘI ALTELE

Prof. Raluca Mihaela MARINESCU, Pitești

SUPERSTIȚIE, **superstiții**, s.f. - *Prejudecată care decurge din credința în spirite bune și rele, în farmece și vrăji, în semne prevestitoare, în numere fatidice sau în alte rămășițe ale animismului și ale magiei; p. ext. practică superstițioasă. - Din fr. superstition, lat. superstitio.*

Este remarcabil, ca într-o eră a postmodernismului, într-o eră a tehnologiei, să descoperi cât de prezente și cât de semnificative sunt superstițiile, obiceiurile și tradițiile. Acestea ne influențează vizibil și ne conduc viața într-un mod instinctiv, primitiv, pentru care nu întotdeauna găsim o explicație. Deși nu există dovezi concrete pentru superstiții, ele se bucură de credibilitate, autenticitate, și sunt din ce în ce mai prezente în viața noastră. O caracteristică principală a superstițiilor este că acestea sunt specifice omului. De aici vine și întrebarea: cât de superstițioși suntem și mai ales cât de mult ne lăsăm viața organizată de superstiții și credințe? Consider că aproape toți suntem superstițioși într-un fel sau altul, indiferent că este vorba de credința noastră „oarba” în lucruri nedemonstrate sau de obiectele pe care le considerăm norocoase și le purtăm ca talismane. Aici intervine adevărata problemă: cât de mult ne organizăm viața pe baze raționale sau pe astfel de obiceiuri ancestrale, moștenite de la străbuni? Și mai ales cât de mult ne influențează credința în superstiții?

Originea, sursele care au alimentat superstițiile, evoluția acestora sunt cercetate temeinic de etnografie și antropologie, care au realizări importante în acest domeniu, descoperindu-se sensurile unor credințe mitico-magice străvechi desacralizate. Încercând o sistematizare a producțiilor *folclorice românești*, mai cu seamă a acelor legate de muncile agricole, de schimbarea anotimpurilor, putem surprinde orizontul magic al acelor oameni care au trăit în paleolitic la poalele Carpaților.

Este evident că acest orizont se confundă cu cel al realităților observate, înțelese ca lumea văzută magic, așa cum apărea ea la poporul român, până în urmă cu câteva decenii, fiind concretă, circumscrisă la cea în care trăia fiecare individ, în relief și natura înconjurătoare, în practica de zi cu zi.

Săptămâna este, în cele mai multe culturi, o perioadă de șapte zile. După tradițiile creștine, evreiești și musulmane săptămâna începe cu ziua de duminică. La fel și în Statele Unite ale Americii. În cele mai multe state Europene, săptămâna începe, după lista de standarde ISO 8601, cu luni ca prima zi a săptămânii. Rezumarea celor șapte zile într-o săptămână, rezultă din perioada unei luni, care este perioada unei faze a lunii. Denumirea zilelor săptămânii își are originea în Egiptul Antic și Babilon, unde fiecare zi era dedicată unui zeu. Zilele săptămânii în limba română provin din limba latină, unde fiecare zi era numită după o planetă: Luni-luna, Marți-Marte, Miercuri-Mercur, Joi-Jupiter, Vineri-Venus, Sâmbătă-Saturn, Duminică-soare.

Cea mai veche evidență despre săptămâna de șapte zile se găsește în Vechiul Testament, în raportul creației din cartea Genezei, prima carte din Biblie. În Egiptul antic nu existau săptămâni în sensul de cicluri de șapte zile, ci se foloseau cicluri de 10 zile, astfel încât un an era compus din 12 luni, fiecare având 30 de zile, plus 5 zile deosebite, de sărbătoare.

Potrivit tradiției iudaice ultima zi a săptămânii este sabatul - ceea ce corespunde sâmbetei, celelalte zile ale săptămânii neputând nume la evrei, ci fiind definite prin succesiunea lor față de sabat (a întâia, a doua,..., a șasea, care mai e numită și ziua pregătirii). Preluând ordinea zilelor săptămânii de la evrei, grecii creștini au până și astăzi duminica drept prima zi a săptămânii, duminica fiind desemnată „ziua Domnului” - ziua în care, potrivit credinței creștine, a înviat Isus -, iar luna este numită „deutera”, adică ziua a doua. Dacă sabatul, ultima zi a săptămânii, era ziua de odihnă, mai târziu, în Europa care a ajuns să fie dominată de religia creștină, ziua de odihnă a devenit duminica - „ziua Domnului” -, care a ajuns apoi să fie și socotită impropriu ca ultima zi a săptămânii. Din moment ce Iisus a înviat în prima zi a săptămânii, iar toată creștinătatea serbează Învierea Duminică, nu Luni, este clar că Duminica este numărată artificial ca fiind ultima zi a săptămânii, ea

fiind prima, fără echivoc. În țările dominate de religia islamică ziua de odihnă săptămânală este vinerea. Luni este prima zi a săptămânii în Europa/a doua zi la americani și englezi.

LUNEA, ziua astrului selenar

Prima zi a săptămânii, dedicată Lunii, singurul satelit natural al Pământului, este patronată de Sfinții Petru și Pavel (Iași), sau de Arhanghelii Mihail și Gavriil (Neamț). Ca personaj mitologic, Sfânta Luni era invocată pentru vindecarea animalelor, mai ales a aceloră născute în ziua de luni și botezate Lunilă sau Lunaia. Pretutindeni, ziua de luni poartă noroc începerii activităților specifice industriei casnice, în special a aceloră de durată, care nu puteau să fie încheiate într-o singură zi (țesutul, cusutul, brodatul iei sau cămășii). Se interzicea, în schimb, negoțul, „datul pe datorie”, împrumutul bunurilor materiale, mersul la pețit și înmormântarea. Lunea era timpul cel mai favorabil efectuării practicilor de medicină populară (Muntenia, Dobrogea, Moldova). Pentru sănătatea și prosperitatea oamenilor și a turmelor de vite, în ziua de luni se ținea post, uneori mai sever decât miercurea și vinerea (Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova).

Despre omul născut lunea se credea că este urât, dar foarte sănătos și norocos. Calendarul popular cuprinde mai multe zile de luni cu statut de sărbători: Lunea Curată, Lunea Păstorilor, Spolocania.

MARȚEA, ziua celor care se vor naște

Spre deosebire de ziua de sâmbătă, dedicată morților (postexistenței), de miercurea, joia, vinerea, duminica și lunea, zile ale viilor (dedicate existenței), românii au rezervat ziua de marți celor care se vor naște (preexistenței). Marțea și sâmbăta, zile ale săptămânii dedicate „*Lumii de dincolo*” (preexistenței și postexistenței) au trei ceasuri rele, spre deosebire de zilele „*lumii de aici*”, care pot avea numai unul singur. Sub influența mitului biblic, oamenii credeau că în ziua de marți s-ar fi urzit lumea și pământul (Moldova Centrală, Gorj, Hunedoara). Se consideră o zi rea (Muntenia, Oltenia, Moldova de Sud), fără noroc (Moldova Centrală), aducătoare de nenorociri în cele trei „ceasuri rele” (Oltenia, Muntenia, Moldova), nefastă pentru începerea unor activități importante (aratul, semănatul, construirea unei case sau a unei fântâni etc.). Din aceste motive, în ziua de marți erau

interzise nunțile, logodnele și mersul în peșit. Ziua este patronată de două ciudate reprezentări mitice feminine: Marțolea și Marțiseara.

În calendarul popular apar numeroase zile de marți cu statut de sărbători: Matcalaul, Marțea Vaselor, Marțea Ciorilor, Marțea Dracului, Marțea Strâmbă, Marțea Trăsnetului, Păparuda, Marțea Testelor. După Paști și uneori, după Rusalii, urmau cicluri de trei sau șase zile de marți „oprite” pentru unele activități economice, dar favorabile pentru altele.

Despre persoanele născute într-o zi de marți se spune că sunt caracterizate de un entuziasm debordant, susținut de un bagaj generos de energie pozitivă.

MIERCUREA, ziua călătoriilor

Miercuri, ziua a treia a săptămânii, a fost dedicată de romani zeului și planetei Mercur. Ca personificare a zilei ce-i poartă numele, romanii o considerau o sfântă mai puțin importantă ca duminica și vinerea, dar mai însemnată decât luna, marțea, joia și sâmbăta. În credințele și folclorul românesc apare ca o sfântă bătrână, slabă și necăjită, îmbrăcată în alb, sau dimpotrivă, dezbrăcată și despletită. Locuința ei s-ar afla în cer, în pustiu, în păduri, în chilii sau în palate mari. Se preocupa de hrana animalelor sălbatice, iar când apare în vis vindecă bolnavii. Animalele născute în ziua de miercuri se numeau Miercan, Miercana. În ziua Sfintei Miercuri nu se făceau nunți, nu se mergea în peșit, erau interzise petrecerile și distracțiile. Mai multe miercuri de peste an aveau statut de sărbători: Miezul Paresimilor, Miercurea Strâmbă. Dintre zilele lucrătoare, miercurea este considerată o zi curată și binefăcătoare, prielnică muncilor în afara casei (semănat, arat, cosit). Despre persoanele născute miercurea se spune că sunt active și puternic ancorate în realitate, loiale, dar și intolerante.

JOIA, ziua dedicată cultului și odihnei

Joi, a patra zi din săptămână, era dedicată de romani zeului și planetei Jupiter. La romani, joia este o personificare pentru „femeie sfântă”; „fecioara frumoasă, care apără lumea de ploi mari și de grindină”, „o femeie sfântă și binevoitoare, soră cu Duminica, Vinerea și Miercurea” etc. Joia ar locui printre nori, în ceruri (Constanța, Iași, Olt), în păduri netăiate și păzite de fecioare, de unde își manifestă puterea miraculoasă asupra holdelor, vitelor, bolilor etc. Zonal, joia era, în secolul al XIX-lea, respectată ca o zi de sărbătoare, în Maramureș și

Bucovina erau interzise șezătorile, în schimb devenea slobodă pentru nunți și în general, pentru dragoste. Sărbătorile și obiceiurile calendaristice sprijină ipoteza că joia a funcționat în spațiul carpato-danubiano-pontic ca sărbătoare a săptămânii, dedicată cultului și odihnei, singură sau alături de duminică. În repertoriul joilor din calendarul popular mai sunt și Joia Iepelor, Joia Furnicilor, Joia Paparudelor sau a Caloianului, cea mai mare și mai însemnată rămânând Joia Mare din Săptămâna Patimilor.

Este ziua încrederii, comunicării și relaționării în comunitate, dar și un timp foarte bun pentru valorificarea tuturor resurselor, talentelor, cunoștințelor și experienței. Despre cei născuți în ziua de joi se spune că sunt extrem de afectuoși, dar tot atât de exigenți.

VINEREA, ziua crucii

Vineri, a cincea zi a săptămânii, era dedicată de romani zeiței Venera și planetei Venus. Pentru romani, exceptând duminica, vinerea era cea mai importantă zi a săptămânii. Ca personificare a zilei ce-i poartă numele, Vinerea este „cea mai bătrână sfântă dintre surorile ei”. Ea este protectoarea femeilor căsătorite, pe care le ajută la naștere, căsătorește fetele și poartă de grijă animalelor sălbatice. Sfântă Vineri ar umbla îmbrăcată în alb sau negru și ar locui în munți (Argeș, Suceava), în păduri (Argeș, Buzău, Neamț, Tecuci), în pustiu (Neamț, Iași), în ostroavele marii, în cer, în lumea cealaltă. Era invocată în rugăciuni, vrăji și descântece pentru căsătoria fetelor, pentru prosperitatea vitelor și a holdelor, pentru sănătate, fiind respectată prin post sever. Unele zile de peste an erau celebrate ca sărbători (Vinerea Seacă, Vinerea Mare, Izvorul Tămăduirii, Vinerea Ciumei), altele formau cicluri de trei, nouă sau douăsprezece vineri cu diferite semnificații religioase și interdicții de muncă. Este o zi de purificare spirituală și trupească prin post și rugăciune. Persoanele născute într-o zi de vineri sunt carismatice, exercitând o puternică atracție asupra celor din jur. Intuitive și empaticе, reușesc să treacă dincolo de aparențe.

SÂMBĂTA, ziua puterii creatoare, răscumpărătoare și restauratoare

Sâmbăta, ultima zi a săptămânii, dedicată de romani zeului și planetei Saturn, era considerată de aceștia nefastă pentru cei vii, fără

noroc, cu trei ceasuri rele, dar favorabilă pentru spiritele morților, care primeau ofrande și erau invocate în timpul vrăjilor și practicilor magice. Vitele născute sâmbăta se numeau Sâmbotin sau Sâmbotina. Mai multe sâmbete de peste an au statut de sărbători: Sâmbăta Mare, Sâmbăta Morților, Sâmbăta lui Lazăr. În astrologie se spune că este ziua izolării „întu iluminare”, o zi de rugăciune și de comunicare cu „lumea de dincolo”. Persoanele născute sâmbăta sunt puternice, optimiste și generoase.

DUMINICA, ziua sfântului Soare

Duminica, singura zi a săptămânii care poartă un nume creștin (Dies Dominica - Ziua Domnului), este dedicată Soarelui. În credințele și folclorul românesc, Duminica este un personaj mitic binevoitor: „femeie sfântă” (Covurlui, Iași, Vaslui, Dolj); „ființă omenească” (Neamț, Caraș-Severin); „cea mai mare Maică Sfântă” (Tutova, Botoșani); „călugărița” (Iași, Sălaj); „doamna mare, la care se închină toate zilele săptămânii și de la care primesc ordine, ce să facă fiecare”; „zeița vie”, „sora mai mare a celorlalte zile”. Sfântă Duminica ar locui dincolo de Apa Sâmbetei, în palate de aur, în păduri neumblate de oameni și este îmbrăcată în haine albe. Ea s-ar arăta oamenilor, în vis sau în realitate, pentru a-i sfătui cum să alunge bolile și să prevină pagubele. Poate să apară însă cu chip de femeie, cu picioare de găină, dacă oamenii mănâncă de dulce în zilele de post (Neamț), zgâriată, împunsă, tăiată și sângerată dacă femeile au spălat rufe și au tors sau au cusut de ziua ei. Duminica își serbează ziua nelucrând, se roagă și mănâncă o dată la șapte zile, e făcătoare de minuni, aduce numai bine oamenilor. Adesea, apare ca un râu care înconjoară Raiul, spre deosebire de Apa Sâmbetei, care înconjoară Iadul. În ziua de Duminică sunt interzise descântecele, cu excepția celor de dragoste și aflare a ursitei (Oltenia, Muntenia, Dobrogea, sudul și centrul Moldovei). Vitele născute în această zi se numeau Duman, Dumaia. Spre deosebire de Duminica obișnuită, calendarul popular mai cuprinde: Duminica Tânără, Duminica Floriilor, Duminica Tomei, Duminica Mare. Principalele trăsături ale persoanelor care sunt născute duminica sunt fermitatea și loialitatea.

Despre zile, se spune că:

- marțea aduce ghinion;

- dacă primești bani de luni, vei primi toată săptămâna;
- dacă vei cheltui bani de luni, toată săptămâna va fi la fel;
- așa cum începi săptămâna, așa vor fi toate zilele;
- ca să ai noroc tot anul, poartă haine noi de Paști;
- e semn de ghinion să-ți tai unghiile vinerea sau duminica;
- așternutul schimbat vinerea anunță visuri urâte;
- nu e bine să începi o călătorie vinerea, altfel vei avea parte de

ghinion;

- nu e bine să începi să-ți confecționezi o haină vinerea, decât dacă o poți termina tot în acea zi;

- nu e bine să calci rufe duminica;

- dacă te uiți la ceas la ora fixă (de exemplu la 10:00) înseamnă ca „cineva” te iubește, un minut înainte de ora exactă, că te-a iubit, iar un minut după, că te înșală;

- zilele de Luni, Miercuri, Joi, Duminică sunt cu noroc, iar cele de Marți, Vineri, Sâmbăta cu ghinion. Mai ghinioniste sunt dacă e vorba de o zi de marți 13 sau vineri 13.

Despre noapte, se spune că:

- noaptea, prin misterul cu care învăluie totul, a dat naștere întotdeauna la numeroase temeri și superstiții, dar care nu țin neapărat de întunericul asociat cu noaptea, ci mai ales cu timpul de după apusul soarelui. Se zice că nu e bine să îți tai unghiile seara, pentru ca îți scurtezi viața;

- nu e bine să fluieri noaptea, după apusul soarelui, pentru că poți chema spiritele rele;

- dacă îți auzi numele strigat noaptea, nu te întoarce, pentru ca efectele pot fi catastrofale;

- nu e bine să stai în fața oglinzii pe întuneric;

- nu e bine să arăți cu degetul către lună, pentru că vei rămâne fără degete;

- pe timpul nopții poți avea parte și de un semn bun: când vezi o stea căzătoare noaptea, trei dorințe ți se vor împlini.

Cele mai populare superstiții la români:

- ca să-ți meargă ziua bine, când ieși din casă să pășești cu dreptul;
- aduce ghinion să te întorci din drum;
- pentru a te proteja de ghinioane trebuie să porți o panglică albastră;
- dacă îți țiue urechea este semn că cineva te înjură;
- dacă te mănâncă palma stângă vei lua bani, iar dacă te mănâncă cea dreaptă vei da;
- dacă un pahar sau o farfurie este spart/ă în timpul unei petreceri, căsnicia va fi fericită;
- dacă stai pe colțul mesei, nu te vei mai căsători;
- dacă spargi oglinda, o să ai 7 ani de ghinion, sau o altă variantă este că te vei căsători în atâția ani câte cioburi sunt;
- dacă omori un corb, rănești spiritul unui mare înaintaș care a luat forma corbului pentru a vizita lumea;
- dacă scapi o cratiță care se oprește pe podea cu gura în jos, înseamnă că îți vei vedea curând iubitul/a;
- dacă îți pui o dorință în timp ce arunci o monedă într-o fântână, aceasta se va îndeplini. Gândește-te la o dorință în timp ce îți pui pe degetul inelar al mâinii stângi verigheta unei femei măritate; învârte-o de trei ori și dorința ta va deveni curând realitate;
- aduce ghinion să dai laptele în foc;
- o pană de lebadă introdusă în perna partenerului de viață, îți va asigura fidelitatea lui;
- o lingură scăpată pe jos este semn că iubitul/a trebuie să vină acasă;
- dacă te căsătorești în luna mai, viața îți va fi grea și plină de amărăciuni;
- dacă te mănâncă nasul, urmează să te cerți, să iei bătaie, sau să te sărute un nebun;
- dacă verși sare, te va urmări ghinionul în cazul în care nu arunci imediat un pic de piper, peste umăr, exact în ochii demonului care așteaptă să-și facă treaba;
- pune sare pe treptele de la intrare în noua ta casă și ghinionul va fi ținut afară;

- supa sărată înseamnă că bucătarul este îndrăgostit;
- dacă vezi o pisică neagră, îți va aduce ghinion, iar pentru a scăpa trebuie să faci trei pași înapoi;
- dacă verși sare pe jos, este semn de ceartă;
- dacă cuțitul este cu tăișul în sus, înseamnă ceartă în familie;
- mireasa trebuie să poarte în ziua nunții ceva vechi, ceva nou, ceva împrumutat și ceva albastru și atunci căsnicia ei va fi lungă și fericită;
- dacă treisprezece persoane stau la o masă, una din ele va muri înainte de sfârșitul anului. Dacă sunt 13 persoane la o masă, cu siguranță că între acestea este un cuplu de îndrăgostiți care își ține secretă idila.

TRANSCRIEREA MUZICALĂ ȘI IMPORTANȚA EI ÎN TEZAUZAREA FOLCLORULUI

Prof. Moise MITULESCU,
compozitor, muzicolog, Pitești

Oricât de vastă ar fi activitatea unui culegător-înregistrator de folclor muzical, va rămâne incompletă, unilaterală, dacă se va concretiza doar în forma scrierii literale.

Publicarea înregistrărilor de folclor muzical numai cu textul literar-poetic nu poate fi conformă cu întreaga realitate. Doinele, baladele, cântecele propriu-zise, colindele, cântecele de leagăn, repertoriile păstorești și cele nuptiale redată în scris doar literar-poetic, nu vor reprezenta întocmai categoriile muzicale ale creației populare. De aceea, toate genurile și producțiile folclorice muzicale vor fi valorificate complet și păstrate în patrimoniul național numai prin acea operațiune complexă clasică, dar și mereu actuală, de transcriere muzicală.

Trebuie să înțelegem foarte bine că rezultatul unei transcrieri muzicale este partitura în care se reflectă în mod unitar, complementar, exprimarea ritmico-melodică și uneori polifonică, împletită sau împreună cu cea literar-poetică a exemplului folcloric cules și exprimat. Și de aceea în această formă trebuie redată și tezaurizată creațiile muzicale folclorice.

Nu te poți pretinde autor de carte, al unei culegeri de folclor muzical, vocal sau instrumental, numai pentru că l-ai înregistrat de la informatorii-interpreți, fără să fii și autorul cu o anumită competență profesională al transcrierii acestuia pe portativ. Nu negăm nici faptul că orice persoană, chiar dacă nu ar avea o pregătire corespunzătoare unei astfel de activități, poate să înregistreze (cu aparatură audio) folclor muzical. Nu va putea, însă, să-l redea personal cu o notație muzicală într-o publicație. Iar dacă într-un astfel de caz s-ar afla chiar și un meritos interpret de muzică populară, acesta nu-și va putea face și

transcrierea muzicală a propriilor interpretări. Așa se explică de ce, spre exemplu, renumita solistă de muzică populară din comuna Dâmbovicioara-Muscel, Vochița Stoian, nu și-a scris propria-i carte cu cele 50 de doine, balade și cântece propriu-zise, deși se și autoînregistrează pe casete audio, pentru că ea nu avea pregătirea și calitățile pentru a face și acest lucru.

Cert este faptul că operațiunea de transcriere muzicală este o treabă care îi revine unui muzician – (etno)muzicolog cu experiență și pregătire deosebit în domeniul folcloristicii. El trebuie să se distingă prin acele calități mai puțin întâlnite chiar și în rândurile colegilor săi de breaslă... Iată care sunt aceste calități: memorie muzicală durabilă, dexteritate de scriere muzicală cursivă și rapidă, cunoașterea și aplicarea corectă a ortografiei notației muzicale, cunoașterea temeinică și amănunțită a elementelor limbajului muzical folcloric etc. etc...

Așa cum un prozator iscusit sau un poet folosește cu abilitate literele alfabetului pentru construirea cuvintelor, propozițiilor, frazelor, versurilor, tot în acest mod și un muzician trebuie să se exprime... Numai că în acest caz exprimarea în transcriere el o va face prin simbolurile sunetelor, ale elementelor sonore care alcătuiesc acest limbaj aparte – cel muzical.

* * *

Transcrierea muzicală se poate face:

- a) ocazional, accidental, întâmplător, direct;
- b) pe baza materialului folcloric imprimat (înregistrat) tehnic, cu ajutorul aparaturii audio, clasice și moderne.

Transcrierea ocazională se face când întâmplător se ivește un prilej pentru descoperirea neprogramată a unei surse informativ-interpretative folclorice.

Specialistul realizează această transcriere în mod direct concomitent cu cântarea. El trebuie să fie capabil să o facă chiar dacă nu dispune de mijloace tehnice de imprimat. O astfel de transcriere se practică și astăzi, de nevoie și datorită interesului de a nu pierde un fapt folcloric important, pe care nu se știe dacă îl vei mai întâlni... (Acest lucru mi s-a întâmplat și mie, dându-mi satisfacții deosebite!...) Să nu

uităm că înaintașii noștri, folcloriști de seamă, care erau lipsiți de mijloacele tehnice moderne de azi, culegeau și scriau folclorul muzical de mare valoare direct de la interpret.

Transpoziția ocazională, întâmplătoare, este cea mai diferită. În acest caz, specialistul – descoperind o sursă informativă folclorică, un interpret popular, și neavând mijloacele tehnice de înregistrare – își liniază rapid portativele și notează direct, în timpul audierii, cântecul sau melodia instrumentală.

Transcrierea muzicală după înregistrările făcute cu mijloace tehnice este cea mai avantajoasă și mai apropiată de perfecțiune. Aceste mijloace tehnice, începând cu cele de pe vremea gramofonului și a cilindrului de ceară, folosit pentru înregistrări folclorice, au avut o evoluție spectaculoasă datorită științei înaintate și a perfecționării tehnicii, în general, aproape nebanuită...

Dar nu toate mijloacele tehnice de înregistrare a folclorului au fost sau mai sunt durabile. De exemplu, benzile de magnetofon pe care se făceau imprimări și în perioada anilor 1957-1965, azi nu se mai folosesc, ori s-au deteriorat. Locul magnetofonelor l-au luat casetofonele și reportofonele cu baterii sau electrice.

Se pune întrebarea: este posibilă o transcriere muzicală computerizată, făcută de calculator? Răspunzând la această întrebare trebuie să afirmăm că oricât de înaintată ar fi aparatura tehnică, ea nu poate înlocui starea emoțional-psihică a omului, a (etno)muzicologului, cu întreaga lui pregătire profesională. Pentru că în timpul transcrierii notării muzicale, mesajul sonor audiat este trecut și prin filtrul personalității umane. De aceea, un calculator nu poate să redea, fără intervenția omului, de exemplu, caracterele unui discurs muzical, ca: „dolce; suave; concitato; grandioso; con fuoco; misterioso; con tristezza; inocente; elegiaco; scherzando; poco rubato” etc. Sau, un calculator nu poate să producă direct o transcriere muzicală cu felurite note ornamentale, auxiliare, care se adaugă liniei melodice de bază, cum ar fi: apogiatura scurtă de toate tipurile; mordentul superior și inferior simplu sau, mai ales, dublu; prupetul; cu sau fără alterații; glissando; portamento, sau cadența melodică...

Mai putem adăuga că și c.d.-urile vor avea mai târziu aceeași soartă de deteriorare ca și benzile de magnetofon, a casetelor audio, a

discurilor sau a „plăcilor” de pick-up... Tocmai de aceea imortalizarea pe portative prin notație muzicală manuală dă o temeinicie și o „eternizare” a tuturor creațiilor muzicii populare și nu numai...

* * *

Etapele unei transcrieri muzicale folclorice (din experiența proprie):

I. Selecționarea materialului folcloric pentru transcriere.

II. Audierea integrală a piesei înregistrate.

III. Stabilirea modului diatonic sau cromatic în care se va face transcrierea.

IV. Stabilirea măsurii în care se va face notarea muzicală a exemplului folcloric cules și înregistrat.

V. Audierea repetată pe fragmente (rânduri melodice) sau pe motive, sau propoziții muzicale în cazul muzicii instrumentale. Acum începe transcrierea concomitentă cu audierea sau pe bază de memorare.

Este necesar să se facă reluări și corectări permanente până la convingerea de transcriere reușită, fidelă...

VI. Descoperirea genului folcloric și a formei arhitectonice a piesei pe care o transcriem.

VII. Reaudieri și redări a transcrierii (a partiturii) la un instrument, de preferință la pian, pentru eventualele corecturi.

VIII. Asigurarea corespondenței textului literar-poetic cu elementele ritmico-melodice. Distribuirea corectă a silabelor pe sunetul (nota) sau formula ritmico-melodică cu sau fără legato de expresie sau de prelungire.

IX. Stabilirea și notarea metronomică a tempourilor, a caracterelor (melodice și ritmice), a nuanțelor și a unor efecte de intensitate.

X. Re(re)audierea pentru verificarea și corectarea apariției notelor melodice ornamentale-auxiliare din cuprinsul piesei folclorice transcrise.

XI. Definitivarea transcrierii totale prin așezarea ei din ciornă în partitură.

* * *

Tezaurizarea folclorului prin transcriere muzicală a creat și va crea o sursă inepuizabilă de inspirație pentru compozitori, care vor da la iveală opere nepieritoare, de mare valoare. Este suficient și destul de convingător să ne referim doar la George Enescu, Ciprian Porumbescu, Gheorghe Dima, Gheorghe Cucu, D.G. Kiriac, Mihail Jora și alți compozitori contemporani cu opere alese de inspirație folclorică.

Așadar, transcrierea muzicală are o deosebită importanță în tezaurizarea folclorului, pentru îmbogățirea patrimoniului cultural, pentru cercetători, compozitori și istorici ai culturii tradiționale.

**Epigrame-comentarii la Sesiunea de comunicări a
Asociației folcloriștilor argeșeni „Constantin Rădulescu-Codin”
din 9 mai 2015**

de Moise Mitulescu

Referiri la comunicările:

1. Folclorul copiilor – numărători... (Ion Stroe)

*...Stroe numără și cântă
(Nu băuse țuică multă)...
A vrut să numere iară
Să-l dea pe Sorin afară!*

2. Despre nudism (valențe magice...)

*Radu Oprea veni-n sală
Să citească-n pielea goală (!?)*

3. Despre jucăriile copiilor... (Cezar Bădescu)

*Pe Cezar dacă-l întorci
Se joacă azi cu-n pușcoci...
În Aref, la bătrânețe
Face fluiere din bețe...
Având și-alte jucării,
Luată de pe la copii;
Crezând că ne captivează,
A adus și o sfârlează...*

4. Carte despre leacuri... (Constantin Stancu)

*Stancu a scris iar o carte;
De ea nu voi avea parte,
Că n-a găsit de cuviință
Să-mi dea leacuri... de puțință!*

5. Ascultând despre vise... (Magda Grigore)

*Visam la țuică și vin,
Nu la ce ne-o da Sorin:
Fursecuri și apă plată;
Eu nu mai vin niciodată!*

6. Despre portul popular... (lui Nușa – Elena Stăncescu)

*Într-o ie cu arnici
Stănceasca n-avea opinci;
Dacă mă ia al ei val,
Îmi iau costum național
Și să nu-mi ziceți pe nume
De-oi veni la sesiune
În cioareci și cu ilic
Și-apoi apărut în «Click»
O să-ntrebe tot poporul:
«Ăsta-i Moise, dirijorul?!»*

OBICEIUL DE NUNTĂ DIN SÂMBĂTA DE SUS

Ioana-Daniela MÎNDRESCU, Brașov

Sâmbăta de Sus este un sat din Țara Făgărașului, fiind situat în zona de sub munte, la poalele nordice ale Munților Făgăraș. Este reședința comunei **Sâmbăta de Sus** și apare menționat documentar pentru prima oară, la 20 ianuarie 1437.

Dintre obiceiurile ce fac parte din ciclul vieții: nașterea, căsătoria, înmormântarea, m-am oprit asupra căsătoriei, care generează cea mai spectaculoasă manifestare folclorică a comunității satești.

Nunta este considerată a fi un rit de trecere, în viața oricărui om, ea presupunând în primul rând schimbarea statutului social, de la stadiul de flăcău – fată la cel al oamenilor căsătoriți, la familia și gospodăria proprie.

Scopul căsătoriei este: „întâi: de a avea o consoartă spre ajutorare și petrecere, spre mângâiere și alinarea durerilor în caz de nefericire și suferință, mai pe scurt spre împărtășirea binelui și a răului, a bucuriei și întristării în decursul întregii vieți; al doilea: de a avea urmași legitimi, care să păstreze numele de familie.... ca să aibă cine moșteni averea părintească, ca aceasta să nu treacă în mâini străine...”¹

Așa cum afirmă Cocan Nicolae, „nunta era ceva ce se făcea pentru o viață întreagă, trecerea de la viața de fecior și fată la cele casnice, la cele în doi, deci în loc să fie singur, să fie pereche în doi, și să continue viața de familie”².

La Sâmbăta de Sus locurile de întâlnire ale tinerilor erau șezătorile și „podu de la luncă, unde se despărțea Sâmbăta de Sus

¹ Simion Florea Marian, *Nunta la români*, Ed. „Grai și suflet – Cultura Națională”, București 1995, p.15.

² Informator, Cocan Nicolae, 54, de ani, Sâmbăta de Sus, nr. casă 125.

Răsăriteană de cea Apuseană. Acolo se făceau jocuri populare, ... acolo se întâlneau duminica și de obicei acolo se făceau și legăturile dintre tineri”¹. La sezătoare, conform spuselor doamnei Floarea Silvia, „fetele ștrecănea (croșetau), torcea, fiecare ce avea de lucru, ș-apăi dacă aveai draguț, abia apucaai să vie draguțu lângă tine.... apoi făcea joc la fete”².

Ceremonialul de nuntă se desfășura pe etape: **Peșitul** era prima etapă, când tinerii conveneau o anumită zi, iar în aceea zi, băiatul împreună cu tatăl, cu nașul și alte rude se duceau la peșit la fată, și făceau „înscriș”. Acest înscriș era un act făcut de mână, între cele două familii, unde se înscrisa toată zestrea ce i se da fetei, iar apoi programau data nunții. Urma **desfășurarea nunții**: sâmbăta, cu o zi înainte de nuntă, mirele cu mireasa se duceau prin sat cu băieții și fetele, cu muzica după ei, să cheme satul la nunta ce va urma duminica, apoi jucau și petreceau până la miezul nopții.³ Duminică dimineața, femeile mai în vârstă veneau la mireasă, ajutând-o pe aceasta să se „gătească” pentru eveniment. Mireasa era îmbrăcată în port popular, cu crătințe, cu brâu, iar pe cap i se puneă un voal alb lung și „brodițe” roșii în păr. Mirele venea apoi cu alaiul său după mireasă, pentru a pleca spre primărie, unde se făcea cununia civilă, iar apoi la biserică, pentru cununia religioasă.

Când pleca din casa părintească, mireasa își cerea iertăciune de la părinți, iar femeile mai în etate ziceau strigături specifice momentului. „Păi rămâi maică sănătoasă/ Dacă n-ai fost bucuroasă/ Să mai vezi umbră pin casă/ Și ficiori pe la fereastră/Rămâi taică sănătos/ Dacă n-ai fost bucuros/ Să mai vezi umbră pe jos/ U, iu, iu, iu, iu”; „Doamne ajută, maica mea/ Mă duc, nu mai pot ședeă...”. Când ieșea din casă, femeile îi strigau: „Ieși afară tu mireasă/ Și te uită-n sus și-n jos/ De mai vezi un om frumos,/ Foicică de dudău/ Frumos ca mirele tău/ U, iu, iu,iu,iu”. Apoi îi „strigau” mamei miresei: „Ieși afară soacră mică/ Ori de ginere ți-e frică/ De ginere să nu-ți fie/ Că-i băiat de omenie/ Nici nu pipă/ Nici nu bea/ Nici nu strică voia ta/ U,iu,iu,iu,iu”. Alaiul mergea la Primărie, unde se oficia cununia civilă, iar apoi se îndreptau spre biserică pentru cununia religioasă. Ajunși la biserică,

¹ Idem.

² Floarea Silvia, 63 ani, Sâmbăta de Sus, nr. casă 561.

³ Silvia Neagu, 63 ani, Sâmbăta de Sus, nr. casă 466.

femeile adresau o strigătură pentru preot: „Păi, domnule părinte bun/ Ieși afară până-n drum/ Ia-ți în mână un patrafir/ Și cunună-un trandafir/ Ia-ți în mână o cărticea/ Și cunună o floricea/ U,iu,iu,iu,iu”. Tinerilor cununați li se „striga” astfel: „Cruciuliță de argint/ Tinerii s-au potrivit./ Cruciuliță de aramă/ Tinerii sunt tot de-o seamă/ Și la ochi și la uitat/ Și la dulce sărutat/ Și la ochi și la sprâncene/Ca doi porumbei la pene/ U,iu,iu,iu,iu”. Nuntașii porneau apoi către casa mirelui, unde avea loc masa mare și petrecerea. Bucatele pregătite cu o zi înainte de femeile din sat, pentru masa mare, erau: supă de găină cu tăieței, friptură, sarmale, orez cu lapte, cozonaci și prăjituri.

Odată ajunși la mire în curte, i se striga soacrei mari astfel: „Și floricea de pe coastă/ Ieși afară cuscra noastră!/ De ți-o fi voia deplin/ Să ieși c-o litră de vin,/Iar de ți-o fi mai așa/ Să ieși numa c-o felea (jumătate)/ U, iu,iu,iu,iu”. Soacra mare le răspundea: „Am ieșit cu litru-un prag/ Și v-am așteptat cu drag/ Am ieșit cu litra-n mână/ Și v-aștept cu voie bună/ U,iu,iu,iu,iu”. Tot la mire aduceau și carul cu zestrea miresei: țoale, perne, mobilă, etc., iar femeile strigau astfel: „Păi uite una, uite două/ Toate vi le-am adus vouă/ Uite două, uite trei, făcute de mâna ei/ Uite trei și uite patru, nu le-am adus de la altul./ Uite patru, uite cinci, toate vă rămân aici./ Uite cinci și uite șase, nu le duce mai departe./ Uite șase, uite șapte, nu luate de la cumnate/ Uite șapte, uite opt, numărați că nu mai pot./ U,iu,iu,iu,iu”¹. Pe tot parcursul nunții se rosteau strigături adresate socrilor, mirilor și nașilor.

În Sâmbăta de Sus se făcea și obiceiul cu „găina”, care se desfășura astfel: după ce era masa pusă, una dintre bucătărese aducea pe un platou „găina, gătită frumos, acolo tăiată, și puse niște flori, 2 cozonaci și o cârpă faină și i le da lu nănașu”². Ș-apăi striga la găină: „U, iu, iu, găină sură/ Ieri erai la noi pe șură/ Și azi ești la nunu-n mână/ Ieri erai la noi pe casă/ Și azi cinstită pe masă/ Ș,iu,iu,iu,iu”³. Apoi i se adresau nunului: „Scoate nunule suta/ Și plătește găina, u,iu,iu,iu,iu”.

¹ Informatori: Nistor Livia, 62 ani, nr. casă 453; Ciocan Maria, 63 ani, nr. casă 559; Neagu Silvia, 63 ani, nr. casă 466; Florea Silvia, 63 ani, nr. casă 561; Ispas Virginia, 58 ani, nr. casă 509, Sâmbăta de Sus.

² Silvia Neagu, 63 de ani, nr. casă 466, Sâmbăta de Sus.

³ Maria Ciocan, 63 ani, nr. casă 559, Sâmbăta de Sus.

Petrecerea continua, cu joc și voie bună, iar pe la miezul nopții, miresei i se desfăcea de către nașă voalul și i se puneă pe cap o „cârpă neagră”. Acest obicei are loc după terminarea petrecerii de nuntă și simbolizează trecerea miresei de la statutul de fată la cel de nevestă. În unele sate românești, odată cu măritișul, fetele nu mai aveau voie să umble cu capul descoperit.

Dintre orânduilele nunții de odinioară, din păcate, astăzi nu se mai păstrează nimic, tinerii preferând să facă nuntă modernă la oraș. Doar bătrânii din sat re trăiesc acele vremuri cu nostalgie, privind pozele din vremea când erau tineri – mire și mireasă – ce purtau cu mândrie portul popular românesc.

Bibliografie

Simion Florea Marian, *Nunta la români*, Ed. „Grai și suflet – Cultura Națională”, București 1995, p.15.

SĂ TE MIRI ȘI SĂ VEZI UNDE TE DUCE MIRAREA!

Ioana Mădălina MUNTEANU, București

Cuvintele care compun titlul aparțin Irinei Nicolau, etnolog și specialist în istorie orală, identificată adesea cu Muzeul Țăranului Român, în cadrul căruia există o sală care îi poartă numele și care găzduiește expoziții sau târguri de meșteri (Irina Nicolau este cunoscută și îndrăgită, totodată, pentru expresivitatea sa, pentru felul deconcertant în care privea și analiza lumea, toate acestea reflectându-se în stilul ei de a reda pe hârtie rezultatele observațiilor proprii - în jurul numelui și, implicit al stilului Irinei Nicolau, s-a creat, postum, un curent adoptat de tineri care i-au fost studenți și care au cunoscut-o, sau de tineri care s-au familiarizat cu ideile și stilul ei de cercetare prin intermediul volumelor publicate de aceasta).

Titlul reprezintă modalitatea prin care Irina Nicolau aborda terenul etnologic, cunoașterea *celuilalt* (*etnologia, sub imperiul mirării, îi descrie pe ceilalți*), felul în care propune evitarea clișeeilor, a constructelor culturale și a prejudecăților; fiecare individ se „miră” în felul său și percepe diferit ceea ce îl miră, îi stârnește curiozitatea, îl șochează sau îl enervează.

Sub imperiul mirării, inocent ochiul este cel care observă și analizează, surprinde diferențe, remarcă acel *altfel* care îi captează atenția, este fereastra către lumea *celuilalt*; tehnologia vine în sprijinul cercetării de teren cu instrumente care înlesnesc observația directă și înregistrarea subiectului sau actului aflat sub observație, ba, mai mult, îl aduc ușor în atenția celor care nu au participat direct la acesta.

Imaginea derulată de cameră, aparat foto sau oricare alt aparat, se aseamănă unei povestiri în ramă a faptelor surprinse, iar înregistrarea lor ridică probleme specifice, probleme ce interesează și domeniul etnologic: calitatea performării, cadrul, mesajul ce se vrea transmis, actanții, instrumentarul, scopul transmiterii unul anumit mesaj etc.

Aparatele sunt de ajutor în privința înregistrării și a stocării memoriei colective, a arhivării materialului observat pe teren, însă el nu substituie mirarea de care menționam la început. Cel mai eficient mod de a analiza și de a studia performarea unui obicei, aspecte din viața unei comunități sau diferențele dintre tine și *celălalt* este observația directă; aparatele se dovedesc adesea ineficiente pe vreme nefavorabilă, cu bateria descărcată, sau suferă mici accidente în contactul cu terenul (la propriu).

Una din publicațiile de referință ale Irinei Nicolau, *Talmeș balmeș de etnologie și multe altele*, conține și trimiteri la cercetările de teren pe care autoarea le-a întreprins, aceasta reținând mai puțin documente etnologice sau fișe de informator, în favoarea *istorioarelor*, în care țăranii sunt lăsați să vorbească, să se manifeste așa cum sunt ei, în timp ce etnologul e silit să bea țuică din tuburi transparente de medicamente – (după cum circula o modă în Dobrogea anilor '80), care nu se spălau după folosire, dar etnologul, din politețe, nu se plângea de lucrul ăsta – sau să mănânce prăjituri păstrate de gazdă lângă detergentul de rufe. Toți etnologii care au mers pe teren au experimentat cel puțin o dată o asemenea tratație din partea informatorilor sau gazdei care i-a oferit adăpost pe durata cercetării, așa-numita *probă a etnologului*.

Irina Nicolau propune, așadar, o modalitate de cercetare umană, de interes sincer, liber și deconcertant, în care participarea directă (nu observația de la distanță) și *mirarea sunt* esențiale.

Din pricina *mirării* am pornit, de pildă, acum câțiva ani, pentru prima dată, într-o localitate din Olt, la Căluș, cu o echipă de etnologi tineri și un fotograf/cameraman. Toți știau ce se va întâmpla, știau localitatea și oamenii, mai puțin subsemnata. Sigur că citisem despre Căluș în literatura de specialitate și mai citisem că acesta fusese inclus de către UNESCO în Patrimoniul Imaterial al Umanității.

În Olt ne-am întâlnit cu fostul vătaf al cetei de călușari din localitate, care ne-a condus pe un câmp unde avea loc bâlciul organizat de sărbătoarea Rusaliilor; acolo au început să apară, pe rând, grupuri de călușari, formate din băieți și fete de vârstă școlară și câțiva mai mari. Pe parcursul câtorva ore, grupurile de călușari formate din băieți și fete au dansat și au chiuit de mama focului, câteva din aceste grupuri

beneficiind și de un Mut, care se ținea de glume și pozne, respectându-și rolul. Performările grupurilor de călușari au fost urmărite de publicul alcătuit din oamenii prezenți la bălci, iar amfitrion a fost fostul vătaf al cetei de odinioară (când se performa Călușul *pe bune*). Datorită entuziasmului, publicul avea tendința de a perturba actul artistic al călușarilor, iar replica amfitrionului nu s-a lăsat așteptată: *Vă rugăm să nu ne stricați regia!*

Dincolo de gânduri precum: *Călușul s-a pierdut!, Călușul nu mai e ce-a fost sau Fete în Căluș? Unde s-a mai pomenit așa ceva?*, este ochiul care observă toate cele de mai sus, le raportează la ceea ce a văzut în cărți (și nu pe teren) și, sub *imperiul mirării*, analizează: *Prin urmare, observația directă este cea mai concludentă, realitatea este ceea ce văd că se performează și nu ceea ce am auzit sau am citit că se performează.*

Mesajul transmis de către grupele de călușari, dar și de către fostul vătaf, s-ar putea formula cam așa: *Călușul există în memoria comunității de aici, ceea ce se vede este ceea ce a mai rămas din obicei, iar ca să-l reactualizăm îl festivizăm și, ca să nu se piardă de tot, includem și fete în joc.*

Lumea se schimbă și, odată cu ea, se schimbă obiceiurile ei și modul de percepție asupra lucrurilor importante pentru ea - un alt aspect remarcat de ochi, sub *imperiul mirării*.

În postul de dinaintea sărbătorii Adormirea Maicii Domnului (15 august), la mânăstirea Moisei, din Maramureș, e prilej de mari pregătiri: comunitatea din cadrul mânăstirii pregătește slujbele, rugăciunile și toate cele rânduite pentru această dată din calendar, iar comunitățile din jurul localității Moisei, *de pe Vișauă* (cum spun localnicii), încep repetițiile la pricesne, cântări dedicate Maicii Domnului și performate cu prilejul sărbătorii mai sus amintite. Pricesnele urmează a fi performate de către alaiuri de fete și tinere îmbrăcate în alb, conduse de un adult din comunitatea din care ele fac parte, pe tot parcursul drumului către Moisei.

La mânăstirea Moisei vin în procesiune, cu această ocazie, grupuri de copii și tineri din Moisei, Ieud, Poieni de sub Munte, Vișeu de Sus și de Jos, Bocicoel, Botiza, Dragomirești, Rozavlea, Săliște de Sus, Șieu, Bogdan Vodă etc. Procesionile urmează un ritual bine stabilit

în drumul lor către Moisei, ordinea în care se performează pricesnele e știută și respectată de către membri, iar, când ajung în curtea mănăstirii, fiecare alai trece prin fața fiecărei cruci și icoane, rostind priceasna care se cuvine a fi rostită.

Pricesnele au fost înregistrate de către cercetători cu ajutorul reportofoanelor, performerii (în special bătrânele și femeile între două vârste) având caiete de pricesne păstrate peste ani și lăsate moștenire de la o generație la alta.

Pentru filmarea procesiunilor de la Moisei au fost necesare colaborarea actanților și cea a unei echipe de tineri etnologi, care au dirijat cameraman-ul în funcție de unghiul pe care aceștia doreau să-l obțină, de terenul pe care călcau (asfalt sau iarbă) sau care, la nevoie, opreau traficul pentru ca procesiunea și filmarea acesteia să nu fie perturbate. Căldura și oboseala au îngreunat întregul demers, însă exercițiul etnologic a reușit.

Ochiul a reușit să surprindă importanța sărbătorii pentru creștinii sosiți la Moisei, cea a respectării ritualului venirii în procesiune, rostirea pricesnelor, vestimentația membrilor alaiurilor sosite în procesiune, dar și demersurile realizate pentru exercițiul etnologic al echipei de filmare și cercetare; atunci când se filmează un obicei, tocmai demersul acesta, al filmării, afectează derularea firească a etapelor, episoadelor care îl alcătuiesc (comportamentul actanților, influențarea cadrului în care se desfășoară obiceiul, gestică și mimica se deformează, performarea conține un fel de expectativă, ca și cum actanții ar aștepta indicațiile regizorale din partea cameraman-ului).

Cum ar spune Irina Nicolau: *mă mir din nou*.

Ochiul etnologic observă, deci cunoaște, ceea ce a văzut de aproape: performări actuale ale unor obiceiuri calendaristice ce au suferit schimbări și au slăbit funcțional. Comunitatea nu le-a uitat de tot, ea le-a reținut și le prezintă așa cum le-a reținut.

Transformările pe care le-au suferit obiceiurile menționate aici și motivele pentru care ele au suferit aceste transformări nu reprezintă tema acestui articol, ci unde poți să ajungi cu *mirarea*, dacă te miri, în accepțiunea Irinei Nicolau, în cercetarea stadiului actual al obiceiurilor descrise de literatura de specialitate.

Irina Nicolau a propus o metodă de cercetare etnologică ce se opune *încremenirii și suficienței*, în care nu atât fișele, foile sau documentele sunt importante, ci performarea în sine, informatorul și ceea ce are el de spus și de arătat, ceea ce este important și reprezintă realitate pentru el. Iar realitatea de pe terenul etnologic actual este, așa cum reiese și din exemplele oferite mai sus, diferită de ceea ce s-ar putea aștepta cineva obișnuit cu acele constructe culturale promovate de media sau de nostalgici, faptele demonstrând că oamenii (comunitățile) păstrează numai ce au nevoie și renunță la ceea ce nu le mai e de folos, sau nu renunță de tot și păstrează doar o parte, ca semn că a fost cândva (timpul trece și produce modificări în lume, iar schimbările sunt la fel de inevitabile precum este coroziunea stâncilor de către furtunile care se abat asupra lor, în timp piatra ia forma dăruită de ploile repetate și de mediul în care sunt stabilite).

Sub *imperiul mirării* cunoști, trăiești și analizezi lumea și oamenii, între lume și oameni există întâmplările (obiceiurile, practicile de zi cu zi, sărbătorile, muncile etc), pe care ochiul le sesizează, iar camera le filmează (ochiul și lentila imaginii creează).

Bibliografie:

Nicolau, Irina, *Talmeș balmeș de etnologie și altele*, Editura Ars Docendi, București, 2001.

VALENȚE MAGICE ALE NUDITĂȚII RITUALE ÎN CULTURA TRADIȚIONALĂ

Radu OPREA, Pitești

Nuditatea are o largă arie de semnificație magică, fiind întâlnită în diverse tipuri de manifestări social-umane, în toate timpurile și în aproape toate culturile. În monumentală *Enciclopedia a Religiiilor*, ultima „opera magna”, coordonată de prestigiosul savant român care a fost Mircea Eliade, sunt trecute în revistă, în mod succint, câteva contexte culturale în care se manifestă nuditatea, începând de la ritualurile de inițiere, practicile magice - cu tot evantaiul lor de exercitare -, potențarea fertilității, invocarea și legarea ploilor, precum și diversele modalități de practicare a nudității liturgice¹. O vechime considerabilă are, de pildă, practicarea nudității rituale, având drept scop „legarea” magică a stihilor naturale și a demonilor care le declanșează, așa cum este înfățișată în legenda relatată de Plutarh (*Mulierum virtutes*, cap. IX), unde Bellerophon îl roagă pe zeul Poseidon să declanșeze o furtună-potop care să pustiască ogoarele lycienilor: „Marea înălțându-se venea după el și acoperea ogoarele. Cum bărbații nu puteau să-l înduplece, oricât îl implorau, i-au ieșit înaintea femeile, ridicându-și fustele și dezgolindu-și trupurile și astfel, dându-se el înapoi de rușine, s-au retras, după cum se spune, și valurile”².

O seamă de cercetători români, mai vechi, și unii chiar contemporani, au subliniat în opera lor importanța mărturiilor furnizate

¹ *The Encyclopedia of Religion*, ed. în chief Mircea Eliade, vol. 11, New York: Mac Millan, 1993, p. 7-10.

² Gh. Mușu, *Ritul nudității magice pe meleagurile țării noastre și la alte popoare*, în „Studii Clasice”, vol. XIII, București, 1971, p. 159-170; Andrei Oișteanu, *Ordine și Haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, ed. a II-a, rev., adăug. și il., Iași, 2013, p. 229.

de arhiepiscopul catolic, de origine bosniacă, Marco Bandini (1593? – 1650)¹, care ne informează asupra anumitor ritualuri de apărare împotriva ciumei, la care spune că a asistat personal, în noiembrie 1646, în satele din jurul ținutului Lucășești (din Moldova). De-a lungul frontierei cu Transilvania se înălța la toate răspântiile un „priapos”, cioplit dintr-un trunchi de stejar, căruia meșterii îi dăduseră forma unei figuri umane, cu mâini și cu picioare; în mâna dreaptă el ținea un arc strunit și două săgeți, în mâna stângă o lance gata să lovească. Națiunea (română), ignorantă și crescută în superstiție, cum se exprima Bandini, credea că datorită acestui subterfugiu ar putea să îngrozească ciurma și s-o împiedice să pătrundă în Moldova².

Tot în legătură cu apărarea împotriva ciumei, Bandini redă tot ceea ce i s-a povestit de către localnici: că, odată, în timpul nopții, zece fete tinere alergară goale, în jurul satului, sărind, gesticulând, cântând și aruncând ramuri aprinse. Zece bărbați tineri veniră în întâmpinarea lor, goi și ei, înarmați cu lănci. Cele două grupuri se salutară în tăcere și tinerii încrucișară lăncile cu ramurile aprinse. Bandini explică astfel că românii cred că, în felul acesta, ciurma nu se va atinge deloc de oamenii goi; îi va fi rușine și va cruța pe tineri.

În sfârșit, arhiepiscopul catolic descrie un alt rit: în timpul nopții, zece bărbați tineri, urmați de zece fete tinere, trag cu plugul o brazdă în jurul satului, cântând și răzând. Locuitorii, înarmați cu măciuci, se așează de-a lungul brazdei, cu fața spre Transilvania, gata să lupte împotriva ciumei³.

Este de remarcat faptul că toate aceste aspecte rituale înfățișate de arhiepiscopul Marco Bandini – aproape de jumătatea veacului al XVII-lea, despre care Mircea Eliade s-a pronunțat, încă de la începutul anilor '60, bazat fiind pe serioase cercetări comparative, în diverse

¹ Succinte date biografice despre Marco Bandini, în *Călători străini despre țările române*, vol. V, îngrijit de Maria Holban (red. resp.), M. M. Alexandrescu – Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1973, p. 293-298.

² *Codex Bandinus*, ed. V. A. Urechia, București, 1895, p. 56; Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, trad. de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, 1980, p. 197.

³ *Codex Bandinus*, p. 56 și urm.; Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 198; Andrei Oișteanu, *op. cit.*

contexte culturale și istorice – n-au fost practicate de români, în formele descrise, ci că ele au fost atestate întocmai la populațiile slave și la finougrienii orientali, ceea ce denotă că informațiile în cauză nu-i priveau pe români, ci, pe ceangăi¹. Asta nu înseamnă că obiceiuri și rituri similare nu puteau fi practicate și de românii de aici și de oriunde, așa cum vom vedea.

Și tot în Moldova, dar la peste trei secole de la mărturia lui Bandini, sunt consemnate alte scenarii rituale ce comportă nuditatea și circumambulațiunea rituală, descântecul, amenințarea cu bețe, având însă ca obiect al legării magico-erotice stihiiile atmosferice. Pentru a alunga grindina, vrăjitoarea „ieșea afară și-nconjura livada în pielea goală [...] Mergea îndărăt cu cârja [...] Sorocea din gură”; sau „Cu niște bețișoare de alun; în pielea goală, se ducea cu bețele lângă iaz și aducea sau oprea ploaia”².

Nuditatea rituală este însă o prezență obișnuită în aproape toată gama de vrăji, faceri și desfaceri, din cultura noastră tradițională. Un adevărat tezaur de informații despre acest întreg univers tematic se află consemnat în răspunsurile la chestionarele etno-folclorice lansate de B. P. Hasdeu și N. Densușianu, spre sfârșitul veacului al XIX-lea, apoi sintetizate în două lucrări de prestigiu editate și, unele, reeditate în ultimii ani³, pe care le-am consultat adeseori și la care vom face frecvente referiri în cele ce urmează.

Dar, tocmai consultarea sistematică și aprofundarea critică a textelor trimise de repondenții celor două chestionare, elaborate acum mai bine de 125 de ani, ne-a determinat să adoptăm concluziile – tipologice ale cercetătorilor care au abordat tematica nudității rituale în

¹ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 197-200.

² Ion H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, *Obiceiurile agrare – o dominantă a culturii populare din Moldova*, în „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, tom XXIX – B, Iași, 1983- 1984, p. 107-127, apud Andrei Oișteanu, *op. cit.*, p. 229.

³ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele B. P. Hasdeu*. Cu un cuvânt înainte de Ion Taloș, ediția a doua revăzută și întregită de Ioan I. Mușlea, București, 2010; Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, 1976.

cultura tradițională¹, adăugând totuși acestei tipologii o a treia dimensiune, asupra căreia vom reveni. Mai precis, cercetătorii amintiți ajung la concluzia că nuditatea, parțială sau totală, a fost practică cu două semnificații tinzând spre același scop final:

a) ca mijloc magic de paralizare, de înlăturare a forțelor negative din natură și societate;

b) ca mijloc magic de invocare, trezire și sporire sau întetire a forțelor pozitive din natură și societate².

Iar cea de-a treia semnificație a nudității rituale, pe care o propunem spre adăugare celor anterioare, ar fi:

c) ca mijloc magic de sporire, întetire, intensificare a forțelor negative, așa cum sunt ele percepute în acțiunea asupra naturii și societății.

În categoria a) am putea aminti: gestul practicării nudității rituale de către femeile lycienilor, îndreptat împotriva stihilor mării, declanșate de zeul Poseidon, așa cum este relatată în legenda lui Plutarh; ritualurile de apărare împotriva ciumei, practicate de locuitorii satelor din ținutul Lucășești (Moldova), cum sunt ele descrise de Marco Bandini, precum și legarea magico-erotică a stihilor atmosferice de către vrăjitoarea din Moldova, care putea aduce sau opri ploaia. Tot acestei categorii credem că aparțin câteva obiceiuri și practici rituale întâlnite în răspunsurile la chestionarele B.P. Hasdeu și N. Densușianu. De pildă, amintind oarecum de ritualul descris de Marco Bandini, în Moldova veacului al XVII-lea, pentru alungarea ciumei, în manuscrisele Densușianu ne este înfățișat un ritual similar dedicat trasării hotarului unui sat, în zona Vașcău, jud. Bihor, în 1894: „cu 4 boi negri, oamenii în pielea goală, boii se ucideau și se îngropau pe traseu”³.

Exista obiceiul, în seara zilei de Sf. Gheorghe – în unele vechi sate din zona Teleorman – în care „se pune sulul pânzei în staulul oilor și vacilor, ca să nu poată lua fermecătoarele laptele vitelor” (Socetu,

¹ Gh. Mușu, *op. cit.*; Dan Prahase, *Cazuri de stabilire a hotarului în județul Bistrița-Năsăud. Influența nudității magice*, în „Arhiva Someșană”. Revistă de istorie și cultură, seria a III-a, IV, Cluj-Napoca, 2005, p. 247-273.

² Gh. Mușu, *op. cit.*, p. 169; Dan Prahase, *op. cit.*, p. 269.

³ Adrian Fochi, p. 137.

jud. Teleorman, 1896)¹. Interesant de remarcat, în explicarea contextului acestei practici, ar fi asemănarea formei sulului de la războiul de țesut – utilizat drept instrument de apărare împotriva fermecătoarelor în speță – cu forma „falusului” ritual, întâlnit și în unele obiceiuri din preajma Anului Nou, cum ar fi *Brezaia*, unde obiectul principal pe care-l poartă *Moșul* este un phalus de lemn², sau cu falsul „organ” reproducător al *Mutului* din *Căluș*, cum este acesta descris de un referent din satul Turbați – Gorj, în 1896: „Blojul (unul din ei) are în cap o piele (burduf păros) de capră și la partea de jos, în locul organului genital, un băț gros de anin legat de mijloc și curățat de coajă spre vârf”³.

Între riturile mărunte contra secetei, este citată și următoarea practică: „Se mai pune în apă o muiere în stare binecuvântată, goală, și cu o seceră taie în apa de pîmprejur. Ea zice: «Pe cum tai io-n apa lui Iordan, așa să se taie toate împiedecăturile și legăturile, opreliștile, să vină ploaia. Nu tai apa, ci tai boscoanele făcute de țigani ca să nu plouă» (după superstiția că țiganii cărămidari leagă ploaia să nu le strice văiaștile)”⁴.

În categoria b) am putea consemna practicile rituale, atestate în cultura tradițională, în care „nudul sacru” cunoaște forme majore, cum ar fi obiceiul – practicat de fete în noaptea de Anul Nou, de Sf. Andrei și la alte momente considerate cruciale – *dezbrăcării în fața oglinzii*, ca să-și poată vedea viitorul. În contextual practicării acestui ritual, nudul proiectează puterile sale magice atât în divinația viitorului, cât și spre influențarea acestuia. Și pe această bază se dezvoltă alte forme, cum este aceea recomandată de vrăjitoarea satului „ca fetele să meargă goale la fântână”.

Iată, în acest sens, varianta unui descântec de dragoste redat în manuscrisele B. P. Hasdeu, aflate la Biblioteca Academiei Române: „Mă sculai de dimineață, / Cam pe rouă, cam pe ceață, / Plângându-mă / Văetându-mă. / Maica Domnului din cer auzea, / De dreapta mă lua, / Prin busuioc verde mă ducea, / Doi lueferei îmi da –/ În doi umerei, / În spate luna, / În față soarele, / Dinții-n gură – mărgăritar, / Limba-n

¹ *Ibidem*, p. 300.

² Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 306.

³ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 41.

⁴ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 257.

gură – chilifar (chichlibar). / Cu rochie albă mă-mbrăcai / Pe potecă că plecai. / Toți mici, / Toți voinici. / Cum răsare soarele / Peste toate dealurile, / Peste toți munții – / Așa să fiu eu răsărită / Și văzută și auzită, / Cum se bate împărații / De aur și de argint / Așa să se bată / Toți mici / Toți voinici / De vorba mea, / De cuvântul meu, / De statul meu.” Referentul precizează: „Iai un fir de busuioc, apoi mergi la fântână, de unde iai trei guri de apă pe nerăsuflăte și, întorcându-te acasă, *te despoi* (subl. ns.) pe vatră, învârtești firul de busuioc, legat cu o para de argint, în cea apă și zici vorbele de mai sus de trei ori”¹.

Din același bogat repertoriu al creațiilor folclorice, păstrat în manuscrisele aflate în patrimoniul Bibliotecii Academiei Române, am mai putea cita textul unui descântec „de ursită”, de o subtilă frumusețe poetică, cules în 1888, în comuna Movileni, plasele unite Nicorești – Bârlad, jud. Tecuci: „Afară am ieșit / Și peste prag am pășit. / Mă uitai în sus, / Mă uitai în jos / Și-ntr-un vârf de munte / Văzui un foc mare. / Cât o față de arie. / Acolo era mulți ca frunza, / Mulți ca spuza. / Toți ședea, / Toți jelea / Și de ursita mea nu gândea. / – Tamaleschi cel mai mare, / Ce șezi, ce jelești / Și de ursitul meu nu gândești? / Ce? N-ai carne de fript / Și frigare de frigărit? / Vin la mine să-ți dau carne și frigare / Și buhaiul satului / Și calu primarului / Și-un copil de jidan nebotezat / Să te duci după ursit, / Ursitorul meu, care-i de ursitori ursit / De Dumnezeu rânduit, / De buni oameni căutat / Și la mine îndreptat. / Și să te duci după ursit, ursitorul meu, / Să mi-l cauți! / De o fi în satul ista, / De-o fi în 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 și 9, / Să mi-l aduci pe ursit, ursitorul meu! / În vis să-l visez, / Aievea să-l văz, / Cu dânsul să vorbesc, / În minte să-l țin / Și mâine să-l opresc”². La care, explicația referentului este următoarea: „Se descântă cu frigarea, cu *pielea goală și despletită* (subl. ns.), și după ce descântă, înfinge frigara după ușă”³.

¹ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Soarele și Luna. Folclor tradițional în versuri. II. Note, comentarii, variante, addenda, indici*. Ediție critică, prefată, note, comentarii, variante și indici de I. Opreșan, București, 2002, p. 47.

² Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Soarele și Luna. Folclor tradițional în versuri. I. Texte*. Ediție critică, prefată, note, comentarii, variante și indici de I. Opreșan, București, 2002, p. 121.

³ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *op. cit.*, II, p. 64.

În aceeași categorie am include și „datina paparudelor”¹, precum și ritualurile nudității practicate de fete și femei, mai ales, cu prilejul recoltării plantelor medicinale și a altor ierburi utilizate în vrăji și farmece. Între acestea din urmă, un loc aparte îl ocupă așa-numitul „cult al mătrăgunei”, descris magistral de Mircea Eliade în lucrarea mai sus-citată². Despre a treia, din cele șapte trăsături caracteristice ale acestui scenariu magico-ritual, autorul subliniază următoarele: „Culesul mătrăgunei constituie un ritual. Sunt obligatorii: puritatea sexuală, curățenia, tăcerea etc. Planta trebuie culeasă fără știrea nimănui; mai sunt necesare depărtarea (păduri unde nu se aude cocoșul, nici lătratul câinilor), o relativă solitudine (să nu înâlnești pe nimeni pe drum), secretul (nimeni nu trebuie să cunoască proiectul). Femeile și fetele dansează goale în jurul mătrăgunei, dar adeseori se mulțumesc să se despletească (urme ale nudității magice). Cuplurile se îmbrățișează și se mângâie. Pentru a culege frunza de mătrăgună, fetele se culcă unele peste altele, într-o mimică a actului sexual”³.

Ritualuri asemănătoare sunt descrise și în răspunsurile la chestionarele lui N. Densușianu, referitoare atât la mătrăgună, în care se spune: „Despre mătrăgună se vorbește că o folosește nația de iubesc cu ea. Numai aceea trebe luată în piele goală din pădure și dacă o aruncă între oameni, se ceartă. Vitele n-o mănâncă”⁴; cât și la modul de vindecare pentru *Dânsele (Ielele)*: „cu buruieni de *Dânsele*, care se iau cu rachi de drojdie timp de 3 zile; buruienile se sapă în Vinerea seacă cu pielea goală și în locul rădăcinii se pune pâine în pământ”⁵. Și pentru adunarea plantelor medicinale, în ziua de Sf. Maria (17 iulie), femeile descântătoare „iau pelin, goale, desculțe și cu capul gol”⁶.

În manuscrisele B.P. Hasdeu, de la Biblioteca Academiei Române, se află consemnate și anumite ritualuri practicate de *Sânziene*

¹ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 345-346; Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 222-226.

² Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*. Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, 1980, capitolul VII, p. 206-222.

³ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 221-222.

⁴ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 202.

⁵ *Ibidem*, p. 112.

⁶ *Ibidem*, p. 192.

(24 iunie): „În această dimineață, femeile se scaldă în rouă, pentru a se vindeca de boale; încă de cu seară, se târâie în rouă, se scaldă și se spală la anumite izvoare, mai cu seamă la muntele Semenice, pentru ușurare de toată durerea și neputința”¹. Același ritual ne este semnalat și în răspunsurile din manuscrisele N. Densușianu: „în noaptea de *Sânziene*, unele femei se spală pe tot corpul, apoi se duc în pielea goală pe câmp, de culeg buruieni, cu care se servesc pentru a se vindeca de boale în cursul anului”². Tot aici sunt amintite și alte obiceiuri practicate în ziua de Sf. Gheorghe: „Femeile seamănă busuioc [...] ca să miroasă frumos; seamănă busuioc fetele și nevestele cu gura și, dezbrăcându-se de cămașă, îl boronesc cu ea, spre a fi mirositori. Se spală dimineața cu rouă, pentru sănătate; în zori de ziua se dezbracă în pielea goală și se tăvălesc prin rouă, iar cei bolnavi se scaldă; cei care aveau bube se duceau prin bucate să se spele cu rouă, zicând că roua lui Sf. Gheorghe îi vindecă; unii se scaldă pe ascuns în roua semănăturilor; femeile merg prin grâne înainte de răsăritul soarelui și adună rouă cu care spală pe cei suferinzi de vreo boală oarecare; unii se duc dis-de-dimineață și se tăvălesc în pielea goală prin roua grânelor, crezând că în acest chip vor fi sănătoși tot anul; orice om să se tăvălească în zorii zilei în rouă, udându-și tot corpul; va fi sănătos tot anul; se tăvălesc în pielea goală pe iarbă sau semănături spre a fi sănătoși tot anul; alte femei umblă în piele prin fânațe, ca să nu le mai urască bărbații”³.

Printre attributele secundare ale *Ielelor* se numără și descântarea (vrăjirea) unui instrument muzical: „dacă vrea cineva să învețe un instrument oarecare, să se dezbrace noaptea și, cu mâinile la spate, să îngroape instrumentul respectiv la o răscruce de drumuri. După câteva zile, să meargă, tot noaptea și tot gol, să-l dezgroape. Pe drum, spre casă, să nu se uite îndărăt, ca să nu amuțească. Se spune că *ielele* coboară pe pământ, iau instrumentul, cântă cu el și-l pun iarăși la loc. Omul poate apoi cânta cu el orice cântece”⁴. Acest ritual ne amintește de o practică tradițională, folosită în vrăjile „de ursită”, și care este descrisă astfel de repondenții la chestionarele lui B. P. Hasdeu:

¹ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 352.

² Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 318.

³ *Ibidem*, p. 293-294.

⁴ *Ibidem*, p. 145.

„Frigarea e făcută de un fierar, de un ursar, care lucrează în pielea goală, cu mâinile la spate, la miezul nopții, înspre ziua de duminică sau înspre Paști”¹.

Și, pentru a încheia exemplificările de practici, în care nuditatea este folosită drept mijloc magic de invocare, trezire și sporire a forțelor pozitive din natură și societate, vom aminti o consemnare din manuscrisele B. P. Hasdeu, în care se spune că, până și *Sfânta Vineri*, personificarea celei mai sfinte zi, după cea de Duminică, „Umblă goală și despletită”².

În categoria celei de-a treia semnificații a nudității rituale, c) cea despre care am spus că este folosită ca mijloc magic de sporire, întetire, intensificare a forțelor negative, așa cum sunt ele percepute în acțiunea asupra naturii și societății, am include o întreagă gamă de obiceiuri și practici rituale care au în centrul acțiunii duhuri necurate, întrupări fantastice, demoni etc. Până și *Dracul*, întruparea însăși a răului, este imaginat de purtătorii culturii tradiționale ca fiind „manipulat” de unele vrăjitoare sau fermecătoare, aflate în stare de nuditate rituală: „o vrăjitoare a fost văzută de niște oameni, despletită și-n pielea goală, cu o fotă și o oală dinainte pe lac, cu o prăjină în mână, numind pe draci și zicând: «Nu tu, Marcule / Nu tu, Vladule / Să iasă Ivan Caravan, că ăla răsbește – n divan». Voia să scape pe unul de o judecată” (Valea – Mare, plasa Podgoria, jud. Mușcel, 1885)³, sau: „Vrăjitoarele - scriu corespondenții - se duc la lacuri, heleștee sau gârle, se dezbracă rămânând goale, cu părul pe spate și pe ochi, având o vergea de lemn în mână, bat pe prundișul de lângă apă, zicând: «Tu Scaraoțel, tu șchiopule, vino la mine să-mi faci cutare treabă»” (Găuri, plasa Vrancea, jud. Putna, fără dată), precum și: „Femeia fermecătoare se pune seara și se dezbracă, rămânând în pielea goală, cu o căldare de gât și cu un clopot, călare pe o secure și cu o nuia lungă în mână. Și începe a bombăni din gură ceea ce știe și îndată intră în apă până la brâu. Zice că iese dracul și păcătuiește cu ea și pe urmă îi zice să

¹ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 453.

² *Ibidem*, p. 380.

³ *Ibidem*, p. 161.

împlinescă ceea ce îi poruncește” (Râjlețul – Govora, plasa Oltul, jud. Olt, 1885)¹.

În stare de nuditate magică sunt imaginate și alte duhuri necurate: „în cariera de piatră Canara, lângă satul Docuzolu, ar fi existat un asemenea duh necurat care fura pe nou născuți. Ieșea numai noaptea, sub formă de femeie «goală, despletită și cu țâțele pe umeri». N-a reușit însă să răpească nici un copil, deoarece lumea se păzea bine, iar dânsa fugea la vederea oamenilor” (Docuzol, jud. Constanța, 1894)².

În aceeași categorie am include și personificarea unor boli îngrozitoare, cum ar fi: ciuma, holera și epilepsia. Așa, de pildă, *Ciuma* este întruchipată de „o babă bătrână, slabă, goală, urâtă la culori, cu unghiile lungi, uscate ca toaca, numai pielea și vinele înșirate pe oase, trimisă fiind să-i omoare pe cei dați de Dumnezeu ca să se pocăiască și să se mai rărească lumea” (Cracaoani; Filioara, plasa Piatra – Muntele, jud. Neamțu, 1885)³; sau: „e o femeie bătrână, zbârcită și urâtă ca moartea, care umblă în pielea goală; dacă în cutare sat i se poate face o cămașă (cămașa ciumii) cu care să se îmbrace și un om s-o ia pe spate și s-o scoată din hotarul comunei, locul e ferit pentru totdeauna de ciumă” (Tincova, comit. Caraș-Severin, Banat, 1885)⁴.

Asemănător este închipuită și *Holera*, ca „o babă urâtă, gheboasă, zdrențăroasă, slabă, neagră, despletită, umblând în pielea goală”⁵, precum și *Epilepsia*, ca o „femeie bătrână, hădă, slabă, arsă de soare, o babă rufoasă, goală, neagră, setoasă” (Andrieșeni – Iepureni, plasa Turia; Galata, plasa Codru Brăila, jud. Iași, 1886)⁶.

Un loc aparte în folosirea nudității rituale, ca mijloc de potențare a unor forțe malefice, îl ocupă credințele în strigoi. Iată ce consemnează repondenții lui Hasdeu pe această temă: atunci când o femeie gravidă „iese noaptea afară cu capul gol și în pielea goală, se va naște un copil strigoi” (Râjlețu – Govora, plasa Oltul, jud. Olt, 1885;

¹ *Ibidem*.

² Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 121.

³ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 437.

⁴ *Ibidem*, p. 438

⁵ *Ibidem*, p. 440.

⁶ *Ibidem*, p. 443.

Rusăneștii de Jos, jud. Romanai, 1885)¹, în timp ce strigoaiele umblă „despuiate și cu părul despletit, pe câmpuri, ca să ia rodul grâului, porumbului” (Râioasa, plasa Călmățuiu – Marginea; Scrioștea, plasa Târgul, jud. Teleorman, 1885)²; sau iau mana holdelor în chipul următor: „În noaptea de Sf. Gheorghe, strigoiul merge în câmp, se dezbracă în pielea goală și se tăvălește peste holdele cele mai bune și pline de rouă, se duce apoi și se tăvălește pe a lui și prin aceasta a luat mana de pe altele și a mutat-o pe a sa și acelea se fac slabe, iară a lui bună și frumoasă. Ori merge cu un lepedeu de pânză în câmp și îl trage peste holdele mai bune și așa, cu el ud, merge și-l stoarce de rouă peste a sa și în modul acesta încă a mutat roua de pe alte holde pe a lui” (Cugieru, Ardeal, 1885)³.

Asemănătoare celor consemnate sunt și riturile de nuditate magică ale vrăjitoarelor care iau sporul și laptele de la vaci: în ajunul zilei de Sf. Gheorghe „unele femei pot lua sporul altora și laptele vitelor. Se duc până în ziuă, despuiete și despletite, prin grâne și iarbă și strâng rouă, zicând: «Nu strâng rouă, ci sporul sau laptele de la vita cutăruia!». Roua strânsă se pune în ciubăr sau putinei și stropesc cu ea vitele. Cei care au frică de așa ceva leagă în coarnele vacii câte o fâșie de tei, care e bună pentru apărarea laptelui” (Bradul de Jos, jud. Argeș, 1896)⁴. Tot atunci, „femeile prin farmece iau laptele de la vite și sporul câmpului” (Costești, jud. Argeș, fără dată)⁵; sau: „în ajunul Sf. Gheorghe, la *mânicătoare*, se scoală până în zori, iau o seceră, putineiul și hârdăul și se duc la marginea holdei unde se despoaie și se despletesc; cu seceră seceră la grâu ca să ia sporul câmpului, cu putineiul să ia laptele și cu hârdăul untul din sat” (Humele, jud. Argeș, 1896)⁶.

¹ *Ibidem*, p. 224.

² *Ibidem*, p. 226.

³ *Ibidem*, p. 227.

⁴ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 296.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

La fel procedează și: „unele femei <care> umblă noaptea goale, cu un săculeț legat de picior, ca să ia *mana* la vaci și semănături” (Gheraseni, jud. Buzău, fără dată)¹.

Cercetătorii în domeniu au ajuns la concluzia că, la baza tuturor acestor reminiscențe ale ritualurilor de nuditate, parțială sau totală, care au mai dăinuit în cultura tradițională, a stat și stă credința în forța supranaturală a nudului sacru, acesta emanând puteri deosebite, care aduc prosperitate sau pieire celor asupra cărora acționează. Omul culturii arhaice caută să folosească această forță sau această „energie” magică, degajată de nudul sacru, spre a birui greutățile vieții de zi cu zi².

În încheierea acestui demers, aș îndrăzni să reamintesc un îndemn metodic adoptat de Claude Lévi-Strauss, considerat pe drept cuvânt „părintele antropologiei moderne”. El era încredințat că între societățile numite complexe și cele desemnate pe nedrept „ca primitive sau arhaice” nu există acea mare distanță pe care oamenii și-au imaginat-o multă vreme. Prin urmare, cercetătorul de azi poate avea încredere că: „Ceea ce se află departe luminează ceea ce este aproape, dar și ceea ce este aproape poate lumina ceea ce se află departe”³.

¹ *Ibidem*.

² Gh. Mușu, *op. cit.*, p. 170.

³ Claude Lévi-Strauss, *Toți sîntem niște canibali, precedat de Supliciul lui Moș Crăciun*. Cuvânt-înainte de Maurice Olender. Traducere de Giuliano Sfichi, Iași, 2014, p. 6.

ELEMENTE DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR ÎN PATRIMONIUL ICONOGRAFIC AL BISERICII „ADORMIREA MAICII DOMNULUI” DIN BĂJEȘTI

Nicolae PANTAZICĂ, Băjești

Biserica din Băjești este una din cele 10 ctitorii muscelene datând din secolul al XVII-lea (*Sf. Ilie Câmpulung*, 1626; *Ștefănești*, 1627; *Goleștii Badii*, 1646; *Vlădești*, 1656; *Joseni Dragoslavele*, 1661; *Băjești*, 1666; *Valea Pechii*, 1676; *Aninoasa*, 1677; *Valea Mare-Podgoria*, 1685; *Ciocanu-Bughea*, 1687) și face parte din cele 43 de ctitorii de pe cuprinsul județului istoric Muscel cu hramul „*Adormirea Maicii Domnului*”.

Ea reprezintă „*opera*” a doi mari artiști ai acestui veac al XVII-lea, dominat de personalitatea culturală a lui Matei Basarab, apoi a lui Constantin Brâncoveanu: *Tudoran* zugravul, cel care a realizat minunatele fresce de la Băjești (ce impresionează prin rafinament cromatic), și *Dragomir*, meșterul zidar al cărui portret se poate vedea în pronaosul bisericii, fiind primul portret de acest fel din pictura medievală românească.

Despre această ctitorie s-au scris multe și se vor mai scrie. Multe nume sonore au realizat studii de valoare incontestabilă, de la Teodora Voinescu în 1957, Cornelia Pillat – 1980, până la Spiridon Cristoceă în 2005.

Chiar dacă detașarea de opiniile acestor cercetători străluciți este dificilă, vom încerca să prezentăm o sinteză a opiniilor noastre referitoare la iconografia bisericii, specifică secolului al XVII-lea, în raport cu ce se întâlnește azi în pictura bisericească a lăcașurilor ctitorite în ultimele două veacuri, urmărind în mod deosebit prezența elementelor de etnografie și folclor în patrimoniul iconografic.

Despre Tudoran nu știm multe lucruri: data nașterii, locul de obârșie, unde s-a școlit, ce alte biserici a pictat, la fel stând lucrurile și cu Dragomir. Dacă s-a păstrat numai fresca de la Băjești pe 98 m.p.,

prin cromatica rafinată, prin arta portretului și a scenelor religioase de mare forță și vigoare artistică, Tudoran se înscrie în elita marilor artiști ai Evului Mediu, fiind un model pentru cei care i-au urmat, cum este Pârvu Mutu.

Putem spune că Tudoran nu este un simplu zugrav, ci un făuritor de „școală”, un maestru lângă care s-au format ucenicii amintiți în pisanie: *Istrati, Iane, Panaioti, Simion*. Rolurile au fost împărțite cu atenție: Panaioti este cel care „scrie”, Simion „*au zugrăvit pe titori*” după cum glăsuiește o criptogramă aflată în pronaos, ceilalți zugravi îndrumați de Tudoran au realizat scenele biblice, picturile alegorice, portretele de sfinți și tabloul votiv.

Pentru a susține cele afirmate mai sus redăm textul care vorbește despre pictură, pisanie aflată pe peretele vestic: „*Den mare mila Domnului....o...vrear<ea> preaputernicului Dumnezeu..... acest loc...den temelii de zid... zilele bunului și credinciosului domn Țărări Românești Antonie...leat... Ș-au zugrăvit Tudoran zugrav cu ucinicii..Istratie, Iane, Și-am scris eu Panaioti*”.

Datarea picturii oscilează de la un cercetător la altul. Teodora Voinescu ia ca sigur anul 1669, Ștefan Andreescu oscilează între 1670 și 1671, în timp ce Flaminu Mârtzu dă cu siguranță data de 27 iulie 1669.

În jurul construcției acestui locaș s-au țesut multe legende care circulă și astăzi, iar altele au fost culese de C. Rădulescu-Codin, ori învățătorul satului, Thoma Ionescu, în 1873. Încercând să refacă momente din istoria satului oglindită în legende locale, am recitat răspunsul învățătorului Thoma Ionescu din 1871 și 1873, la chestionarul despre antichitățile din sat, chestionar trimis de Ministerul Instrucțiunii Publice, și mi-a atras atenția punctul VI pe care îl citisem de mai multe ori. Aici se spune clar: *Se vorbește din bătrâni că de la biserica comunii care a fost „SCHITU” puțin spre apus și miazănoapte ar fi o comoară ca o culă sau casă de bani sau lucruri precioase care joacă adeseori seara făcând o flacăară ca o căpiță de fân aprinsă. Pentru care se vorbește iarăși că este ca când (sic!) ceva surpă biserica ca să se descopere (să iasă la iveală n.n.)”*.

Forța de muncă a fost recrutată din sat, după o legendă publicată de C. Rădulescu-Codin, conform căreia „*cărămizile au fost aduse de oameni*

din mai multe sate pe care i-a pus în șir de la locul cărămizii până la locul cetății și oamenii dădeau cărămida din mână în mână până la zid”.

Legenda circulă și astăzi, iar dincolo de râul Bratia spre hotarul cu satul Rumânești, la o distanță de cca. 1,5 Km se află locul numit „La cărămizi”, care pentru orice băjeștean înseamnă realitate evidentă și apoi legendă.

Cerculă și o legendă legată de un loc pe dealul Dumbrava, la vest de biserică, numit „Piscul lui Iordache”, loc aflat la cca 1 km de biserică, din care ar fi privit acest zugrav și ar fi văzut lumina candelabrului din mijlocul bisericii. Pe o hartă din 1890 acest loc este marcat drept „Piscul lui Stati”, ceea ce aduce foarte mult cu un hipocoristic de la Istrati, zugrav întâlnit în echipa lui Tudoran. Credem că acest „Iordache” este o translație a unui adevăr istoric după care Iordache Băjescu, ispravnic de județ, a fost spânzurat la o poartă de intrare în capitală, deși era nevinovat, din porunca lui Ștefan Cehan Racoviță, în 1764, ca să potolească furia antiotomană a locuitorilor din București.

Fresca de la Băjești respectă organizarea iconografică tradițională atât a naosului cât și a pronaosului. Diferă doar concepția picturii și modul de realizare, ansamblu de gândire în care își găsesc loc numeroase elemente de etnografie și folclor. În jumătatea vestică a absidei naosului sunt, poate, cele mai valoroase picturi: Antonie Vodă din Popești, Dositeos, patriarhul Ierusalimului și tabloul votiv.

Tabloul votiv este așezat pe peretele vestic al naosului. Este o compoziție de mare respirație, desfășurată pe o lățime de 4,5 m și o înălțime de 2 m. La mijloc se găsește biserica în forma ei de atunci (*modificările survenite au vizat numai acoperișul*), care parcă se sprijină pe semibolta intrării în naos, lată de 1,20 m și înaltă de 2,30. Scăzând 1,10 m înălțimea cortinei, rămân din cei 2 m ai picturii doar 0,80 m pentru înălțimea bisericii, pe care cei doi soți, Mareș și Maria, o țin în mână. Trebuie arătat că acestea e de plan mononavat și nu triconc, sau treflat cum este în realitate. În spațiile laterale de 1,55 m fiecare sunt pictați cei doi soți și copiii lor: în stânga Mareș și cei trei băieți, iar în dreapta Maria cu cele patru fete, toți îmbrăcați în costume de epocă.

Picturile laice însumează 25 de chipuri dispuse în 8 tablouri - 3 în naos și 5 în pronaos, cu 13 respectiv 12 chipuri umane. În naos sunt 4 adulți și 9 copii, iar în pronaos 9 adulți și 3 copii. Dintre adulți 8 sunt bărbați iar 5 femei, în timp ce copiii sunt în număr egal: 6 băieți și 6 fete.

Toți sunt îmbrăcați în costume de epocă, vestimentația fiind totodată un indiciu al stării sociale sau al rangului fiecăruia.

Antonie Vodă este îmbrăcat în haine de domn, cu coroană pe cap și o mantie de brocart. Primește investitura de la Dumnezeu. Dositeos, patriarhul de la Ierusalim, are pe cap mitră. Este îmbrăcat cu orar alb cu cruci roșii, stihar verde-albastru. În mâna stângă ține Evanghelia, iar cu dreapta binecuvântează.

În pronaos, familia lui Mareș (*părinții și copiii Fiera, Ilinca și Vișica*) se remarcă printr-o vestimentație care denotă sobrietate și bun gust. Bătrânul boier Gheorghe poartă o dulamă de culoare verde, iar soția sa Stanca are capul îmbrobodit într-un văl alb care-i cade peste o haină cafenie.

Jupan Fiera se distinge printr-o mantie lungă și tunsoarea scurtă cu smoc pe frunte, specifică epocii, în timp ce soția sa Ilinca, sora lui Vișica, la fel ca cealaltă soră Ilinca, poartă rochii albe, iar pe cap fie văl transparent (*Ilinca*), fie o căciuliță cu marginile împlănite (*Vișica*).

Picturile laice impresionează nu numai prin colorit, unde efectele cromatice izvorăsc din împletirea culorilor galben, verde, albastru, ocru, alb, dar și prin dimensiune, toate încadrându-se în registrul inferior înalt de 2 m. Excepție face portretul meșterului Dragomir (0,50/1,50) care, dacă n-ar fi inscripționat „*Dragomir zidar*”, ar putea fi lesne confundat cu un boier: *dulamă cafenie, mantie roșie*.

Vestimentația în fresca de la Băjești a fost prezentată în amănunt de către Spiridon Cristoceu în lucrarea *Din trecutul marii boierimi muntene. Marele ban Mareș Băjescu*. Singura remarcă pe care o facem este că veșmintele accentuează mișcarea și pun în evidență trăsăturile fizice îngemănate cu cele sufletești: candoarea, blândețea, bunătatea, seriozitatea, fermitatea.

În credința populară voievodul este „*unsul lui Dumnezeu*”, iar pictorul a ținut să întărească aceasta cu penelul, zugrăvind „*mâna lui Dumnezeu*” în dreapta capului domnitorului, la nivelul coroanei, ceea

ce semnifică investitura divină a voievodului. Această *mână* apare pe semibolta intrării din naos în pronaos drept „*Mâna lui Dumnezeu ținând sufletele dreptilor*”, având în dreapta o pictură foarte interesantă, cu ecouri folclorice, iar în stânga pe proorocul Iona în gura chitului. Pe latura nordică o gură de balaur (*simbolul Tartarului la Tudoran*) înghite un păcătos care arată disperat un pergament cu litere albe, ilizibile, estompate, probabil păcatele sale de care cei ce privesc să se ferească. Nu este exclus ca pictura să reprezinte pe Iona în gura chitului, drept pedeapsă că a refuzat să propovăduiască în Ninive, unde fusese trimis. Prima opinie se bazează pe forma Tartarului ca o gură de balaur cu o mulțime de dinți, imagine specifică lui Tudoran, după cum am văzut și în alte fresce.

La fel procedează și cu pereții laterali ai intrării în naos, spațiu în care a pictat 3 scene interesante. Pe cel sudic se vede o raclă cu un schelet descârnat iar deasupra raclei figura expresivă a unui sfânt cu barba sură, bogată. Nefiind inscripționat, credem că este vorba de Sfântul Sisoe care parcă glăsuiește: „*Văz mormântul și mă înspăimântez și din inimă lacrimi de umilință vărs. Oare acesta este împăratul Alexandru care-le toată lumea birui iar moartea nu o putu birui*”. Textul se găsește pe o pictură asemănătoare din biserica Mănăstirii Valea din comuna Țițești.

Ar putea fi și o redare în imagini a irmosului: „*M-am uitat în mormânt și-am văzut oase goale. Unde-i bogatul sau săracul, dreptul sau păcătosul!*”

Sfinții Gheorghe și Dimitrie sunt în credința populară „*străjerii timpului*”. Așa sunt înfățișați și în fresca de la Băjești, unul lângă altul. Sfântul Gheorghe apare într-o ipostază de simplu oștean pedestru, nicidecum călare, ca în reprezentările ulterioare. În mâna stângă ține lancea cu mânerul sprijinit de pământ, pe umărul drept poartă arcul iar în mâna dreaptă trei săgeți. Imaginea este surprinzătoare pentru credincioșii obișnuiți cu un Sfânt Gheorghe pe cal alb ucigând balaurul fioros, icoană apărută în secolul al XVIII-lea, cu ecouri din miturile antichității, când Perseu salva pe Andromeda. Alături se află Sfântul Dimitrie cu lancea sprijinită de pământ și rezemată pe umărul stâng. Poartă și el pieptar înzăuat și – ca voievod al Tesalonicului, numit de

împăratul Decius – în mâna dreaptă are un toiag, însemn al rangului. Portretele exprimă frumusețea, seninătatea și forța.

Registrul superior cuprinde scene din viața lui Iisus: *Nașterea, Cina cea de taină, Rugăciunea din grădina Ghetsimani, Prinderea lui Iisus, Iisus în fața lui Ana și Caiafa, Judecata lui Pillat, Drumul crucii, Răstignirea, Coborârea de pe cruce, Plângerea.*

Mai marii preoților și bătrânii l-au adus pe Iisus în fața lui Pillat care după mai multe întrebări nu găsește acestuia nici o vină, așa că este hotărât să-l libereze, fiindcă „*nu a săvârșit nici un rău*”. Mai marii preoților și mulțimea de ostași au ridicat glasul cerând răstignirea lui și eliberarea lui Baraba.

Convins că are dreptate, Pillat „*s-a spălat pe mâini*”, dându-l pe nevinovat prigonitorilor săi. Scena pictată de Tudoran este edificatoare și laicizată. Procuratorul întinde mâinile spre stânga, unde un slujitor îi șterge mâinile cu un ștergar așezat pe umăr. Fețele sunt expresive iar gesturile semnificative. Inscripția în partea dreaptă cuprinde numele lui Pillat. Fresca este o transpunere a Evangheliei după Matei, cap. 27 verset 24: „*Văzând Pillat că nimic nu folosește, ci mai mare tulburare se face, a luat apă, s-a spălat pe mâini înaintea mulțimii și a rostit: Nevinovat sunt eu de sângele acestui drept. Voi veți vedea*”.

„*Cina cea de taină*” impresionează prin naturalitatea cu care zugravul redă scena din Evangheliile după Matei și după Ioan, în care Iuda vine alături de ostași. „*Și pe când vorbea încă (Iisus), iată, sosit-a Iuda, unul dintre cei doisprezece și împreună cu el gloată multă, cu săbii și cu fuști trimiși de mai marii preoților și de bătrânii poporului*” (Matei, 26:47).

Într-adevăr, la masă sunt numai unsprezece apostoli, într-o parte cinci, șase în cealaltă, cu fețele triste, îndurerate. Pe fața lui Iisus se citește împăcarea că a sosit ceasul împlinirii celor spuse de El apostolilor mai înainte.

Tudoran a recurs la un procedeu ingenios, așezând la 1,10 m față de pardoseală un brâu (de 0,20 m) decorat cu motive geometrice, deasupra acestuia desfășurându-se picturile. În pronaos, acest spațiu dintre pardoseală și brâu l-a decorat cu o cortină alb-crem care cade în falduri și pe care a brodat cu ocră linii vâlvurite imitând motive naționale simple.

În naos cortina este mai estompată, pentru a pune în evidență câteva motive geometrice cu simboluri care au dat naștere la interpretări care de care mai fanteziste: *steaua lui David și cercul*. Numite „*simboluri malefice*”, alături de un presupus tunel care lega biserica din Băjești de aceea din Bucșenești și de anul construcției 1666, au fost considerate dovezi cum că ar fi vorba chiar de ...masonerie. Nici pictura intitulată „*Zodiile*” nu ar fi străină de așa ceva.

Credem că pictorul a dorit să reprezinte simboluri ale zodiilor: cei 12 apostoli sau constelații ale universului.

După opinia noastră acestea simbolizează Vechiul Testament, iar cercul nu este altceva decât simbolul vieții.

Steaua lui David prin cele șase colțuri considerăm că simbolizează cele șase zile ale creației, după cum s-ar putea să reprezinte cele șase atribute ale lui Dumnezeu: *dragostea, puterea, înțelepciunea, mila, maiestatea și justiția*.

Picturile din altar se cercetează mai greu din cauza restricțiilor impuse mirenilor, chiar dacă accesul la ele nu este îngrădit în totalitate.

Dacă la unele biserici medievale Sfântul Duh este reprezentat sub formă de „*nor*” (ca în icoana *Schimbarea la Față*) sau „*limbi de foc*” (*Icoana Cincizecimii*), la Băjești Tudoran l-a reprezentat sub formă de „*porumbel*”, ca în pictura „*Botezul Domnului*”. Sfântul Ștefan, primul martir ucis cu pietre și care în clipa morții se ruga lui Dumnezeu pentru cei care îl ucideau, este însoțit de Sfântul arhidiacon Roman, o prezență singulară care conturează viziunea lui Tudoran. Dintre multiplele reprezentări ale lui Iisus (*Iisus copil, Iisus copil în potir*), în altarul de la Băjești atrage atenția o pictură de concepție a meșterului zugrav: „*Somnul lui Iisus străjuit de Maica Domnului și un înger*”. Pe un tron cu un acoperământ țesut din lână, vopsit în roșu-marونیu, Iisus adolescent doarme cu capul ușor plecat spre dreapta, cu palma la tâmplă și cotul sprijinit pe spătarul tronului. La dreapta Maica Domnului sub înfățișarea unei femei tinere, cu fața rotundă și privirea așezată, contemplă emoționată fața surzătoare a copilului, în timp ce în stânga un înger înarmat este pregătit să-l apere. Scena nu este întâlnită în nici o Evanghelie, așa că pictura este „*unicat*” și atestă valoarea muncii meșterului zugrav. Trebuie să arătăm că Tudoran, pe lângă

măiestria de necontestat, stăpânea destule cunoștințe despre pictură, inclusiv despre cea renescentistă.

Chiar dacă Sfântul Evanghelist Ioan afirmă că „*pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut niciodată*”, deci nu poate fi înfățișat într-o imagine pictată, în biserica din Băjești apare cel mai obișnuit simbol, dar și cel mai des întâlnit în ortodoxie – chipul bătrânului „*celui vechi de zile*”. Fresca se află în altar, deasupra ușilor împărătești. O altă reprezentare parțială, indirectă, a manifestării lui Dumnezeu, pe lângă „*mâna care ține sufletele*”, este mâna coborând din cer la Botezul Domnului, care reprezintă iconografic glasul Tatălui spunând: „*Acesta este Fiul Meu cel preaiubit*”.

Peretele estic este ocupat cu o pictură de proporții „*Judecata cea de pe urmă*”. Compoziția are trei structuri distincte și ocupă întreg registrul inferior, de o parte și de alta a intrării în naos. La stânga, Iisus pe tron, înveșmântat în alb, Fecioara Maria, Sf. Ioan Botezătorul și mai mulți apostoli stau pe tronuri. În jurul lor o mulțime de păcătoși așteaptă judecata înfricoșată. În dreapta, iadul ca o gură de balaur în care Satana mână turma păcătoșilor, în timp ce alții plutesc în văzduh cu obiectul păcatului atârnat de gât: *cămătarul* cu sacul de bani, *morarul* cu piatra de moară etc. Pe fețele lor se citește regretul că nu se mai pot bucura de plăcerile acestei lumi.

La mijloc, deasupra semibolții spațiului de intrare, la o masă stau Adam și Eva, așezați sugestiv: Adam spre scena judecății, Eva spre Iad. Deasupra lor, într-o nișă este pictat un tron, pe el o carte și pe carte *Sfântul Duh* ca un porumbel. De o parte și de alta sunt mulți sfinți. Din spătarul jilțului se înalță o cruce, iar pe brațul ei stâng sunt cifrele (*sau literele*) IOIO, al căror sens nu a fost descifrat.

Picturile religioase se rezumă la scene biblice sau legate de nașterea lui Iisus: *Bunavestire*, *La fântână*, *Coborârea duhului Sfânt*, *Îndoiala lui Iosif*, *Călătoria magilor*, *Nașterea lui Iisus*. Nu lipsesc sfinții stâlpnici, sfinții militari, doctorii fără arginți, cei 40 de mucenici.

Pe arcada nordică a calotei sferice se desfășoară „*Zodiile*” privite ca diviziuni le timpului, nu ca semne oculte cum încearcă unii să acrediteze ideea unor „*reflexe*” ale masoneriei în biserica Băjești, după cum am arătat mai înainte.

Frescele 91-96 înfățișează șase din cele șapte sinoade ecumenice desfășurate între 325-787. Impresionează numărul mare de „părinți” (episcopi) participanți: 318 la cel de la Niceea, 367 la cel de al șaptelea tot de la Niceea.

Primul sinod ecumenic din anul 325, convocat în timpul lui Constantin cel Mare, s-a desfășurat la Niceea și a fost cel mai important pentru întreaga lume creștină. Aici s-a discutat și condamnat „erezia lui Arie”, s-a adoptat *Crezul*, *Biblia* și s-a stabilit *ținerea Paștilor*. Erezia lui Arie conținea în esența ei ideea că Iisus nu este Dumnezeu adevărat, ci numai o făptură de seamă a lui Dumnezeu. Răspândită în rândul credincioșilor, ar fi adus mari prejudicii bisericii și creștinătății, iar Tudoran a insistat asupra ei realizând, de data asta în altar, o pictură interesantă: „*Viziunea Sfântului Petru din Alexandria*”, pe care nu putem să nu o legăm de tradiția populară care spune că Maica Domnului a făcut pruncului Iisus o cămașă fără nici o cusătură.

Povestea spune că în anul 311, Sf. Petru, arhiepiscopul Alexandriei (care l-a anatemitizat pe Arie), a fost aruncat în închisoare. Auzind acestea, Arie, cu fățarnică pocăință, a venit la el să capete reabilitarea pentru a deveni episcop al Alexandriei, însă, în noaptea anterioară, Dumnezeu a descoperit sfântului vicleșugul lui Arie. Arhiepiscopul a refuzat categoric să-l reprimească pe eretic în biserica lui Hristos. Pictură redă scena întâlnirii sfântului cu semnele trimise de Dumnezeu, tânăr ca de 12 ani, cu cămașa ruptă pe care o strângea cu mâinile.

Atunci se desfășoară un dialog edificator în ce privește viziunea: „*Căci rugându-mă, după obiceiul meu, am văzut pe Hristos în chip de tânăr ca de 12 ani, cu cămașa ruptă, pe care o strângea cu mâinile ca să-și acopere goliciunea.*

- *Mântuitorule, cine Ți-a rupt haina?*

- *Arie cel fără de rușine, căci a despărțit de Mine pe poporul pe care L-am câștigat cu sângele Meu. Păzește-te să nu-l primești în sânul Bisericii, pentru că are viclenie și rele gânduri asupra Mea și asupra poporului Meu. Și cată că vor să te roage pentru el ca să-l ierți, dar tu să nu-l ascuți și să nu primești în turmă un lup în loc de oaie”.*

Această viziune este magistral redată de Tudoran prin culoare și mai ales prin simplitatea imaginii, care tocmai prin aceasta se încarcă de conotații.

Dintre picturile alegorice, „*Pilda inorogului*” se detașează prin vigoarea mesajului, dar și printr-o realizare artistică demnă de un mare meșter. Pictura este amplasată pe zidul sudic al ușii de la intrare și se continuă și pe semibolta acestei intrări. Întrucât ușa se deschide în interior, spre nord, atât la intrare cât și la ieșire, credincioșii au în fața ochilor această scenă memorabilă care ilustrează deșertăciunea vieții.

Fugind de un inorog (*animal fabulos, cu corp de cal și cu un corn în frunte*), omul a căzut într-o groapă unde a dat de un șarpe. Speriat, se urcă într-un copac ce creștea din acea groapă și crede că este în siguranță, însă la rădăcină vede doi șoareci (unul alb și unul negru) care rodeau copacul.

În adâncul gropii, un șarpe cu patru capete de aspidă (*năpârcă*) sufla foc și pară. Văzând că de pe o ramură curge miere, uită de șarpe și de inorog, de copacul ros de șoareci, ce sta să cadă, și, cu picioarele pe niște ramuri putrede, uscate, pornește spre ramura de unde pica mierea.

Simbolurile sunt simple și cu mare încărcătură educativă: inorogul este moartea, groapa nimic altceva decât lumea plină de cursele morții. Copacul devine viața care se scurtează cu trecerea zilelor și nopților reprezentate prin cei doi șoareci, iar cele patru capete de aspidă nu sunt altceva decât cele patru stihii (*elemente*) din care se întocmește trupul omului: *foc, apă, aer, pământ*. Singura deosebire față de alte biserici este că Tudoran a avut la îndemână un spațiu mic și în loc de patru capete nu a pictat decât două. Trebuie menționat faptul că în veacurile următoare tabloul a fost îmbogățit cu elemente noi: vasiliscul (*o combinație între șarpe și cocoș*), ori vipera cu corn din Egipt.

Pe partea nordică a zidului, acoperită parțial de ușă când se deschide, se poate vedea cu claritate o scenă impresionantă: Sfântul Zosima împărțășind pe Maria Egipteanca, momentul cel mai tulburător al poveștii celor doi.

Femeie păcătoasă și de moravuri ușoare, Maria Egipteanca a trăit în pustie timp de 47 de ani, până când preotul Zosima a dat peste ea din rânduiala lui Dumnezeu, a ascultat povestea ei și a împărțășit-o.

După câțva timp s-a întors să o îngroape, fiind ajutat să sape mormântul de către un leu.

Fețele celor doi sunt deosebit de expresive. Pe fața femeii se poate citi mulțumirea că, spovedindu-se, s-a eliberat de păcate după anii mulți petrecuți în pustie, iar chipul sfântului capătă o lumină blândă, deoarece a adus o „oaie rătăcită” în turma dreptcredincioșilor. Deasupra lor, din împărăția cerurilor coboară o mână, un simbol al existenței lui Dumnezeu, al patrulea în biserica Băjești, după „*Cel vechi de zile*”, „*Mâna lui Dumnezeu cu sufletele drepților*” și „*mâna lui Dumnezeu*” din icoana cu „*Botezul Domnului*”. Pe bolta cupolei din pronaos se distinge o pictură care ridică mari semne de întrebare, deoarece se ajunge foarte greu la ea și nimeni nu și-a pus problema care este rolul ei în structura iconografică. Este vorba de Mihai Viteazul înconjurat de boierii Buzești. Nu am găsit nici o mențiune despre această pictură. Singur părintele Constantin Marinescu a emis ipoteza că marele voievod a fost pictat împreună cu sfetnicii săi cei mai de credință „*ca să arate importanța rangului de mare ban al Craiovei, rang pe care l-au purtat și faimoșii boieri olteni și chiar Mihai-Vodă*”. Nici „*Hora românească*” nu este de neglijat, deși nu s-a insistat asupra ei din motivele arătate mai sus: poziționarea într-un loc greu accesibil, de unde rezultă și posibilități reduse de fotografiere sau filmare.

O frescă de mare valoare istorică și sentimentală este cea care îi reprezintă pe Sfinții împărați Constantin și Elena. Așezată pe peretele nordic al pronaosului, deasupra picturii ce reprezintă pe Ilinca, fiica lui Mareș Băjescu, aduce date noi despre zugravul Tudoran și despre spiritul epocii medievale. Pentru români, cei doi sunt „*Sfinții voievozi Costandin și Elena*”, cum se poate citi cu ușurință în inscripție. Ei domnesc în „*Țarigrad*”. Aura le înconjoară capetele încoronate, iar în jurul lor sunt cei 318 „*părinți*” strânși la sinodul ecumenic din Niceea, să arunce anatema asupra lui Arie și a „*hulitorilor de icoane*”. Imaginea celor doi „*întocmai ca apostolii*” se poate vedea pe calendarul creștin ortodox din 2013, tipărit de Episcopia Argeșului și Muscelului.

Crucea pe care o țin între ei este purtătoare a două simboluri. Cea de sus, crucea creștină reprezintă semnul pe care i l-a arătat Dumnezeu în vis înaintea luptei cu Maxențiu, spunându-i: „*In hoc signo vinces (Sub acest semn vei învinge)*”. Dimineața, trupele tânărului

împărat au pornit la luptă având acest semn cusut pe flamuri și l-au învins pe potrivnic. Este momentul în care împăratul, din prigonitor al creștinilor, a devenit ocrotitor, pentru ca mai târziu, în 313, prin Edictul de la Milano să declare libertatea de credință, iar ulterior creștinismul va deveni religie oficială a imperiului.

Partea de jos simbolizează crucea pe care a fost răstignit Iisus și pe care împărăteasa a găsit-o la Ierusalim, moment marcat în calendarul creștin la 14 septembrie când se sărbătorește „Înălțarea Sfintei Cruci”.

În colțul nord-estic al pronaosului se află umivalnița – un vas de piatră de forma unei cupe, sprijinit pe un postament de piatră aproape rotund. În acest vas se arunca apa de botez din cristelniță, care se scurgea în afară printr-un orificiu. Cupa este decorată cu trei capete omenești. Acest element de etnografie, prin rolul său și prin forma sa rotundă, este un simbol al creației, iar cele trei capete considerăm că reprezintă fie cele trei mari religii (creștinismul, mahomedanismul și iudaismul), fie lumea în diversitatea ei tipologică.

Despre iconografia bisericii din Băjești se pot scrie multe pagini, fără teama că subiectul s-ar putea epuiza. Aceasta este însă de datoria specialiștilor. Noi, cu modestele noastre forțe și mai ales cu abilitatea firavă de a pătrunde în tainele picturii religioase, am încercat să demonstrăm o idee pe care am acreditat-o în mai toate scrierile noastre, și anume că Tudoran este nedreptățit atunci când este nominalizat la „și alții”, deși este la fel de valoros ca Mihail Monahul și Ianachi Zugravul, toți trei fiind continuatorii vestitului Dobromir de la Târgoviște, pictor al Mănăstirilor Dealu și Curtea de Argeș.

Tudoran de la Băjești a lăsat o operă „într-un singur volum”, dar cu sute de chipuri în zeci de icoane, ceea ce ne face să afirmăm că este un mare zugrav. El ne-a lăsat moștenire ultimele icoane cu margini late, mărginite de ciubuce, ultimele icoane de acest gen din pictura medievală românească.

Se afirmă că pictura lui Pârvu Mutu aduce pentru prima dată influențe din texte apocrife, hagiografice sau din folclor, lucru pe care-l observăm cu ușurință în pictura lui Tudoran, anterioară cu mult celei a renumitului muscelan Pârvu. Unele dintre aceste fresce le-am discutat pe parcursul acestui demers: *Zodiile*, *Pilda inorogului*, *Iona*, *Sfântul Zosima*, *Hora românească de pe cupola Pronaosului*.

Tudoran este un zugrav complet și complex, deoarece stăpânește tehnica atât a scenelor religioase cât și a portretelor laice, față de Pârvu Mutu care, după specialiști avizați, excelează în arta portretului, în timp ce scenele religioase sunt uneori stângace și convenționale. Complexitatea artistului de la Băjești rezidă în tematica bogată vizând domenii amintite (*scene biblice, momente din viața lui Iisus, portrete laice, picturi alegorice, picturi de concepție*) și mai ales în forța de sugestie a picturilor sale, calități ce-l așează, indiscutabil, în galeria marilor artiști ai Evului Mediu românesc.

TIMPUL PĂSTORULUI

Prof. univ. dr. Ion POPESCU-SIRETEANU, Pitești

Din generație în generație, păstori și mai cu seamă oierii au învățat cum să împartă timpul, să-l fragmenteze spre a se încadra mai bine în unele limite, în funcție de anumite caracteristici. Așa au ajuns la crearea calendarului păstoresc, diferit de al celorlalți oameni. Se știe că acest calendar are două anotimpuri: vară și iarnă, vara începând de la Sfântul Gheorghe, 23 aprilie, iar iarna de la Sfântul Dumitru, 26 octombrie. Anul nou pastoral începe la Sfântul Gheorghe, iar iarna de la Sfântul Dumitru, 26 octombrie. În legătură cu zilele anului pastoral și cu vremea sunt unele credințe și sărbători. Și oile cunosc semnele vremii, iar oaia îl cunoaște pe stăpân **dipi glas** (Diaconu, **Cântăreți**, 99).

Credințe. Dacă iei cămașa sau izmenele pe dos, vremea se strică (din „**Șezătoarea**”, III).

Când zbiară măgaru, păcurariu știe că timpul se strică (Conea, **Clopotiva**, I, 45).

Ploile oilor. Sunt în Munții Făgărașului „ploi din bătrâni, de le zice Ploile oilor”: ploile Sfântului Constantin (când urcă oile la munte), ploile Rusaliilor, ale Sân-Petrului și ale Sfintei Marii (Herseni, **Probleme**, 24).

Ciobanul aprecia amiaza după umbra lăsată de băta, iar țaranul, când era la lucru pe câmp o aprecia după umbra - cea mai scurtă - lăsată de coada sapei.

„Cunoști când are să fie iarnă gré **după oi**. În noaptea dă Sâmedru să pună în staul, la mijloc, grebla ori furceriu. Să te scoli la miezu-noptii și să te uiți în staul. Dacă oile sânt la mijloc strânse buliug lângă greblă ori furceriu și rumegă pa putere, o să fie iarna gré. Dacă-s la margini și nu rumegă o să fie ușoară” (Conea, **Clopotiva**, I, 46).

„Viața lor e grea și ostenitoare, făcută doar din muchii ascuțite și din extreme, asemenea calendarului simplificat al muntelui, care nu cunoaște decât răul sau binele, iarna și vara, frigul și căldura”. „Conservatori, avuți, îndărătnici și egoiști, au telefoane mobile și antena satelit în curte, dar continuă să trăiască într-un timp al lor, ciobănesc – un timp imaginar, mitic și paralel cu timpul barabelor din vale. Chiar și acum, la Iscroni, Maleia sau Sălătruc, anul se împarte pastoral (înainte sau după răvășitul oilor), oamenii țin și respectă o mulțime de sărbători ciobănești precreștine” (Sorin Preda, **Cimitirul din grădina casei**, în „**Formula AS**”, XIX, nr. 884, sept. 2009, p. 26, col. 3).

Măsurarea timpului, atât în mediul țărănesc, cât și în cel păstoresc, se făcea după mijloace tradiționale. Ziua după ivirea zorilor și după fazele trecerii soarelui de la răsărit la apus, iar noaptea după momentul îngânării zilei cu noaptea, după miezul nopții, după cântatul cocoșilor.

Abură: „a adia”. **Vântu cân a abura Sarica s-a clătina**, din Păulești – Vrancea (Fochi, **Miorița**, 864).

Achindie „timpul de după răsăritul luceafărului de seară (steaua ciobanului)”. Vezi și **chindie**.

Amurg. Preluând explicația lui Hasdeu, C. Diculescu credea că **amurg** ar însemna, etimologic, tocmai „timpul mulșului” < ἀμολγος „die Melkezeit”. Trecerea **r-l** s-a petrecut tot în limba greacă printr-o apropiere între verbele ἀμέλω „mulg” și ἀμέρω „storc” (sau) și ἀμολγός-ἀμωργός „mulgător-sugător”. **Amurg** lipsește în neogreacă. Cuvântul **amurg** se întâlnește cu **murg** „negru bătând în roșu”, „care e însă alt element” (Diculescu, **DR**, IV, 447). I. I. Russu, în **Etnogeneza**, 249, include cuvântul **amurg**, (pl. **amurguri**, „apusul soarelui, timpul când ziua se îngână cu noaptea”) între elementele lexicale autohtone. Aromânii au **amurgu** „la tombée de la nuit”; **Amurgu** nume propriu; **tu amurdzită** „spre amurg” ș.a. Din istoricul cercetărilor etimologice, reținem că Hasdeu îl explica prin gr. ἀμολγός „die Melkezeit”, admis de Al. Philippide, Diculescu, Tiktin. Sunt și alte explicații, între care și cea din **DLR (DA)**, prin **murg** cu prepoziția **a**. Th. Capidan, în **Aromânii**, 157, vorbește despre lipsa de temei a explicării lui **amurg** din gr. ἀμολγός. „Apelativul **amurg** nu poate avea nimic a face cu gr.

ἀμολγός, lat. **amurca**, ori sl. **mraku**, ca element împrumutat, respectiv moștenit: cu fiecare din ele are comun o consonanță relativă și fortuită. În realitate, **amurg** e derivat al lui **murg**, noțiune potrivită spre a exprima fenomenul înserării, alcătuit din **a-** [...] și **murg**. La început era locuțiune adverbială cu sensul «la amurg»; apoi substantiv (**DLR**).” **Murg** (Russu, **Etnogeneza**, 362-363), adj. cu sensul „castaniu; roșu închis bătând în negru; brun (despre cai și vite)”. Are o seamă de derivate: **MDA** acceptă explicația etimologică prin **a+murg** cu sensul „apus al soarelui” de unde și timpul când se îngână ziua cu noaptea, „a se însera”, iar figurat „bătrânețe” ori „semiîntuneric”. **Pe amurgite** înseamnă „la vremea amurgului”. În aromână **múrgu**, **amúrgu**; în meglenoromână **murg**, **múrgaf**. Din română cuvântul a fost împrumutat în ucraineană, polonă, cehă, maghiară. În albaneză este **murk**, art. **murgu** „negru, gri, de culoare închisă”. S-au propus mai multe explicații etimologice, dar cuvântul a rămas cu etimologie necunoscută până la includerea lui între elementele autohtone ale limbii române, pătruns din română și albaneză în limbi slave și în neogreacă. În limba noastră, **murg** a devenit și nume propriu.

Aprângior vezi **aprânz**. **MDA** înregistrează **aprângior** cu trimitere la **aprânjor**, din **aprânz** + **-ior** „interval de timp cuprins între zorii zilei și, aproximativ, ora 7 dimineața”. Și: **aprânzul cel mic**.

Aprânz. Preluăm din **DA**, I, 201, următoarele informații: „Ciobanii împărțesc timpul așa: de când se luminează de ziua și cam până la 7 ceasuri, îi zice **aprângior**; de la 7 până la 9, **aprânz**”, după Hasdeu, informație din jud. Neamț, Putna (azi Vrancea), Vaslui: **Dacă trecea acel stol, la un ceas și jumătate sosia altul. Și așa, stol după stol, cât ținea de la aprânzu până în desară** (M. Costin). Se numesc **aprânzul (cel) mic** sau **aprânjor** și **aprânzul cel mare**. **Îndată după ce răsare soarele, sau când îi rădicat de o suliță, zic că-i de-aprânzu cel mic; apoi după ce se mai rădică hăt multișor, zic că-i de-aprânzu cel mare, cam pe la 9-10 oare** (din Chișcăreni – Iași, după Hasdeu, Et.). Deci, când au fost sâmbătă, pe **aprânzul cel mare, iată că au sosit Bekir-aga** (M. Costin). Are și sensul „mâncarea de prânz”: **Sub acel copac, se adunară la un aprânz ciobanii („Șezătoarea”)**. În **MDA** se spune că **aprânz** se explică prin **a+prânz** și înseamnă „interval de timp cuprins între orele 7 și 9 dimineața”; **aprânzul cel**

mic este „timpul cuprins între orele 9 și 10 dimineața”, iar **aprânzul cel mare** este „(masa de) prânz”.

Ar. **arniu** „iernatic” (Capidan, **Rom. nom.**, 98). Preluăm din **DDA**, 207, informațiile de mai jos. Cuvântul, bisilabic, înseamnă „iernat”. Are pl. **arniuri**: **toamna, tu arniu** (toamna, la iernat); **arniuri călduroase** (iernaturi călduroase); **toamna aastă va dip(u)nem tu arniulu a Lăsúnlu** (în toamna asta vom coborî în regiunea de iernat a Elasonei). Din lat. **hibernivum**.

Bâhlă 1) „apă statută, cu miros greu”, în Drăgușeni – Fălticeni; 2) „ceață deasă, pâclă, negură”, în zona Vatra Dornei. Are var. **bâhlău** (**Gl. reg.**, 17). Autorii **MDA** explică acest cuvânt, prin schimbare de sufix, de la **bâhli**. Pentru primul sens este prezentat sin. **bâhlitură**, iar al doilea sens nu este înregistrat.

Bihorî „a bate vânt rece, de iarnă, a viforî”. „Când începe a bihorî vântu dinspre Pârâng, apăi să te tragi măi la agestru” (Conea, **Clopotiva**, II, 505).

Bludî. Vremea bludește = „e schimbătoare, poate să se strice sau să se îmbunătățească”, din Gemenea – Vatra Dornei (**Gl. reg.**, 18).

Boaghe „negură mai ales pe munți” după Codin (**DA**). În **MDA** se preia sensul din **DA**, după Codin, cu precizarea că **boaghe** are etimologie necunoscută. **Boaghe**, după o înregistrare recentă, are sensul „nor de burniță, ploaie mărunță și deasă, negură, nor opac”. (Cârstoiu, **Drumul**, 200, din nordul județului Argeș).

Boare. În **DA** este 1) „vânt lin de seară sau de dimineață, răcoritor, suflare sau adiere de vânt lin”. **Boarea suflă, adie, bate. Adie boarea dulce din verzile câmpii** (Alecsandri); **Boarea vântului; Simți că-l atinge încetișor boarea zorilor** (Ispirescu); **Fără vânt, fără răcoare, Fără nici un pic de boare** (Cătană). „Etimologie necunoscută. (Înțelesul cuvântului ne face să credem că avem a face mai degrabă cu o modificare a cuvântului **abur**)” (vezi **DA**). Și autorii **MDA** prezintă cuvântul ca fiind cu etimologie necunoscută. I. I. Russu, **Etnogeneza**, 265-266, prezintă cuvântul **boare** cu var. **boră** și **aboare**, „vânt lin (de seară sau de dimineață mai ales) răcoritor, suflare, adiere, de vânt lin”, la care se adaugă sensurile „abur, miros, parfum, aromă” și „căldură în aer”. Nu este atestat în dialectele din sud, iar ir. **boră, bore** „vânt” este împrumut venet: **bora** „vânt de nord-est” (Philippide, **OR**,

II, 540). Mulți lingviști români și străini s-au ocupat de originea cuvântului **boare**. Se pare că Russu a rezolvat prin moștenire autohtonă această origine enigmatică.

Mr. **boări** „vânt puternic care bate de la nord, crivăț; miază-noapte; **boari negră** „vânt cald de miază-zi, care topește zăpada”; **boari di zână** „vântul puternic care suflă dinspre muntele **Zăna**” (GS, III, 191). Th. Capidan, III, 42, glosează **boări**, fem., cu sensul „vânt puternic, furtună”: **Cum ti turí boarea?** (cum te-a adus vântul?); **Pri boari-l’zits** (vorbești în vânt); **boari-neagră** înseamnă „vijelie cu furtună”, iar **boari cu neauă** este „vânt cu zăpadă”. **Boari di zână** este „boare cu neauă”. Cuvântul a fost comparat cu tc. **bora** (<gr. βορέας), bg. **bora** și **bura** „idem”. Th. Capidan spune că „Meyer-Lübke îl derivă din lat. **boreas**”.

Bomborá, vezi **îmbomborá** „(d. cer) a se acoperi cu nori groși, a se întuneca”; „(d. oameni) a se posomorî, a se întuneca la față, a se bosumfla”. Și **bomborá**. Adj. **îmbomborat**,-ă, 1) „(despre cer) întunecat, înnorat”; 2) „(fig., despre oameni) supărat, mâniat, posomorât” și **bomborat** (Udrescu, 128). **DA** și **MDA** nu înregistrează vb. **bomborá**, dar din **Glosarul** lui Coman se preia în **MDA** adj. **bomborat**,-ă, cu etimologie necunoscută și cu sensul „bosumflat”. **Îmbomborat** are în **MDA** sensul „(reg.) supărat”.

Buhai „ceață deasă, negură”: **Pe păduri se strâng grămadă Falduri albe de buhai** (Topîrceanu, I, 14). Acest sens nu este înregistrat în **MDA** sub cuvântul **buhai**.

Buhálniță „ceață” (**MDA**, vezi **buhai**).

Buhós, buhoásă, adj. „(d. vreme) neguros, cețos”, din z. Roșiorii de Vede (L. reg., 2, 68).

Ar. **bunăță** „timp plăcut” nu avea vimtu, era mași bunață = nu era vânt, era numai timp calm și frumos. Din it. **bonaccia** (**DDA**).

Bur. Apare frecvent, **un bur de ploaie**, în Codin, I, pass. Are sensul „bură”. Din **bură**.

Bură. În **DA**, **bură** are mai multe sensuri privitoare la timp. Astfel: „ceață sau negură, amestecată cu ploaie mărunță”: **De trei zile-mi cură Ploaie și cu bură** („Rev. Crit.”); **Eu știu calul când se fură, când e negură și bură** (Reteganul); **Astăzi bură, mâne bură, Cine foc ni-a mai da gură** (Vasilie). Prin ext., „complinit prin de ploaie”,

„ploaie mărunță și deasă care vine și se trece repede, răcorind atmosfera”. Înseamnă și „promoroacă, chiciură, polei, buracă”. **Bură** este cuvânt cu „etimologie necunoscută. (Cuvântul pare a fi înrudit cu **boare** și a fi de origine latină, cfr. v.-ital. **buriana** «ceață», friul. **zboră** «a face aburi» etc)».

Din familia cuvântului **bură** fac parte dim. **buricică**; **burilă** „nume de bou cu părul ca și când ar fi burat”; „nume ce se dă în glumă țiganilor”; **burat**,-ă, adj., „acoperit cu bură, fără luciu (despre pieile lucrate)”; **buracă** „bură, negură, ceață”; **burăț** „ceață pe munți”; **burătec** „ploaie mărunță”; **burhái** „ceață, pâlcă ce se lasă uneori dimineața, negură de toamnă, buhai, buștină, ceață, bârnă „ploaie mărunțică”; **burhăială** „umezeală ce cade din negura ce se lasă pe pământ”; „din **burhăială** se face **chiciura**”; **burhálă** „ploaie mărunță cu atmosferă neguroasă”; **burliță** „bur de ploaie”; **burnă, burlă**.

Budihálă, buduhálă, burduhálă „vreme urâtă, închisă, posomorâtă, negură, burniță”. Cuvinte neînregistrate în MDA.

Burhái este înregistrat în DA, prezent și sub **bură**, în DA, I, 696, col. I, cu sensul „ceață, pâlă ce se lasă uneori dimineața, negură de toamnă, buhai, buștină, ceață, bârnă, ploaie mărunțică”: **În cel burhai de ploaie** (Păsculescu), **burhăială** „umezeală ce cade din negura care se lasă pe pământ”; din **burhăială** se face **chiciura**; **burhálă** „ploaie mărunță cu atmosferă neguroasă” și **bur de ploaie, búrliță, bârniță, búrnă. Búrá** are etimologie necunoscută” (DA).

MDA prezintă s. n. **burhái**, cu sensurile 1) „ceață”, 2) „ploaie mărunță”, cu etimologie necunoscută. Comparat cu **burhai**, este **burhálă** „ploaie mărunță din pâlă”. Din același grup semantic face parte **burhăială**, s. f., care are sensul „umezeală din ceața ce se lasă pe pământ”, derivat al lui **burhai** cu suf. -ială.

Burhai,-uri, comparat cu **buracă** și **bură**. Circulă prin Muntenia și Moldova. „Ploaie mărunță și rece (mai ales de toamnă). Prin Transilvania are sensul „negură de toamnă”.

Burhăiază. Prin estul Munteniei. „Se zice când e ceru neguros și plouă foarte mărunț”.

Burhai „negură de toamnă Și buhai: s-o slobozit un buhai, de nu vezi (Viciu, Glosar, 82). „Ploaie rea, de scurtă durată”: A dat un burhai (Cârstoiu, Drumul, 203)

Conac „măsurătoare de timp; pentru țăran, ziua este împărțită în trei conace: de dimineată până la prânz, de la prânz până la **nimiez** (**nămiezi**), de la nimiez până seara. La fiecare din această limită (conac), țăranul, în timpul muncii la câmp, servește masa”. **Conac** înseamnă „prânz, masa” (Buga, 934, v.și **glosarul**).

Ar. **cătăhnîe** „ceată, pâclă” var. **cătăcnîe** (DDA).

Cântători: Ruga ne ascultă/Decuseară-n prorî,/Până la ciniori,/Pân’ la cântători (Teodorescu, 189). **DA** prezintă acest cuvânt sub adj. **cântător**, -oare, ca subst. fem. plural, în locuțiunea **pe la/până la cântători**, care înseamnă pe la cântatul cocoșilor, pe vremea când cântă cocoșii întâia oară, pe la miezul nopții sau și după miezul nopții, pe vremea cântatului de cocoși pentru ziuă, în zori, despre ziuă, când să se lumineze de ziuă”: **Mi-o făcut nevasta astă noapte pe la cântători** (Alecsandri); **Au venit doi îngerei.. Noaptea pe la cântători, Când zorile-s albe** (idem, III); **Când pe-aproape de cântători, Scaraoschi... pornește... la locul știut** (Creangă); **Lupta ținu ...până despre cântători** (Ispirescu); **Șede și citește Ne-ncetat, din zori Până-n cântători, Și din cântători Pân la răsăritul soarelui** (Marian); **Vă vin colindători... Pe la miez-de-cântători** (idem).

Chic „ploaie, umezeală permanentă”, din Sibiel-Sibiu (L. reg., 2, 57). Cuvântul nu a fost înregistrat în **DA** și în **MDA**. Vezi **pic**.

Chindie, în **DA**, are mai multe sensuri. 1) „Timpul zilei, între amiază și seară”, adică până „la apusul soarelui, la amurgul serii, la ieșirea luceafărului de seară, timpul între ora 3 și apus, între 2 și 4, între 2 și jumătate și 3, la al doilea ceas după amiază, pe la ora 3, la ora 5, între 5 și 6 seara, la **vecernie**, în **amurgit**, la toacă, când soarele se apropie de apus, când e soarele de un copaciu de deal”; „După cum se află soarele mai aproape de amiază sau de asfințit, se face, în unele regiuni, deosebiri între **chindia-mare** și **chindia-mică**; aceasta se mai numește și **cina-mică**”: **Stătut-au războiul peste vreme de chindie** (Let.); **Când au fost pe la chindie numai ce au umplut turcii ograda** (ibidem); **Mânca afion dimineata, și la vreme de chindie bea pelin cu ulciorul** (ibidem); **Au ținut lupta de la chindie până a înnoptat** (Bălcescu); **M-am pornit și eu la vie, Cam sub sară, la chindie** („Contemporanul”); **Soarele scăpa la chindie** (Dunăreanu); **Când fu soarele-n chindie, Mi-e era lupta cu mânie** („Șezătoarea”). **Mâncare**

de chindii este numită mâncarea luată între amiază și cină, **ojină**"; 2) „masa pe care o iau lucrătorii la câmp, pe la orele 4 după-amiază”. 5) Al cincilea sens este „numele unui turn observator, în Târgoviște, de pe care se vestea chindia”. Alte sensuri din **DA** nu se referă la timp. Cuvântul are variante: **chindei**, **chindiu**, **chinghie**, **tinghie**. Se cunosc diminutivele: **chindioară** = chindia-mică; **chindiuță** = chindia-mică; **chindică**. Din tc. **ikindi** „idem”. Ca pe la chindie Ei să te răpuie (Fochi, Miorița, 905). La chindia mare Scăpătat de soare (idem, ibidem, 985).

Cină „masa de seară”. În sfera păstoritului, cină este „păscutul de seară sau de noapte”. Și: în cină: **Ciobanii merg cu oile noaptea încină pentru a nu se dălăpí sau însplină** (Hasdeu). Prin ext. cină înseamnă „vremea cinei timpul în care oamenii se așează la masa de seară sau cină, până la înnegurat”: **Poporul împarte noaptea în patru părți: de la apusul soarelui până la cină, de la cină până la miezul nopții...**(Hasdeu). Împărțirile le cunosc oamenii după lună și stele și mai cu deosebire după cocoși: când cântă întâi, atunci zic că este cina, al doilea miezul-nopții, al treilea răsăritul zorilor, iar al patrulea cântă cocoșii de ziuă (Hasdeu). Se desebește: **cina mică**, cam pe la 4 ora d. a., adică pe la chindie, **cină**, între 8-9 ore, **cina cea bună**, între 9-10 ore, și **cina mare** între 10-11 ore, sau cam două ore după amurgit (Hasdeu). Prin județul Teleorman întâlnim **prânzul mic** sau **conacul întâi** la 9.30-10 ore dimineața, **prânzul mare**, **conacul al doilea** sau **nămiaza**, pe la 2.30-3, când e soarele la chindie, și **cina de seară...**(Pamfile). Din lat. **cena** (**DA**).

Ar. **țină** „cină”: **adră țina** = a făcut mâncarea de cină; **lu-aștiptără pân' la țină** = l-au așteptat până la ora cinei. Din lat. **cena**. Verbul corespunzător este **țin** (**ținaî**, **ținat**, **ținare**): **țe va s' țină** = ce va cina; **ȳinu s' țini la mine** = vină să cinezi la mine. Din lat. **cenare**.

Ținare „cinare”: **i oara trî ținare** = e ora de cinat; **era ca tu ținări** = era pe la orele de cinări (**DDA**).

Mr. **tsină** „cină”: **Dupu tsină ili printru tsină** = după cină sau înainte de cină. Vb. **tsin** (din lat. **cēno,-are**) = cinez, mănânc (de cină). Sunt și derivate cu prefixe.

Încină „hrana de seară a oilor, după muls”, sin. al lui **porneală** (Comănescu, 214).

Cinioară este în **DA** „vremea sau ora cinei”: **Și ne veghié, ne priveghié, De cu seară pân’ la cinioară, De la cinioară pân’ la răvârsat de zori** (Teodorescu); **De cu seară-n prori Până la ciniori, De la ciniori pân’ la cântători, De la cântători Până-n dalbe zori...** (Teodorescu). Are var. **ciunăoară**: **De cu sară până în ciunăoară, Din ciunăoară până în miez de noapte, Din miez de miazănoapte până în cântători, Din cântători până în zori**. Altă variantă este **sânioară**: **Suie și coboră, Zi mare de vară, Din vărsat de zori, Pân’ la țarcători, Și din țarcători Pân’ la sâniiori, Trei cărduri de oi, De oi bucălăi, la lână țigăi** („Viața rom”, 1922). Din lat. **cēna hora** „oara cinei” (N. Drăganu).

Despre **cinioară**, N. Drăganu, în **DR**, III, 693-695, crede că vine din lat. **cēnae hora**, și nu-i dim. al lui **cină** cu suf. **-ioară**.

Mr. **creăștiri** „creștere”: **la-ncreștirea soarli** = la răsăritul soarelui (Candrea, **Viața**, 35). Aici identificăm o formă arhaică de genitiv, ca în **casa omuli**. Din lat. **cresco**,-ere, ar. **crescu** (Capidan, III, 80).

Dimineată are o seamă de variante în **MDA** și vine din lat. **de** + **manitia**. Denumeste „partea de început a zilei, din zori până la prânz”.

Ar. **dumane** „fum; ceață”. **Duman** = nume de catâr. Din tc. **douman** „idem” (**DDA**).

Genúne „vreme rea, cu ploaie și vânt”, cuvânt înregistrat din Hangu – Neamț (**Gl. reg.**, 35). Cuvântul este glosat în **DA** cu următoarele sensuri: 1) în forma **geanune** „o cantitate de apă foarte mare strânsă la un loc, prin oprirea unei gârle ori și vâlcele (ceea ce se poate întâmpla prin dărâmarea unui mal și punerea acelei rupturi de-a curmezișul unui curs de apă în chip de năsadă)”; **genune** „știoală, apă adâncă și lină (**genune** au numai apele mai mari, precum e Bistrița)”, sin. cu **volbură**: **Făcuse o genune foarte mare și adâncă, nu numai alătura cu piatra, dar și subt piatră** (Marian); 2) În literatura veche, **genune** este marea: **Presti luciu de genune Trec corabii** (Dosoței); **Să mă-nghiță genunea cea largă** (idem); 3) În limba contemporană, poetic: „abis, prăpastie fără fund”: **Hyperion, ce din genuni Răesai c-o întreagă lume** (Eminescu); **Soarele s-o stinge în genunea cea adâncă** (idem). Prin **genunea de foc** se înțelege „focul iadului”. La Cantemir

genune înseamnă „mulțime mare de oameni”: **Laslău... să stea împotriva atâta genune de tătari, nu va putea**. Are și var. **genună**: **Fu prăpastie, genună? Fu noian întins de apă?** (Eminescu); **geanune**; în Țara Oașului **gerune**; în textele rotacizante **gerure, geroe**. Are etimologie necunoscută în DA. Reținem numele topice **Genuneni**, sat în Vâlcea, **Vadul Genunii, Vama Genunii**, la Olt. Încercări de explicații etimologice găsim la Cihac, II; Hasdeu, **Cuvinte**, II, grec ori trac, celt; Șăineanu, **Infl. Orient.**, I; CDDE, Densusianu, Tiktin, Giuglea, Bogrea, Candrea, Rosetti, Scriban, Pascu ș.a. Cuvântul are origine obscură (DA, Philippide, Mihăescu). Russu, în **Etnogeneza**, 317-318, îl consideră autohton.

Genune are vechi atestări, începând cu anul 1415, în Țara Românească (DERS, 91). Cuvântul încă are o prezență remarcabilă, cum se vede din **Dicționarul entopic al limbii române**, I, 227-228. Constatăm că sensul „vreme rea, cu ploaie și vânt” nu a mai fost înregistrat până la **Gl. reg.**

German și džerman „ziua când ciobanii măsură laptele (cu cinci zile înainte de Ispas)” (Densusianu, **Graiul**, 317). DA și MDA nu înregistrează acest cuvânt cu sensul prezentat de Ov. Densusianu.

Ar. **iámă²**, pl. **iame**, „pâclă”: **si-adună pristi vali únă sóie di iamá, cătăhníe, ca fum arítcu** (pe vale se strânge un fel de negură, ceață, ca fum rar) cf. tc. **iama** (DDA).

Ar. **iárană**, pl. **iérăni** „iarnă” (DDA).

Ar. **iárnă**, pl. **ierni, iernuri**: **iárna-i bună, ma trî dómni** (iarna-i bună, dar pentru cei bogați). (DDA).

Iarnă, ierna. Aromânii au **iarnă** „iarnă”: **iarna-î bună, ma trâ domní** = iarna-i bună, dar pentru cei bogați. Fărșeroții folosesc fonetismul **iar-ă** (cu **r** lung): **Va hibă tru fricoasă iar-ă** = va fi în înfricoșătoare iarnă. O variantă a cuvântului **iarnă** este **iarăănă**, cu un **ă** epentetic între consoanele **r** și **n** (DDA). Din lat. **hiberna**. Din lat. **hibernare** se explică **arnedzú** „a ierna”: **iarna aestă vai arnăm tu a Sărunal'eî** = iarna asta vom ierna în regiunea Salonicului. Are var. **irnedzu**.

Arnî, pl. arnîuri, „iernat”. Vezi **arnîu**.

Ierbár în sintagma **timp ierbar** „primăvara, în lunile martie și aprilie” (MDA).

Iernat plecarea oilor în pădure sau undeva la fân pe timp de iarnă (Bucovina). Sens neînregistrat.

Iernatic. **MDA** înregistrează **iernatic**, despre timp, cu sensul „vreme cu vânturi reci”, sub sensul 6.

Îmbuhoră, **îmbuhorează**, pers. 3 sg, refl. „(d. vreme) a se întuneca, a se mohori” (L. reg., 2, 27). Cuvântul nu a fost înregistrat nici în **DA** și nici în **MDA**.

Măgură. Cum măgurile înalte sunt ascunse în ceață de multe ori, sensul „ceață” a putut trece la „măgură”. **Măgură** trebuie pus în legătură cu **măglă** „negură, ceață”, „loc înnegurat, acoperit de ceață”. Prin sensul „negură”, măgură se apropie de **măglă**. Precizăm că în **MDA**, **măgură** nu are sensul „negură”.

Măglă³, în **MDA**, a fost atestat la Dosoftei, **Viețile Sfinților**, cu sensul „ceață”, „negură”. Cuvântul este împrumut slav, din **măgla**.

Ar. **mărinde** „după amiază” (GS, IV, 81); **Amerídz** (ibidem, 75). Cuvântul nu este înregistrat în **DDA**.

Mâneacă. Un verb de origine latină, **a mâneca** din **manicare**, întrebuințat în secolele trecute, se folosea încă în sec. al XIX-lea cu sensurile: 1) „a se scula în zori, dis-de-diminează” și 2) „a porni dis-de-diminează, a pleca în zori” și, prin generalizare, „a porni, a pleca, a se duce, a se îndrepta spre...” Pentru sensul 1, reținem două contexte: **ce-ți voiú adaoge cântec Din zuori, când mă mânec** (Dosoftei); **Cine mânecă mai diminează mai departe ajunge** (Marian). Aici amintim și singura expresie consemnată în **DLR**: **A se mâneca de ziuă** = a se face ziuă. Pentru al doilea sens, reținem tot două contexte: **De vei vedea pe cel înțelept, să mâneci la dânsul** (Țichindeal); **Diminează mânecai, Pe rouă nescuturată, Pe potecă necălcată** („Rev. Crit.”). De familia acestui cuvânt țin **mâncare** (loc. adv. **la mâncare** înseamnă „în zorii zilei; dis-de-diminează”); **mâncat**¹ (și „zorii zilei”): **Trebuie să pornim de mânecate** (Sadoveanu); **mâncat**² adj. („care s-a sculat sau a plecat în zori, dis-de-diminează”); **mânicătoare** („sculare dis-de-diminează”); **mâncător** („persoană care se scoală și pornește undeva în zori”); **mânecuș** („zorii zilei”). Se pare că începând cu sec. al XX-lea, vb. **mâneca** se folosește tot mai puțin. **Mânece** „zori ai zilei”. Vine, probabil, din vb. **mâneacă** (**MDA**). Pentru **mâncat** se folosește adeseori forma **mânecate** cu sensul „timpul de la ora 4 dimineată”

(Dan, 21); timpul de la ora 4 dimineată când se mulg oile (Dan, 192). Ciobanii împart ziua așa: dimineată, prânz, amiază, chindie, seară, decuseară, miazănoapte, cântători, mânecate (Hasdeu), (după DLR, sub. **mânecat**¹). Reținem aici derivatul **mânicătoare**: **Da tu sî ti duci La sorâ-mia negurica, Câ-i mânicători Șâ-ntunicători** (Diaconu, Vrancea, I, 330). D. Udrescu, în **Glosar**, 168-169, prezintă cuvântul **mânecătoare** cu următoarea explicație: „Datină ciobănească după care, în noaptea de Sfântul Gheorghe, toate vitele sânt scoase și lăsate slobode să pască pe oriunde, chiar și în grâne; păscutul vitelor în noaptea de Sf. Gheorghe, în orice parte din hotarul satului”: **Az-noapte, toată noaptea am fost cu oile la mânecătoare**. Autorii DLR consemnează sub s. f. **mânecătoare**, la sensul 2, următoarele: „Ajunul sărbătorii Sfântului Gheorghe, când, noaptea, potrivit unei credințe populare, vrăjitoarele ar umbla să ia mana vacilor, rodul ogoarelor etc.” **În noaptea de mânecătoare se fac farmece și vrăji** (Șăineanu); **În noaptea mânecătoarei, femeia... adună roua de pe toate holdele cărora vrea să le ia rodul („Șezătoarea”)**; **La mânicătoare atunci farmecă fermecătoarea aia** (ALR, II, și ALRT, I).

Mârlită „perioadă de împerechere a oilor; tomnat”, în Bucovina, Moldova, Transilvania (Blănaru, 254).

Merinde și merindă. În dialectul dacoromân este cunoscut, ca învechit și regional, vb. **merindă**, al cărui prim sens, „a lua masa, de prânz, a prânzi; a mânca după masă; a ujină” ne interesează pentru prezența părților zilei în lumea păstorească. Autorii DLR consideră verbul drept creație românească din subst. **merindă**, care este lat. **merenda**. Subst. **merinde** se înregistrează cu sensul principal „hrană (rece) pe care o ia cineva cu sine când pleacă la drum sau la lucru”; „hrană, alimente, mâncare”: **Fierbătoarea este locul unde locuiește baciul și unde se păstrează... merindili ciobanilor** (Diaconu). Al doilea sens este „masă”: **veni și vremea merindei** (D. Zamfirescu). Aromânii au **mirindăre** „gustare de chindie”; **mirindăt: vinim mirindăt** „venirăm după ce am mâncat pe la chindie”; **mirinde** „chindie”: **după prândzu, cătră mirinde** „după prânz, pe la chindie”. Din lat. **merenda**. Vb. **mirindedzu** și **mirindu** prezintă sensul „a mânca pe la chindie”: **mirindaț și tradziț cale** „mâncăți de chindie și porniți la drum”. Din lat. **merendare**. Mr. **la mirindi** sau **la kindiă** „pe

la toacă” (Candrea, **Viața**, 36). Th. Capidan, III, 191, consemnează sub **mirîndi** s. f. sensul „vremea de gustare de după masă, între orele 4 și 5” și, prin extindere, „gustarea de după masă”. Derivatele sunt **mirînde**, vb., „gust, mănânc la vremea de **mirindi**”, din lat. **merendo**, -are, și subst. **mirindari** „gustare”, din lat. **merenda**, -am.

Mistreț „(despre timpul verii, când pasc oile și se mulg) nici prea sec, nici prea ploios” (Dan, 10). Sens neînregistrat în **DLR**.

Mocirlă. În **DLR**, sub. cuvântul **mocirlă**, a fost înregistrat și sensul „negură, pâclă”, dar și „bură, burniță”: **E mocirlă (burează de ploaie)** (Pamfile), cu circulație prin Moldova. Autorii precizează că este un împrumut slav, fără să poată propune un etimon, ci comparându-l cu bg. **mocilo**, rom. **moceră**, **mocerită**. Autorii **SDE**, 267, consideră că **mocirlă** este împrumut sud-slav: bg. **mociurlac**, **mocir**, **mociur**; scr. **mociar**. Vb. **mocirlî** are, prin estul Moldovei, și sensul „a ploua mărunț (și amestecat cu zăpadă)”, iar adj. **mocilos**, -oasă, are și sensul „cu moină” în sintagma **vreme mocirloasă** (din Lipovăț – Vaslui).

Mr. **măglă** „negură, ceață”. Din bg. **măgla** (Capidan, III, 194).

Mohorálă „vreme ploioasă, mohorâtă, întunecoasă”: **S-a lăsat o mohorală, a învăluit tot satul. S-a făcut mohorală, de nu vezi nici la doi pași** (Udrescu, 172). În **DLR** nu este înregistrat acest sens. Reținem, din dicționarul citat, verbul **mohorî** care are și sensul „a căpăta” o culoare închisă; a se întuneca”: **Tot cerul s-a mohorât de nori** (Lungianu); **Lumina... prinde să se mohorască, de parcă ar trece peste întregul pământ umbra unui nor gros** (Stancu). Adj. **mohorât** are în definiție culoarea „de la roșu-cărămiziu până la roșu-vânat”. Din **DLR** reținem două contexte: **E toamnă și negurile mohorâte inundă zărilor și Zilele veneau una după alta, mohorâte și ude**.

Moină 1) „timp umed și relativ călduros (de obicei cu cerul înnorat) în timpul iernii, după o perioadă de temperaturi scăzute, vreme moale; moiște, moiștină, moișteală, moloșag, moleșniță”. Vezi **tomoroagă**, tulnic. **Afară era moină, cernea de sus o bură mărunță** (Vlahuță); **Ciobanii stau în jurul vetrei. Afară-i negură și moină** (Demetrescu); **Toată ziua fusese moină. Lostopene mari de zăpadă cădeau și, de ce cădeau, mai mare glod se făcea pe străzi** („N. rev. rom.”); **Vremea se încălzește sau face a moină** (Pamfile); **Când iarna**

dă puțină ploaie sau e cald, zicem moină (Hasdeu); Stau... și moina cade, apă, glod (Bacovia). Fără etimologie, comparat cu **moale, moiște. (DLR).**

Ar. **múină „moină”:** **țineț-vă, fraț, că țin pluînă, că sunt slot, că sun muînă** = țineți-vă, fraților, că vin ploi mărunte, că există lapovițe, că sânt moine. Sin. **muhlađa.** Fără etimologie (**DDA**); **după arcoare, ea-u ș' muhlađa** = după răcoare, iată-o și moina, timpul moale. Bg. **muhla, gr. mouhla (DDA).**

Mulsoare, în DLR, are și sensul „parte a zilei când se mulg oile” (DLR). Din Satu Nou Medgidia s-a consemnat contextul: **Ei împart ziua în trei: pornirea, mulsoarea și pornirea de seară.**

Mulsoarea de la amproor este mulsoarea din ziua Alesului, 8-9 dimineața (Marian, **Sărbătorile, III, 234**). **În mulsul vitelor** = în amurg (Ciașanu, **Vâlcea; MCD, I, 231**).

Namiáză sau amiază este „mijlocul zilei”, sin. cu **prânz: Pe la nămiezi ajunseră la târle (Sandu-Aldea); Câțiva stânjeni și-apoi odihna de namiaz (Plopșor).** Expr. **Ziua nămiaza mare sau ziua la nămiez** = în plină zi, în toiul zilei.

Napral „păscutul oilor înainte de răsăritul soarelui” (CADE), sub năprăor (Gl. Olt, 71). Cuvântul, variantă a lui **năprăor**, nu a fost înregistrat în dicționarele academice **DLR, MDA.**

Mr. **năureadză „se înnouează” (Capidan, III, 204).**

Ar. **ńeadză-** este un element de compunere invariabil, care are și forma **ńiză** și este moștenit din lat. media „qui est au milieu” (**DDA**). Se spune: **ńeadză-dzuűă „amiazăzi”; ńeadză-iarnă „miez de iarnă”; ńeadză-noapte „miez de noapte”; ńeadză-oară „pe la toacă”; ńeadză-prândzu „la prânz”; ńeadză-prumuveară; ńeadză-toamnă; ńeadză-veară „miezul verii”.**

Mr. **ńazăț „amiaz” (Candrea, Viața, 36).**

Ar. **negureádză „a înnegura”, și mi niguredzű: pri munți avea nigurátă** = pe munți se lăsase negură; **nigurași la față** = te-ai întunecat la față. Din lat. ***negulare < nebulare.**

Ar. **nigurát, „înnegurat”.**

Ar. **niguráre, „înnegurare”.**

Ar. **nigurós**, „neguros”: **zările niguroase** à li toamnă = zărilor neguroase ale toamnei; **minduirile slabe, niguroase** = gândurile rele, întunecate. Din lat. * **negulosus** < **nebulosus** (DDA).

Négură și **neguriță**. Pe mine cin' m-o jeli? Negura cân o veni (Fochi, Miorița, 694). Și de plâns cine m-a plânge? Negurița cân o ninge (idem. *ibidem*, 695).

Ar. **niór**, pl. **nióri** și **nióare**: un **nior láiu** și **múrnu** = un nor negru și vânt; **munț di neauă mplinî cu spulbir** și **nioare** = munți plini de nea, cu spulber și nori. Probabil din **nor+niurare** (DDA).

Ar. **niureádză**: **acăță s'niureádză** = începe să se înnoreze; **niurară munț și vălîuri** = se înnorară munți și văi. Din lat. * **nibulare** din **nubilare**.

Ar. **niurós** „noros”: **toamnă niuroasă** = toamnă noroasă; **picurarlu avea niște ocl'i niuroși** = păstorul avea niște ochi nouroși (DDA).

Ar. **not**³ „austru”, „vânt de sud”, din gr. νοτος „~” (DDA).

Pâclă. Primul sens în DLR este „ceață deasă, care apare îndeosebi dimineața și seara, și care reduce mult vizibilitatea; **negură, negureală, negureață**”: Pe sub pâclă se arată Munți, gigantice fantasme (Alecsandri); Când se arată curcubeu dimineața, pe pâclă, atunci e semn că lung timp vor fi tot pâcle cu bure (1877); Și tot ninsoare și pâclă până în pământ, de nu se vedea om pe om alături fiind (Creangă); Ceahlăul ridică din pâclă forturile vinete (C. Petrescu). O ghicitoare: Ce intră în sat și câinii nu bat? Prin Bucovina se aude **pâclău** cu sensul „pâclă mare”.

Pic „ploaie mocănească, mărunță, deasă, persistentă” (Comănescu, 217). Vezi **chic**.

Pchicuî „a ploua mărunț, dar apăsător, des, continuu” (Cârstoiu, *Drumul*, 236).

Ploaie **frumoasă** este ploaia „mai lină, fără gheață” (Bucovina).

Ploaie **șiobanească/ciobănească** sau **putridă** este ploaia de toamnă; ploaie cari **șérni/cerne**, nu-i **trecatuări** (Bucovina).

Ploaie **pútridă** sau **ploaie șiobanească** este ploaia de toamnă (Bucovina).

Ploaie cu **vârtej**, cu **îmvârtitóri** (Bucovina).

Ploaii **dzacútă** sau **putridă** este ploaia de toamnă (Bucovina).

Ar. **pluină**, pl. **pluini** „ploaie mărunță” **udi di pluina ațea di seară** = ude de ploaia cea mărunță de seară; **macă acăță pluină, multu va țână** = dacă a început ploaie mărunță, mult va dura. Din lat. ***pluvina** (**pluvialis**) (**DDA**).

Ar. **pluios**, -oasă; **pluiosi**, -ioase „ploios”: **toamnă pluioasă, meși pluiosi** = toamnă ploioasă, luni ploioase. Amintim aici și vb. ar. **pluireádză** „a ploua”.

Praviță „locul unde bate vântul din mai multe părți”, în expr. **a fi în pravița vântului** = a fi în bătaia vântului (din Teșna – Suceava)(Bucovina).

Primăvărá, primăvăréz „a duce vitele la păscut pe timp de primăvară” (Sfarghiu, 135).

Prânz sau **prânzul mare** este „masa principală care se ia cam la jumătatea zilei, **dejun, namiază**”: **Ceasul prânzului este la cel bogat când voiește, la cel sărac când are** (Zanne). Ov. Densusianu, în **Graiul**, amintește de **prânzul păcurăresc, prânzul sterparilor, prânzul stărpăresc**; **Te scoli la prânzul mare Cându-i ciurda-n zăcatoare** (Jarník – Bârseanu). Privitor la originea termenului **prânz**, nu au fost neînțelegeri între specialiști: este lat. **prandium** (**DLR**).

Mr. **pristi nizănoapti** „la miezul nopții” (Candrea, **Viața**, 36).

Porneală. În mod obișnuit precedat de prep. **în**, cuvântul **porneală** denumește „scoaterea, ducerea, mânatul oilor (mai ales seara sau noaptea) la păscut”: **Ducerea oilor la păscut trebuie să fie ca și o porneală, nicidecum să nu le îngăduie ca să se culce pe imașe sau să mănânce stând multă vreme într-un loc** (I. Ionescu); **Or apa nu-ți place, Or porneala nu-ți place?** (Diaconu); **Oițele zghiară, se cer în porneală** (Cardaș). Expr. **a merge/a pleca/a ieși/a se duce în porneală** = a merge cu oile (rar cu alte animale) la păscut în cursul serii sau nopții; **Când ducea oile în porneală, știa să scoată sunete ce în adevăr mergeau la suflet** (Gane); **Luai oile-n porneală Să le duc la pășuneală** („Ion Creangă”). Interval de timp în care pasc oile, cuprins între ultimele ore ale după-amiezii și miezul nopții, fie în orele de după-amiază până la apusul soarelui (Pamfile), fie (mai rar) în orele de la miezul nopții până spre ziuă sau din zorii zilei până la prânz (în Maramureș sau Transilvania) (**DLR**) (Vezi și Caracostea, I, 180; **MDA**). **Porneală** este „păscutul oilor de dimineață, după prima

mulsoare” și „plecarea oilor la păscut după ce au fost mulse la prânz și după mulsoarea de seară” (Dan, 192); **Parc-ar mâna turmele în pornală, spre păscători depărtate** (Camilar, **Turmele**, 177). **Seara, la munte, oile pleacă în porneală, pe la ora 7. Uneori stau până la dzeși în porneală** (Bucovina); [oile] **când au porneală, merg coardă și să-ncordează pe cumu-s stelele pe cer** (Herseni, **Probleme**, 73). Alt sens al lui **porneală**: Pe aceea vreme era un obicei vechi, moștenit, ca acei săteni care nu coseau și strângeau fânurile până la 29 august, după această dată populația câștiga dreptul de întâietate asupra acestor terenuri și astfel se asociau mai mulți proprietari de vite și se duceau, mai ales în timpul nopții, și-și duceau vitele pe ogoarele celor rămași în urmă cu strânsul: astfel le pășunau recolta. Aceasta se chema **porneală** (Hrib, 176; vezi și p.177). Obiceiul semnalat de țăranul-scriitor din Arbore, județul Suceava, Toader Hrib, pune în evidență transferarea unei datini ciobănești în sfera agriculturii, obligându-i pe cei mai leneși să-și strângă fânul la timp. **Porneală, porneli**. În expr. **în porneală** = pășunatul turmei de oi cu lapte după mulsul de seară, până spre miezul nopții. Fiind răcoare oile pasc bine și producția de lapte, dacă nu crește, cel puțin se menține” (Sfarghiu, 132). În Corbi, Argeș, **porneala** se numește **încinat** sau **încină** (Comănescu, 63).

Próor. DLR înregistrează s.n. și adj. **próor** cu următoarele sensuri: 1) „(reg.) perioadă a zilei care cuprinde, după regiuni, fie primele ore de după miezul nopții, fie primele ore ale dimineții, fie vremea prânzului, fie întreg intervalul de timp de la răsăritul soarelui până la prânz”. **De dimineată și până la amiază se numește prooru** (Hasdeu). Expr. **a da oile în prior** = a duce oile la pășune înainte de mulsul de dimineată (Viciu, GI). În forma **prou** este vremea care precedă un anumit anotimp, care se află în imediata apropiere a unui nou anotimp” (după Pamfile). **Veni... o secetă grozavă... La trei ani însă, în prour de primăvară, cerurile se deschiseră și ploile începură** (idem). 2) adj. „(regional; despre miei; în forma **prior**) născut în prima perioadă a anului”. **Îi aducea pe cel mai frumos dintre miei priori** (Slavici); **Și-i fâlfâie aripi de vultur hrăpăreț pe umeri, behăi un miel prior** (Voiculescu). 3) s.n. (sg.) „ajunul sărbătorii Sfântului Gheorghe; mânecătoare”. **Joiana noastră a fătat în proorul (ajunul) sf.[întu] lui Ghiorghei** (Săghinescu); **Când se împutinează laptele la**

vaci, atunci baba descântă în proorul sfântului Gheorghe, înainte de a rășări soarele (Grigoriu-Rigo); În ziua de proor, fetele și flăcări se duc în lunci sau în păduri să culeagă verdeață (după CADE). Sub acest sens sunt în DLR și alte contexte în care se vorbește despre luatul manei vitelor. 4) „(prin sudul Olteniei, cu sens colectiv) crengi verzi care se pun la porți sau la case în ajunul sau în dimineața unei anumite sărbători. Cuvântul are multe variante. Vine din ngr. *πρόωρος*.”

Al. Procopovici, în DR, V, 380, discută părerile lui Bogrea și Diculescu și, la p. 383-390, discută acest termen. Îl consideră străvechi. Pleacă de la vb. **prōvălare** „a ieși sau a porni în zbor”, fig. „a trece din starea de repaus în stare de repede mișcare”, „a înainta repede”, „a năvăli”, „a se revărsa”. **Prōvălare** > ***proorá** > **prăurá**. Din ***proorá** > **proor**. Uneori cuvântul este sinonim cu **amurg** sau chiar ajunul Sf. Gheorghe. Se dau multe citate. Se explică forma **înproor** > **împoor**, **năproor** format analogic cu **nămiază**. Tot analogic: **amurg-amproor**.

S. Pușcariu, în DR, V, 766, nu acceptă etimologia lui Procopovici: **provolare** > **proorare**. Al. Procopovici, în „Revista filologică”, II, 289-290, reia discuția și aduce noi argumente. Nu acceptă etimologia lui Leo Spitzer („Rev. fil.”, II, 287-288), care consideră că acest cuvânt se explică prin **per**+**rourá**. Procopovici spune că **per** ar fi trebuit să fie **pre** și s-ar fi păstrat. Se pare că L. Spitzer are dreptate, dar nici Procopovici nu este departe de adevăr.

Amproor și **improor**, **proor** „vremea când oile pleacă la pășune, dimineața”. (G. Istrate și A. Turculeț, **Cercetări dialectale în județul Bistrița-Năsăud**, în FD, VII, 1971, p. 207).

Amproor „timpul când se mulg oile”: **Mulsul oilor la amproor** (la nouă ceasuri dimineața), în Banat (MCD, I, 135).

Năproorá „a mulge oile dimineața” (E. Petrovici, **Note**, 73). „Duminică dziminează la noauă s’asuri, la năprăor, mulg oile”. (Almăj, 142); **Oile să mulgă, Găleți să le umpli, Bulzii să-mi crească, Bulzii de-ampriori** (F. Dobr., 131); **Mă luai dimineța, Cu Vireag de-ampruor** (Oaș, în AAF, I, 201); **Să pleci astăzi pe l-ampror Sus pe culmea munților** (Marianescu, 262; vezi nota 5, p. 396); **Dă oile-în prior-la pășune înainte de a le mulge de dimineată** (din Sângeorzul român, jud. Bistrița-Năsăud) (Viciu, **Supl.**, 13); **De Sf. Gheorghe un**

copil i-a adus să vadă o pereche de miei priori (Voiculescu, Povestiri, II, 54).

Improoră, improorez, vb., „a paște oile în dimineața unei sărbători”, din zona Gura Jiului (L. reg., 1, 36).

Adv. **înpreorat** are sensul „mersul oilor la păscut dimineața”.

Dimineața merg în preorat, iar seara în porneală, din Ostra, jud. Suceava (L. reg., 2, 116).

Împroor. „În preziua zilei de Sânjorz se face din mlădițe verzi o stropitoare, numită **împroor**, și aducându-se într-un vas nou apă curată sau la râu, în dimineața zilei numite stropesc cu **împroorul** căsenii, vitele, casa, grajdurile și această stropire se numește **împroorare**” (Frâncu – Candrea, **Români**, 129).

„La Sân-Giorz e **împrăuratul**; merg adecă toți la râu în preseara de Sân-Giorz, cu bâte și ciomege și dând cu ele în râu se **împrăură** (se udă). Dimineața lui Sân-Giorz copiii care au mânat vacile în câmp aduc flori și ramură verde în sat. Femeile-i **împrăură** cu un cart de apă” (Ion Pop Reteganul, în Densusianu, **Graiul**, 286).

Împrooră „a lega oala de muls cu verdeață, la gură, în ajunul Sf. Gheorghe”. (T. Gâlcescu, în GS,V, **Cercetări asupra graiului din Gorj**, p.121). La p. 122 apar var. **năprăor** și **năprior**.

De rouă se scutura, Pe drag domn împrăura (Ion Pop Reteganul, în Densusianu, **Graiul**, 269);

Și luați voi flori pe mână Și muiăți în cea fântână Și veniți voi râurând Tot în rând Și-mpărăurând (Densusianu, **Graiul**, 275).

„Există obiceiuri vechi la Sân-Țiorz dimineața, în loc de bunădimineața ficiorii și fetele țâpă apă [...] unu pă altu” (Densusianu, **Graiul**, 194).

Naprărăm; mulțem lapci „mulgem oile dimineața” (ALRT; Jdrela – Jugoslavia, p. 10).

Năpror „pășunare a vitelor mai înainte de răsăritul soarelui; **proor, improor, mânecătoare**” (Bărbuț, 139).

Năprăoru vitelor „ora 11 ziua, când vin vitele de la pășune” (Gregorian, 436).

Proor și prour (numai la singular) „zorii zilei; ajunul unei sărbători, mai ales al Sf. Gheorghe” (Costăchescu, **Cântece**, p. 197, 198).

Prouréle (dintr-un descântec): **Iată că ne-am întâlnit / Savatina, / Mărgălina / Și, cu ele, Rujalina, / gătițele / în prourele** (Teodorescu, 380).

Scriban, 1063, glosează **proor** și **prou**, **împroór** și **prou**; **proorós** „timpuriu, devreme”. Papahagi înregistrează ar. **próur** „de cu noapte” vezi **préor**, **prior**, **pror** (forme necunoscute autorului DDA). Fără etimologie.

Prezentăm câteva contexte: **Proorul Sfântului Gheorghe** = **ajunul...** (Grigoriu-Rigo, 189); **iei salcii di la prouuru lu Sfântu Ghiorghe** (Cireș-Berdan, 186); **Cu salșiii di la prouur m-omprouurat** (idem, 256).

Prori: ruga ne ascultă/decuseară-n prori/pană la ciniori/pân la cântători (Teodorescu, 189).

Proorá 1) „(complementul indică oile; în forma **proori**) a porni, a duce la pășune în timpul proorului”, din Șişcani-Huși; 2) „a uda, a stropi cu apă”. Are var. **proorí**, **prourá**. Din **proor** (MDA).

Mr. **Próur** este numele unei mahalale în Nânta (Capidan, III, 236).

În dialectul meglenoromân, verbul **ved** „văd” are între compuse: **pruved** = începe să vadă, începe să se vadă, să se facă ziua; **pruideari**, s. f. = vedere, revărsatul zorilor: **Pi la pruideare** = pe la vărsatul zorilor; **prived** = pruned; **zăpruved** (ză-pru-ved) = începe să se vadă (Capidan, III, 325).

Mr. **la prividere** sau **căn si prevēdi** „când începe să se lumineze” (Candrea, **Viața**, 36).

Răzbună (d. vreme; a se ~) = a se îndrepta. **La vârful de măgură Șață și neguri, Nu și măi răzbunî Căti-o săptămână** (Fochi, **Miorița**, 842).

Mr. dupa **rućóc** = după prânz (Candrea, **Viața**, 36). Precizăm că mr. **rutsoć** **răťśóc**, **rutśuăc** înseamnă prânz, în transcrierea lui Th. Capidan, III, 254. Din bg. **ruček**, **ručok** „prânz”. Iar mr. **rutśocubetárn** denumește gustarea dintre orele 10 și 11 înainte de prânz.

Mr. **la rućóru mic** = timpul de la răsăritul soarelui și amiază (Candrea, **Viața**, 36).

Sâniori, vezi **cinioară**: **Din vărsat de zori, Pân' la țarcători, Și din țarcători Pân' la sâniori** (Costăchescu, **Cântece**, 82,

Comentarii, p. 82, nota 4. Vezi și Rosetti, **Limba descântecelor**, 69, 133; Caracostea, I, 179-180, nota 1.

Sburî, -âsc „(d. vreme) a se strica, a se sburli, a se sbârli” (Ciașanu, **Culegere**, 196).

Mr. **scăpitarea soarli** = apusul soarelui (Candrea, **Viața**, 36).

Ar. **seaver** „vântu de nord, iarna, în Peninsula Balcanică, numit așa de aromâni” (Capidan, **Rom. nom.**, DR, IV, 1,185). În **DDA**, **seávir, seávire**, este „crivăț”: **seavirlu șúiră prit cripituri** = crivățul șuiera printre crăpături; **seavirle aurlă turbat** = crivățul urlă turbat.

Sínece², în **DLR**, are sensul „zorii zilei”: **Marți la mânec, La sânece m-am pornit** (Teodorescu); **În sinec m-am pornit** (Marian); **M-am luat pe sinică, Pe mânecă, În sfânta duminică** (idem). Are var. **sínecă, sínică, sânece**. Este un postverbal al lui **sinecá**.

Sinecă în descântece. Are în **DLR** sensul „a se scula în zori (și a se închina)”, iar prin ext. înseamnă „a se închina”: **Sinicatu-m-am, sculatu-m-am** (Tiktin); **Eu m-am sinecat Și m-am mânecat** (Teodorescu); **Mă sânecai, Mă sculai** („Rev. ist.”); **S-o mânicat, S-o sânicat** („Șezătoarea”). Din **DLR** este fără etimologie, comparat cu lat. ***signicare**, ***exsommicare**.

Sluâtă (zloată) este „ploaie care vine repede și trece repede vara pe fierbințele mare; uneori are gheață” (Bucovina).

Se smâcelează de ziuă „se arată soarele”, „se luminează de ziuă”.

Smâcea din lat. ***summicella** „vârf ascuțit” (Densusianu, **Aspecte**, I, 34-35). Aș adăuga: **se crapă de ziuă**, expresie născută tot în zone de munte. În **MDA**, sub **smicea** citim și „sâmcele de ziuă. Zori (ai zilei)”.

Mr. **steauă: la darea steauă** = la răsăritul luceafărului (Candrea, **Viața**, 36).

Mr. **Ari încă dou strimulăr pan di scăpitari** = mai sânt două prăjini până să apună soarele (Candrea, **Viața**, 36).

Ar. **șineácu** „vreme friguroasă și mohorâtă”, în Gramoste (Caraiani – Saramandu, 509; Blănuș, 375).

Tomnat, în expr. **a da în tomnat** înseamnă „a da oile la păscut după desfacerea stâniei” (Bucovina). La tomnat stau oile de la rascol până cade zapada. **A sta în tomnat** (Bucovina). **Oile le aduce acasă la**

rascol și le dă la tomnat la munte, în Frumosu – Suceava (Bucovina). Oile tomniadză cân îi timpu asupra toamnei (Bucovina).

Prin **țărători**, în DLR, este numit, prin Moldova, acel „moment al zilei când ciobanii duc oile în țarc pentru a le mulge”: **Suie și coboară Zi mare de vară Din vărsat de zori, Pân’ la țărători, Și din țărători Pân’ la ciniori, trei căduri de oi (Balade). Din țarc + suf. -ătoare.**

Țărători, la Scriban, este numit „timpu când ciobanii duc oile în țarc ca să le scoată la muls (pe înserate). Și: **țărători**.

Țărărită, „zăpadă, gheață” (Comănescu, 221).

Mr. **la țină** = la cină (Candrea, **Viața**, 36). Th. Capidan, III, 309, scrie acest cuvânt **tsină**: **Dupu tsină ili printru tsină** = după cină sau înainte de cină.

Ujină: Când era pe la ojină, El s-aprins ca o lumină (Jarník – Bârseanu, 489); **Că de ieri de la ujină Soru-sa-i ține lumină (F. Tr., I, 183); Pe la ujină** = spre înserat, înainte de asfințitul soarelui”. Și: ojină. **MDA** trimite, pentru **ojină** la **ujină** și este prezentat cu câteva sensuri: 1) „gustare între prânz și cină (mai ales vara, la câmp)”. Sin.: **chindie, cina mică**”; 2) „moment al zilei în a doua jumătate a timpului dintre amiază și seară”. Sin.: **chindie, toacă, vecernie**; 3) „loc pe cer unde ajunge soarele la ujină”; 4) „masa de prânz”; 5) „(reg.) amiază”. Are var.: **oj-, haj-, ojonă, ugi-, ujona, urj-**. Pluralul **ujini**. Este slv. **ujina**, sb. **ušina**. Sunt cunoscute dim. **ujiniță** și **ujinuță**.

A vâra și vârat perioada din martie-aprilie până în septembrie-octombrie, în care se alcătuiesc turmele și se face mulsul oilor la stână. Din DLR preluăm versurile: **Astă vară am vârat Colo-n muntele cel nalt (Alecsandri)**. Tot din DLR prezentăm informațiile care urmează: despre păstori, a vâra înseamnă „a rămâne de primăvară pâna toamna cu oile sau cu alte animale ierbivore în locuri favorabile pășunatului, mai ales la munte”: **Cei care vârau în munții din jurul Penteleului coborau peste Râmnicul Sărat la Brăila și de aici spre Balta Dunării și Dobrogea (Vuia)**. Tot despre oi sau alte animale, a vâra înseamnă „a fi ținut de primăvara până toamna în locuri favorabile pășunatului, mai ales la munte”: **Turmele... vârau prin munții Balcan și chiar prin Macedonia și Pelopones (Păcală); Cele mai multe turme de oi ale Maramureșului, ca și vitele mari, sânt silite să**

văreze în puținii munți din jurul Borșei (Papahagi); Oierii brăneni își vârau oile în Munții Bucegi (Vuia). Vărat înseamnă „ținere a animalelor erbivore, în special a oilor, de primăvară până toamna, în locuri favorabile pășunatului, mai ales la munte”: Întru-această primăvară au fost de trebuință ca să-m dau vitele mele de varat... (Ștefanelli); Mocanul lua oile în primire de la 25 martie și le îngrijea până la 26 octombrie... cât dura văratul (Vuia); Văratul oilor la munte dura de la începutul lui mai până la primele ninsori, pe la 10 decembrie (idem).

Vărat „hrănirea oilor în perioada de vară” (Comănescu, 22).

Vărat înseamnă, între altele, „ținere a animalelor erbivore, în special a oilor, de primăvara până toamna, în locuri favorabile pășunatului, mai ales la munte”; „loc favorabil pășunatului, mai ales la munte, pe care sânt ținute animalele erbivore, mai ales oile, de primăvara până toamna”: **Într-un cotlon al văii care se deschidea, se afla stâna unor oieri străini, veniți la vărat dintr-alte păduri și de pe alte albi de ape (Sadoveanu).**

Vărsat. Vărsatul zorilor sau vărsat de zori este „revărsatul zorilor”: **Ș-apoi suie și coboară Zi mare de vară, Din vărsat de zori, Pâr’ la țărători (Folcl. Mold.) (DLR, sub vărsat). Din vărsat de zări (Costăchescu, 82).**

Vecernie „seară, chindie” (Comănescu, 221).

Vreme. Cuvântul slavon **vreme** a fost preluat în română prin traduceri de cărți bisericești ca sinonim al latinului **timp**, înlocuindu-l pe acesta în unele împrejurări. **Vreme** poate însemna „anotimp”; „perioadă a anului caracterizată prin apariția anumitor fenomene determinate de specificul anotimpului”; „timp anume din cursul zilei, al serii sau al nopții”. Derivatul **a vremei** se folosește cu sensul „a se face vreme urâtă, cu ploaie, ninsoare sau viscol”. **Vremeială** are sensul „vreme rea” (MDA).

A fi a vremei; îi a vremei = a se anunța, pe semnele ciobanilor, o schimbare a vremii. Se spune că vremea **vremează** (Bucovina).

Vreți umidă (Bucovina).

Ar. zof, zófuri „ploaie torențială”. Din gr. zofos (DDA).

Zăcător, zăcătoare, în **MDA**, denumește un „loc unde a fost o stână” (sensul 24), dar sensul 23 este „timp în care se odihnesc vitele și oile”, sin. cu **zăcălău, zăcăreală, zăcărit, zăcătură**.

Ar. **zămane** „timp”(DDA).

Zori. Autorii **MDA** prezintă cuvântul **zori** ca fiind atestat în **Psaltirea Hurmuzachi**; are variantele învechite **ziori, zurori, zoare, zuori**. Este împrumut slavon. Cuvântul denumește „lumina care se arată pe cer înainte de a răsări soarele”, sin. cu **auroră**; „parte a zilei când începe să se lumineze”, sin. cu **auroră, crepuscul** sau, regional **zorilă**, cuvânt care a devenit și personaj mitologic. Momentul acesta al zilei se mai numește **zori de zi** sau **de ziuă**; **până în zori, în zorii zilei, în zorii zorilor, în revărsatul zorilor, odată cu zorile**. Se spune **din zori în zori, din zori până-n seară, din seară până-n zori**. **Din vărsat de zori Pân’ la țarcători (Fochi, Miorița, 905); De la ciniori Pân’ la cântători, De la cântători Până-n dalbe zori (Teodorescu)**.

Mr. **la darea zorli** = la revărsatul zorilor (Candrea, **Viața**, 35). Th. Capidan, III, 340, consemnează: **âncres zorli** = se ivesc zorile; **mi sculai ăn zor** = mă sculai în zori; **creapă zorli** = crapă zorile, adică se crapă de ziuă.

Bibliografie

AAF = „Anuarul Arhivei de Folclor”, I-VII (1932-1945).

Alecsandri, III = Vasile Alecsandri, **Opere**, III. **Poezii populare ale românilor...** Text ales și stabilit de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Studiu introductiv, note și comentarii de G.C. Nicolescu, București, Ed. pt. Literatură, 1966.

Blănaru = Alma Blănaru, **Dicționar de termeni păstorești**, Suceava, Mușatinii, 2002.

Bolocan = Gh. Bolocan, Elena Șodolescu-Silvestru, Iustina Burci, Ion Toma, **Dicționarul entopic al limbii române**, I-II, Craiova, Ed. Universitaria, 2009-2010.

Bucovina sau I. P.-S = Informații din anchetele autorului în Bucovina.

Buga = Marin Buga, **Folclor de pe Argeș**, în **FOM**, III, 715-930.

Camilar, Eusebiu, **Turmele**, București, 1946.

Candrea, **Vieța** = I. A. Candrea, **Vieța păstorească la megleniți**, în **GS**, I (1923), p. 23-38.

Capidan, III = Theodor Capidan, **Meglenoromânii**. Vol III. **Dicționar meglenoromân**, București, 1935.

Capidan, **Aromânii** = Theodor Capidan, **Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic**, București, 1932.

Capidan, **Rom. nom.** = Theodor Capidan, **Românii nomazi**, în **DR**, IV, 1, p. 183-352.

Caracostea, Dumitru, **Poezia tradițională română: balada poporană și doina**, vol. I-II, București, Editura pentru Literatură, 1969.

Caraiani – Saramandu, **Folclor** = Nicolae Gh. Caraiani, Nicolae Saramandu, **Folclor aromân grămustean**, București, Ed. Minerva, 1982.

Cârstoiu, **Drumul** = Constantin Cârstoiu, **Drumul Pițulesei. Maria Cârstoiu – valoros rapsod al plaiurilor muscelene**, Pitești, Ed. Paralela 45, 2003.

Ciașanu, **Culegere** = G. F. Ciașanu, G. Fira și C. M. Popescu, **Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi**, București, 1928.

Ciașanu, **Glosar** = G. F. Ciașanu, **Glosar de cuvinte din județul Vâlcea**, București, 1931.

Cihac, II = A. Cihac, **Dictionnaire d'étymologie daco-romane**, Francfort s / M, 1879.

Codin, **Literatură I** = C. Rădulescu-Codin, **Literatură populară, I. Cîntece și descîntece ale poporului**. Ediție critică de Ioan Șerb și Florica Șerb. Studiu introductiv de Dan Simonescu, București, Ed. Minerva, 1986.

Coman, Petre, **Glosar dialectal**, București, 1930.

Comănescu = Elena Cremona Țintatu-Comănescu, **Migrațiile interne și enclavele culturale**, Pitești, Ed. Tiparg, 2009.

Conea, **Clopotiva I-II** = Ion Conea, **Clopotiva – un sat din Hațeg, I-II**, București, [1940].

Costăchescu = Mihai Costăchescu, **Cîntece populare românești**. Ediție îngrijită și studiu introductiv de G. Ivănescu și V. Șerban, în **Folclor din Moldova**, vol. I, București, Ed. pt. Literatură, 1969.

DA, I = **Dicționarul limbii române (A-L)** publicat de Academia Română între 1913-1949.

Dan, Dimitrie = Dimitrie Dan, **Sfîna la românii din Bucovina**, Cernăuți, 1923.

DDA = Tache Papahagi, **Dicționarul dialectului aromân. General și etimologic**. Ediția a 2-a, București, Ed. Academiei, 1974.

Densusianu, **Aspecte 1-2** = Ovid Densusianu, **Aspecte lingvistice ale păstoritului**. Curs universitar, 1933-1934 și 1934-1935.

Densusianu, **Graiul** = Ovid Densusianu, **Graiul din Țara Hațegului**, București, 1915.

DERS = Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române, 1374-1600, București, Ed. Academiei, 1981.

Diaconu, Cântăreți = Ion Diaconu, Cântăreți și povestitori populari. Câteva criterii asupra monografiei folclorice, București, Ed. Minerva, 1980.

Diaconu, Vrancea I, II = Ion Diaconu, Ținutul Vrancei. Etnografie – folclor – dialectologie, I-II, București, Ed. ptr. Literatură, 1969.

DLR = Dicționarul limbii române, publicat de Academia Română începând cu litera M (pentru literele A-L, vezi DA).

DR = „Dacoromania”. „Buletinul Muzeului Limbii Române”, Cluj, III (1922-1923), IV (1924-1926), V (1926-1928).

FD = Fonetica și dialectologie I (1958).

F. Dobr. = C. Brăiloiu, Emilia Comișel și Tatiana Gălușcă-Cîrșmaru, Folclor din Dobrogea, București, Ed. Minerva, 1978.

FM = Folclor din Moldova.

Fochi, Miorița = Adrian Fochi, Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte. Cu un studiu introductiv de Pavel Apostol, București, Ed. Academiei, 1964.

„Formula AS”, XIX, nr. 884, sept. 2009, p. 26, col. 3.

F. Tr. I, II = Folclor din Transilvania, I, II, București, EPL, 1962.

Glosar Olt. = Glosar dialectal. Oltenia, București, Ed. Academiei, 1967.

Glosar reg. = V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, Glosar regional, București, Ed. Academiei, 1961.

GS, IV = „Grai și suflet”, IV (1929-1930).

Hasdeu, B. P., Cuvinte din bătrâni, II.

Herseni, Probleme = Tr. Herseni, Probleme de sociologie pastorală, București, 1941.

Hrib, Toader, Cronica de la Arbore, Iași, Ed. Junimea, 1972.

„Ion Creangă”, II, IV, Bârlad, 1908-1921.

Jarník – Bârseanu = Ioan Urban Jarník și Andrei Bârseanu, Doine și strigături din Ardeal. Ediție definitivă (studiu introductiv, inedite, note și variante) de Adrian Fochi, București, Ed. Academiei, 1968.

Lexic reg. 2 = Lexic regional [vol. 2], București, Ed. Științifică, 1967.

Mariencescu, Atanasie Marian, Poezii populare din Transilvania, București, Ed. Minerva, 1971.

MCD, I = Materiale și cercetări dialectale, I, București, Ed. Academiei, 1960.

MDA = Micul dicționar academic, 4 volume, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2001-2004.

Păsculescu, Nicolae, **Literatura populară românească**. Adunată de ... Cu 30 arii notate de Gheorghe Matei, București, 1910.

Petrovici, Emil, **Note de folclor de la românii din Valea Mlavei (Sârbia)**, în **AAF**, VI, 1942, p. 43-75.

Philippide, **OR**, I, II = Alexandru Philippide, **Originea românilor**, Iași, I, 1925; II, 1928.

Reteganul = Ioan Pop-Reteganul, **Povești ardelenesti**, București, Ed. Tineretului, 1957.

„Revista filologică”, Cernăuți, 1927-1929.

Rosetti, Al., **Limba descântecelor românești**, București, Ed. Minerva, 1975.

Russu, I. I., **Etnogeneza** = I. I. Russu, **Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică**, București, Ed. Șt. Encl., 1981.

SDE = Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești, redactori: I. Raievschi și M. Gabinschi, Chișinău, 1978.

Sfarghiu = Otilia Sfarghiu, Vasile Sfarghiu, **Regionalisme din Câmpulung Moldovenesc**, Câmpulung Moldovenesc, Ed. Amadoras, 2005.

Șăineanu, Lazăr, **Influența orientală asupra limbei și culturii române**, București, 1900.

„Șezătoarea”, Fălțiceni, I (1892).

Teodorescu = G. Dem. Teodorescu, **Poezii populare române**, București, 1885.

Topîrceanu, I = G. Topîrceanu, **Scrieri. Poezii**. Vol. I. Ediție de Al. Săndulescu, București, Ed. Minerva, 1983.

Udrescu, **Glosar** = D. Udrescu, **Glosar regional Argeș**, București, Ed. Academiei, 1967.

Viciu, **Glosar** = Alexiu Viciu, **Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal**, în **Analele Academiei Române**, seria a II-a, tom. 29 (1906-1907), p. 59-163.

Viciu, **Suplement** = Alexiu Viciu, **Suplement la „Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal”**, București, 1925.

Voiculescu, Vasile, II = Vasile Voiculescu, **Povestiri**, vol. II, București, EPL, 1966.

Vuia, II = Romulus Vuia, **Studii de etnografie și folclor**. Ediție de Mihai Pop și Ioan Șerb, II, București, Ed. Minerva, 1980.

**RÂNDUIELI AGRO-PASTORALE ÎN SATELE DE SUB
MUNTE DIN ȚARA FĂGĂRAȘULUI**
(Însemnări preliminare la studiul *Omul și
mersul vremii în satul tradițional*)

Prof. dr. Ioan PRAOVEANU, Brașov

În succinta mea intervenție voi încerca o abordare în care săteanul care oferă informația să fie asimilat conceptului de **tezaur uman viu**, în sensul că el a moștenit un mod de viață, l-a trăit și îl lasă moștenire urmașilor, eu asumându-mi integrarea povestirii sale în planul mai larg, și în acest moment incomplet conturat, al unei lucrări care să prezinte mersul vieții oamenilor satului de altădată, așa cum și-l rânduiau ei în acord cu mersul vremii. Aici trebuie să vedem care este sensul termenilor **rânduială** și **vreme** în gândirea oamenilor satului tradițional. Mai întâi trebuie descifrat înțelesul termenului **vreme** la omul satului tradițional și în acest sens pertinente mi se par concluziile la care a ajuns sociologul Ernest Bernea potrivit cărora: „pentru țăranul român fiecare lucru are vremea lui”¹, adică „i-a sosit timpul”², ceea ce duce la concluzia că **vremea** este sinonimă cu **timpul** în gândirea țăranului român: „actele sale de la cele mai mărunte și mai obișnuite până la cele mai însemnate sunt săvârșite într-un timp precis, determinat” și că „prin săvârșirea actelor la vremea lor aceste acte câștigă sens, se împlinesc”³. Aserțiunea reputatului sociolog este confirmată de către Victor Moga, în vârstă de 94 de ani, din satul Bucium, care, în urmă cu o lună de zile, îmi spunea că: „în gospodărie toate mergeau după cum mergea timpul”, cu referire atât la scurgerea timpului, ca „să faci un lucru atunci când este timpul lui” (un

¹ Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 175.

² Ibidem.

³ Ibidem, p. 178.

exemplu concludent fiind culegerea plantelor magice în noaptea de Sânziene, atunci când ierburile dobândesc puteri excepționale), cât și la mersul vremii, „bună sau rea, ploioasă sau secetoasă”. Aserțiunea „să faci un lucru atunci când este timpul lui” poate defini și termenul de **rânduială**, de ordonare a activităților oamenilor în raport cu timpul, dar și cu o ierarhizare a acestora în funcție de priorități.

Această rânduire a activităților oamenilor și a sărbătorilor după mersul vremii a dat naștere calendarului popular, care face distincție între limitele temporale ale activităților agrare și cele ale îndeletnicirilor pastorale (cele două ocupații de bază ale locuitorilor din zona de sub munte a Țării Făgărașului), dând naștere anului agrar și anului pastoral. Începutul de an agrar în calendarul popular era la începutul lunii martie, odată cu reînvierea naturii și pornirea simbolică a plugului la 9 martie (sărbătoarea Măcinicilor), în timp ce anul pastoral începea la Sf. Gheorghe (23 aprilie), când se formau turmele pentru vârat.

Și viața omului tradițional era în deplină concordanță cu ritmul naturii (de la nașterea și până la moarte) pentru că și omul și natura parcurg aceleași etape; omul se naște, viețuiește, moare și este îngropat în pământul din care a fost creat, ca și sămânța care, semănată primăvara, dă naștere plantelor, acestea cresc, ajung la maturitate și rodesc, apoi, ca și omul, îmbătrânesc și mor (viața omului este ca iarba câmpului spune psalmistul); după cum și soarele trece prin solstiții și echinocții, într-un mers ciclic pe bolta cerească, reînvie, crește până la solstițiul de vară după care coboară până la momentul critic, la solstițiul de iarnă, când au loc o serie de practici rituale menite să-l reînvie. Mersul lumii pământene – ca și mersul vremii – este ciclic, circular, generațiile de oameni sunt delimitate prin rânduri de bătrâni; când am întrebat despre o casă veche câți ani are, un om din satul Fundata, zona Bran, mi-a spus că „aici au petrecut trei rânduri de bătrâni”.

Vom vedea cum își rânduiau muncile agricole și pastorale oamenii de altădată din satele: Șercăița, Bucium și Hârșeni, așa cum își amintesc trei gospodari de frunte, cu vârste de peste 90 de ani: „De când se ducea zăpada - spunea, așezat pe prispa casei într-o zi de septembrie a anului 2014, Nicolae Ciovică din Șercăița - începeam munca câmpului (câmpul era tot terenul agricol: arabil, fânețe și pășuni n.n.), ne duceam de curățam fânețele de mușuroaie, tăiam mlădițele,

până nu dădea colțul ierbii; când se topea zăpada de la munte, venea apă cu îngrășământ și ne duceam cu vitele cu plugul cu corman, scoteam brazda, făceam un gârduț din nuiiele, puneam glij și apa care venea trecea peste gârduț și apuca pe fânețe; două săptămâni trecea apa venită din munte și așa gunoiam fânețele; asta o făceam înainte de arat după ce se curăța fâneța. După ce se zvânta pământul, cam pe la jumătatea lunii martie (în câte un an vine primăvara mai devreme) începeam să arăm, dacă nu am putut termina arăturile de toamnă, aram arăturile pentru semănatul ovăzului și orzului în mustul zăpezii, semănam orzul, ovăzul, apoi când terenul se mai zvânta semănam cartoful și la urmă porumbul în marginea pădurii; porumbul se punea în luna aprilie, dacă erau ploi multe îl semănam în mai. Semănatul era treaba bărbatului, el trebuia să fie spălat și îmbrăcat cu o cămașă nouă, albă, și la începutul semănatului și la seceriș”¹.

În satele de sub munte din Țara Făgărașului, unde agricultura și păstoritul de pendulare cu vâratul în Munții Făgărașului se practicau în proporții egale, locuitorii acordau o mare atenție îngrijirii fânețelor și recoltării fânului pentru iernatul vitelor. După ce își mai trage odată sufletul și se întoarce cu fața spre munte, Nicolae Ciovică continuă să povestească: „După ce terminam munca câmpului, pe la sfârșitul lui iunie făceam prima coasă. Cositul era rânduit bărbatilor, în urma lor femeile și copiii risipeau brazdele, întorceau fânul și îl adunau în porcoai; bărbatii veneau cu carele, încărcau fânul în carul tras de vite, îl duceau în gospodărie și îl băgau în feldera șurii, într-o parte a felderei, pentru că partea mai mare o lăsam să băgăm grâul. După Sfântul Ilie, care cade la 20 iulie, începeam și noi seceratul; seceram cu secera, făceam snopi, din snopii strânși câte 16 în cruce făceam clăi în câmp pe la mijlocul locului, să nu se bage apa la ele, și le țineam pe câmp până se uscau bine, apoi le aduceam cu carul în felderă; toamna când le venea rândul le îmblăteam în fața șurii cu îmblăciul. În septembrie făceam otrăvurile; otava o puneam în felderă sus pe alași, deasupra grinzii. După ce aduceam clăile de pe câmp făceam ogorul, aram, lăsam vreo două săptămâni de se cocea pământul, îl întorceam a

¹ Nicolae Ciovică, născut la 1 martie 1923, satul Șercăița, comuna Șinca, județul Brașov.

doua oară, dădeam cu grapa să se sfărâme bulgării, apoi aduceam cu carul gunoi de la grajdul vitelor, până se completa locul; prin septembrie după Ziua Crucii (14 septembrie) începeam semănatul de toamnă al grâului. Apoi aram și pentru semănăturile de primăvară. Din septembrie și până la sfârșitul lui octombrie căram gunoiul și pe fânețe, să-l prindă ploile de toamnă pe loc. După ce terminam munca câmpului până nu îngheța pământul, mergeam în pădure după lemne de foc, fag și carpen; brigadirul ne dădea o soartă de lemne, un bon, după numărul căsii. Venea iarna, întrețineam vitele, le dădeam mâncare de trei ori pe zi, le țesălam, le râneam, scoteam gunoiul și crăpam lemne de foc. Veneau sărbătorile și atunci ne îngrijeam de suflet, se schimba anul, trebuia să ne schimbăm și noi, să ne curățăm de păcate”¹.

În satul Hârseni am povestit despre vremurile de altădată în ziua de 3 octombrie 2014 cu Aurel Teulea, născut în anul 1922. Din cele povestite de Teulea, vreme de peste trei ceasuri, m-am oprit, mai întâi, la cele spuse despre rânduiala hotarelor: „averea satului era împărțită în trei hotare: de din jos era un hotar care mergea din râul Sebeș până în Teiș, hotar cu Toderița, acolo se puneau semănături de toamnă; al doilea din sat până în Teiș se ținea ogor și pe el mergea ciurda; al treilea hotar era către Sebeș, acolo se puneau culturi de primăvară. În hotarul care a fost ogor se semăna toamna cu grâu, iar hotarul unde au fost culturile rămânea ogor. Izlazul unde pășunau vitele era Dumbrava, acolo mergea ciurda”. Despre rânduilele pastorale din satul Hârseni Teulea își amintește că: „primăvara când ieșea iarba, după Sf. Gheorghe scoteam ciurdele la pășune. Se făcea ciurda de vaci cu bivoli care mergea la pășune de dimineața până seara în hotarul satului, pe pășunile comunale. După ce se cosea otava băgam ciurda în terenul particular. Separat se făcea ciurda de boi, vreo 70 de perechi de boi pe care îi duceam în munte în Cordon, acolo era și granița pe vremea Austro-Ungariei, și îi păzeam cu rândul; îi coboram din munte după ce se slobozea hotarul, adică erau cărate clăile de cereale și pășteau pe miriște până când aram. Oile erau strânse la Sf. Gheorghe și se făcea stâna obștei satului în muntele Ciofleanca, în vârful muntelui. Înainte

¹ Idem.

de a scoate vitele la pășunat ne rânduiau și făceam curățură în munte și în pășunatul ciurdei; curățam locul de jnepeni și alte tufișuri”¹.

În satul Bucium am povestit cu Victor Moga, născut în vara anului 1921, care spunea că altădată „toate mergeau cum mergea timpul”, o concludentă relație a omului cu mersul vremii. Aratul de primăvară începea nu la o dată fixă ci: „după ce se lua zăpada și se zvânta pământul; primul se semăna ovăzul, în mustul zăpezii; porumbul se punea după ce frunza de stejar ajungea ca un ban de mare; la semănat aveam grijă să nu le treacă timpul la semănături: fiecare semănătură are timpul ei ca să dea rod, așa cum și floarea câmpului are timpul ei ca s-o culegi și să aibă puterea de a vindeca, puterea i-o dă soarele; dacă vremea era ploioasă trebuia să cauți zilele bune când să ieși la câmp; era credința că după șapte ani răi, cu vreme rea, vin șapte ani buni, așa cum se întâmpla încă de pe vremea lui Avraam din Vechiul Testament. Seceratul începea după Sf. Ilie, bărbații secerau cu coasa cu cârlig, femeile în urma lor cu secera adunau mănunchiuri și făceau snopi și legătoare și când termina de coasă omul (bărbatul) lega snopii și făceau jumătăți, patru snopi pe un picior, așa că se strângeau 16 snopi și mai puneau doi snopi deasupra și ieșea claia; după secerat clăile de snopi stăteau pe câmp și după ce se uscau snopii erau duși în gospodărie, așezați în ferdelă și când le venea timpul îmblătitudinii, înaintea aratului de toamnă, le îmblătea lumea cu îmblăciul în aria șurii, după războiul mare și cu batoza”².

Era o rânduială și în împărțirea proprietății individuale a fiecărei familii: pentru că terenurile erau diferite calitativ: fiecare trebuia să aibă și loc bun și loc rău și în toate părțile satului. La proprietatea devălmașă era rânduiala hotarelor, erau trei hotare, care prin rotație la trei ani erau ogor, pășunat pentru ciurda satului, loc de semănat, asigurându-se astfel fertilizarea naturală prin pășunatul vitelor și posibilitatea ca pământul să se „hodinească” – își amintește Victor Moga.

În alternanța culturilor „era rânduiala ca după orz, care era prima cultură în ogor, toamna să se are și primăvara să se semene cartofi, după ce terenul era grăpat, apoi arat încă odată cu plugul și în urma

¹ Aurel Teulea, născut la 24 decembrie, 1922, satul Hârseni, comuna Hârseni, Județul Brașov.

² Victor Moga, născut la 25 iunie, 1921, satul Bucium, Comuna Șinca, Județul Brașov.

plugului se puneau cartofii în brazdă. Cânepa se semăna în locul cel mai gras, cel mai gunoît, în toți anii în același loc”¹

Ocupația de bază a sătenilor din Bucium era creșterea vitelor mari. Moga își amintește că erau cel puțin 4-5 vite într-o curte (Moga avea 6-7 capete): vaci și ghiboli pentru lapte, în proporții egale, care: „vara erau strânse în ciurdă și păzite de un ciurdar, plătit pe cap de animal. Ciurda era dusă la păscut dimineața pe ogor, când ciurdarul suna din corn și era adusă seara în sat. Pe hotarul satului erau mânați și porcii păziți de un purcar. Boii și vitele sterpe, care erau pentru vânzare toamna, erau duse în munte la începutul verii și aduse pe miriștea satului după secerat. Vitele, boi, cai, vaci, pe care oamenii le puneau la jug, la arat, la cărat recolta de pe câmp și la alte munci, le țineau acasă. Erau știrigoii care luau mana la vite, ca să le apărăm puneam la Sf. Gheorghe măracini în poartă și la grajd. Mai ales vara vitele erau atacate de dihăanii (lupi și urși); oamenii țineau anumite zile din an, și mai ales Sfânta Vineri nu lucrau pentru că era rău de dihăanii; se zicea că Sf. Petru e patronul lor și oamenii se rugau; oile sătenilor erau strânse de către un stăpân de munte cu vite mai multe la Sfântul Gheorghe, după ce oamenii înțărcau mieii de prăsilă și îi însemnau la ureche cu semnul de proprietate al fiecăruia. Stăpânul tocmea ciobanii cu plata în vite sau în bani și se înțelegea cu proprietarii oilor pentru pășunat și pază și pentru cantitatea de brânză pe care trebuia să o primească, de obicei 4 kg. de brânză și 1 kg. de urdă de oaie. Oile erau duse la pășunat pe hotarul satului și după Sfinții Constantin și Elena urcau sus la munte, în munții Făgărașului, la stână, de unde coborau pe miriști după seceratul cerealelor; pentru hrana animalelor fiecare avea fânașul lui în Cârpeniș, un loc din hotarul satului. Mergeam pe apucate la coasă pentru că trebuia să avem grijă de bucate. Ne prindea și bruma la coasa otăvii. Fânul îl duceam cu carul în feldera șurii; toamna făceam lemne de foc, pădurarul ne dădea soarte la fiecare, ne tăia un bon de la Ocolul Silvic; iarna omul dădea de mâncare la animale, femeia era cu furca; era vremea șezătorilor”².

¹ Idem.

² Mircea Eliade. *Tratat de istoria religiilor*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 133.

Succesiunea muncilor la câmp era rânduită nu după o dată calendaristică fixă ci după mersul vremii, dar și după mersul astrilor, mai cu seamă după fazele lunii; „în lună nouă nu se pune că nu se face, când se pune lună nouă se lasă câteva zile până se mărește și atunci semeni” – spune Nicolae Ciovică. Observația țăranilor (ei au rămas țărani) din satul de sub munte din Țara Făgărașului este în legătură cu concluziile la care ajunge cărturarul Mircea Eliade: „luna este astrul care crește, descrește și moare; după câteva zile renaște. Această veșnică revenire la formula ei inițială, face ca luna să fie astrul ritmurilor vieții: apele sunt comandate de lună¹, lumea plantelor este supusă aceleiași periodicități controlate de ritmurile lunare², fertilitatea animalelor este și ea supusă lunii pentru că luna este izvorul oricărei fertilități³.

Pentru rodul semănăturilor erau rânduite obiceiuri și practice magice cu rol fertilizator. În satele din zona Făgărașului erau pregnante obiceiurile de primăvară care evidențiau funcția fertilizatoare a apei, dar și rolul cetei de feciori în săvârșirea actelor rituale. Astfel, primul plugar care ieșea la arat era luat. (Ciovică spune că era luată și nevasta lui) a treia zi de Paști de către feciori, pus pe o grapă de către patru feciori mai voinici, dus la râu și stropit cu apă, în unele părți scufundat în apă, ca să fie anul norocos, apoi era dus acasă; aici primul plugar cinstea pe feciori⁴. „Apele simbolizează substanța primordială din care toate formele se nasc; contactul cu apa implică întotdeauna regenerarea, pe de o parte pentru că scufundare (imersiunea) în apă simbolizează regresiunea în preformal urmată de o nouă naștere, pe de altă parte imersiunea fertilizează și sporește potențialul de viață și creație⁵; în apă totul se dizolvă, orice formă e dezintegrată, nimic din ceea ce a existat mai înainte nu mai subzistă după o imersiune în apă (imersiunea echivalează cu moartea); dezintegrând orice formă apele au această virtute de purificare, de regenerare și renaștere”⁶.

¹ Ibidem, p. 135.

² Ibidem, p. 137.

³ Ibidem, p. 139.

⁴ Nicolae Ciovică.

⁵ Mircea Eliade, op.cit. p.156.

⁶ Ibidem, p. 161.

Un ritual cu aceeași semnificație avea loc la Sf. Gheorghe când feciorii mergeau la râu și stropeau fetele cu apă; tot atunci feciorii îi duceau la râu, la stropit și pe acei feciori „care s-au însurat în anul ăla în primăvară, îi punea pe scăunele pe care puneau perne și un țol frumos și îi duce la vale de îi stropeau; a doua zi de Paști tinerii care au fost sărbătoriți merg la joc (o horă a satului) și îi cinstesc pe cei care sunt la horă cu beutură; hora se ținea pe un teren de joc închis cu mesteceni, unde se făcea maialul de Sf. Gheorghe”¹.

Între semănat și recoltat preocupările oamenilor pentru obținerea unor recolte bogate se situau atât în plan material, prin lucrări de întreținere a culturilor (plivit, prășit, udat), cât și în planul vieții spirituale, al practicilor rituale de invocare a ploilor, atunci când vremea era secetoasă, sau de oprire a acestora și de apărare a câmpului de grindină, furtuni etc. „Pe timp de secetă se făcea slujbă la biserică și rugăciuni la holde, ca să ne dea Dumnezeu ploaie curată, fără grindină și vijelie” – își amintește Nicolae Ciovică, în zi de sărbătoare fiind cântăreț de strană la biserica din Șercăița.

Cele mai importante practici rituale agrare se desfășurau în timpul recoltării cerealelor. La sfârșitul secerișului, în satele din Țara Făgărașului se desfășura cel mai complex ritual agrar la care participa întreaga comunitate a satului, denumit Cunună. Cu privire la desfășurarea acestui ritual, informații culese din teren la începutul secolului XX ne oferă etno-sociologul Ion Ionică – cel care a făcut parte din Școala Sociologică de la București, condusă de Dimitrie Gusti – în lucrarea sa: *Dealul Mohului*, unde descrie desfășurarea obiceiului în mai multe sate din Țara Oltului, originea și semnificația actelor ritualice². Nu ne propunem o analiză a obiceiului, aceasta constituind obiectul de studiu al altui cercetător, ci intenționăm să-l încadrăm în tematica lucrării noastre, ca ritual prin care omul satului marchează poate cel mai important moment al ciclului agrar, încununarea muncii prin recoltă și mulțumita adusă celor care au contribuit la obținerea ei. Obiceiul s-a păstrat până în a doua jumătate a secolului XX, după cum își amintește Victor Moga din Bucium: „La secerat oamenii mergeau la

¹ Nicolae Ciovică.

² Ion Ionică, *Dealul Mohului*, Editura Minerva, București, 1996.

clacă la popa al satului; când gătau făceau cunună, cel mai mare dintre feciori cu fetele. Cu cununa purtată de o fată, feciorii mergeau cântând: Mă dusei la popa-n clacă/ Nu găsii mândră să-mi placă/ Când mergeam în șezătoare/ Găseam mândră ca o floare. Alaiul cu cununa de spice mergea la gospodăria preotului, unde preoteasa îi cinstea cu mâncare și băutură”¹.

Închei cu concluzia că cea mai bună rânduială este: „să faci un lucru atunci când e timpul lui”, după cum spunea Victor Moga, la cei 94 de ani ai săi, și pe care am avut cinstea să-l ascult povestind vreme de peste trei ceasuri.

¹ Victor Moga.

ANTROPOLOGIE VIZUALĂ. ASPECTE TEORETICE

Sorin Dănuț RADU, Pitești
Andrei STĂNCESCU, Stâlpeni

Antropologia vizuală face parte din domeniul vast al antropologiei, dezvoltată ca „știință” după anii '50 și, în aceeași măsură, ramură a etnografiei descriptive. Acest domeniu studiază, colectează și arhivează prin intermediul imaginii („fixe” și „mișcate”) date, informații despre popoarele lumii, atât cele așa-zis primitive, cât și cele tehnologizate de astăzi. Formele imaginii sunt multiple și variază în funcție de epocă, fiind de fapt expresia „condițiilor tehnice” ale fiecărei perioade.

În eseu de față subliniem o serie de aspecte care țin de imaginea „fixă” (tip *fotografie*), fără să epuizăm celelalte aspecte, cum ar fi filmul etnografic. Nici despre fotografia etnografică – în genere – nu vom discuta, deoarece ea va face obiectul unui alt discurs.

Imaginea de tip fotografic este un martor tăcut al memoriei – o copie a realității, o urmă a acesteia... dar și un produs tehnic și artistic, având un context socio-cultural specific. Fotografia lua în trecut forma unor alte produse specifice, cum ar fi gravura, litografia, desenul, acuarela, pictura în ulei. Toate acestea reflectau stilul și gustul dominant al timpului. În plus, aduceau informații despre obiectul reprezentat, dar și despre autorul (creatorul) reprezentării figurate.

Așa-zisa „putere a imaginii” a făcut ca, de-a lungul timpului, antropologia vizuală să fie în prim plan. Pe locul secund, deși nu a contrazis discursul antropologic, a rămas antropologia textului (cuvântului). Unele medii academice contestă însă valoarea științifică a

muncii documentare cu imagine. Trebuie subliniat că fotografia a avut ușor tendința să devină din obiect (instrument) al muncii documentare, însăși o „știință”. Păcatul derivă din supra-tehnologizarea camerelor de fotografiat și a programelor de editare a imaginii pe calculator.

În multe universități din lume lipsesc catedrele de antropologie vizuală. Cursurile de film etnografic sunt și ele foarte rare. Aceasta este consecința unei idei preconcepute, conform căreia textele scrise posedă un bagaj informațional net superior imaginilor.

Cum sublinia H.H. Stahl, încă din anii '30, aparatul fotografic trebuie considerat „o unealtă indispensabilă cercetătorului de teren”. Deoarece poate aduce un surplus de *autenticitate*. Dar nu trebuie uitate nici „schița și desenul”, chiar dacă nu sunt atât de „obiective”. Textul, schița sau desenul aduc „anumite detalii interesante” care pot scăpa imaginii...

Documentarea cu ajutorul imaginii vizează obiectele culturii materiale (îmbrăcăminte, unelte, arhitectură, obiecte de cult etc.), dar și imaginea omului însuși. Așadar, antropologia vizuală intră în sfera simbolismului odată cu reprezentarea relațiilor dintre oameni. Deducem că acest domeniu atinge, dincolo de dimensiunea *gnoseologică* (implicită), și o dimensiune *semiologică* și *estetică*. Munca antropologului (de teren) cu imaginea se situează la granița dintre știință și artă.

Avem, de altfel, și discursurile despre fotografie exprimate dinspre alte domenii. La sfârșitul anilor '70, Susan Sontag scria despre statutul dual al fotografiei: unul de acces la realitate, dar și unul de mijloc de control. Și Roland Barthes a abordat subiectul fotografiei, în „The Photographic Message” (*Image. Music. Text*, 1977), în care vorbește despre statutul special al fotografiei: *un mesaj fără un cod*, imaginea fiind nu o reflectare a realității, ci analogul ei, devenind un mesaj denotativ. Acesta se transformă în contotativ atunci când o societate îi conferă un sens pe care îl crede valid la momentul respectiv.

Semnificația, în opinia lui Barthes, nu este un dat, ci un construct adus la viață de societate și istorie, depinzând în totalitate de cunoștințele cititorului/privitorului. Definiția dată de Barthes, devenită clasică (mesaj fără cod), va deschide alte discursuri asupra *obiectivității imaginii*.

Obiectivul foto (*lentilă fotografică* sau *obiectiv*) este un dispozitiv optic prin care este direcționată lumina pentru a forma o imagine în interiorul unei camere de fotografiat, pe un film sau, mai nou, pe un senzor digital. Acesta redă cu acuratețe detaliile lumii sensibile. În trecut, acest lucru era realizat de către gravori. Artiștii fotografi apăruiți la începutul secolului al XIX-lea le-au „furat” meseria, realizând imaginii „după real” într-un timp mai scut și cu detalii foarte fine care ofereau iluzia perfectă a obiectivității, mai ales în cadrul fotografiei de tip arhitectural. Un nou mit se prefigurează, astfel, acela de a reda realitatea într-o manieră *obiectivă*.

Criticul de artă american, Allan Sekula (1951-2013), reitere, într-o serie de articole publicate în anii '80 asupra acestui mit, ideea că: „Imperativele ascunse ale culturii fotografice ne (a)trag în două direcții contradictorii: pe de o parte *știință* sau un mit al *adevărului obiectiv*, pe de altă parte *artă* sau un cult al *experienței personale*. Acest dualism vânează fotografia...”. Fotograful (artist) „alege”, cum scrie Ion Frunzetti, *selecționează* o porțiune din câmpul vizual. Prin aceasta, el valorifică lumea.

Obiectivitatea imaginii a înlocuit ceea ce înainte reprezentau, în discursurile antropologice, relatările de călătorie. Imediat după descoperirea Americii, desenele și schițele care ilustrau documentările de teren se făceau pe „buna-credință” a călătorilor, fără a fi necesară o observație directă. Acest *subiectivism* va fi depășit mai târziu de ceea ce Allan Sekula numea „mitul adevărului obiectiv” din interiorul unei imagini. De acest mit se bucură și astăzi în mare parte (foto)jurnalismul, meserie apărută imediat după Războiul Crimeii.

În folosirea fotografiei și a filmului (vizualului și audio-vizualului) ca mijloc de cercetare antropologică, importantă este de fapt privirea – subliniază Ioana Popescu. Privirea celui care documentează un grup social, privirea individului devenit obiect al cercetării, privirea celui pus în fața produsului cercetării, sunt cele trei perspective conjugate care trebuie luate în considerare în cadrul oricărei cercetări de antropologie vizuală. Toate aceste priviri sunt impuse sau influențate de zona geografică, de momentul desfășurării cercetării și de mentalitățile predominante care se confruntă cu această ocazie, chiar de curențele artistice sau de moda timpului.

Deși imaginile fotografice nu sunt obiecte etnografice, totuși ele pot deveni adevărate „obiecte culturale”, care pot substitui fără nicio problemă artefactele. Muzeele actuale, în secțiile lor de etnografie, nu mai pot face rost de obiecte vechi, dar le pot „înlocui” cu imagini ale lor. Imaginile devin prin valoarea lor intrinsecă *metafore*, cum subliniază David MacDougall, oferind vizibilitate și credibilitate.

Astăzi, valorificarea imaginii este imperios necesară. Dispariția sau „mutația” culturii tradiționale face dificilă și aleatorie observația directă, iar imaginile lumii vechi și actuale, risipite prin imagini de arhivă, constituie un bogat material ce așteaptă o analiză verbală. Prin urmare, noile metode electronice de arhivare permit utilizarea simultană a textului și a imaginii – semn al egalității dintre antropologia vizuală și semnificația textuală.

Bibliografie:

- [1.] Bonte, P., Izard, M. (coord.) [1991, 1992] (1999, 2007), *Dicționar de etnografie și antropologie*. Iași: Polirom, p. 695.
- [2.] Frunzetti, Ion, „Fotograful-artist”, *Steaua*, ianuarie 1975; reprodus în: Ion Frunzetti (1998), *În căutarea tradiției*, Culegere de Florica Cruceru, București: Meridiane, 1998, pp. 84-86.

[3.] MacDougall, David, „The visual in anthropology”; în Banks, Marcus, Morphy, Howard (eds.) (1997). *Rethinking visual anthropology*. New Haven, London: Yale University Press, pp. 276-295.

[4.] Stahl, H.H., (1934), *Tehnica monografiei sociologice*, București: Institutul Social Român, pp. 30-36.

WEB-grafie:

[1.] <http://monoskop.org/>, accesat 19 martie 2016.

[2.] http://monoskop.org/Monoskop_Log, accesat 19 martie 2016.

[3.] <http://monoskop.org/Category:Photography>, accesat 19 martie 2016.

[4.] http://monoskop.org/Allan_Sekula, accesat 19 martie 2016.

[5.] Silvia Dumitrache, Susan Sontag, Roland Barthes și Jean Baudrillard, despre fotografie, accesat 19 martie 2016.

[6.] Ioana Popescu, ANTROPOLOGIE VIZUALĂ – ghid sumar de folosire, accesat 19 martie 2016.

TRADIȚII ȘI OBICEIURI DE MOȘI

Referent etnografie Anca RIZOIU, Târgoviște

„...prin ceea ce avem noi mai bun până acum,
suntem țărani...”

C. Noica, *Pagini despre sufletul românesc*

Omul modern, urban, *Homo faber*, îmbină tradițiile și legăturile originare cu lumea satului într-un mod difuz și, de cele mai multe ori, le învăluie, oarecum, într-o aură de mister, care, de fapt, vine dintr-o ignorare a semnalelor pe care i le transmite această lume.

„Lumea de dincolo”, a celor care nu mai sunt printre cei vii, a ridicat întotdeauna mari semne de întrebare, suscitând curiozitatea. Oricum, ca o realitate incontestabilă, ce influența viața „de aici”, în bine sau în rău, s-a născut un obicei pentru care satul a creat un ritual deosebit de bogat, plin de semnificații.

În decursul anului calendaristic, pomenirea morților beneficiază atât de date fixe, cât și mobile, sărbătorile fiind dedicate cultului morților. Astfel, în ziua de sâmbătă aflată înaintea Lăsatului Sec de Brânză sau Lăsatului Sec de Carne din Săptămâna Mare a Sfințelor Paști au loc Moșii de iarnă, atunci când se pomenesc moșii și strămoșii.

De asemenea, un alt moment îl reprezintă sâmbăta dinaintea Rusaliilor, poate cel mai important dintre cele de acest gen, atunci când se face pomenirea Moșilor de Vară. Alături de Moșii de Toamnă sau Moșii de Sânmedru alcătuiesc ceea ce, în credințele populare românești, sunt cunoscuți ca Moșii cei Mari de peste an.

MOȘII DE VARĂ

Deși sărbătorile dedicate pomenirii morților în tradiția ortodoxă română sunt destul de numeroase, de departe Moșii de vară, din sâmbăta Rusaliilor, reprezintă vârful comemorării acestora. Dacă am

încerca o incursiune etimologică asupra termenului, cu ușurință am constata faptul că denumirea de **moși** ar avea rădăcini adânci în panteonul românesc, spiritele morților fiind **prîvite** ca oameni bătrâni, ca derivație a sistemului socio-cultural din vechime, când bătrânii erau cei care organizau și conduceau comunitățile tradiționale.

Cum în tradiția românească nu se poate vorbi de reîncarnare, sufletele celor morți realizau întoarceri repetate, la intervale de timp bine stabilite. În fapt, prin dăruirea vaselor de pământ și a bucatelor pentru sufletele celor morți are loc un proces de sacralizare în dublu sens: a celor vii și o îmbunare a celor morți, care se întorc în lumea lor. Așadar, după această dată are loc o reșezare a celor două lumi: aceasta și cea de dincolo, „lumea fără dor”.

Moșii de vară preced sărbătoarea Rusaliilor, care se celebrează întotdeauna la 50 de zile de la Sfintele Paști sau la 10 zile după Sărbătoarea Înălțării Domnului Iisus Hristos. În această zi, după cum spune tradiția ortodoxă, a avut loc pogorârea Sfântului Duh sau Duminica Cincizecimii. De asemenea, tot în această zi se sărbătorește întemeierea Bisericii Ortodoxe, în urma prediciei ținute de Sfântul Apostol Petru când s-au convertit la creștinism peste 3000 de oameni.

Sufletele celor morți ies din morminte în Joia Mare din Săptămâna Patimilor pentru a petrece alături de cei vii timp de 50 de zile. Pentru ei, în această zi, familiile așezau mese ritualice, la care erau pregătite farfurii cu mâncare și pentru cei morți, în speranța că vor mânca și ei. Un astfel de episod poate fi întâlnit în zona sudică a județului Dâmbovița, în satul Fierbinți, din comuna Șelaru.

Moșii de vară constituie momentul important în care sufletele celor plecați dintre cei vii trebuiau să se întoarcă, însă nu cu tragere de inimă, în locurile subpământene. Pentru a se întâmpla acest lucru, ele erau îmbunate cu multe și bogate pomeni, Moșii de vară constituind momentul în care se împart cele mai multe pomeni din întreaga tradiție românească.¹ Însă, existau și cazuri când spiritele nu se lăsau convinse, iar întoarcerea în subteran era amânată. În aceste cazuri, spiritele se transformau în Iele sau Rusalii, având capacitatea de a face foarte mult

1 Ion Ghinoiu, *Comoara satelor. Calendar popular*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 129.

rău. Este momentul când intră în scenă călușarii, care, prin spiritul pe care îl purtau vindecau pe cei pedepsiți de Iele.

POMANA DE MOȘI – o practică ritualică

Integrată în spiritualitatea tradițională românească, practica pomenilor este legată de obligația și datoria morală a celor vii față de cei morți. „Când, după un mort, nu faci pomenile cerute, ai pagubă în casă și gospodărie” (Lucrița Tăbârcă, 72 ani, Puchenii-Mari, Dâmbovița).

Credința în viața de dincolo, necesitatea îmbunătățirii strămoșilor ca semn al protecției vieții oamenilor și animalelor dintr-o gospodărie, face ca practicarea acestei ofrande, POMANA, să se facă sub semnul obligativității într-o rigoare aproape instituțională.

Formele întâlnite frecvent în satele dâmbovițene: „pomana pentru vii” și „pomana pentru morți” au coduri și simboluri bine cunoscute de membrii comunității.

„Cu mulți ani în urmă eram copil, de Rusalii, sâmbăta se făcea pomana Moșilor, când se împărțea vase cu mâncare, iar duminica «pomana pentru vii», când mâncarea se împărțea pe frunze de nuc sau tei” (Sofia Frusina, 70 ani, Viforâta Dâmbovița).

Apar aici, în exercitarea practicii rituale, forme clare de dăruire sau contra-dăruire, fiind, de fapt, un schimb imaginar de daruri cu strămoșii, moșii, care, în locul acestor ofrande materiale acordate, au bunăvoință și acordă un ajutor moral celor din „lumea asta”, însă, neamestecându-se în viața lor.

O bătrână care tocmai a pregătit străchinile pentru Moși ne relatează: „De Moși, îngerii îi strâng pe toți morții și le împart tot ce le-a trimis de pe pământ. La care nu li se dă de pomană, nu primesc nimic și se uită triști la cei ce au primit ceva” (Șelaru, Dâmbovița).

Acest scenariu imaginar reflectă concepția despre moarte a țăranului și rigoarea cu care acesta efectuează practicile rituale legate de moarte.

Considerate arhetipuri mentale general umane, credințele cu care se fac aceste pomeni au un caracter sacrificial. În religia creștină, ofrandele, pomenile au căpătat noi valențe, având la bază principii morale fundamentale, fiind considerate acte de caritate, iubire față de

celălalt, întrajutorare în momente de criză, după modelul lui Iisus care, din iubire pentru oameni, și-a sacrificat viața.

Zilele din an destinate dăruirii alimentelor, zile ale „Moșilor” sau ale „moșilor”, au ca dominantă ziua de sâmbătă a săptămânii, zi aflată în preajma sărbătorilor creștine, relevând prin aceasta trecerea unui prag ritualic între cotidianul profan și sărbătoarea Duminicii, în care predomină sacralul.

Pomenile vin de la *om*, ele sunt menite să medieze oarecum relația omului cu divinitatea, cu lumea nevăzută a sfinților, moșilor și strămoșilor. Faptul că din această pomană nu lipsesc principalele componente (alimente cu simbol benefic) pâinea, vinul, mierea, laptele și sarea, denotă că actul ritualic (de pomenire a moșilor) reprezintă mesajul de prietenie, recunoștință și devotament față de *moși*.

În culegerile de teren, la întrebarea „De ce dați de pomană?” primim, de cele mai multe ori, răspunsuri invariabile: „așa e bine...”, „așa am apucat...”, „așa am moștenit...”, fapt care explică un mod de gândire transmis de-a lungul generațiilor și care, alături de practica ritualică performată, reprezintă valori identitare și culturale moștenite.

Și astăzi, dar cu precădere înainte vreme, femeile împărțeau numai oale și străchini din pământ. Așa cum: „*Tu singur ești fără de moarte*, Cel ce ai făcut și ai zidit pe om; iar noi, pământeni, **din pământ suntem zidiți și în același pământ vom merge**, precum ai poruncit Cel ce m-ai zidit și mi-ai zis: pământ ești și în pământ vei merge, unde toți pământeni mergem...”

Dar, ce sunt aceste pomeni și care sunt rostul și rolul lor?

După cum bine știm, în afară de bucatele care se împart pentru cei duși „în lumea fără dor”, coliva este un element fără de care evenimentul nu poate avea loc. Ca simbol, coliva reprezintă, în fapt, însuși trupul mortului, dar și semn al credinței creștine în învierea și nemurirea sufletului. Făcută din grâu (asemănat învierii trupurilor), coliva reprezintă chintesența evenimentului de pomenire a moșilor. Așa cum grâul încolțește, înainte fiind îngropat, tot așa și trupul trebuie să fie îngropat pentru a învia.

Pentru a zugrăvi într-un mod cât mai original lumea satului și obiceiurile sale, vom reda, în cele ce urmează, într-un limbaj autentic, întregul ritual care ține de Moșii de vară și spălatul pe picioare după

Rusalii. Mâncarea și vasele ce vor fi împărțite sunt pregătite cu mare atenție, într-un ritual unic.

„Cînd vine moșii, să pregătește lumea, își cumpără vase, oale, cum să ia la noi aici, străchini, linguri, căni, dîn astea, pahare și le-mpărțesc... sîmbătă de obicei să-mpărțesc oalele, facem dodoș sau pîine și punem pă gura oalilor, le punem flori la coade... le... punem acolo pă iele ce trebuie și le-mpărțim sîmbăta, duminică să-mpărțesc străchini, facem colarez cu... orez cu lapte sau păsat, cum obijnuia nainte lumea, măcinau boabe la moară... le făcea așa mai mari, îl spăla bine, îl fierbeau, îl ungau cu untură și puneau în străchini și acolo pă străchini pui bomboane, turte dulci, lingura și le-mpărțești și... după ce-mpărțești străchinli te duci la biserică, la cimitir... ziua, acolo iar te duci cu mbucături, cu turte dulci, cu bomboane, cu lumânări, cu tămâie... tămâi, întinzi acolo la morți... tămâi îmbucăturăli și dup-aea-mpărțești, te jălești dacă vrei acolo pă mort și vii acasă și luni... să spală copii pă picioare.

Să scoală femeili dă dimineață, face iar la fel... pilaf dă orez sau păsat obijnuit, fierbe apă... o găleată dă apă... dîn alea marâli... fierbe bine, pune-acolo pelin, rozmarin și cu un codru dă săpun și nițal unt dă vacă, îl pune p-o hârtie și iese la șosea, pă șanț și ia lipan dîn grădină, l-întinde pă lîngă găleată și cheamă copii... să strîng copii mulți și vine și îi spală, după ce-i spală le dă cu săpun, îl spală bine, l-unge cu puțin unt așa pă talpă și după ce s-a spălat, ș-a terminat morții dă rînduit acolo, dă spălat, vine-acasă, ia masa, linguri, pilafu și să duce la șosea și pune masa aici la șosea și mănîncă toți copiii... toate femeile-alea care-au spălat... și atîta... să termină”.

După ce sunt împărțite vasele pentru sufletelor celor morți, are loc un alt ritual: acela ca, fete sau băieți, să își dea de pomană cu scopul de a se face surate și veri. Însurătutul și înfărtătutul îi va lega pentru tot restul vieții. Dragnea N. Alecsandra treizeșopt de ani, 1973¹.

¹ *Texte dialectale, Muntenia, III*, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, Seria II, Texte și glosare 4, 1987, publicate de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, p. 198-199.

Obiceiul spălatului pe picioare, unic și cu o arie de răspândire destul de redusă, reprezintă un moment de vârf în desfășurarea obiceiurilor legate de Rusalii.

„La rusalii la noi... zis luni după rusalii... noi ne pregătim mai dinainte și facem pâsat la muară... d-astea dă mînă... la răjniță-i spunem... și-l cernem bine, îl spălăm și-l punem la fiert și facem, după ce-l fierbem îi dăm unsoare... cu untură... l-ungem cu untură și-l punem la străchini și chemăm du pân vecini... copiii, bătrâni... scuaterm albia-n curte, cu lână, cu foi dă nuc și cu săpun și spălăm copiii pă picuare... copii, bătrâni, îi spălăm pă picuare... punem masă cu pâsatu-ăla acolo, le punem lapte-n iel... de... asta ie pomană... zice că ie... era duminică, prima zi dă moși... ie sâmbătă la noi... să-mpărțește uale... căldări... bunînțele, vase... vase din astea... merge la biserică, tămâi-acolo, vin acas', împărțesc vasele-astea, uale, strachini... ce are... duminică, iară ie obicei cu farfurii, cu pahare... mergem la biserică, venim acasă, iar împărțim... vasele-astea... farfurii cu pahare, cu gogoși... ori ce are... o bucată dă cozonac acolo pă ele, dulcuri d-astea și... luni ie cu pâsatu care v-am spus... luni este cu... la noi obicei-osta... cu spălatu pă picuare”. Pănescu M. Maria

Spălatul picioarelor este, în fapt, o reiterare a gestului Mântuitorului din Joia Mare, moment când, înainte de Cina cea de Taină, Iisus Hristos a spălat picioarele apostolilor în semn de smerenie și de dragoste. În satele din sudul județului Dâmbovița, spălatul picioarelor a devenit o tradiție anuală.

De asemenea, un fapt inedit care se petrece tot în satele din sudul județului Dâmbovița îl reprezintă presărarea frunzelor de nuc pe întreg traseul de acasă și până la cimitirul satului.

Târgurile de Moși

În secolele XVIII-XIX, și chiar până la jumătatea secolului trecut, marile sărbători religioase se omagiau prin organizarea de târguri, bâlciuri sau „zboruri”, după cum erau aceste manifestări denumite popular. Deși multe dintre ele celebrau patronii spirituali ai satelor, o importanță deosebită se acorda unor sărbători precum

Rusaliile, Duminica Tomei, Schimbarea la Față, Sânmedru sau Sângiorgiu.

În ceea ce privește organizarea târgurilor sau bâlciurilor de Moși, acestea au fost descrise ca datând încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, de către scriitori locali precum I.C. Vissarion, Pantazi Ghica¹ (cum este cazul celui de la Cornățelu, Gura Șuții sau Costești Vale), cât și de documente păstrate în arhivele bisericilor. Cu toate acestea, date despre existența unor astfel de târguri reies cel mai adesea „prin viu grai”, din amintirile bătrânilor care încă mai respectă obiceiul împărțirii oalelor de lut și al străchinilor de Moșii de Vară. Penuria unor astfel de „adunări” în peisajul dâmbovițean, cel puțin în perioada premergătoare Moșilor de Vară, combinată cu o comasare a „împărțelii” – „...da, eu duminica le-am dat... dar înainte se dădeau oalele sâmbăta și străchinile duminica... știu și eu că eram copil și dădeau bătrânii mei, și încoace... încoace... cum s-a modernizat lumea dă de toate o dată, să nu mai aibă treabă, să scape de o grijă...” – poate fi văzută ca o explicație, cel puțin de formă, a faptului că, în momentul de față, am întâlnit din ce în ce mai puține persoane care respectau *ad literam* tradiția de Moși: „...se dădeau oale, oale, nu ca acum... oale de pământ... dar acum lumea s-a boierit... nu mai dau farfurii, linguri de lemn... înainte, dar... acum nu se mai dă... acum linguri de inox, d-astea...”

O cartografiere a Târgurilor de Rusalii din Dâmbovița, aduce în discuție bâlciurile de la Băleni², datând din anii 1919, pe cel de la Costești Vale, Gura Șuții (bâlci ce se organiza pe moșia lui Alecu Condeescu), dar și târguri renumite (unde se cumpărau oale și străchini ce aveau a se împărți de Moși în anul următor), precum cel de la Cornățelu³, în apropierea hanului așezat pe Drumul cel Mare, târg organizat pe data de 8 septembrie, ce aduna negustori dar și cumpărători din județele limitrofe.

Un astfel de târg era și cel din comuna Frasinu, sat Postârnacu. Astfel, primăria comunei înainta, în 22 mai 1921, o cerere Prefecturii Dâmbovița, prin care solicita înființarea unui bâlci în comună, în zilele

1 Doina Petrescu, *Târguri și Hanuri*, Târgoviște, 2007, p. 11.

2 Ibidem.

3 Ibidem, p. 12.

de 21 mai (Sfinții Împărați Constantin și Elena) și 6 august (Schimbarea la Față). Primesc aprobarea din partea Ministerului Industriei și Comerțului, însă, cu o mențiune importantă: aceea de a nu se vinde, în aceste târguri, nici cereale și nici vite.¹

Alte târguri ce se mai țin și astăzi de Rusalii, sunt cele organizate în Răzvad², Corbii Mari, Odobești, Petrești sau Șelaru, cu o istorie nu atât de încărcată, dar importante prin posibilitatea de achiziționare, în zonele respective, a produselor de ceramică sau lemn, ce urmau a se împărți: „*parcă așa era obiceiul... sâmbăta se împart oalele de pământ, cămile de marmură.... că nu se mai găsesc oale, mai rar care găsesc să cumpere oale...*” (Ecaterina Iepure, 72 de ani, Fierbinți).

Secolul al XIX-lea aduce în prim plan un alt târg important, denumit chiar Târgul Moșilor, în inima Târgoviștei, desfășurat, așa cum este el descris, „pe un teren viran la nord de obor, spre Calea Domnească, unde se instalau circurile și alte panorame”³. Profilul târgului era dat, în principal, de produse de olărit, depozitate pe „strada numită a «olăriei»”⁴, și care reprezentau mai multe centre importante de olărit din zona subcarpatică. *Nu mai facem nimic, ne-am boierit... dacă îți cade un nasture de la cămașă... să-l pui, mai bine îți cumperi o cămașă cu totul... Asta e adevărul!*

Bibliografie:

1. ***, DJAN Dâmbovița, *Prefectura județului Dâmbovița*, dos. nr. 16/1921.

2. ***, *Texte dialectale, Muntenia, III*, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, Seria II, Texte și glosare 4, 1987, publicate de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe.

3. GHINOIU, Ion, *Comoara satelor. Calendar popular*, Editura Academiei Române, București, 2005.

4. PETRESCU, Doina, *Târguri și Hamuri*, Târgoviște 2007.

1 DJAN Dâmbovița, *Prefectura județului Dâmbovița*, dos. nr. 16/1921.

2 Doina Petrescu, *op. cit.*, p. 13.

3 Ibidem, p. 9.

4 Ibidem.

O ISTORIOARĂ ÎN GRAI LOCAL

Elena-Camelia SIGHIARTĂU, Arfeu

Să tot fi avut vreo 7-8 ani p-atunci. Era-n timpul lu' Răpciune și mărul alb dăduse-n pârg. Merele albe, mari-mari, mustoase și-nmiresmate cădeau brumate de-a berbeleacu' sub el. Dădeam fuga-fuguța dimineața și seara să le iau în primire. Pe-ălea bulfuite și răpciugoase le-adunam, le ciopârțeam, le-amestecam cu tărâțe și castravani și le dădeam scroafelor abia fătate, ca să se-ntremeze. Pe hălea arătoase nevoie-mare le hărtăpăleam pe loc și când se umfla burdihanul de-atâtea, le-ndesam zdravăn prin buzunare pentru mai târziu sau le căram cu-o tăgârță și le-nșiram pe prispa casei. Care-avea cale prin ogradă mai lua câte unul să-și facă de lucru-n drum spre grajd sau spre fântână.

Ne pregăteam de intrat în iarnă și curățenia de toamnă era-n floare. Se băteau zdravăn covoarele, se scuturau țoalele de pe pat și plocadele de pe pereți. Mica și Ticu erau duși de-acasă și toate treburile gospodăriei rămăseseră pe spinarea lu' nenică-miu hăl mare.

Pe-amurgite se dădea scroafelor de mâncare. Avem două, mari și cam beldii de cât le supseseră godacii. Aveau cocina în grajd, după țarcul Ciunei și-al vițelului. Ca să le fie mai ușor să iasă de-a dreptu-n oboru' lor, ai mei scosaseră din țâțâni o scândură din peretele grajdului. Ziua scândura-ușită rămânea-n doru' lelii și se bălăbănea-ntr-o parte și-n alta când ieșeau purcelele din grajd; noaptea era prinsă cu-n ivăr de scândura vecină, ca să nu dea iama jivinele-n cocină.

Lăturile erau pregătite și frate-miu ăl mare se duse să le umple troaca scroafelor. Purcelele hămesite cum văd de-ale gurii-n troc, se răped să hărtăpălească dintr-o-nfulecare tot ce-apucă. Frate-miu urlă la ele, le-mbrîncește să poată turna toate lăturile și scroafele năucite de foame se-nping în picioarele lui mai-mai să-l dea de-a berbeleacu-n cocină. Țăsta-ndrăcit începe să urle din toți bojogii la bieteles scroafe. Rost de și mai mare foială, înghionteală și grohăială-n cocină. Frate-

miu după ce le muștruluiește zdravăn cum îi vine la gură se hotărăște să le și ciomăgească bine, doar-doar or învăța lecția de-a nu mișca-n front când e el la comandă. Așa că-și ia poca de mestecat în lături și-ncepe să le croiască vreo câteva pe șorici. Io tocma ce terminasem tăvăleala cu godacii clăpăugi în mormanul de frunze uscate de nuc din mijlocul grajdului. Purcelușilor le plăcea la nebunie să se cuibărească-n frunză uscată de nuc, așa că atunci când fătau purcelele aveam de grijă să greblăm pe sub nuci frunzele uscate și să facem o ditai grămadă-n mijlocul grajdului. Acolo-mi petreceam io multe dup-amieze tihnite. Mă zbenguiam cu purcelușii și-uneori mai trăgeam și câte-un pui de somn cu ei ținându-ne de cald unii altora în grămadă de frunze. Aveau pielea netedă și rozulie și-mi plăcea să-i scarpin pe burtică. Îi scărpinam și rosteam micios „goci, goci, goci”; ei se trânteau molcom ca belengherii-n frunzele cu miros de nuc. Cădeau într-o rână și-și ridicau piciorușele cât să-i pot gâdili mai bine. Stăteau acolo tolăniți, pufăind din râturile lor de-o șchioapă; câte-un fior de desfătare le mai străfulgera trupușoarele și grohăiau domol ca atunci când molfăiau la țâța scroafei.

Auzisem hărmălaia din cocină și nu prea mă dumirisem ce se petrece-acolo. Așa că-i las pe godaci în plata lor și mă pune Sarsailă să mă duc moț să văd ce și cum. Mă strecor s-ascult mai bine sudălmile lui frate-miu, să-l am la mână și să-l dau în gât la ananghie. Dacă tot sunt la circ hai să iau și-o gustărică, îmi zic în gând. Ispre îmi alesesem o mândrețe de măr de pe slai ca să am ce ronțai la o adică. Ca să fie treaba treabă, îmi scot tacticosă mărul alb din buzunarul flanelului de lână, mizdresc pătuța de putrezeală și-o arunc cât-colo-n țărână, apoi mușc sănătos din măr și mă proțăpesc lângă scândura-ușiță ca s-aud mai bine. Frate-miu era deja-n vervă mare cu beșteleala bietelor purcele. „Ale dracu jigodii cu râturile voastre cu tot! Stați așa că v-arăt io acuș! Mă dați voi peste cap, ai? E, las’ că v-arăt io! Jar mâncați acu’! Paștele mă-tii de scroafă!” „Na și na!” Io numai ochi și urechi, sau mai bine-zis mai mult urechi decât ochi; n-apucam să văd tot circul decât printre crăpăturile blănilor. Îmi rășchirasem picioarele ca să mă pot chiorî când p-o crăpătură, când p-ailaltă: cocina era mică și purcelele fugeau carencotro, ca bezmeticele; printre picături, se buluceau la troc să mai ia câte-o gură de lătură. Frate-miu se-nvârtea cu paru-n mână pe post de

paloș al dreptății și le mai croia câte una pe spinare. „Harști!”. Purcelele răbdară cât răbdară ocara și-altoiala. De-atâta sperietură și alergare abia dacă mai apucau să limpească lăturile printre belmejeala și poceala lu' nenică-miu. Așa că se hotărâră tam-nesam să-și ia lumea-n cap. Guițând de mama focului, se-mbulziră și se-opintiră de-odată-mândouă-n singura gură de ieșire din cocină: blana-ușiță-n spatele căreia mă proțăpiseram io și-mi dumicam tihnită mărul ăl mai alb, mai mare și mai zemos din câte-adunasem în ziua aia.

Prima purcică își înfipse râțul în scândură și-o ridică-ntr-o clipită împinsă de la spate de surată-sa înnebunită de sunetul aracului de pe propriul șorici... „Fire-ai tu a dracului să fii! Mă-mpingi, ai?” „Jap-jap”, am mai apucat s-aud și-apoi hodoronc-tronc am început să mă mișc de-a-ndoaselea prin oborul porcilor din spatele grajdului. Minune mare, nu pe picioarele mele, ci pe-ale primei scroafe care nu mai îndurase chinu' din cocină. Nu m-am dumirit din prima ce-i cu mine. Eram tot io, aia care mai adineori mușcasem zdravăn din mărul ăl mare și frumos și-l țineam bine să nu carecumva să-l scap din mână. Călăream o purcică. Stăteam așa terteleacă, năucă și mută de mirare pe scroafa ridicată la rang de bidiviu și deodată a dat spaima-n mine. Am început să urlu ca o apucată. Cu-o mână țineam bine de mărul meu ăl frumos, p-aillaltă mi-o înfipsesem în părul purcii și urlam ca din gură de șarpe. Vedeam fundul scroafei cu coada bălângănindu-i-se-ntr-o parte și alta și pe frate-miu care se făcuse ciuci și râdea să se prăpădească, lovindu-se scurt și des cu palma peste genunchi de-atâta haz. Guițatul scroafei îngrozite se-ntețise și el. Scăpase de cercul din cocină și se trezise pe nepusă-masă cu-o mogâldeată urlătoare-n spinare. Așa că fugi ce fugi-n linie dreaptă după care-o coti la stânga fără preaviz. M-am lăbărțat toată cu mărul meu ales pe sprânceană cu tot în oborul porcilor drept în mocirlă. Mărul mi se mozolise, eram muzgurită toată de glod și hanțele-mi erau plotoagă de noroi.

„Na, dacă stai ca bleamba acolo! Ce te-o fi mâncat în cur să vii tu acolo ca năvleaga?” mă apostrofă frate-miu printre hohotele de râs.

„Tacă-ți zmeilor fleanca aia odată că te spun lu' Mica și lu' Ticu c-ai bătut și-ai înjurat purcelele și să vezi ce ți-o iei tu dup-aia!” i-am răspuns smiorcăinu-mă, cu obida unui călăreț trântit mișelește de propriu-i bidiviu.

Am aruncat bunătatea mea de măr cât colo și cu ochii-mpăienjeniți de lacrimi m-am uitat cum se-ncăierau purcelele să-l mănec. Li se-ogoiase frica și se-ncurau voioase prin obor.

Tuturor din familion frate-miu a ținut morțiș să le istorisească de-a fir-a păr cum am călărit io purcica-n fapt de seară. Covorul abia scuturat trona-n mijlocul camerei. Frațâne-miu povestea tărașenia și se trântea pe covor când îl podidea răsul. Se ținea de brăcinar și se prăvălea în hohote. Le-nflorea pe ici pe colo, dar avea haz, ce să zic. P-alocuri mă umfla și pe mine răsul, da' când toți ai casei au început să-i țină isonul cu rânjeala m-am ciufuțit de tot. Dădusem în plâns, de ciudă c-ajunsesem de răsul' tuturor. M-am burzului deodată la frate-miu, i-am aruncat din ușă cu năduf un „Mânci terci!” și-am ieșit val-vârtej pe slai. Mi-am luat cioroafele-n picioare și p-aici ți-e drumu' – taman p-aproape de heleșteu, la merii ăi albi, să-mi cat un măr mai mândru și mai mustos decât cel terfelit în oboru' purcelilor.

COSTUMUL NAȚIONAL ROMÂNESC. BRAND DE ȚARĂ

Prof. Elena STĂNCESCU, Stâlpeni

1.

Stau deseori și mă gândesc când urmăresc la TV o emisiune cu interpreți de folclor, cum va răsună peste ani cântecul popular românesc sau.... dacă va mai răsună, cum va fi structura lui, cine-l va interpreta, ce sentimente va trezi în sufletul ascultătorilor, ce costume vor îmbrăca interpreții și cât de autentice vor fi și cântecul dar și costumele cu care este îmbrăcat cântărețul.

Sunt întrebări ce par simple la prima vedere, dar când te oprești mai mult și cu interes asupra lor, lucrurile se complică.

Nu ne putem plânge că nu avem interpreți sau că nu se mai creează sau culege folclor. Sunt parcă mai mulți ca oricând, deși nu tot ce auzim este folclor „bun”, mai cu seamă atunci când cântărețul cântă fără costum național. De asemenea, nu putem spune că interpreții nu aduc odată cu ei și cu cântecul lor, o mare varietate de costume populare, care de care mai frumoase și mai interesante. Dar... iarăși, observăm că portul specific fiecărei zone folclorice este modificat, cu improvizații și aranjamente fel de fel. E ca și cum ai face o mare greșală, o faptă rea, distrugând în acel costum tot ce-i autentic.

Și astfel obiceiul este reluat și de alți tineri interpreți, ajungând în final la un costum pe care nu știi în care zonă să-l încadrezi. Iată cum treptat, treptat nu mai putem vorbi de un costum național autentic, pentru că frumusețe a lui s-a distrus tocmai ce era mai reprezentativ.

O izmeneală, făcută inconștient și fără responsabilitate față de tot ce-i specific românesc!

Țăranca din Muscel își pune marama cu multă atenție, întocmai cum a învățat și moștenit de la bătrâni. Cu cât respect îmbracă costumele și-și pune marama cântăreața de muzică populară Elisabeta Turcu, fără

să mai amintim de marea interpretă de cântec popular românesc, Rodica Bujor, despre care o personalitate a vremii spunea că nimeni nu se îmbracă în portul național mai bine ca ea.

2.

Ce este costumul național românesc?

Costumul național românesc este o parte din zestrea folclorică lăsată spre moștenire tuturor generațiilor. El reprezintă identitatea noastră ca români și oglindește diferite pagini din istoria poporului, dar și concepția despre muncă și viața din toate timpurile. Iată, de exemplu, pantalonii bărbățești cărora li se spune „cioareci” ne duc cu gândul la portul dacilor; sau alt exemplu: mantiile pe care le poartă cei din grupul vocal „Teleormanul” ne amintesc de Tudor Vladimirescu... și alte exemple.

3.

Modelul costumului național. Modelele costumului național românesc sunt în mare parte diferite de la o zonă la alta, având totuși și elemente comune precum ia. De reținut este însă faptul că indiferent de cum l-ai privi, vei recunoaște elementul comun, elementul național, felul de a-l executa, culorile, materialul din care sunt făcute, modelul cu elemente geometrice sau florale și altele.

Realizarea unui costum național – până a-l vedea bun de îmbrăcat – trece printr-un proces tehnologic complicat care cere talent, răbdare și plăcerea de a-l lucra. Întâi se alege modelul, apoi materialale și numai pe urmă se trece la executarea lui fie prin cusut cu acul, fie țesut (sau ales) la război.

Nu mi-am propus să vorbesc despre toate costumele naționale, ci m-am oprit asupra costumului național din zona noastră a Muscelului, pe care-l consider cel mai reprezentativ, dar și pentru faptul că am copilărit și am crescut cu el.

4. Costumul național din Muscel.

Costumul popular din Muscel se compune din patru elemente: ia, fota, betele și marama. În marea lor majoritate, iile sunt cusute pe pânză cu acul și mai rar sunt alese sau țesute în război. Ia se compune din ciupac față-spate (pe cel din față sunt cusute 4-5 rânduri de model, iar pe cel din spate două). Se cosea cu ață numită „arnici”, în diferite

culori și modele – cu motive naționale, cu elemente geometrice sau florale.

Urmează apoi mânecile pe care se coase în partea de sus (umărul) cu cel mai mult model. Și din el pornesc 4-5 rânduri cu același model și arnici. Ia se continuă cu poalele din pânză albă, iar în partea de jos poalele se termină cu „năzile” cu același model și arnici. Ele se văd de sub fota (modelul plus puțină pânză).

La gât ia se încheie cu o bentiță cusută tot cu model, numită *obinziică*. La cele două capete ale obenzicii se găsesc două șnururi (*băieri*) terminate cu doi ciucuri cu care se încheie ia, să nu fie prea decoltată. Pe ie modelul este combinat cu mărgel, fluturi sau fir, care sunt cusute peste tot unde-i model. Pe unele mâneci, sub umăr (modelul cel lat) se fac *sabacele*, de-a latul, un fel de broderie spartă. Se coase cu ață de culoare albă sau crem. O adevărată artă. Sabacele nu-s obligatorii, le face cine poate și cui îi plac. Mânecile se termină (lângă mână) libere sau încrețite cu volan (*fodor*), au cu pumnași ca la gât, cu obinziică (încrețit).

Pânza pentru ie poate fi: pânza propriu-zisă din bumbac țesut la război, pânza topită și *marchizetul*. Ultimele două erau folosite de cei înstăriți. Cei din clasele mai de jos aveau câte un costum doar din pânză topită sau marchizet ori nu aveau deloc.

Fota se alege sau se țese în război în urzeală, de pe sulul războiului cu lână, bumbac răsucit sau cotton. Modelul se realizează din fire colorate și completate cu fir metalic galben sau alb și cu *tortel* (fir tot metalic, dar creț).

Modelele se lucrau în secret, pentru a nu le mai avea și altcineva. Se proceda așa mai cu seamă când fata își pregătea costumele pentru ieșit la horă. Întreg costumul național era făcut cu minuțiozitate și se păstra cu sfințenie și respect, unele lăsându-le ca moștenire. La mijloc fota este fixată de *bete* lucrate tot în război (țesute).

Marama de borangic și cu fesul (*legătoare*), cusute cu mărgel, se așază pe cap. Așezarea corectă a maramii dă un farmec special ținutei feminine. Marama este așezată pe capul fetei după ce se dă jos voalul de mireasă de către nașă. Astfel, mireasa trece din rândul fetelor în rândul nevestelor, cum și lăutarul îi cânta.

Costumul bărbătesc se compune din cămașă din pânză de bumbac, cusută la gât (la deschizătoare) cu negru și galben pe margine. Lungă până mult deasupra genunchiului, peste ea punem betele sau chimirul din piele. Cioarecii, cu model asemănător blugilor de astăzi, sunt din *dimie* albă (zeghe) făcută din lână în casă. În picioare poartă ghete, iar pe cap „palariuță” mocănească (muntenască). Astfel îmbrăcat, alături de fată, dă farmec specific artelor populare.

Toate aceste descrieri ale costumului popular românesc demonstrează valoarea lui, frumusețea și munca depusă pentru a-l realiza.

Cu legitimă mândrie pot spune că portul muscelan este cel mai frumos costum spre care și-au îndreptat privirea și admirația atâtea personalități și specialiști în domeniu.

Îmbrăcată în el, am reprezentat țara ca solistă de muzică populară, acompaniată de Orchestra de muzică populară „Doina Argeșului” a Centrului Creației Populare Argeș, în diferite țări și am avut sentimentul că portul meu este admirat de cei care mă priveau. De asemenea, în țară cu ocazia vizitelor diferiților șefi de state, am cântat cu mândrie în costumul nostru național, făcându-l cunoscut străinilor, pentru ca în el să vadă România.

Îmi amintesc cu plăcere când președintele Franței, Charles de Gaulle, ne admira costumele, sau când înfrumusețam chipul soției prințului Norodon Sianuk, când îi puneam pe cap marama și cântam una din perlele folclorului românesc („Ciobănaș cu trei sute de oi”), sau în RFG, când conducătoarea activităților culturale îmi cerea insistent să-i vând costumul. Important este faptul de a-l păstra noi românii și de a-l îmbrăca măcar din când în când, de a-l plasa la loc de cinste, de a-i cunoaște istoricul dar și ce reprezintă el. Să-l îmbrăcăm măcar o dată pe an, de ziua României, să-i educăm pe copii de mici, în spiritul dragostei de țară și neam. Și atunci... numai atunci putem spune că „TOT CE-I ROMÂNESC NU PIERE”.

Costumul național românesc reprezintă ȚARA, NEAMUL ROMÂNESC și toate la un loc îl fac să fie cu adevărat un BRAND DE ȚARĂ.

CÂNTECUL DE LEAGĂN ȘI DE ALINARE

Dragoș Constantin STROE, Vlădești

Cântecul de leagăn este acea producție populară care a luat naștere din necesitatea practică de a crea o atmosferă de calm, de monotonie, necesară adormirii copilului mic¹.

Ca tematică este sărac, abordând cu precădere sentimentul dragostei profunde exprimate de mamă, de bunică, rareori de alte persoane: tata, o rudă sau o vecină, un frate sau o soră mai mare. Are, deci, un caracter profund liric, exprimând cel mai nobil sentiment matern într-o atmosferă plăcută de seninătate și duioșie:

Nani, nani, dragul mamei,
Nani, nani, dragul mamei,
Culcă-mi-te mititel
Și te scoală voinicel,
Că mămica te iubește
Și cu dragoste te crește!

O altă temă abordată este cea a creșterii copilului pentru a fi de ajutor în casă, de cele mai multe ori exprimând urări de sănătate, fericire, frumusețe și prosperitate:

Nani, nani, puîșor,
Vin' la mama să te-adorm!
Puîșorul mamei mic,
Să crești mare și voinic:
Puiul mamei, puîșor,
Dormi cu mama, dormi ușor,
Să mi te faci mărișor,
Ca să-mi fii de ajutor:

¹ *Istoria Literaturii Române*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, pag. 174.

Să te duci cu oile,
Pe câmpul cu florile,
Pe toate cărările.
Să te duci cu mieluseii
Pe câmpul cu călțuneii.
Să te duci cu vacile
Pe câmpul cu fragile!

(Creații ale elevei Ganță Gh. Georgeta Monica, din clasa a V-a, Școala gimnazială din comuna Vlădești, județul Argeș, Cercul de folclor *Floarea din grădina noastră*, 1983).

Multe cântece de leagăn exprimă realități din viața socială, pe care mama nu le poate trece cu vederea nici în această situație, ca și când bebelușul le-ar înțelege și s-ar face părtaș la necazurile ei:

Nani, nani, puiuț mic,
Culcă-te, voinicel mic,
Ca să pot lucra un pic,
Ca să-mpletesc un ilic,
Să iau pe el un covrig!

Nani, nani, mititel
Și te scoală măricel,
Culcă-te să te faci mare,
Să fii mamii de-ajutoare,
Că tatăl tău a plecat
Singurel mi te-a lăsat
În copaie desfășat!

(Creații ale elevei Lungu I. Elena, din clasa a V-a. Școala gimnazială din comuna Vlădești, județul Argeș, Cercul de folclor *Floarea din grădina noastră*, 1983).

Sunt uneori sugerate aspecte ale vieții de familie: tatăl plecat în căutare de lucru sau la oaste (război):

Lui, lui, lui,
Copile, lui,
Tatăl tău acasă nu-i,

E plecat în Valea Mare
Să ne-aducă de mâncare!

Culcă, puiul mamei odată,
Că mama e supărată:
Tatăl a plecat demult
La armată, nu la plug.
Dacă tu te vei culca,
Măricel te vei scula.
Acasă când o veni,
În picioare te-o găsi
Și-o să fie fericit,
Că-i ajuți la plugărit

De cele mai multe ori imaginile poetice sunt luate din lumea gospodăriei țărănești sau sunt invocări ale unor animale:

Nani, nani, mititel,
Nani, nani, înfășătel,
Îmbrăcat în cojocel
Și căciuliță de miel,
Culcă-mi-te mititel
Și te scoală măricel,
Să mergi cu mama-n ogradă,
Să facem puțină treabă!

Puiul mamei, pușor,
Culcă-te mai repejor,
Puiul mamei, pușor,
Să dormi pân' la prânzișor,
Pușor micuț de rață,
Să dormi până dimineată,
Puiul mamei, pui de curcă,
Cât o fi noaptea de lungă!

Se folosesc comparații fără sens, metaforizate, dar din necesități de rimă:

Puiul mamei, pui de somn,
Hai cu mama să te-adorm.
Puișor, puiul de știucă,
Scumpul mamei, mi te culcă!
Puișor de pesticel,
Culcă-te în legănel,
S-adorm și eu lângă el!

Cântecul de leagăn este creația adulților, cei mai mulți fiind mamele. Totuși sunt și copii mai mari (preadolescenți și adolescenți), cu precădere cei care fac parte din cercurile de folclor, ca în cazul de față, fete mai ales, creatori ai acestui tip de folclor.

Unele fetițe mai talentate, influențate și de mamele lor, creează versuri populare de leagăn, pentru a adormi pe frații și surorile lor mai mici:

Nani, nani, fată mică,
Nani, nani, păpușică,
Că mama te-o legăna
Și din gură ți-o cânta:
- Hai tu, mătă,
De-i dă țâță.
- Hai tu, rață,
De-o răsfață,
- Și tu, curcă,
De mi-o culcă!

Copiii mici cântă asemenea cântece chiar și păpușilor cu care se joacă și pe care le consideră copiii lor (Joc: *De-a mama și copilașul*):

Nani, nani, nani,
Nani, nani, puiul mamei,
Și te culcă mititel
Și te scoală măricel (voinicel)!

Nani, nani, nani,
Culcă și fă nani,
Te-ai jucat destul,
Culcă-te acum!

Nani, nani, na,
Păpușica mea,
Nani-na, fetiță,
Nani cu oiță,
Nani cu vacuță
Și cu pisicuță!

(Creații ale elevei Poienaru Gh. Persidia, din clasa a V-a, Școala gimnazială din comuna Vlădești, județul Argeș, Cercul de folclor *Floarea din grădina noastră*, 1984).

Cântecul de leagăn este poezie strâns legată de muzică și însoțită indispensabil de mișcările leagănului sau ale copăii în care micuțul este culcat. Pentru a câștiga timp, mama folosea pentru balansat, piciorul, căci cu mâinile împletea, cosea, croșeta, sau torcea. Aici este vorba de un altfel de sincretism, dacă-l putem numi astfel.

Melodia este duioasă și monotonă, pentru ca alături de efectul liniștitor al ritmurilor kinestezice să provoace adormirea copilului. Sunt îmbinate în același timp elementele poetice cu cele muzicale. *Repetările de silabe și cuvinte melodioase, comparațiile, diminutivele (măricel, mărișoruc, mititel, mititeluc, puiuț, pruncuț), rimele interioare – care accentuează muzicalitatea versului: nani, nani, puiul mamei; lui, lui, lui, cu mama lui; invocațiile, epitetele și exclamațiile duioase sunt mijloace de expresie tipice acestei specii...*

Cea mai simplă formă poetică a cântecului de leagăn și cea mai tipică - indisolubil legată de motivul ritmico-melodic – se bazează pe un refren de 2 la 4 silabe, care prin repetare ajunge la dimensiunea unui vers octosilabic: nani, nani, nana, daina, abua, cucă-cucă, lui-lui etc. Uneori în aceste versuri este exprimat, într-o formă concisă, însuși rostul cântecului (Nani, nani, puiul mamei: Culcă, culcă, pui de curcă etc). Refrenul literar se repetă pe o melodie formată dintr-un motiv simplu, ce se desfășoară pe un ritm legănat, liniștit, regulat (iambic sau pirc)¹.

Prin refren (*daina mândră și daina*) și melodie, cântecul de leagăn se aseamănă cu doina, după cum spun și versurile:

¹ Ibidem

Doina din ce s-a făcut?
Dintr-o gură de prunc mic¹.

Cântecul de alintare are același rost ca și cel de leagăn:
Adulții/copiii mai mari alintă pe cei mici, dar nu prea mici, măricei am
putea zice (aceștia învață și ei), până când se culcă, jucându-se cu ei,
răsfățându-i cu:

Mișili, pișili,
Moș Adam,
Când se culcă, face: Ham!

(Prin despărțire în silabe, se scandează sau se cântă sacadat,
atingând părțile feței – obrăjori, năsuc, ochișori, sprâncene: – astfel
încât la cuvântul *Ham!* se atinge gurița).

Barbă, bărbărie,
Gură, gurărie,
Nas, năsălung,
Ochi, bazaochi,
Gene și sprâncene,
Ciuși, ciuși, urechiuși,
Frunte, frunteleagă,
Huciu, ciu, ciu, ciu!

(Se ating părțile feței la pronunțarea fiecărui cuvânt, iar la
pronunțarea ultimului vers se dă cu mâna prin păr, ceea ce provoacă
râsul copilului în cauză și, de cele mai multe ori, dorința de repetare:
Iară! Iară!)

Se procedează asemănător:

Închidem ferestrele	(ochii)
Tragem obloanele,	(urechile)
Închidem ușița	(gurița)
Răsucim cheița.	(năsucul)

¹ Barbu Theodorescu, Octav Păun – *Folclor literar românesc*, E.D.P., București, 1964,
pag. 168.

Rămânem afară,
Până diseară (măine seară)!

(Informator: Stroe I. Felix, inginer, comuna Vlădești, județul Argeș, 38 de ani, 23 august 2012).

Un alt fel de alintare constă în prinderea cu trei degete împreunate a dosului palmelor a doi sau mai mulți copii, ridicarea în sus și în jos, în ritmul cântării trăgănite a recitativului, a mâinii:

Puia-gaia,
Puia-gaia,
Pițigaia,

După terminarea recitativului, copiii își desprind mâinile și le amestecă, învârtindu-le, exclamând: *Ta*,

Prinde lupu ' oaia, *ta, ta, ta, ta, ta, ta!*
Mielul face:
Bea, bea, bea,
Nu lua pe mama mea!

O variantă la muzica și la versurile de mai sus poate fi considerată următoarea:

Pițigaie-gaie,
Pițigaie-gaie,
Ce ai în tigaie?
- Mălăiașul (mâncărica) puilor.
- Unde-s puii?
- Sus pe lemn.
- Unde-i lemnul?
- L-a ars focul.
- Unde-i focul?
- L-a stins apa.
- Unde-i apa?
- A băut-o boul:
- Unde-i boul?
- Popa l-a împușcat,
De el am scăpat!

(Informator: Dică Hristu I. Elena, educatoare, Vlădești, județul Argeș, 28 de ani; 2010).

JOCURILE ȘI NUMĂRĂTORILE

Prof. Ion STROE, Vlădești

**** Jocurile**

Jocul este o constantă a vieții omului, însoțindu-l chiar și spre bătrânețe, pentru că prin el se relaxează, dar și evadează din problemele realității. În esență însă, este de reținut că această petrecere distractivă reprezintă *o componentă permanentă* a activității omului în perioada copilăriei.

Sunt cercetători renumiți care au lucrări de referință cu privire la problematica aceasta, ajungându-se la ideea primordială că jocul este *munca celui mic*, prin care învață și își antrenează creativitatea sa:

- Jean Piaget consideră că atunci când copilul se joacă pune în mișcare toată capacitatea sa de a stăpâni și influența realitatea.

- Maria Montessori atrage atenția asupra efortului pe care copilul îl depune în joc, pentru care propune un spațiu educațional adaptat în mod special pentru el, care este de fapt locul lui de muncă.

- Pentru Erik Erikson, jocul este un instrument prin care copiii acționează și reliefează sentimente și idei interioare, echilibrează anumite experiențe traumatice sau plăcute trăite de ei, câștigând noi înțelegeri asupra lumii înconjurătoare.

Este deci acea activitate specific umană, dominantă în copilărie, prin care omul își satisface imediat, după posibilități, propriile dorințe, acționând conștient și liber în lumea imaginară pe care și-o creează singur¹.

Dacă jocul este divertisment, este și mijloc pentru dezvoltarea capacităților și competențelor de bază ale copilului! Dacă jocul este plăcere și satisfacție pentru copil, mai reprezintă și mijlocul prin care el are libertatea de a încerca să facă diferite lucruri în felul său personal!

¹ Ecaterina Vrăsmaș - *Educație timpurie*, Editura Arlequin, București, 2014, pag. 178.

Copilăria sănătoasă se caracterizează prin existența jocului ca element al învățării și dezvoltării. Copiii să fie încurajați să se joace în toate felurile, singur și împreună cu alții, să construiască, să dramatizeze, să imite adulții. Jocul se constituie ca o provocare pentru dezvoltare și este bine ca inițiativa să plece de la copil: jocul spontan. Cel mai ușor, pentru a înțelege jocul minorului la diferite vârste este să ne amintim despre propria noastră copilărie: *Cum ne jucam noi? Cu ce ne jucam? Cu cine ne jucam?* Etc.

Copiii nu pot cunoaște lucrurile abstracte decât dacă le trec prin propria lor experiență, cu precădere multisenzorială, concretă și prin joc, ținând cont de următoarele elemente: jocul să fie voluntar, spontan și apărut din propria inițiativă, jocul să fie îndreptat spre propria plăcere și nu către un scop precis, jocul implică repetiție, promovând deprinderi și abilități, jocul este creativ, îmbinând elementele reale cu fantezia, jocul se schimbă pe măsură ce copiii cresc.

Prin urmare, reținem că jocul este activitatea prin care copilul se dezvoltă, determinând celelalte activități: învățarea, munca și creația. Între joc și dezvoltare este o relație de interdependență și necesitate. Copiii sănătoși se joacă, altfel avem un semnal că ceva nu e în regulă și trebuie să consultăm un medic. Jocul are și o dimensiune culturală: copiii își aleg jocul și materialele necesare desfășurării acestuia și în funcție de nivelul lor de pregătire.

Jocul este studiat de psihologi, antropologi, sociologi și pedagogi. Indiferent de perspectiva de studiu a jocului, toți îl recunosc ca un context important pentru învățare și socializare și pentru rezolvarea situațiilor dificile de viață la orice vârstă¹.

Pentru copil, un rol deosebit îl au părinții lui, educatorul sau profesorul, care să creeze ocazii favorabile de joc prin punerea la dispoziție a unui mediu creativ, dotat cu mijloacele/obiectele necesare pentru construcție și creație, în funcție de vârstă. Prin urmare, adulții au totuși un rol activ în activitatea recreativă a celor mici, *să dea în mintea copiilor*, cum se zice, ceea ce presupune *jocul împreună*, care dă încredere și încurajare. Mai trebuie știut faptul că elevii se plictisesc,

¹ Idem, pag. 182.

pentru care intervine obligativitatea de a le schimba preocuparea, direcționându-i spre un alt tip de activitate, pentru că jocurile sunt nenumărate:

I. Jocurile de creație

Acest tip de joc presupune alegerea temei (un aspect al realității trăite sau imaginare) de către copil – mai mult la nimereală, spontan – ,care își fixează singur regulile ce vor fi respectate.

Sunt două forme sub care se realizează:

1. Jocul de rol, în timpul căruia copilul îndeplinește anumite funcții/roluri, folosindu-se de anumite obiecte/jucării. Se cunosc mai multe variante:

a) *Jocuri cu subiecte din viața cotidiană: La grădiniță, La școală, La magazin, Cu mama la dispensar, De-a mama și copilul și altele* cum ar fi:

* *La târgul de vite.*

Un copil este cumpărătorul, iar celălalt este proprietarul unui animal (capră, oaie, vacă), pe care vrea să-l vândă. După ce *fac târgul*, ca doi oameni mari, *cântă*:

- Nea Mărine, nea Mărine,

Mai ții capra (oaia, vaca) de la mine?

- O mai țin lovi-o-ar boala!

Când o mulg îmi sparge oala

Și se varsă laptele

Și-l mănă pisicile!

Li se umple mațele,

Și le plesnesc burțile!

b) *Jocuri cu subiecte luate din povești sau alte opere literare din manualele lor de la școală: Albă ca zăpada și cei șapte pitici, Fata babei și fata moșneagului, Ridichea uriașă etc.*

Aceste feluri de jocuri se desfășoară dialogat, adică sunt mici dramatizări, care pot fi creația profesorului clasei și se pot prezenta cu public la serbările școlare.

2. Jocuri de construcție

Copiii ridică mici edificii văzute de ei în realitate sau fanteziste, folosind diferite materiale.

a) *jocuri prin care construiesc blocuri, case, cabane, castele și altele*, folosind ca materiale nisip, pietre, bețișoare, deșeuri.

b) *Jocuri care au caracter tehnic*, copiii făcând mașinuțe, trenulețe, tractorașe, avioane, folosind cartoane, scândurele, materiale plastice. În timpul lucrului sau după ce le-au construit, copiii însoțesc activitatea lor cu recitative legate de obiectul respectiv:

Trenule, trenuțule,
Oprește, drăguțule,
Vreau cu tine să ajung
Pân' la Câmpulung!
U-u-u-u-u-u-u-u-u!

(Comuna Mihăești, satul Văcarea, 1999)

Avion, avion
Cu motor,
Ia-mă și pe mine-n zbor
Și mă du unde mi-e dor!

Tractorul, tractorul,
Pornește motorul
Și ară ogorul!
Du-du-du-du-du!
(Comuna Vlădești, satul Vlădești, 1999)

Jocurile de construcție nu aparțin folclorului copiilor decât în măsura în care ei, în timp ce lucrează, cântă/recită/sacadează anumite versuri.

II. Jocuri de mișcare, care presupun anumite reguli de respectat în timpul desfășurării lor. Unele sunt specifice însușirii alergării, săriturilor, echilibrului, procedului de cățărare și însușirii deprinderii de târâre. Altele pentru dezvoltarea forței, vitezei, îndemânării, mobilității și elasticității, rezistenței. Majoritatea asigură

dezvoltarea calităților combinate. Obiectul acestei lucrări îl fac însă numai acelea care sunt însoțite de text și/sau cântec, înfățișând caracterul sincretic al folclorului copiilor, asigurând astfel, în desfășurarea lor, o mare plăcere din partea celor mici și reliefând valoarea creației literare, domeniul pe care-l prezentăm cu prioritate.

** Lupul și oile.*

Lupul, care este un copil desemnat printr-o *numărătoare*, păzește oile furate de el anterior, în persoanele celorlalți copii din grup (clasă). Un alt copil, având rolul ciobanului, și el ales prin același procedeu al sorților, se face că-și caută animalele, iar când le vede, încearcă să-l convingă pe hoț ca să i le dea, adresându-i-se:

- Nene lupe, dă-mi o oaie,
Că-ți ascut o cuțitoaie! , dar lupul refuză:
- N-am de dat, copil de școală,
Că mi-e burta goală!
Jocul se repetă, inversându-se rolurile.

** La coasă*

Un copil, care este cosașul, cu ochii închiși, poartă în mâini un băț (care ar fi coasa) pe care-l mișcă astfel încât să simuleze lucrarea tăierii ierbii. El se îndreaptă spre tovarășii săi de joc, care trebuie să se ferească pentru a nu fi loviți, în timp ce cântă:

M-a trimis baba,
Ca să cosesc iarba.
Unde-o fi mai mare,
Să dau și mai tare!

Pe cine-oi lovi,
Vina mea n-o fi!

Unde-oi da și oi lovi,
Vina mea n-o fi!
Unde-oi lovi și oi da,
Nu e vina mea!

M-a trimis moșu',
Să cosesc ovăzu',
Să iau mare brazda,
Să se rupă coasa!

** Joacă bine, Moș Martine!*

Copiii sunt așezați în cerc. Cel desemnat la numărătoare iese în mijlocul cercului unde stă ghemuit și cu fața în palme, făcându-se că doarme. El îndeplinește rolul lui Moș Martin, care joacă imitând ursul, atâta timp când ceilalți cântă:

Joacă bine, Moș Martine,
Că-ți dau pâine cu măslina.
Joacă bine, Moș Martine,
Că-ți dau miere de albine,
Să te-ngrași odată bine!

După terminarea melodiei, jocul continuă cu un alt Moș Martin ales după același procedeu.

** Baba-Oarba*

Copilul desemnat la jocul numărătoare va îndeplini rolul Babei-Oarba. El este legat la ochi, ca să nu vadă. Ceilalți stau pe aproape de el și-l sâcăie, toți în același timp, spunându-i versuri, uneori și bătând din palme, din două pietre sau două bețe pentru a se face auziți, dar fără a se lăsa atinși:

-Stau pe iarbă verde,
Nimeni nu mă vede

-Mâța mea e leneșe,
Nu prinde un șoarece!

-Sâc că nu mă prinzi,
Babă fără dinți!

Copilul atins de *Baba-Oarba* îi va juca rolul în continuare.

-Babă-Oarbă, un 'te-ai dus?
Unde te-ai ascuns?

-Babă-Oarbă, ieși la joc,
Cu nasu-n cojoc!

-Prinde-mă, babă, pe mine,
Că și eu te prind pe tine!

-Babă-Oarbă, te gătește,
Vino și mă găsește!

** Noi ne dăm de-a-ndoasele.*

Copiii stau doi câte doi, unul în fața altuia, ținându-se de brațe.

În timp ce cântă:

Mama spală vasele,

Tata ascute coasele,

ei se leagănă, iar când sacadează al treilea vers, Noi ne dăm de-a-ndoasele!, se răsucesc și revin în poziția inițială, după care jocul se repetă.

** Spate-n spate*

Câte doi, copiii stau spate-n spate, prinzându-și brațele astfel încât să se poată ridica pe spinare unul pe altul, dialogând între ei:

- Ce-i în sus?

- Cerul cu stele.

- Ce-i în jos?

- Pietricele.

- Ce-i în vale?

- Iarbă moale.

- Ce-i în deal?

- Leuștean și cu mărar.

În final, amândoi recită: Ardei roș, dă-te jos!

O altă variantă:

- Ce vezi în sus?

- Pui de urs.

- Dar în jos?

- Un pai gros.

Buturugănos,

Dă-te jos!

** De-a calul și călărețul*

Călărețul este ținut și plimbat de *cal* în cârcă, în timp ce îl îndeamnă:

Di, di, di, căluț, căluț,
Că te iau de căpăstruț!

Di, di, di,
Murgule, di,
Tropa, tropa, tropa, trop,
Și la trap și la galop!

** De-a caii*

Copilul, considerându-se călăreț, încalecă pe o prăjinuță de alun, de salcie sau de orice fel de copac, pe care o consideră cal, îndemnându-l:

Hii, mârtoagă,
Hii, mârtoagă,
C-am să mi te iau de coadă
Și-am să mi te duc la iarbă!

Doi copii, având între ei o prăjină considerată oiștea căruței, reprezintă un atelaj. Un al treilea care-i ține de hățuri (o sforcică) și-i urmează, îi îndeamnă la mers:

Dii, dii, dii, căluții mei,
Că vă dau apă cu mei,
Un braț, două de rogoz
Și-o găleată de ovăz! Sau:

Haida, Suru,
Haida, Sură!
Că vă iau c-o zburătură
Și vă pun zăbala-n gură!

** Scaunul*

Doi copii, după ce fac *scaunul* cu ajutorul brațelor, așază în el pe un al treilea și-l transportă sau îl leagă alintându-l cu fel de fel de cântece:

Am plecat în scăunel,
Să dăm varză la purcel!

Doi lei dai la scăunel,
De vrei să te plimbi cu el!

Cotcodac, găina,
Legănăm pe Lina,
Scaunul s-a rupt,
Lina a căzut
Jos, la pământ!

Cel dus în scăunel are poezia lui:
Păsărică galbenă,
Vino și mă leagă,
C-așa sunt eu învățat:
Să adorm tot legănat!

** Învârtita*

Fiecare pentru el, copiii se învârt cu brațele deschise, pe un loc neted cu iarbă, și zic sub formă de recital sau pe o melodie lentă, păstrând ritmul:

Cine joacă toporașul
Cade jos și rupe nasul.
Toporașul răsucit
Cade jos și nu ia nimic.
Că de jos se va scula
Și mai bine (tare) o juca!

O altă variantă:
Învârtita toporașul,
Cine cade rupe nasul.

Învârtita, am căzut,
Toporașul la pământ,
Nasul nu s-a rupt!

* *Leagănul*

Copiii agață de creanga mai groasă a unui copac sau de grinda unui pod o scândurică (blănuță), de amândouă capetele, formând un scăunel (leagăn) în care *se dă uța*, în timp ce *cântă*:

Uța, uța (Huța, huța),
Cu căruța,
Pân' la maica Măriuța
Și-napoi cu teleguța!

Uța, uța,
Cu blănuța,
La măicuța Ilenuța,
Să beau lapte cu ceșcuța!

Huța, huța,cu căruța,
Până-n deal la Măriuța
Și din deal în vale,

Huța, huța, pe cărare! Iar dacă s-a întâmplat să se rupă frânghia,
se zice:

De-o crenguță de copac,
Cu două funii-am legat
O scândurică de brad
Și în leagăn uța, uța,
Până a plesnit crenguța!

* *Cloșca cu pui*

Sunt desemnați printr-unul din *recitativele-numărători* copiii care vor juca rolul cloștei și al uliului. Ceilalți vor fi puii, care se plimbă liniștiți prin curte/stadion. Deodată apare uliul, prin apropiere ascuns, și face un zgomot oarecare la care cloșca își cheamă puii: clo,

clo, clo! Aceștia se așază în spatele ei, în șir, dar legați cu brațele unul de altul, fiecare de mijlocul celui din față. Vine uliul:

- Cum ți-aș mânca un puișor!

- Cum ți-aș scoate un ochișor! îi răspunde cloșca.

Se repetă acest dialog, în timp ce fiecare dintre adversari – uliul și cloșca – își joacă rolurile. Cloșca își apără puii mișcând șirul din spatele ei (puișorii) la dreapta sau la stânga pentru a nu fi răpiți. Ea sare asupra uliului, iar acesta caută să prindă puișorul din coada șirului. Cum îl prinde, îl consideră *mâncat*.

De multe ori șirul se rupe, puii cad grămadă. E veselie în loc să fie *tragedie*. Jocul se reia atunci sau altă dată.

III. Jocuri intelectuale

Prin aceste jocuri se formează și se exersează o funcție psihică și se practică mai ales la clasele pregătitoare, întâi și a doua. Ele se împart în două mari grupe:

1) Jocurile-exercițiu, care sunt *funcționale* (Jean Piaget), exersându-se doar o anumită achiziție:

a) *Jocuri prin care se dezvoltă*

- *sensibilitatea vizuală*, pentru care dăm ca exemplu:

* *Jocul culorilor*

Scopul este dezvoltarea sensibilității vizuale prin stabilirea asemănărilor între imagini cu aceeași formă și culoare. Sarcina copiilor este să facă perechi din jetoanele care se aseamănă între ele printr-o singură însușire: fie culoare, fie formă. Fiecare elev are în față un număr egal de jetoane colorate în roșu și alb, având forma de cerc sau triunghi. La semnalul dat de profesor cu ajutorul unui clopoțel sau fluier, copiii vor așeza pe masă jetoanele perechi, în funcție de culoare:

cerc roșu – triunghi roșu

cerc verde – triunghi verde, sau formă:

cerc roșu – cerc verde

triunghi roșu – triunghi verde.

După oprirea jocului, semnalizată în același fel ca și începerea lui, se alege câștigătorul: cel care a terminat mai repede de făcut perechile.

Jocul se continuă cu jetoane de alte culori și forme, sau se poate complica prin mărirea numărului de culori (6-8) și de forme (4-5).

- *sensibilitatea auditivă.*

* *Ghici cine te-a sculat?*

Scopul jocului este, pe lângă perfecționarea acuității auditive, și utilizarea genitivului numelor proprii.

Prin *sorti* se desemnează copilul care va juca rolul celui care va simula că doarme, șezând pe un scaun sau chiar pe un pat improvizat. Ceilalți copii păstrează liniște perfectă pentru a crea condițiile de somn. Profesorul clasei atinge ușor pe unul din ei, care va spune celui culcat: Trezește-te, (Marius)! Cel în cauză simulează, de data aceasta, trezirea și caută să răspundă la întrebarea ce i s-a adresat de către întreaga clasă în cor: Al cui glas este? Răspunsul va fi complet, urmărindu-se utilizarea genitivului substantivelor proprii:

Este glasul lui Ion.

Este glasul Marianei. Etc.

Jocul se repetă, alegând după același criteriu al sortilor pe cel care simulează dormitul.

Se mai cunosc și alte jocuri care urmăresc același scop de educare a atenției auditive, cum ar fi: *Cine este la telefon?*, *Deschide urechea bine!*

- *sensibilitatea tactilă și kinestezică*

* *Ghici ce a cumpărat mama?*

În afara perfecționării analizatorilor tactili și olfactivi, jocul mai are scopul de a consolida regulile igienei legate de consumarea legumelor și fructelor.

Profesorul spune copiilor că mama a adus de la piață legume și fructe pe care le-a pus amestecate pe masă.

Printr-o *poezie-numărătoare* se aleg doi elevi care vor sosi lângă masa unde se află cumpărăturile în coșuri. După ce aceștia vor fi legați la ochi ca să nu poată vedea, unul din ei alege prin pipăit, folosindu-se și de miros, un fruct (sau o legumă), pe care îl va denumi, arătându-l tuturor. Dacă răspunsul este corect, celălalt copil cu ochii legați va descrie fructul (leguma) și va explica în ce fel poate fi consumat (proaspăt, copt, fiert, folosit în preparate).

Variantă:

În prima parte a jocului se pot separa fructele de legume, motivându-se gruparea lor. În a doua parte, copiii primesc foi care conțin imaginile fructelor și legumelor, pe care le vor încercui, unele cu o culoare și celălalte cu o alta. După aceasta, se va continua jocul așa cum este descris mai sus.

- *sensibilitatea gustativ-olfactivă*

* *Ghicește ce ai gustat!*

Profesorul cheamă la masa lui de lucru un elev pe care îl leagă la ochi, apoi îl servește cu un aliment și-l întreabă ce a mâncat. Acesta, dacă este cazul, se poate folosi și de miros sau pipăit. După ce este dezlegat la ochi i se cere lui și apoi tuturor denumirea și a altor alimente cu un gust asemănător. Este declarat câștigător cel care a desemnat cel mai mare număr de mâncăruri (fructe, legume, plante medicinale) care au un gust asemănător.

Cerințele sunt diferențiate în funcție de nivelul clasei: acru, acrișor, puțin acru, foarte acru, dulce, dulceag, potrivit de dulce, foarte dulce, dulce plăcut, dulce acrișor, dulce parfumat, sărat, foarte sărat, puțin sărat, amar, amărui, foarte amar, puțin amar etc.

Se mai cunosc și alte jocuri cu aceeași temă: Cum miroase?, Ce ai mirosit?

b) Jocuri de exersare a pronunției corecte: Cum fac animalele?, Să facem ca tractorul!

* În afara acestor exemple, am aminti jocul *Cine este și ce face?*, pe care îl vom descrie, arătând că prin executarea lui se urmărește pronunția clară a cuvintelor și exprimarea corectă în propoziții scurte.

Copiii stau în fața ecranului unui calculator, de preferat ar fi un laborator de informatică unde să fie asemenea mijloace moderne pentru fiecare elev. Profesorul lucrează astfel încât pe ecran să apară un animal. Un copil desemnat va da un răspuns care va cuprinde denumirea animalului cât și a unor acțiuni pe care acesta le poate efectua:

Pisica miaună.

zgârie.

prinde șoareci.

se joacă cu ghemul.

Pot apărea mai multe animale de aceeași specie și atunci răspunsul va fi la plural: Pisicile miaună.

zgârie.

prind șoareci.

se joacă cu ghețele.

Profesorul sugerează acțiuni prin mișcări imitative sau prin crearea de situații-problemă: Pisicii îi este foame, ce face?

Apare un câine, ce face pisica? ș.a.m.d.

c) Jocuri de exersare a atenției:

** Cine zboară?*

Pentru copiii de la clasele mici conducătorul jocului este profesorul, la copiii mai mari se alege prin *sorti* (numărătoare).

Participă întreaga clasă de elevi. Toți stau pe scaune, dar cu mâinile pe pupitrul băncii. Le ridică în sus când conducătorul jocului pronunță o propoziție simplă al cărei subiect este un animal care zboară: Uliul zboară. Cioara zboară, Găina zboară. În caz contrar, mâinile rămân nemișcate: Elefantul zboară. Câinele zboară... Cine ridică mâinile în cel de-al doilea caz este eliminat din joc. Se continuă cu ceilalți până când rămâne un singur elev, care este câștigătorul întrecerii, având cea mai bună atenție. Jocul se repetă!

** Aș mânca o portocală!*

Copiii sunt puși să numere în ordinea așezării lor în bănci, până la ultimul, astfel că nu trebuie să fie mai mulți elevi cu același număr. Elevul ales la *jocul numărătoare* zice: - Aș mânca (5) portocale, spre exemplu. Cel cu acest număr se ridică și continuă: - De ce (5) și nu (9)? Cel cu numărul (9) zice:- De ce (9) și nu (21)? Etc. Jocul nu are un câștigător anume. Se urmărește menținerea atenției fiecăruia. Se consideră greșeală la cel care pronunță un număr mai mare decât totalul copiilor din clasă, când jocul se întrerupe, dar se reia.

d) Jocuri de exersare a orientării în spațiu: Spune-mi vecinii tăi!, Așază ursulețul unde spun eu!

*În afara acestor două exemple, descriem un altul denumit *Cursa cu obstacole*.

Jocul se adresează copiilor de clasa a IV-a și are ca scop orientarea după anumite semne: indicatoare, săgeți, imagini, semne de circulație etc. și solicită executarea unor sarcini: trecerea unui râu, tragerea la țintă într-un cerculeț desenat pe un copac, sărirea unui gard, mersul în echilibru.

Jocul se desfășoară într-un parc, într-o pădurice, pe un traseu cu denivelări.

Inițial, profesorul clasei a mers în teren pentru a așeza semnele de orientare respective, pe care elevii le-au învățat anterior. Clasa este împărțită în două grupe care vor acționa în colectiv, sub conducerea unui copil mai isteț. Echipa începătoare se desemnează prin număratoare. Se pleacă în grup pe traseul indicat, urmărind semnele de orientare pe care le vor întâlni, executând cerințele acestora. Urmează echipa a doua, care procedează la fel. Câștigătoarea va fi cea care parcurge corect traseul și în cel mai scurt timp, calculat de către profesor cu ajutorul unui cronometru.

e) Jocuri de exersare a analizei și sintezei mentale: Ce a uitat pictorul să exerseze?, Completați ce lipsește!

* Jocul silabelor

Scopul jocului este formarea deprinderii de a despărți cuvintele dintr-o propoziție în silabe, perfecționarea capacității de analiză și sinteză fonetică. Copiii vor avea ca sarcină didactică completarea unor silabe pentru a obține cuvinte. Ca material didactic se vor folosi ilustrații care să sugereze copiilor diferite cuvinte cu silabe permanent folosite, dar și unele cu două, trei consoane consecutive: capră, scrisoare, carte, creion, stropitoare etc.

Se începe cu exerciții de analiză a structurii unor cuvinte, asociind pronunțarea lor cu bătăi ritmice din palme. Se continuă prin pronunțarea de către profesor a unor silabe pe care copiii le vor completa pentru a forma cuvinte.

Pentru complicarea jocului, se introduc următoarele cerințe:

- silaba dată să fie la jumătatea sau la sfârșitul cuvântului;
- să formeze propoziții folosind cuvintele găsite;

- să aleagă cuvinte cu același sens, dar cu structură diferită: floare, flori, florilor; școlar, școlarilor, școlăriței; fată, fetelor, fetiță etc.

f) *Jocuri de realizare a comparației mentale: Care imagini sunt la fel?, Cine găsește mai multe perechi?*

* În afară de aceste exemple de jocuri care sunt foarte simple, încercăm să descriem un altul care poartă denumirea de *Cum este?*, practicat la clasa a IV-a și având ca scop perfecționarea sensibilității diferențiale, mai precis consolidarea gradelor de comparație ale adjectivelor.

Pe ecranul calculatorului apar două flori colorate în roșu dar cu nuanțe diferite. Copiii vor forma propoziții:

Floarea de bujor este roșie.

Floarea de bujor este mai roșie ca cea de trandafir.

Floarea de bujor este mai puțin roșie ca cea de trandafir.

Floarea de bujor este la fel de roșie ca cea de trandafir.

Floarea de bujor este cea mai roșie dintre toate.

Floarea este foarte roșie.

Se vor lua mai multe exemple asemănătoare, la cele trei genuri, unele și la numărul plural.

Se vor face comparații între lucrurile din clasă, între ei chiar:

Eu sunt mai înalt ca Ionel.

Ionel este mai puțin înalt ca mine.

Profesorul caută să scoată elevii din cadrul clasei, trecându-i în realitatea satului:

Dispensarul este mai înalt ca școala.

Magazinul este mai puțin înalt decât brutăria, și altele.

g) *Jocuri de realizare a abstractizării și generalizării: Cine face mai multe grupe?, Cum se numesc toate acestea la un loc?*

h) *Jocuri pentru dezvoltarea imaginației: Spune mai departe!, Nume pentru păpuși, Nume pentru flori, sau*

* *Pregătiri pentru excursie.*

Se urmărește exprimarea corectă și expresivă, activizarea vocabularului și dezvoltarea imaginației creatoare.

Elevii stau în bănci sau pe scaune. Vor afla de la profesor subiectul pe care îl va conține acest joc: compunerea unei povestiri în colectiv, respectând succesiunea logică a acțiunilor. Începutul expunerii îl va face profesorul direct sau printr-un model înregistrat pe bandă magnetică/casetă/disc. Întrucât elevii sunt mici, vor fi ajutați prin așezarea pe flanelograf a unor imagini, fiecare dintre acestea reprezentând un fragment al povestirii (o etapă a excursiei) ce se va derula. Întreruperea și continuarea expunerii o va face profesorul clasei folosind paleta roșie și paleta verde. Se desemnează prin *sorti* elevul care va continua primul partea de introducere. În momentul când conducătorul jocului (profesorul) consideră necesar, ridică paleta roșie (oprire) și apoi paleta verde adresată unui alt elev care va continua expunerea, arătându-i-se și imaginea de pe flanelograf, pe care se va sprijini imaginația sa creatoare ș.a.m.d.

Se pot stabili ca subiecte mai multe variante: excursie la munte, excursie la mare, vizită la grădina zoologică etc.

Dacă avem o clasă cu nivel ridicat de pregătire se poate cere copiilor, împărțiți în 2-3 grupe, efectuarea unei compuneri în colectiv, pe care o vor expune în fața clase. Câștigă echipa cu cea mai frumoasă compunere.

i) Jocuri pentru dezvoltarea gândirii logice.

** Jocul celor 10 întrebări*

Se împart elevii în două grupe așezate la o anume distanță, astfel încât să nu poată vedea una în partea cealaltă. Prin *tragere la sorti* se desemnează echipa care începe jocul prin punerea întrebării de bază: *Ghiciți ce avem noi?*, după ce au scos dintr-un plic un jeton reprezentând o imagine necunoscută adversarilor. Cea de a doua echipă pune întrebări (nu mai multe de 10) din al căror răspunsuri trebuie să ghicească ce obiect este reprezentat pe cartonașul scos din plic:

- Este un obiect de îmbrăcăminte sau de mobilier?
- Din ce este făcut?
- La ce folosește? Etc.

Se vor pronunța asupra răspunsului imediat când își dau seama de obiectul respectiv. Interesul este ca să afle adevărul din cât mai puține întrebări. Se inversează rolurile celor două echipe. Va câștiga

cea care află răspunsul la *Ghiciți ce avem noi?*, din cât mai puține întrebări. Jocul se aplică pe domenii: animale, plante, meserii, anotimpuri etc, dar nu mai multe de două în același joc.

2. Jocuri didactice

De fapt toate jocurile au caracter didactic, dar acestea accentuează partea *instructivă* a activității, folosind atât aspectul *informativ* cât și *formativ* al procesului de învățământ. Ele pot fi:

a) *jocuri didactice pentru dezvoltarea limbajului:*

* *Repetă ce spun eu!*

Scopul jocului este formarea deprinderii de a pronunța corect silabe sau cuvinte, care se deosebesc între ele printr-un singur sunet, ceea ce înseamnă că se va dezvolta în același timp și auzul fonematic.

Elevii stau în bănci, așezate normal sau în semicerc. După ce profesorul pronunță o silabă (sau un cuvânt), va atinge pe unul dintre ei, care va repeta și va găsi o altă silabă asemănătoare (sau un cuvânt), diferită doar printr-un singur sunet (silabe sau cuvinte paronimice). Dacă cel desemnat nu va răspunde prompt, se va trece la un alt copil.

Indicăm ca silabe perechi: ma – sa, fa – ta, ca – sa, ra – la, pe – re, te – le, cu – tu etc. și ca silabe perechi: ma-ma – ma-sa, fa-ta – ta-ta, ca-sa – sa-pa, ra-na – la-ma, pe-re – re-le, te-le – le-ne, cu-cu – tu-nu și ca silabe combinate formând cuvinte: mama – masa, fata – tata, casa – sapa, rana – lama, pere – rele, tele – lene, cucu – tunu.

Prin rapiditatea cu care copiii vor găsi răspunsurile date se va crea în timpul jocului o atmosferă de concurență.

* *Jocul silabelor*

Profesorul pronunță o silabă și, prin atingerea (cu mâna sau cu o baghetă) pe rând a copiilor, îi obligă pe aceștia să formeze cuvinte:

ma mama, masa;

ca casa, capra;

pa pana, para, pata și altele.

Se poate și varianta inversă: profesorul spune un cuvânt pe care copilul desemnat îl desparte în silabe și va spune câte și care sunt acestea.

Jocul se practică la clasele pregătitoare, întâi și a II-a, având scopul deprinderii de a forma cuvinte din silabe și invers: de a despărți cuvintele în silabe, ceea ce înseamnă și dezvoltarea capacității de analiză și sinteză fonetică.

** Trenul și vântul*

Jocul se practică la clasele mici (întâi și a II-a), dar și la cele mai mari (a III-a și a IV-a), dacă se constată că elevii nu deosebesc consoanele șuierătoare *ș* și *j*, de cele siflante *s* și *z*, ceea ce reprezintă și scopul acestei activități.

Copiii se împart în două grupe, una reprezintă trenul și cealaltă vântul. Conducătorul jocului (profesorul) semnalizează plecarea trenului care se va deplasa pe un traseu stabilit anterior, copiii mișcând brațele în sus și în jos, pe lateral, ca păsările, în timp ce imită șuieratul: *ș, ș, ș, ș*. Urmează al doilea semnal pentru grupa vântului, care va merge mai repede, cu brațele lateral, nemișcate, în timp ce va pronunța: *j, j, j, j*. Jocul se repetă prin schimbarea rolurilor.

În partea a doua, jocul se complică prin prezența a 4 grupe: trenul (*ș*), vântul (*j*), albinele (*z*), șarpele (*s*).

Se pot da indicații elevilor: *s* și *z* se pronunță prin plasarea limbii în spatele incisivilor inferiori, iar *ș* și *j* cu vârful limbii spre palat, având gura rotunjită.

Pentru dezvoltarea vorbirii, mai pot fi folosite și alte jocuri: *Ne jucăm cu cuvintele, Jocul sunetelor, Cine este și ce face?*

b) Jocuri didactice pentru cunoașterea mediului, care sunt multe: La magazinul de legume (fructe), Cu ce ne îmbrăcăm?, În pădure, Pe malul râului, dar ne vom opri doar la două de acest fel:

** Cu ce călătorim?*

Profesorul (conducătorul jocului) prezintă copiilor mai multe ghicitori ale căror răspunsuri reprezintă denumirea unui mijloc de circulație folosit pentru a face o excursie/plimbare/călătorie:

Înghiț foc,

Alerg pe drum,

Las în urmă

Nori de fum! (Trenul)

Sus fir,
Jos șine
De ești grăbit,
Hai cu mine! (Tramvaiul)

Observație: Aceste ghicitori sunt creații ale membrilor Cercului de folclor din școală *Floarea din grădina noastră* (1982).

Am aripi și zbor,
Am și motor!
Mă ridic până la nor
Și mă cheamă.... (Avion)!

Merge-ncet pe ogor,
Duduie de-atâta zor! (Tractorul)

Mică sunt, cu patru roți,
Prinde-mă, dacă poți! (Autoturismul)

Am două roți, cu spițe și șea
Și merg singur pe ea! (Bicicleta)

Copiii care au sesizat imaginea corespunzătoare denumesc mijlocul de locomotie respectiv și precizează cine îl conduce, pe unde circulă, cam ce viteză are etc. Se mai poate și altfel a desemna obiectul, prin deplasare la catedră de unde va lua jucăria – mijloc de circulație – pe care o va descrie.

Dacă suntem în situația unei clase cu elevi avansați, se poate cere acestora compuneri individuale de ghicitori legate de tema respectivă.

** Când se întâmplă și de ce?*

Jocul are ca scop sistematizarea cunoștințelor despre fenomenele naturale specifice anotimpurilor anului. În acest scop, vor fi necesare jetoane reprezentând fiecare câte un aspect: ploaie, ninsoare, furtună, cer senin, copii la scăldat, pomi înfloriți, pădure îngălbenită etc.

În clasă sunt patru mese așezate în careu, la care vor sta elevii pe scaune, astfel încât fiecare să poată vedea mesele celorlalte grupe. Oricare echipă reprezentând unul din anotimpuri, are pe masă jetoane în raport cu numărul membrilor ei, dar care nu vor conține imagini din anotimpul respectiv. Acestea vor fi obținute prin schimb cu celelalte echipe. Unul după altul, reprezentantul fiecărei echipe ridică un jeton și întreabă: *Când se întâmplă și de ce?*. Echipa care reprezintă anotimpul indicat de imaginea conținută de jeton se anunță și răspunde, primind cartonașul respectiv, dacă răspunsul e corect. La rândul ei, în aceleași condiții oferă o imagine altei echipe.

Dacă răspunsurile nu sunt satisfăcătoare, *anotimpul* respectiv mai așteaptă. Va câștiga echipa care obține prima toate jetoanele corespunzătoare anotimpului ce-l reprezintă.

Ca regulă, fiecare membru al echipelor concurente să caute să ofere un jeton și să răspundă o dată pentru obținerea acestuia.

c) *Jocuri didactice având conținut științific* de: geografie (*Pleacă trenul!*), matematică (*Ce piesă lipsește?*), istorie (Planșa cu buzunărașe) și altele.

** Pleacă trenul*

Se practică la clasa a IV-a, când se studiază Geografia patriei.

Elevii își aleg fiecare denumirea unui oraș din țară. Conducătorul jocului, cel desemnat recitativul-numărătoare, se adresează colegului (vecinului) de bancă:

- Pleacă trenul!
- Unde pleacă? îl întreabă acesta.
- La Galați. – de exemplu, îi răspunde.

Se ridică elevul care și-a ales denumirea acestui oraș, care continuă jocul, spunând:

- Pleacă trenul!
- Unde pleacă?
- La (Timișoara!)

Elevul care și-a ales denumirea acestui oraș continuă. Scopul jocului este învățarea numelor orașelor și dezvoltarea atenției.

**Planșa cu buzunărașe*

Se poate juca la clasa a IV-a, pentru că elevii au în planul de învățământ Istoria românilor. Scopul urmărit constă în consolidarea evenimentelor istorice învățate, pentru care copiii primesc drept sarcină repetarea cunoștințelor învățate într-o perioadă de timp, de preferat sfârșitul semestrului sau al anului școlar.

În fața clasei se află expus un panou pe care sunt lipite pliculețe (buzunărașele), pe care sunt scrise – cu cifre și litere de mărimea care să permită citirea lor de către toții elevii clasei – datele unor evenimente învățate: 1 Decembrie 1918, 24 Ianuarie 1859, 9 Mai 1877, 1907, 1688-1714, 1711, 1457-1504, 1386-1418 etc.

Pe masă/catedră, într-o cutiuță, se află mai multe bilețele împachetate astfel încât să nu se poată afla la vedere cele scrise, adică evenimentele la care se referă datele istorice notate pe buzunărașele planșei. Pe rând, fiecare copil trage câte un bilețel, îl desface și, după ce îl citește cu voce tare, îl introduce în buzunărașul corespunzător. Fiecare elev își poate da seama dacă a câștigat!

d) Jocuri didactice pentru însușirea normelor de comportare morală: La film, La teatru, În vizită la bunici, Avem oaspeți la masă.

Vom descrie alte jocuri:

**De-a magazinul!*

Scopul este consolidarea deprinderilor de comportare într-un magazin: folosirea corectă a formulelor de politețe, de la intrarea până la ieșirea din magazin.

Copiii vor fi obligați să respecte anumite reguli: să păstreze ordine și liniște pentru a fi serviți repede; dacă nu salută și nu se adresează politicos, dacă nu respectă rândul, nu li se va elibera marfa solicitată.

Într-o parte a sălii de clasă va fi improvizat un magazin de jucării și rechizite școlare, se va stabili un spațiu pentru intrarea și ieșirea din magazin.

Profesorul demonstrează felul desfășurării jocului. La început, el va fi vânzătorul, apoi un elev desemnat printr-o *poezie-numărătoare*. Toți vor intra în magazin ca să cumpere câte ceva.

Se urmărește cu atenție modul de adresare al cumpărătorilor și felul cum sunt serviți de vânzător.

Variantă:

Se va schimba felul magazinului: alimentară, textile, aprozar, confecții. Se vor introduce în desfășurarea jocului acțiuni noi: ambalarea mărfii, emiterea bonului de plată, cântărirea, măsurarea cu ajutorul metrului-etalon.

** De ziua mamei*

Se urmărește respectarea regulilor de comportare într-o florărie și de oferire a unui buchet de flori persoanei iubite.

În sala de clasă se va improviza o florărie cu flori aduse de copii de acasă sau de pe câmp. Prin *sorti* se va alege florăreasa, iar ceilalți copii vor face cumpărăturile sau vor fi mamele care vor ocupa un loc pe un scaun considerat domiciliul lor.

După demonstrarea model a desfășurării jocului, se începe prin mersul la magazinul de flori și apoi fiecare la casa lui, unde se află mămica.

Profesorul urmărește atât dialogul cumpărător-florăreasă, cât și dialogul copil-mamă.

Jocul se reia prin schimbarea rolurilor, pentru a pune pe toți în situația de mamă și copil, sau de florăreasă și cumpărător. Se poate complica situația prin improvizarea alături de florărie a unui magazin de cadouri, unde vor intra cumpărătorii, dacă vor, manifestându-și inițiativa și independența.

e) Jocuri didactice de circulație rutieră: Atenție la semafor!, Ne plimbăm prin oraș, De-a poliștii. Vom descrie doar jocul:

** Cum circulăm?*

Scopul jocului este recunoașterea unor indicatoare și reguli de circulație indispensabile celor mici.

În curtea școlii sau în sala de sport se amenajează un mic parc rutier, cu trasee și semne de circulație.

În prima parte a jocului, profesorul le va cere elevilor să aleagă indicatoare, după care li se va spune să le așeze acolo unde trebuie, sau să recunoască greșelile comise de anumiți pietoni din imagini prezentate fie pe calculator, fie fotografiate pe diferite tablouri.

În partea a doua, copiii se împart în două grupe, care se vor deplasa prin *Parcul circulației*, apoi se analizează corectitudinea mersului, în funcție de care se stabilește punctajul și echipa câștigătoare, profesorul sau un elev mai mare jucând rolul unui agent de circulație.

IV. Activități ludice

Copiii desfășoară activități pe care le însoțesc de cântece sau poezioare recitate în ritmul mișcărilor pe care le execută: *În pădure după fragi, Să construim un instrument muzical!, Îmbrăcămintea pentru păpușă* și altele.

Observație:

Clasificarea jocurilor este făcută după Monica Lespezeanu – *Tradițional și modern în învățământul preșcolar*, Editura Omfal Esențial, București, 2007, pag. 25-30.

Jocurile sunt știute de noi din perioada școlarizării sau sunt create pe parcursul activității noastre didactice.

*** *Recitative-numărători**

Aceste producții, care se mai numesc *sorti* (formule de tragere la sorti) sau *formule de eliminare*, sunt legate de jocurile minorilor. Imaginile sunt luate din lumea înconjurătoare, ca în toată literatura folclorică a copiilor, iar valoarea educativă este dată de îmbinarea dintre joc și imitare a adulților.

Ele se cântă sau se scandează folosind o gesticulație anumită, pentru a alege copilul care începe jocul sau care are un anumit rol în desfășurarea acestuia. Prin urmare, ele se deosebesc de celelalte cântece-formule prin ultimul vers, care este un sfat, un ordin, o cerință de îndeplinit, adică desemnarea cuiva să facă ceva sau să fie cineva.

Învățătorul/Profesorul clasei sau un elev, dacă este vorba de o clasă mai mare, a III-a sau a IV-a, recită/scandează versurile poezioarei, astfel încât la fiecare silabă sau cuvânt să atingă palma sau umărul fiecărui copil dintre participanții la joc, așezați în linie sau în cerc; cel atins la pronunțarea ultimei silabe sau a ultimului cuvânt este cel tras la sorti ca să înceapă jocul:

Un pahar cu apă rece,
Toți dușmanii să se-nece,
Numai unul să rămâie,
Să se facă praf, tămâie,
A,E,I,O,U.

Ieși afară *tu!*

În acest caz, copilul atins la pronunțarea cuvântului *tu* este cel care începe jocul respectiv.

Un alt exemplu de recitativ-numărătoare, pe care să-l folosim în același scop sau pentru alegerea copilului care trebuie să joace rolul de Baba-Oarba din jocul cu același nume:

An, tan, tina,
Saca, raca, Lina,
Saca, raca, Lucica,
Bem, tem, tuiș,
Du-te la culcuș!

Elevul atins la pronunțarea cuvântului *culcuș* sau a ultimei silabe a acestuia (-cuș), în cazul că folosim textul despărțit în silabe, va fi cel ce va juca rolul cerut.

Observăm că textul acestei poezioare folosește cuvinte inventate de copii, fără sens, dar ajută la realizarea ritmului și rimei, ceea ce le place cel mai mult.

Alte numărători sunt inspirate din viața satului (ocupațiile țăranului):

- Împărate, împărate,
Mi-a furat vaca azi-noapte,
Bună, rea, era a mea,
Mâncam lapte de la ea,
Și eu și nevasta mea
Și copiii alături
- Din cin' te temi?
- Din (numele unui copil participant la joc).

(Informator: Pistică Natalia, învățătoare pensionară, 89 de ani, Văcarea, comuna Mihăești, județul Argeș, 20 martie 2015).

Jos în vale, pe zăvoi,
Paște o turmă de oi:
- Beee! Beee!
Dar păstorul cine e?
- Ești chiar *tu!*

Sus în podul lui Gheorghică,
A ouat o puiculiță.
Puiculița scoate pui,
Ieși afară să nu spui! (Variantă: Iese afară dumnealui!)

Foaie verde bob năut,
Cine oare (dracu') a mai văzut
Gâscă să ouă-n cămară,
Iepure suind pe scară?
Eu te rog să ieși afară!

Ța, căpriță cu mărgele,
Cu mai multe ghiocole,
Bontiş, pontiş, oboloc,
Treci la loc!

Asta merge cu vițeei,
Asta merge cu cățeei,
Asta zice: Du-te, tu!
Asta zice: Ba eu nu!!

Cucurigu, gagu,
Fata lui Moș Neagu
Urcă pe bordei
Să culeagă dragavei.
Bordeiul s-a aplecat,
Fata a alunecat,
Jos a căzut,
Nasul și-a rupt!

Azi, de ziua lui Ispas,
Tata taie un câine gras,
Coada lui, coada lui,
S-o mănânce dumnealui!

Tot atât de plastic este surprinsă activitatea la bucătărie:
Un morcov am cumpărat,
Mama l-a pus la tocat:
Toc, toc, toc,
Ieși afar’ din joc!

A făcut mama plăcinte
Și le-a pus pe masă,
Pisica să le păzească.
Pisica n-a ascultat
Și pe toate le-a mâncat.
Cât!

Un, doi, trei,
Curăță ardei!
Patru, cinci,
Culege urzici,
Șase, șapte, opt,
Ia un cartof copt!
Nouă, zece,
Și de foame-ți trece,
Ieși afară, măi berbecel!

(Creații colective, din Caietul Cercului de folclor *Floarea din grădina noastră*, al Școlii gimnaziale din Vlădești, județul Argeș, condus de prof. Stroe Steluța, perioada 1985-2000).

O numărătoare care folosește forme foarte vechi ale numeralului (onica, donica):

Onica, donica, trei surcele,
Matematici, farmacele,
Țui, țui, papagal,

Ieși afară, măi curcan!

(Informator: Pisică Natalia, învățătoare pensionară, 89 de ani,
comuna Mihăești, satul Văcarea, județul Argeș, 20 martie 2015)

Inspirația poate fi luată și din istorie:

Ștefan, Ștefan Domn cel Mare,

A plecat la vânătoare,

Să vâneze căprioare.

Căprioare n-a vânat

Și el singur s-a-mpușcat:

Pac!

Peisajul poate fi geografic:

Jos, pe Valea Oltului,

Trece fata moșului

Îmbrăcată-ntr-un ilic,

Pic!

Tema nunții animalelor este surprinsă sugestiv:

Două rațe jumulite

Au plecat să se mărite,

Dar găina din cerdac:

- Merg și eu la măritat!

Cocoșul supărat foc:

- Ieși afar' din joc!

O formulă mai recentă de *tragere la sorți* sau de *eliminare*:

Domnul doctor Bolovan

Și-a rupt capu' de-un lighean

Și s-a dus la farmacie

Să cumpere doctorie,

Doctorie n-a găsit

Și afară a ieșit!

Alte recitative sunt adevărate numărători, care pot fi utilizate la
copiii claselor pregătitoare și întâi:

Un, doi, trei,
Un, doi, trei,
Ieși afară, mări!

Unu, doi, unu, doi,
Mama vinde usturoi,
Unu, doi, trei, patru,
Mergi la teatru!

O rățușcă în zăvoi,
Numără din doi în doi:
Doi, patru, șase, opt, zece,
Ieși, berbece!

(Creații colective din caietul Cercului de folclor al Școlii gimnaziale din comuna Vlădești, județul Argeș, *Floarea din grădina noastră, condus de prof. Stroe Steluța, în perioada 1985-2000*).

Copiii au născocit și recitative prin care să se retragă din joc din anumite motive: oboseală, plictiseală, supărare, încheierea programului de joc.

Beci, beci, pac,
Mări berbece, beci, pac,
Dă-mă peste cap,
Stai acum pe loc,
Că nu mă mai joc!

(Creată de prof. Stroe I. Dragoș când era copil, 1988)

Numărătoarele sunt asemănătoare cu celelalte producții folclorice ale copiilor, privind mijloacele de realizare, având aceleași ritmuri ușoare cu jocul verbelor care nu spun prea mult singure dar, în versuri, produc incantația necesară, cu încărcătura afectivă, în jurul unei imagini infantile¹.

¹ Bianca Barbu – *Preșcolarul și literatura*. Editura Didactică și Pedagogică, București, 2014, pag. 51.

VATRA

Dialog între preotul paroh Nicolae Eftimie și înv. Gheorghe N. Tița

Gheorghe N. TIȚA, Galeșu-Brăduleț

In curtea Bisericii din Galeșul argeșean, la al cărei altar slujiți, se află cea mai veche casă din sat. Pentru început, am dori să ne spuneți câteva date despre proprietarii acestei case.

În octombrie 2007, pleca din casa cea mai veche a satului Victora Maria (Pietraru), născută în familia Din și Maria Pietraru. Alături de cei opt frați și surori, a fost ultima generație din cele patru care au trecut prin această casă țărănească, încă „în picioare”, după mai bine de 150 de ani. După tată, Victora avea ascendenți pe Din (n. 1899), fiul lui Grigore Maria (n. 1859), fiul lui Gheorghe Petrariu (n. 1826), acesta, credem, fiul Mariei Pietrăreanca (n. 1804), cea care a ajuns în cătunul Piatra cu copiii ei, poate văduvă, cu numele Maria și porecla Pietraru (poate de la soțul ei Petre sau de la meseria acestuia de pietrar, cioplitor în piatră). După mamă, Victora avea pe Maria lui Iordan (n. 1902), înfiată în această casă de Ion Palaloga (n. 1867), fiul lui Gheorghe (n. 1834), care este același cu Gheorghe Palalogelu ctitorul, frate cu Iosif Dumitru ctitorul, fiii lui Dumitru.

Bănuim că această casă a fost înjghebată cu multă trudă, pentru timpul acela.

Casa a fost construită din lemne trase cu greu din pădurea apropiată, prelucrate rudimentar cu toporul și fierăstrăul mănuit manual, reprezentativă pentru cât putea să facă o familie săracă, în prima jumătate de sec. XIX, când un grup de ardeleni așezați pe moșiile mănăstirilor Argeș, Aninoasa și boierilor Brătieni, încă nu primiseră pământ în proprietate. Temeiele, bârnele din pereți, ușile cât și lespezile netede de la intrare sunt componente din casa dintâi, construită dacă nu de Dumitru, sigur de Gheorghe Palalogelu.

Să vorbim ceva despre compartimentarea construcției.

În urmă, cu mai multe zeci de ani, în camera „mai mare”, cu tavan din bârne și podină rudărească, tencuită și văruiată, se făceau acele înveselitoare clăci, cu cântece, jocuri, glume și gustări țărănești cărora le ducem, de câtăva vreme, dorul. Casa mai avea o cameră mai mică, cu sobă de cărămidă cu plită, cu hornul scos în podul învelit cu șită. Știm de la bătrâna Victora că înaintea cuielei și scoabelor de fier s-au folosit chiar cuie din lemn, cioplite cu migală de bieții oameni săraci și nevoiți de un adăpost. Lângă sobă era o lespede și un chituc pe care, cât era iarna de lungă, bărbatul din casă cioplea și meșterea de toate. În casă am găsit un pat de lemn acoperit cu o țoală lucrată în război, icoane, prosoape, diferite putini, scărița de urcat în pod și diferite lucruri vechi agățate în cuiele din pereți. Cine trecea pe lângă casa bătrânei Victora, o vedea pe prispă, cu furca-n brâu, torcând din caierul de lână și pentru a mai uita de singurătate. Curtea era un mic muzeu al satului: grajdul pentru vacă, focarul (bucătăria de vară), cotețul pentru găini, șatra cu butia pentru prune și lemne, lavița cu vase pentru apă și lapte, grădinița cu flori și legume...

Ce v-a determinat să propuneți Consiliului parohial mutarea acestei case în curtea bisericii?

Gândul dintâi a fost acela de a împiedica degradarea ei în timp, prin faptul că nu avea cine să mai locuiască în ea.

Gândul al doilea a fost acela de a îmbogăți curtea bisericii cu o casă din lemn, un puț cu cumpănă, o troiță veche, dimpreună cu clopotnița, Troița eroilor, cimitirul înveselit de flori, pomii și arbuștii care arată permanent supremația viului asupra morții, să fie cu Sfântul locaș, o gazdă bună, prietenoasă, cu inima caldă, orișicui.

Gândul al treilea a fost să dăm contemporanilor și urmașilor noștri ceva din duhul celor dinaintea noastră, adică o fărâmă cât de mică, dar nespus de prețioasă din ființa și simțirea neamului nostru românesc și curat creștinesc. Să oferim adică o lecție de istorie a gliei pe care s-au istovit cu adevărat 7-8 generații sau mai bine, de creștini, păzind legea și datina strămoșească.

Dacă la Altarul satului venim ca să ne izbăvim de metehnele relelor purtări și să ne oblojim rănile sufletești, în casa bătrână de lângă Altar venim ca să ne izbăvim de uitare, să nu încolțească în noi mândria că lumea aceasta începe și se sfârșește cu noi, sau altfel spus, să

prindem dragul de a ne căuta originile, moșii și strămoșii, cu tot ce înseamnă viața lor, trăirea lor creștinească, obida și veselia lor de altădată.

Care este semnificația anului 2010, în contextul celor discutate până acum?

În anul 2010, în ajunul sărbătorii Sfântului Dumitru, în ziua când se face focul lui Sumedru, am pornit lucrul cel greu - mutarea acestei bătrâne case în curtea bisericii. Dezgărdinarea pământului de pe pereți, cu praf de nu se vedea om cu om, a fost poate cea mai dificilă lucrare. Apoi demolarea construcției de sus în jos am făcut-o cu priceperea lui Vasile Vintilă. În câteva ceasuri s-a umplut poiana de lemne, puse pe „căprării”, cu numere la capetele de îmbinare. Aceste lemne, aduse în mai multe chirii cu tractorul, de Mihai, feciorul lui Marian Vintilă, le-am pus într-o altă săptămână cum trebuie, pe temelie de beton, turnată deja lângă biserica satului. În pod am folosit lemne noi de rășinoase. Mai mulți meseriași au bătut șita nouă, astfel că la sfârșitul săptămânii (era luna noiembrie, încă fără zăpadă) a apărut ca din poveste casa lui Din Pietraru din Piatră, de acum, aproape de streășina Bisericii din Galeș.

Dar anul 2011?

Un an mai târziu, la Ovedenia lui 2011 (noiembrie 21) toată suflarea satului prezentă la sărbătoarea Maicii Domnului – Hramul bisericii noastre, ne-am bucurat de o sfeștanie făcută cu mare mulțumire chiar în odaia „mai mare” a clăcilor de altădată. Casa a fost, între timp, tencuită în interior, văruiată și împodobită cu panouri de expuneri muzeale: icoane vechi de prin casele enoriașilor, fotografii vechi, uitate prin sertare sau pe pereți de case, ai căror stăpânii au trecut de mult în lumea de dincolo, arborii genealogici, cei mai abundenți, arătați în patru generații pe planșe sistematice, apoi liste cu familiile care au născut și crescut prunci mulți sau familiile care au dat jertfe în războaie... Într-o vitrină pot fi văzute cărți și obiecte de cult folosite în biserică și în satul nostru, cum ar fi: moliftelnice și cărți de bună învățătură creștinească, tipărite cu caractere chirilice, mult înainte de 1800; Evanghelia, Apostolul, Antimise, vase sfinte, cruci din ultimii 120 de ani. Pe un perete stau atârdate două tablouri: unul arătând clerul argeșean la 1911, printre care și proistosul Văii Vâlsanului în acea vreme, preotul

Gheorghe Minculescu din Galeș; al doilea conține o hartă a parohiei la 1900, reconstituită de noi după pomelnicele păstrate de la 1880 și 1900.

O dorință – chemare de viitor?

Da. Ne-ar fi de mare onoare și spre sănătatea sufletească a tuturor, ca măcar o dată într-un an să ne odihnim un ceas în preajma acestui „munte de mărturie”, sărutând o icoană, admirând un chip în straie românești, luând o gură de apă din fântâna lui Popa Gheorghe ori aprinzând un pai de lumânare unui drag de-al nostru.

Încă un îndemn!

Să știm cât mai multe despre ai noștri înaintași, ținându-i vii în conștiințele noastre. Noi n-avem morți, așa cum, de altfel, negreșit și pururea sunt vii înaintea lui Dumnezeu.

Așadar...

Așadar, casa lui Palalogelu sau Din Pietraru de mai târziu nu mai este doar o casă țărănească cu istoria și nostalgia propriei ei, ci este **un trup viu – ca o plantă verde ce se hrănește din pământ, din cer și din lumină** – încărcat (energizat) de sute și mii de conștiințe (biografii), toate la un loc alcătuind **VATRA**. Și cât de bine este să știm că avem o vatră, că aparținem ființial unei vetre de care nimic și nimănui nu îi este îngăduit să ne despartă.

TRADIȚII PASCALE ÎN GALEȘUL ARGEȘEAN

de vorbă cu creatoarea populară Liliana Bursuc

Lucretia TIȚA, Galeșu

„Marele dar al Paștelui este speranța, speranța creștină, care ne face să credem în Dumnezeu, în triumful Său final, în bunătatea și dragostea Lui ce nu pot fi atinse de nimic

Basil C. Hume

Marea sărbătoare a creștinilor ortodocși – Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, este așteptată cu mare bucurie și de găleşenii argeșeni. Până la începutul Săptămânii Mari gospodinele trebăluiesc de zor prin case: scot la scuturat și aerisit lucrurile care peste iarnă au văzut mai puțin soarele, spală, văruiesc camerele în care își desfășoară activitatea. Mamele sunt ajutate de fiicele lor în aranjarea grădinițelor cu flori de lângă casă. Este o mare plăcere când intri în curtea unei gospodării, unde încă de la poartă și florile de pe alei îți spun un bun venit. Nici bărbații nu stau degeaba. Și-au pus la spinare uneltele de lucru pentru grădinile cu pomi. Curăță pomii de uscături, fac tăierile de primăvară, împrăștie mușuroaiele de cârțițe, greblează, dau foc grămezilor de ogrinji, apoi văruiesc pomii. Fetele, pe lângă activitățile obișnuite de zi cu zi, zoresc să-și termine hainele noi pe care le vor îmbrăca a doua zi de Paști. Ambiția oricărei fete este ca ia și fota să nu semene cu ale celorlalte consătence.

În Săptămâna Mare grijile oricărei familii sunt îndreptate pentru pregătirea bucatelor de Paști. Fiecare sătean știe că fără ouă roșii – simbol legat de Patimile Mântuitorului, marea sărbătoare creștină aproape că nu ar avea însemnătate. Cea mai cunoscută legendă spune că Sfânta Maria, venind să-și plângă fiul răstignit, a pus coșul cu ouă lângă cruce și acestea s-au înroșit de la sângele care picura din rănilor lui Iisus. De atunci s-a păstrat obiceiul înroșirii ouălor de Paști.

Pentru a afla mai multe cu privire la această îndeletnicire, am poposit pentru câteva ore în atelierul creatoarei populare Liliana

Bursuc.

Să începem cu începutul.

Cum se aleg ouăle?

Alegem ouă de găină cu coaja mai albă, mai groasă și fără denivelări. Le scufundăm în apă să vedem dacă sunt proaspete (cele bune se lasă la fundul vasului, iar cele mai vechi rămân la suprafața apei).

Cum le pregătim pentru a fi lucrate?

Pentru a prinde o culoare uniformă, trebuie să le degresăm în apă caldă în care am pus și oțet. După ce ne-am spălat bine pe mâini, le scoatem cu o lingură și le așezăm în poziție orizontală, pentru ca bula de aer să rămână la mijloc. Le fierbem în apă cu puțină sare, la un foc domol, pentru a nu se crăpa.

Ce unelte se folosesc pentru încondeierea lor?

La început s-a folosit lumânarea, pana de gâscă ș.a. Eu folosesc un obiect numit condei (în alte părți se numește chișiță). Condeiu pe care îl folosesc nu este altceva decât o bucățică de lemn de care se prinde la un capăt, cu o ață de cânepă, un tubuleț subțire de tablă prin care va trece un „fir” subțire de ceară.

Atenție! În timpul lucrului, se mișcă oul în mână, nu instrumentul (condeiu).

Cum se pregătește ceara?

Trebuie să spun că eu folosesc numai ceară curată de albine. Pregătesc cărbuni de tei sau de brad. Îi pisez bine. Încălzesc bine ceara și o amestec cu o parte din cărbunii pisați. În cazul în care ceara se răcește, încălzesc vârful condeului la o lumânare și lucrarea continuă.

Cum se obține vopseaua din plante?

Eu vopsesc ouăle numai în roșu – simbolul sângelui. Am la îndemână ceapă roșie, varză roșie, sfeclă roșie, flori de bujor roșu. Fierb părți din aceste plante, apoi strecur conținutul și adaug oțetul care fixează culoarea.

Ce modele își găsesc locul pe ouăle încondeiate în acest atelier?

Calea răătăcită, floarea Paștelui, frunza de stejar, brăduțul, laba găștii, coarnele berbecului ș.a. După ce scoatem ouăle din vopsea, le ștergem ceara și cu o cârpă muiată în unsoare, le dăm un luciu pentru a

fi mai frumoase.

Cine sunt beneficiarii?

Mulți părinți solicită ouă înroșite sau încondeiate pentru a le folosi la masa de Paști sau a le da de pomană. Ouăle roșii nu pot lipsi de lângă drobul de miel, pască și cozonac, fiind considerate păzitorii casei.

Se cunosc și unele legende care vorbesc despre acest obicei?

Înainte de a pleca la biserică, în prima zi de Paști, mama pune într-un vas cu apă un ou roșu și un ban de argint sau de aur. Toți ai casei se spală pe față cu această apă, cu credința că vor avea tot anul obrajii rumeni, fața luminoasă și bani în buzunar.

Se spune că e bine să dai cojile de ouă înroșite pe o apă curgătoare, pentru că cei plecați la Domnul se vor hrăni cu ce a mai rămas pe ele, după ce conținutul a fost folosit.

E bine să păstrăm cojile de ouă înroșite pentru a le pune sub brază, la arat, cu credința că pământul va da roade mai bune.

Ce se știe despre ciocnitul ouălor?

Ciocnitul ouălor se face după slujba de Înviere a Mântuitorului în noaptea Paștelui, până la Ispas – înălțarea Sa la ceruri. În familie, primul care ciocnește este bărbatul mai în vârstă, rostind cuvintele „Hristos a înviat!“, la care partenerul răspunde „Adevărat a înviat!” Copiii abia așteaptă să le ciocnească, mai ales „pe luate”, motiv de laudă pentru colecția realizată. Până la Înălțarea Domnului, salutul între săteni se face rostind cuvintele „Hristos a înviat!”, iar răspunsul „Adevărat a înviat!”

Putem nota și o rețetă pentru vopsitul ouălor cu coji de ceapă?

Luăm un vas în care turnăm 2-3 litri de apă. Pentru 10 ouă, adăugăm cojile a cinci cepe roșii și 2 linguri de oțet pentru a fixa culoarea. Lăsăm vasul, la foc mic, timp de 15 minute, după care le scoatem și le lăsăm să se usuce. Pentru a le da un luciu frumos le ungem cu slănină.

Mai putem nota numele persoanei de la care am primit multe sfaturi pentru practicarea acestui frumos obicei creștin – Angela Militaru.

Colaborări

De câțiva ani, sunt invitată la Muzeul Golești-Argeș, care organizează anual un atelier de încondeiere a ouălor de Paști, pentru a

le transmite copiilor și nu numai, din tainele acestei îndeletniciri. Pentru mine, nu este bucurie mai mare decât aceea când privesc zâmbetul de pe fața unui copil, în momentul când, după ce oul încondeiat de el și scos din vopsea este așa cum și l-a dorit.

Dovadă a acestei colaborări o constituie și premiul ce mi s-a acordat în cadrul ediției a III-a, 2013.

Când vom putea vorbi despre un atelier de încondeiat ouă și în Muzeul Etnografic din Galeșul Argeșului?

Cu multă plăcere, voi răspunde oricărei solicitări!

TROIȚELE DIN AREFU

Prof. Georgiana Nicoleta TUCĂ,
sat Tâncăbești, comuna Snagov, județul Ilfov

Credința – poarta spre Lumină, nestrămutata speranță de schimbare a răului în bine.

În satul Arefu, legătura Pământului cu Cerul a fost materializată prin construirea de troițe, peste 60, în total. Pe o distanță de 2 km, pe drumul ce face legătura între soseaua principală Dn7C și centrul satului, găsim înșiruite la răscruci 13 troițe.

„Un sat cu oameni credincioși”, ar spune unii... Față de alte zone, unde termenul desemnează o cruce, aici apar ca niște căsuțe ale Domnului, ce depășesc pe alocuri, în interior, un metru pătrat și sunt locuri de închinăciune și mulțumire. Ele poartă hramul diferiților sfinți: Sf. Ioan, Sf. Gheorghe, Sf. Constantin și Elena, Sf. Nicolae, ș.a.

„Ca și în cazul altor monumente sacre, alegerea locului nu este întâmplătoare. Amplasarea troițelor la intrarea/ieșirea din localități urmărește sacralizarea spațiului și apărarea împotriva forțelor malefice de orice natură”.¹

Una dintre bătrânele satului, Aurica lu' Ciocan, în vârstă de 88 de ani, spunea: că „la răscruci ar sta Necuratul, care vrea să ispitească sufletul omului, iar când el se închină, Diavolul fuge”.

„Din punct de vedere etimologic, cuvântul „troiță”, provine din slavonul „trojka”, ceea ce duce cu gândul la monumentul creștin „arhetroiță”, a cărui imagine privită cu evlavie de către strămoșii noștri, i-ar fi influențat pe slavii care-i priveau, să o asocieze cu Sfânta Treime, căci privirea unei troițe era urmată de însemnarea cu Sfânta Cruce și de închinarea la cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi.”²

¹ I. Oprișan, *Troițele românești*, Editura Vestala, București, 2003, p. XVI.

² <http://www.crestinortodox.ro> (accesat 2014/23/04).

Satul Arefu cuprinde zeci de troițe-monument, cu o vechime considerabilă, unele chiar de sute de ani.

Pe locul Bisericii vechi, închisă în 1933, din pricina terenului instabil, și demolată în 1962, a fost înălțată o astfel de mărturie a sfințeniei. Trecerea anilor i-a afectat sistemul de rezistență, iar pereții sunt crăpați. Cu toate acestea, dacă îți faci curaj să intri într-însa, vei avea convingerea că nu esti singur. Picturile sfinților, rugăciunile, candela mereu aprinsă, sunt mărci clare că timpul nu s-a abătut asupra credinței. Interesantă este și rugăciunea de la intrare, martoră a zecilor de decenii ce au trecut peste ea:

„Doamne Iisuse Hristoase, Prea Bunule Mântuitor, cu rugăciunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și ale Tuturor Sfinților, pomenește întru împărăția Ta preacinstiții și bunii ctitori ai acestui lăcaș, pentru mila, viața, pacea, sănătatea, iertarea păcatelor lor și a tuturor locuitorilor satului.”

Cu totul deosebită și unică pe Valea Argeșului este troița situată lângă Biserica parohială, din satul Arefu. După mărturia bătrânei Ioana Dobrin, în vârstă de 81 de ani, aceasta este făcută cu mulți ani înainte de a se naște, (născută 1934), de bunicul ei Dineț și de Nică Florea, oameni cu credință și cu dragoste de Dumnezeu.

După calculele noastre și după alte mărturii, se pare că această troiță a fost ridicată în perioada construirii bisericii parohiale, pe la anul 1860. La început, în acel loc s-ar fi aflat o fântână. Pe lângă beneficiile apei, „fântâna – ca linie axială ce unește pământul cu lumea tenebrelor, creează o stare de neliniște ce trebuie anihilată, prin purificarea teritoriului.”. (I. Oprișan, Troițele Românești, pagina XVII)

Cu o cruce de lemn în interior, ce poartă înscrisuri chirilice, aceasta a fost datată de la mijlocul secolului al XIX-lea. Păstrându-i-se mărcile credinței străvechi, a fost restaurată total, în 2010, cu osteneala preotului paroh din localitate, Rădulescu Nicolae.

Ceea ce este deosebit, pe lângă forma arhitecturală a ei, având o înălțime de 10 m, iar în vârf, o cruce care noaptea stă aprinsă, ca o candelă de veghe, sunt picturile în frescă, picturi alese separat: sceneta izvorul Tămăduirii, deoarece aici este o fântână, cât și cei trei Sfinți, al căror nume membrii familiei părintelui îi poartă: Sf. Nicolae, Sf. Vasile, Sf. Arh. Gavriil.

Deși scenele care urmau să fie pictate au fost alese separat, la o privire mai atentă asupra întregului tablou, se descoperă o împletire perfectă de forme și imagini, care-i dau statutul de operă de artă.

Idealul de frumusețe al acesteia îl prezintă cupola, realizată dintr-o înălțuire de mâini. Într-o viziune descendentă, îl vedem pe Arhanghelul Gavriil cu brațele în jos, adevăratul călăuzitor spre calea cea Dreaptă. În centru, Mântuitorul, cu brațele în orizontal – Stăpânul Cerului și al Pământului. El este susținut de Maica Domnului, care își are mâinile ridicate, cerând îndurare pentru păcatele lumii.

Deși în număr mare, nu există în Arefu două troițe identice. Fiecare prezintă particularități ce le conferă unicitate. Nelipsit este ștergarul – prosopul viu colorat, cu franjuri pe margini. Acesta împodobește atât lăcașul, cât și sufletul credinciosului.

Doar propriii ochi se pot convinge de frumusețea unor valori, astfel că porțile spre satul Arefu rămân întotdeauna deschise.

Bibliografie:

I. Oprișan, *Troițele românești*, Editura Vestala, București, 2003.
www.crestinortodox.ro

LEGATUL FETELOR CA VERIȘOARE ÎN MĂRTURIA UNEI FEMEI DIN MIHĂIEȘTI

Prof. Vlad Tiberiu TUDOR, Rucăr

Acești oameni cu sufletul curat—etnologii—adică „mai apropiați de natură decât oricare alții, nu sunt în stare să facă rău nimănui, nu se pot preface, nu știu să mintă și nu pot urî pe alții, fie dintre semenii lor, fie dintre celelalte popoare. Prin însuși faptul că le studiază viața și zestrea lor spirituală – și astfel se identifică cu obiectul de studiu – etnograful nu știe decât să iubească”, PETRU CARAMAN, 1968.

În categoria manifestărilor cu caracter ceremonial complex din perioada primăverii, se înscrie și ritualul formării unor legături de natură complexă psiho-emoțională-socială, ritual numit ca termen generic, *însurățitul și înfântățitul*.

Însurățitul și înfântățitul reprezintă un legământ juvenil, legat până la moarte de puberi (șapte-paisprezece ani), pe alte criterii decât cele de rudenie (prietenie, sex, afinitate sufletească), la SânToader dar și la alte sărbători, precum Moșii de Vară, Mătcălaul, Răpotinul Țestelor.

Ca și alte manifestări cu caracter de ritual, și acest ritual se înscria cu sfințenie în așa numita „rânduială” fără de care nu poate fi concepută civilizația satească tradițională.

Cât de importantă era rânduiala, se observă foarte bine într-o informație culeasă de savantul Ernest Bernea, de la o femeie din Zărnești-Brașov: „*De nu mai există rânduială, înseamnă că toate ălea au să moară. Unde nu e rânduială, nu e lege, și unde nu e lege nimic nu poate să dureze-toate au să moară*”.

În sprijinul acestei rânduiei se făcea și ceremonia, care are o bogată sinonimie zonală (prinsul Verilor și Vărușelor, Datul de-a Verișoarele, Însotirea, Mătcușatul fetelor, Mătcălau și altele). Această ceremonie se desfășoară cu sau fără martori, în câmp, la fântână, în

cimitir, la ieșirea din biserică, în casă, în jurul unui brad împodobit, în grădină, în jurul unui pom care înflorește și rodește, pe grupe mici, de doi copii (două fete sau doi băieți), sau pe grupe mari, de 10-20 de copii, fete și băieți laolaltă. Legământul cuprinde mai multe momente rituale și ceremoniale: pronunțarea cu voce tare a jurământului, schimbul colacului și al altor obiecte cu valoare simbolică, de obicei o oala sau o strachină din lut, îmbrățișarea frățească, ospățul care constă în mâncarea alimentelor rituale (colaci, grâu fiert), joaca sau zbenguiala copiilor.

Ceremonia se repetă, în unele zone etnografice, anual, la aceeași dată, până la intrarea în joc a fetelor și băieților.

Scriitorul Mihail Lungianu a surprins la Rucăr, în 1910, la un ospăț la care au participat flăcăi și fete din sat, urările și jurămintele făcute cu această ocazie:

„Și surori să fim, ba ce zic surori, să fim prietene adevărate, pân' la moarte.

„Nici o zavistie omenească să nu izbutească să ne învrăjbească; iar ăl de n-o ține jurământul și l-o călca, să n-aibă parte de pâne, de sare, de apă, și de vin, și nici de bucurie, de bogăție, de unire și de viață.”

„Cine o călca jurământul, să fie bătut de puterile focului, de ale văzduhului, de sabia dușmanului și de urgia cerului. Să se abată asupra-i pedeapsa Domnului Hristos și a Maicii Domnului, care sunt acum cu noi la astă cinstită masă.”

Apoi se ridică toți și rostesc: *„Să trăiți voi fărtați, și voi surate”*.

Persoanele legate, veri, vărute, surate, frați de cruce etc. se întâlneau anual, după căsătorie, de obicei la sărbătoarea când s-au însurărit sau înfărtărit. După încheierea solemnă a legământului, copiii și apoi oamenii, tineri și bătrâni, își spun, până la moarte, surată, vere, fărtațe, școală (verișoară) și se comportă unul față de altul ca adevărați frați și surori: se sfătuiesc în cele mai intime și grele probleme ivite în viață, își împărtășesc tainele, nu se căsătoresc cu sora sau fratele suratei sau fărtațelui, se ajută și se apără reciproc până la sacrificiul suprem etc.

La moartea suratei sau fătatei, sora sau fratele de legământ purta doliu și, local, împlinea un ritual de dezlegare.

O relatare de detaliu a acestui ritual a făcut și o femeie din comuna Mihăiești, Argeș, care a vorbit cu seninătate și emoție despre cum s-a legat ea ca verișoară în copilărie, și cum și-a educat și urmașele să transmită acest ritual frumos și plin de semnificații.

Se numea Buzea Silvia, avea 70 de ani în 2009 și a fost toată viața casnică. A răspuns la întrebări firesc, cursiv, cu calm, echilibru și mai ales drag de obiceiul pe care l-a ținut și prețuit toată viața.

De când știți despre acest obicei și de unde?

Știu de când eram mică, și am crescut cu o fată de acolo de vârsta mea. Când am crescut mai mare, eram la clasa întâi, bunica mi-a zis: „*ia să vă dați voi de-a verișoarele, și vă duceți la școală, și sunteți ca și surori, când vă duceți la școală.*”

Cum se realiza acesta? Descrieți-l cum a fost la dumneavoastră: la ce vârstă, în ce moment al anului, cine a participat, pe cine ați mai cunoscut la această ceremonie ?

La Rusalii se împarte la Moși sâmbăta, iar duminica, a doua zi de Rusalii, se dă „*de-a verișoarele sau suratele*. Se împodobeau străchini de pământ și puneau acolo păsă – un fel de mălai mai mare, gogoși, bomboane, flori.

Eu aveam strachina mea, și verișoara avea strachina ei, și mă duceam la ea și-i ziceam: „*Ții verișoară cu mine până la moartea mea? Și ea zicea: Țiu verișoară, țiu !* Eu îi dădeam strachina mea și ea pe a ei de trei ori. Ziceam fiecare de trei ori și asta eram. Făceam treaba asta trei ani la rând. Și apoi ne ziceam mereu una alteia numai „*verișoară*” sau „*veri*”.

Ce „obligații” aveau verișoarele una față de alta ?

Trebuia să ne zicem verișoară până la moarte. Dar să nu ne spunem pe nume. Chiar dacă ne mai supăram câteodată-așa ca copii- tot „*verișoară*” ne ziceam. Să știți că ne simțeam ca și cum am fi fost rude.

Țin minte că odată chiar mi-a zis un vecin de aici din Mihăiești, când i-am zis unei femei cu care mă dădusem „*verișoară*”: „*Da ce verișoare zici tu că sunteți voi, că eu știu că nu e nici un fel de rudenie între voi*”?

Care era cel mai important lucru pe care trebuiau să-l păstreze verișoarele?

Verișoarele se ajutau întotdeauna la toate, și când ne supăram ne trecea repede. Ziceam eu: „*verișoară, cum să stăm noi supărate, hai să ne împăcăm!*” și ne împăcam, nu țineam mult supărarea. La căsătorie verișoara era și domnișoara de onoare.

La ceremonie se purta vreo constumație anume, se consuma vreun aliment special sau vreo băutură?

Ne îmbrăcam cu ce era mai frumos și aveam costum popular, iar pe la vârsta de 6 ani am văzut că verișoara mea avea scarpeți, și eu aveam opinci, și am plâns că vreau și eu scarpeți, iar tata s-a dus și mi-a cumpărat și mie scarpeți, ca să fiu și eu ca verișoara mea.

Ce părere aveau familia și oamenii din sat despre acest obicei?

Era frumos, că mergeam noi fetele-verișoarele la clacă, și vorbeam, jucam, cântam.

Femeile mai bătrâne desfăceau păpușoiul, iar oamenii care erau mai bogați băgau și lăutari. Atunci era sărăcie, dar oamenii erau altfel, se bucurau, dar aveau și frică de Dumnezeu.

În ce sate din împrejurimi știți că se mai practică obiceiul și dacă se mai păstrează și acum?

Înainte era obiceiul acesta peste tot, toate fetele-l țineau, acum e din ce în ce mai rar.

Ați mai reușit să transmiteți obiceiul la copii și la nepoți?

Da, am reușit să transmitem obiceiul și la fete și la nepoate. Copilul trebuie susținut în tot ce face, la orice pasiune a copilului. Trebuie să-i spui „*Mamă, e bine, să faci lucrurile astea, și tu la rândul tău să-ți educi copiii să ducă mai departe tradiția*”.

Astăzi mai există interes pentru tradiții, folclor în general?

Da, avem aici grupul bărbătesc „Doruri Muscelene”, ei vin și cântă și la biserică. Iar la noi în Mihăiești se ține și acum obiceiul cu „*Iordanul*”, la Rădești ei nu țin „*Iordanul*”. Se duce un grup de băieți făcuți armata – dar acum mai bagă în grup și puștani nefăcuți armata – și se duc din casă în casă, mai ales la fete, seara până-n Sfântul Ion.

Când eram eu tânără, a doua zi de Sfântul Ion, băieții le țineau calea la fete când ieșeau de la biserică și le aruncau în sus.

Ce v-ar bucura cel mai mult acum, la bătrânețe, să vedeți legat de tradiții?

Noi zicem că încercăm să ne dăm după Uniunea asta Europeană, să ne rupem de noi, dar n-ai cum, că toate dacă nu le faci la timpul lor, pierzi. Și de nu vrei, tot te ții de ele.

Poporul fără tradiție, nu știu dacă ar putea să fie numit popor, nu are vlagă, nu are viață. D-aia e bine să ținem de tradiție, chiar dacă e veche, e a noastră și e sănătoasă.

Ca o concluzie, la finalul acestui studiu, vorbele lui Simion Mehedinți ne spun, după aproape un secol, despre rostul adânc al demersurilor făcute înspre cercetarea sufletului neamului românesc:

„Tot astfel și noi în cântece și proverbe, în colinde și basme, în cronicile și legendele naționale, vom afla nu numai alinarea amărăciunilor, prin care am trecut și trecem, dar și întărirea credinței în viitor”.

Simion Mehedinți, 1921

Bibliografie selectivă:

Bernea, Ernest - *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, București, 2005.

Bernea, Ernest - *Civilizația română sătască*, - Editura Vremea, București, 2006.

Caraman, Petru - *Studii de folclor*, vol. 2, Editura Minerva, București, 1988.

Ghinoiu, Ion - *Sărbători și obiceiuri vol. 5, Muntenia și Dobrogea*, Editura Etnologică, București, 2009.

Ghinoiu, Ion - *Sărbători și obiceiuri românești*, Editura Elion, București, 2007.

Ghinoiu, Ion (coordonator), *Atlasul Etnografic Al Romaniei*, Vol.V, Editura Academiei Române, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2013.

Lungianu, Mihail - *În sărbători*, Editura Cugetarea Delafras, București, Ediția a IV-a, Revăzută și Adăugită, 1943.

CĂUTAREA IDENTITĂȚII ÎN EPOCA MONDIALIZĂRII

Prof. dr. Elena-Cremona ȚINTATU-COMĂNESCU, Pitești

Identitatea - termen al Științelor sociale

Termenul identitate este un termen generic folosit în toate Științele sociale, pentru a descrie concepția și expresia individualității unei persoane, concepție și expresie care sunt determinate inclusiv de afilierile persoanei la diverse grupuri (ceea ce implică identitatea de grup: identitate culturală, națională, socială). Termenul este folosit cu sensuri specifice în domenii de cunoaștere diferite precum psihologie, sociologie, psihologie socială. În geografie și în urbanism, termenul este folosit pentru a desemna identitatea de spațiu.

În sens psihologic, *identitatea* depinde în mod direct de o multitudine de elemente precum imaginea de sine (modelul mental a unei persoane despre ea însăși), stima de sine și individualitatea. O parte importantă a identității în sens psihologic este identitatea de gen, deoarece aceasta determină în mod semnificativ felul în care o persoană se vede pe sine însăși atât ca individ, cât și ca ființă socială. În psihologia cognitivă, termenul *identitate* se referă la capacitatea de introspecție a individului și la conștiința de sine.

În sociologie, termenul de „identitate” este pus în corelație cu conceptele de comportament și de rol social. *Negocierea identității* apare în urma procesului de învățare a rolurilor sociale prin intermediul experiențelor personale - în urma interacțiunii cu ceilalți membri ai societății, individul stabilește sensul identității sale, sens recunoscut și acceptat de ceilalți.

Psihologii folosesc cel mai adesea termenul de „identitate” pentru a desemna unicitatea unui individ în funcție de idiosincraziile

sale. În schimb, sociologii adesea folosesc termenul de „identitate” în sensul de *identitate socială*, ceea ce implică trăsăturile de grup care îl definesc pe individ. Cu toate acestea, în momentul analizei identității unei persoane, fiecare dintre discipline poate folosi oricare dintre sensurile conceptului, în funcție de necesități.

În psihologie socială

Într-un sens general, psihologia sinelui investighează relația dintre sinele personal și mediul social. În măsura în care aceste teorii se plasează în tradiția psihologiei sociale „psihologice”, ele au în vedere explicarea acțiunilor unui individ în cadrul unui grup în termeni de evenimente mentale și de stări. În același timp, anumite teorii din perspectiva psihologiei sociale „sociologice” merg mai departe încercând să abordeze problematica identității atât la nivelul cogniției individuale, cât și la nivelul comportamentului colectiv.

Întrebarea „ce fundamente psihologice îl determină pe individ să adopte identități de grup” rămâne deschisă. Mulți oameni câștigă *stimă de sine* datorită grupurilor care le conferă identitate, ceea ce antrenează în plus un sentiment de comunitate și de apartenență. O altă problemă pe care cercetătorii au încercat să o abordeze este aceea de a înțelege de ce oamenii se implică în acte de discriminare, adică de ce au tendința de a-i favoriza pe cei pe care îi consideră ca făcând parte din *intra-grup* în detrimentul celor considerați ca fiind *extra-grup*, „străini” din afara grupului. Ambelor probleme li s-a dat o deosebită atenție în teoria identității sociale a lui Henri Tajfel și a lui John C. Turner. Teoria lor se axează în special pe rolul autocategorizării și încearcă să arate în ce fel un banal sentiment de diferență îi poate determina pe oameni să acționeze într-un mod discriminatoriu. Mai mult, teoria identității sociale arată că însăși activitatea cognitivă de distingere între intra- și extra-grupuri poate duce la efecte subtile în evaluările pe care oamenii le fac despre ceilalți. Unele relații sociale diferite îi obligă de asemenea pe oameni să se atașeze de niște identități individuale diferite, ceea ce îi poate determina pe unii să se simtă marginalizați, oscilând astfel între diferite identificări de grup și identificări individuale. Aceste concepții diferite despre sine însuși duc la construcții imagistice dihotomizate între ceea ce individul dorește să fie (sinele ideal) și ceea ce văd ceilalți

în el (sinele limitat). În acest sens, parcursul educațional, statutul ocupațional și rolurile sociale influențează în mod semnificativ formarea identității.

În antropologie și în sociologie

Cel mai adesea sociologii au folosit termenul de „identitate” pentru a desemna o idee de *sine* într-un sens eriksonian larg: proprietăți bazate pe unicitate și individualitate, ceea ce face ca o persoană să fie distinctă de celelalte. Problema identității a stârnit interesul antropologilor în anii '70, odată cu apariția sensibilității moderne la etnicitate și la mișcări sociale. Acest interes a fost consolidat, în urma noilor dezvoltări ale interpretării sociologice, de reconsiderarea felului în care individul este influențat de contextul social global și a felului în care individul contribuie la acest context. În același timp, concepția eriksoniană a identității a rămas în vigoare, cu rezultatul că termenul de „identitate” a continuat până de curând să fie folosit într-o accepție socio-istorică pentru ca, atunci când se pune problema legăturilor unei persoane cu ceilalți în general și cu un anumit grup de oameni în particular, să se facă referiri la calități de profundă asemănare și de uniformitate a persoanelor.

Metoda ambiguă și derutantă a studiului identității a dus la interpretări mai degrabă restrictive ale conceptului, în funcție de două tendințe mai mult sau mai puțin opuse. Prima tendință favorizează o accepție primordialistă potrivit căreia sinele și apartenența la un grup sunt lucruri imuabile, definite de criterii obiective precum caracteristici biologice comune și predecesori comuni. A doua tendință, înrădăcinată în teoria construcționismului social, este aceea de a considera că identitatea este formată de alegeri predominant tactice a unor anumite situații. Astfel, această tendință pune sub semnul întrebării ideea potrivit căreia identitatea este un dat natural, caracterizat de criterii imuabile și presupus obiective. Ambele accepții ale identității trebuie să fie înțelese în contextele lor istorice și politice, contexte caracterizate de dezbateri pe probleme de clasă, rasă și etnicitate. Deși ambele au fost supuse criticilor, aceste accepții continuă să exercite influență asupra conceptualizărilor identității.

Aceste diferite explorări ale „identității” demonstrează cât este de dificil să delimitezi și să clarifici un concept. Cum identitatea este un lucru virtual, este imposibil să fie definită în mod empiric. Studiile asupra identității folosesc termenul cu diferite înțelesuri, de la asemănare fundamentală, fermă și constantă, la fluiditate, contingență, negociere și așa mai departe. Brubaker și Cooper observă la mulți cercetători o tendință de a confunda termenul „identitate” folosit pentru a desemna o „categorie de practici” cu termenul „identitate” folosit pentru a desemna o „categorie de analize”. Într-adevăr, în loc să țină cont de mecanismele prin care conceptul de „identitate” se cristalizează ca realitate, mulți cercetători dovedesc o tendință de a-și urma propriile preconcepții în privința identității, într-un cadru mai mult sau mai puțin strict al accepțiilor discutate mai sus. În acest context, anumiți cercetători, precum Brubaker și Cooper, au sugerat să se renunțe complet la utilizarea conceptului. Pe de altă parte, alții au căutat să introducă niște concepte alternative în încercarea de a captura dinamica și fluiditatea calităților expresiei sinelui ființei sociale numită om. Stuart Hall, de exemplu, sugerează că ar fi oportună tratarea identității ca un proces, astfel încât să poată surprinde realitatea experiențelor sociale diverse și mereu schimbătoare. Unii cercetători au introdus ideea de *identificare*, potrivit căreia identitatea este constituită din diverse componente care sunt „identificate” și interpretate de către indivizi. Construcția unei accepțiuni individuale a sinelui este înfăptuită prin alegerea personală a indivizilor și a valorilor cu care individul se asociază. Astfel de accepții ale identității sunt eliberatoare deoarece recunosc rolul individului în interacțiunea socială și în construcția identității.

Antropologii au contribuit la dezbateri deplasând centrul de interes al cercetării: una dintre primele provocări pentru cercetătorul dornic de a întreprinde o cercetare empirică în acest domeniu este identificarea metodelor analitice potrivite. Conceptul de „limită” este folositor în acest context pentru a demonstra felul în care funcționează identitatea. Așa cum Barth, în cercetările sale asupra etnicității, susținea că centrul de interes al investigației este reprezentat de „limita etnică ce definește grupul mai degrabă decât materia culturală pe care o cuprinde”, antropologi precum Cohen și Bray au mutat centrul de

interes al studiului analitic de la „identitate” la limitele care sunt folosite în scopul realizării identificării. Dacă identitatea este un fel de spațiu virtual în care procesele dinamice și semnele folosite pentru identificare sunt făcute vizibile, limitele furnizează cadrul în care acest spațiu virtual este construit. Cohen și Bray s-au concentrat asupra felului în care ideea de apartenență la o comunitate este construită în mod diferit de către membrii individuali ai comunității, precum și asupra felului în care indivizii care formează un grup concep limitele etnice.

În calitate de metodă analitică nerestrictivă și flexibilă, conceptul de „limită” ajută atât la cartografierea, cât și la definirea schimbării și a mutabilității caracteristice felului în care oamenii își percep și își trăiesc experiența sinelui în societate. În vreme ce identitatea este un „lucru” volatil, flexibil și abstract, manifestările ei și felul în care este trăită și asumată de individ sunt deschise vederii. Identitatea este evidențiată prin intermediul unor semne precum limba, vestimentația, comportamentul și alegerea spațiului, semne ale căror efecte depind de recunoașterea lor de către alte ființe sociale. Semnele ajută la crearea limitelor care stabilesc similarități sau diferențe între cel ce afișează semnul și cel ce percepe semnul, iar eficiența semnelor depinde de înțelegerea împărtășită a sensului lor. Într-un context social, neînțelegerile pot surveni din cauza unei interpretări eronate a semnificației unor anumite semne. În mod analog, un individ poate folosi semne ale identității pentru a exercita o influență asupra altor oameni, fără a îndeplini în mod necesar toate criteriile pe care un observator extern le-ar putea asocia în mod obișnuit cu identitatea abstractă.

În filozofie

Filozofii au reflectat la rândul lor asupra conceptului de identitate și, în multe feluri, reflecția filozofică asupra identității a precedat reflecția psihologică. Discursul filozofic asupra identității începe cu Descartes. Principiul lui faimos „[eu] mă îndoiesc, deci [eu] cuget, deci [eu] exist” i-a determinat pe mulți să se întrebe ce este acest „eu” și dacă se poate ajunge la o definire a „eu-lui” pornind de la îndoială.

Hegel respinge filozofia carteziană, presupunând că noi nu ne îndoim întotdeauna și că nu suntem întotdeauna conștienți. În faimoasa lui dialectică stăpân - sclav, Hegel încearcă să arate că spiritul / mintea (Geist) devine conștiință numai atunci când întâlnește un alt spirit / minte. Un Geist tinde să-l controleze pe celălalt deoarece până în acel moment nu a întâlnit decât unelte pentru propriul folos. Urmează o luptă pentru dominație, care duce la stăpânire și la sclavie.

Nietzsche, care în anumite sensuri a fost influențat de Hegel și care l-a respins în alte sensuri, propune în *Știința veselă* respingerea „atomismului sufletului”. Nietzsche a presupus că sufletul este o interacțiune de forțe, ceva supus continuei schimbări, foarte îndepărtat de sufletul nemuritor afirmat de Descartes și de tradiția creștină. Din multe puncte de vedere, „construcția sufletului” nietzscheană se aseamănă cu constructivismul social modern.

Pe urmele lui Nietzsche, Martin Heidegger a reflectat la problema identității. Pentru Heidegger, oamenii își formează cu adevărat o identitate doar după ce se confruntă cu moartea. Moartea permite oamenilor să aleagă dintre sensurile construite social în lumea lor și să își îmbine o identitate finită din infinitatea sensurilor. Pentru Heidegger, cei mai mulți oameni nu pot scăpa de „ei”, de o identitate construită social a „felului în care omul trebuie să fie”, creată în mare măsură într-o încercare de a scăpa de moarte prin ambiguitate.

Identitate și muncă

Poziția centrală ocupată de identitate poate fi observată cu ușurință, de exemplu, la nivelul organizării și a categorizării ocupațiilor: identitatea și construcția identității devin foarte provocatoare în ocupațiile stigmatizate. Într-un articol, Tracy și Trethewey afirmă că „indivizii gravitează înspre și se îndepărtează de anumite ocupații în funcție de măsura în care își pot valida un «sine organizațional preferat»”. Anumite ocupații sunt conotate cu anumite stigmate sau cu anumite onoruri, iar în procesul prin care individul ajunge să justifice sau să valorizeze anumite alegeri ocupaționale este implicată, pe lângă satisfacția de la locul de muncă și calitatea generală a vieții, și nevoia de a găsi mijloacele pentru a-și croi o identitate cu care individul să poată trăi.

Schimbări de identitate

Centralitatea problematicei identitare în existența socială din zilele noastre este accentuată și de schimbările sau de transformările identitare. Acestea se pot produce la niveluri foarte diferite ale vieții sociale, de la schimbări radicale ale carierei, la transformări ale identității de gen și la mutații ale identității naționale.

Bibliografie

- *Stanford Encyclopedia of Philosophy* - Identity, ediție online, valabilă la adresa: plato.stanford.edu/entries/identity/
- *Social Identity Theory: cognitive and motivational basis of intergroup differentiation.*, Universiteit Twente, 2004.

CUPRINS

Sorin MAZILESCU, Strategie și marketing în cultura tradițională argeșeană și musceleană	5
Mihaela ACHIM, Obiceiuri de naștere în satul făgărășean	13
Cezar BĂDESCU, Jucăriile copiilor în satul de odinioară	20
Veronica BOGOIU, Roaina - reînvierea unui obicei săsesc la Cristian	28
Ion I. BRATU, Proгноze meteorologice populare	32
Adriana CUCIUREANU, Istoriile orale – mărturie a timpului trecut	62
Vasile DUBLEA, Întâmplări din țara mierii	68
Claudia Mariana FILIPESCU, Practici tradiționale de conservare a alimentelor. Obiceiuri și ritualuri din lumea satului	74
Călin Florin GERARD, Obiceiuri și credințe premaritale în satele din Argeș	78
Magda GRIGORE, Visele, între credință și superstiții	85
Raluca Mihaela MARINESCU, Superstiții despre zilele săptămânii și altele	96
Moise MITULESCU, Transcrierea muzicală și importanța ei în teaurizarea folclorului	105
Ioana-Daniela MÎNDRESCU, Obiceiul de nuntă din Sâmbăta de Sus	112
Ioana Mădălina MUNTEANU, Să te miri și să vezi unde te duce mirarea!	116
Radu OPREA, Valențe magice ale nudității rituale în cultura tradițională	121

Nicolae PANTAZICĂ, Elemente de etnografie și folclor în patrimoniul iconografic al bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Băjești	133
Ion POPESCU-SIRETEANU, Timpul păstorului	146
Ioan PRAOVEANU, Rânduielei agro-pastorale în satele de sub munte din Țara Făgărașului	173
Sorin Dănuș RADU, Andrei STĂNCESCU, Antropologie vizuală. Aspecte teoretice	182
Anca RIZOIU, Tradiții și obiceiuri de moși	187
Elena-Camelia SIGHIARTĂU, O istorioară în grai local	195
Elena STĂNCESCU, Costumul național românesc. Brand de țară	199
Dragoș Constantin STROE, Cântecul de leagăn și de alinare	203
Ion STROE, Jocurile și numărătorile	210
Gheorghe N. TIȚA, VATRA - Dialog între preotul paroh Nicolae Eftimie și învă. Gheorghe N. Tița	239
Lucretia TIȚA, Tradiții pascale în Galeșul argeșean. De vorbă cu creatoarea populară Liliana Bursuc	243
Georgiana Nicoleta TUCĂ, Troitele din Arefu	247
Vlad Tiberiu TUDOR, Legatul fetelor ca verișoare în mărturia unei femei din Mihăiești	250
Elena-Cremona ȚINTATU-COMĂNESCU, Căutarea identității în epoca mondializării	255

CAIETE FOLCLORICE ARGEȘ
XIX
PITEȘTI, 2016

ISSN 1584 - 2126